

STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA ZADARSKE ŽUPANIJE 2024. – 2030.

Analiza stanja i trendova

Siječanj 2025.

1. UVOD	4
2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	5
2.1. OPĆI PODATCI O ZADARSKOJ ŽUPANIJI	5
2.1.1. <i>Geografske značajke</i>	5
2.1.2. <i>Stanovništvo</i>	6
2.1.3. <i>Klima</i>	6
2.1.4. <i>Prometna povezanost</i>	7
2.1.5. <i>Prirodna baština</i>	8
2.1.6. <i>Kulturno-povijesna baština</i>	10
2.2. ANALIZA TURIZMA ZADARSKE ŽUPANIJE.....	13
2.2.1. <i>Smještajni kapaciteti</i>	13
2.2.2. <i>Potražnja turizma Zadarske županije</i>	14
2.2.3. <i>Obilježja potražnje</i>	23
3. PROSTORNO-PROGRAMSKI KONCEPT	27
3.1. PRETPOSTAVKE, NAČELA I PRINCIPI KONCEPTA RAZVOJA TURIZMA	27
3.2. PRETPOSTAVKE, NAČELA I PRINCIPI KONCEPTA RAZVOJA TURIZMA	30
3.3. PROSTORNO-RAZVOJNE CJELINE ZADARSKE ŽUPANIJE.....	33
3.3.1. <i>Grad Zadar i pripadni otoci</i>	33
3.3.2. <i>Biogradska rivijera</i>	35
3.3.3. <i>Ninska rivijera</i>	37
3.3.4. <i>Otoci Zadarske županije</i>	39
3.3.5. <i>Ravni kotari</i>	41
3.3.6. <i>Starigrad Paklenica</i>	42
3.3.7. <i>Otok Pag i Ražanac</i>	43
3.3.8. <i>Gračac i Lika</i>	45
3.4. ANALIZA PROSTORNOG PLANA ZADARSKE ŽUPANIJE	46
3.5. KLJUČNI SASTOJCI RAZVOJA TURIZMA U KONTEKSTU PROSTORNO-PROGRAMSKOG KONCEPTA	54
3.5.1. <i>Strateško planiranje korištenja zemljišta</i>	54
3.5.2. <i>Prijevoz i pristupačnost</i>	55
3.5.3. <i>Turistička infrastruktura</i>	55
3.5.4. <i>Javni prostori i sadržaji</i>	56
3.5.5. <i>Razmatranja održivosti i okoliša</i>	56
3.5.6. <i>Programski koncept za turistički angažman</i>	57
3.5.7. <i>Uključenost zajednice i lokalna dobrobit</i>	57
3.5.8. <i>Tehnologija i rješenja za pametne gradove u županiji</i>	58
3.5.9. <i>Infrastruktura sigurnosti i zdravlja</i>	58
3.5.10. <i>Marketing i brendiranje destinacije</i>	59
3.5.11. <i>Praćenje i evaluacija</i>	59

3.5.12. Demografski i kvalifikacijski preduvjeti.....	60
3.5.13. Infrastrukturni preduvjeti.....	62
3.5.14. Prometna infrastruktura	79
3.5.15. Područja pod zaštitom	79
3.6. PREPORUKE ZA RAZVOJ U PROSTORU	80
3.7. SINERGIJSKI UČINCI PROSTORNO-RAZVOJNIH CJELINA	82
Zaključak	84
4. RESURSNA I ATRAKCIJSKA OSNOVA.....	84
4.1 ANALIZA RESURSNE I ATRAKCIJSKE OSNOVE PROSTORNO - RAZVOJNIH CJELINA ZADARSKE ŽUPANIJE	85
4.1.1. Atrakcijska osnova grada Zadra i pripadnih otoka - Kultura i baština	85
4.1.2. Atrakcijska osnova grada Zadra i pripadnih otoka - Priroda i okoliš.....	98
4.1.3. Atrakcijska osnova otoka Zadarske županije – Kultura i baština	102
4.1.4. Atrakcijska osnova otoka Zadarske županije – Priroda i okoliš	108
4.1.5. Atrakcijska osnova otoka Paga i općine Ražanac – Kultura i baština	115
4.1.6. Atrakcijska osnova otoka Paga i općine Ražanac – Priroda i okoliš	121
4.1.7. Atrakcijska osnova Starigrada Paklenice – Kultura i baština	125
4.1.8. Atrakcijska osnova Starigrada Paklenice – Priroda i okoliš	129
4.1.9. Atrakcijska osnova Ravnih kotara – Kultura i baština	133
4.1.10. Atrakcijska osnova Ravnih kotara – Priroda i okoliš.....	142
4.1.11. Atrakcijska osnova prostora Gračaca i Like – Kultura i baština.....	147
4.1.12. Atrakcijska osnova prostora Gračaca i Like – Priroda i okoliš	150
4.1.13. Atrakcijska osnova prostora Biogradske rivijere – Kultura i baština	152
4.1.14. Atrakcijska osnova prostora Biogradske rivijere – Priroda i okoliš.....	161
4.1.15. Atrakcijska osnova Ninske rivijere – Kultura i baština	165
4.1.16. Atrakcijska osnova Ninske rivijere – Priroda i okoliš.....	173
4.2. VREDNOVANJE TURISTIČKE ATRAKCIJSKE OSNOVE ZADARSKE ŽUPANIJE I NJENIH PROSTORNO-RAZVOJNIH CJELINA	179
4.2.1. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove grada Zadra i pripadajućih otoka.....	179
4.2.2. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove otoka Zadarske županije	183
4.2.3. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove otoka Paga i općine Ražanac	186
4.2.4. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Starigrada Paklenice	189
4.2.5. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Ravnih kotara	191
4.2.6. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Gračaca i Like	195
4.2.7. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Biogradske rivijere.....	197
4.2.8. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Ninske rivijere.....	200
5. ANALIZA RELEVANTNIH KRETANJA I PROMJENA NA TURISTIČKOM TRŽIŠTU	203
4.1. GLOBALNI TRENDOVI U TURIZMU	203
4.2. POLOŽAJ TURIZMA HRVATSKE NA TRŽIŠTU	206

4.2.1. Usporedba Hrvatske i konkurentskih mediteranskih zemalja	206
4.2.2. Ekonomski učinci turizma u Hrvatskoj	211
4.2.3. Glavna emitivna tržišta	212
4.2.4. Konkurentnost hrvatskog turizma	218
4.3. ANALIZA NAJBOLJIH PRAKSI	222
4.4. STAVOVI LOKALNOG STANOVNIŠTVA O STANJU I POTREBAMA RAZVOJA TURIZMA ŽADARSKE ŽUPANIJE.....	226
4.5. STAVOVI RELEVANTNIH DIONIKA TURIZMA ŽADARSKE ŽUPANIJE.....	228
6. ZAKLJUČAK	230
7. SWOT	234
8. PRILOZI	237
POPIS GRAFIKONA	238
POPIS TABLICA	238
POPIS IZVORA	240

1. Uvod

Temeljni dokument koji određuje razvoj turizma u Hrvatskoj je Strategija razvoja održivog turizma do 2030. u Republici Hrvatskoj. Ovaj krovni dokument služi za oblikovanje i provedbu razvojnih turističkih politika te je usklađen s nacionalnim i europskim politikama vezanim za turizam i opći gospodarski i društveni razvoj.

Na županijskoj razini, temeljni planski dokument koji određuje društvenogospodarski održivi razvoj Zadarske županije je Plan razvoja Zadarske županije 2021.-2027. Ovaj kojim se definira vizija, prioriteti i posebni ciljevi za provedbu strateških ciljeva Nacionalne razvojne strategije Republike Hrvatske do 2030. godine.

Turizam, koji je prepoznat u nacionalnim i županijskim planskim dokumentima kao jedan od glavnih pokretača razvoja, zahtijeva temeljito planiranje kojim bi se omogućio održivi razvoj područja i veća kvaliteta života stanovništva. Samim time javlja se potreba za izradom sektorskog planskog dokumenta – Strategije razvoja turizma Zadarske županije 2024. – 2030..

Istraživanje stavova lokalnog stanovništva o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije, istraživanje stavova relevantnih dionika turizma Zadarske županije provedenog putem grupnih intervjua te istraživanje stavova turista o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije koja su provela grupa istraživača Odjela za turizam i komunikacijske znanosti Sveučilišta u Zadru u 2024. sastavni su dio ovog dokumenta te čine podlogu za analizu stavova i potreba navedenih skupina.

2. Analiza postojećeg stanja

2.1. Opći podatci o Zadarskoj županiji

2.1.1. Geografske značajke

Zadarska županija smještena je u samom centru jadranske obale, obuhvaća obalu i otoke sjeverne Dalmacije, ravničarsko područje Ravnih kotara, krševito područje Bukovice, dio ličko-krbavskog brdsko-planinskog područja s Pounjem, krševito područje Velebitskog kanala te planinsko područje Velebita kao prirodnu granicu s kontinentalnom Hrvatskom i Likom. Županija graniči sa Šibensko-kninskom, Primorsko-goranskom i Ličko-senjskom županijom. Na istoku graniči s Bosnom i Hercegovinom, a na moru s Italijom. Ima dugačku obalu (1.300 km), što povoljno utječe na gospodarski te posebno na turistički razvoj.

Slika 1 Geografski položaj Zadarske županije

Izvor: Plan razvoja Zadarske županije 2021.-2027.; ZADRA NOVA

Županija u svom sastavu ima 34 jedinice lokalne samouprave, odnosno 6 gradova i 28 općina. Administrativno središte Županije je grad Zadar koji je peti grad po veličini u Republici Hrvatskoj.

Gradovi: Zadar, Benkovac, Biograd n/M, Obrovac, Pag i Nin.

Općine: Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kolan, Kukljica, Lišane Ostrovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Posedarje, Poveljana, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji.

2.1.2. Stanovništvo

Zadarska županija prema podacima popisa iz 2021. godine ima 159 766 stanovnika od čega 59.7% živi u 6 gradova, a 40.3% u 28 općina. U gradu Zadru, kao središtu županije i najvećem gradu, živi 44,3% stanovništva. Gustoća naseljenosti Zadarske županije iznosi 43,85 stanovnika na km² što je ispod prosjeka RH od 68,41 stanovnika/ km² (popis stanovništva, 2021.). Najgušće je naseljeno obalno područje, znatno rjeđe je naseljeno područje otoka, dok zaleđe županije, kao prostorno najveće područje ujedno je i najrjeđe naseljeno.

Od ukupno radno sposobnog stanovništva (prema popisu iz 2021. god., njih 98.211 starije je od 15 godina i mlađe od 65), 12,4% (odnosno 12.203 osoba) radno sposobnog stanovništva ima osnovnoškolsko obrazovanje, dok je 62,89% (odnosno 61.649 stanovnika) ima srednjoškolsko obrazovanje. Znatno manje osoba, njih 24,2% (23.734), ima visoko obrazovanje (popis stanovništva, 2021.).

Okvirno govoreći, usporedba obrazovne strukture pokazuje da je, usprkos činjenici da grad Zadar ima iznimnu kulturnu tradiciju i sjedište je najstarijeg sveučilišta na području Republike Hrvatske (prvi put osnovanog 1396. god), obrazovna struktura u županiji znatno lošija od hrvatskog prosjeka. Ovakvo stanje, dugoročno, svakako predstavlja razvojno ograničenje županije.

2.1.3. Klima

Klimatska se obilježja u pojedinim dijelovima Zadarske županije značajno razlikuju što je posljedica velike reljefne raznolikosti te morskog utjecaja modificiranog brdsko-planinskih barijerama. Primorje karakterizira sredozemna (mediteranska) klima sa pretežno toplim i suhim ljetom te blagim i kišovitim zimama (Csa – sredozemna klima s vrućim ljetom prema Köppenovoj raspodjeli klimatskih tipova) (Šegota, Filipčić; 2003.). Unutrašnjost županije, tj. područja Ravnih kotara, Bukovice i Podvelebitskog kanala karakteriziraju oštrije zime s nešto većim dnevnim i godišnjim kolebanjima temperatura nego na obali i otocima, što je odlika submediteranske klimatske zone (Cfa umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetom prema Köppenovoj raspodjeli klimatskih tipova). Ličko-krbavsko područje s Pounjem, dijelove Bukovice te Velebitsko područje karakterizira umjerena topla vlažna klima s toplim ljetom (Cfb tip klime prema Köppenu). U višim planinskim predjelima nalazimo vlažna borealna klima (Df tip klime prema Köppenu). Za ova su, brdsko-planinska područja, karakteristična ugodna ljeta s toplim danima i svježim noćima te hladne i snježne zime. Zahvaljujući klimatskoj raznolikosti, velikom broju sunčanih dana,

karakterističnim vjetrovima i općenito pogodnim bio-klimatskim osjećajem ugone, Zadarska županija se svrstava u klimatski vrlo pogodna područja za razvoj brojnih selektivnih oblika turizma (nautički, zdravstveni, ruralni, ekološki, sportsko-rekreacijski, avanturistički itd.) te ima pre-dispozicije za produženje turističke sezone tijekom cijele godine.

2.1.4. Prometna povezanost

Zadarska županija povezana je autocestom A1 u europske prometne koridore. Duljina autoceste koja prolazi Zadarskom županijom iznosi 73 km s 5 čvorišnih izlaza s autoputa. Na području same županije, važna su tri cestovna pravca: Zagreb – Lika – Zadar – Split, Rijeka – Zadar – Split i Zadar – Benkovac – Knin. Županijom prolazi i Jadranska magistrala (D8) koja je od važna za županijski promet. Ona čini okosnicu cestovne mreže Zadarske županije.

Zračna luka Zadar jedna je od devet zračnih luka u Hrvatskoj i jedina koja ima dvije uzletno-slijetne staze. Upravo ta činjenica, kao i izvrsni meteorološki uvjeti zbog geografskog položaja, čine je zračnom lukom sa najviše letnih dana u godini na Mediteranu. Nalazi se 7km istočno od grada Zadra te povezuje Županiju s domaćim (Zagreb i Pula) i međunarodnim odredištima. U 2024. bilježi rekordnih 1,6 milijuna putnika, što je dvostruko više od rezultata iz predpandemijske 2019. Prometom dominira niskotarifni Ryanair koji je u 2024. povezivao Zadar s čak 51 odredištem u 19 zemalja. Ljetni red letenja za Ryanair traje od početka travnja do kraja rujna. Rastući značaj Zračne luke Zadar prate i adekvatna ulaganja u modernizaciju i proširenje kapaciteta same zračne luke.

Tablica 1 Popis međunarodnih odredišta povezanih sa Zračnom lukom Zadar

Austrija:	Beč	Litva:	Kaunas
Belgija:	Brussels	Nizozemska:	Eindhoven
Bugarska:	Sofija		Maastricht
Češka:	Prag	Poljska:	Gdansk
Danska:	Aarhus		Katowice
	Kopenhagen		Krakow
Finska:	Helsinki		Poznan
Francuska:	Bordeaux		Rzeszow
	Marseille		Varšava
	Pariz		Wroclaw
	Toulouse	Rumunjska:	Bukurešt
Njemačka:	Berlin	Slovačka:	Košice
	Bremen	Španjolska:	Barcelona
	Köln	Švedska:	Göteborg
	Düsseldorf		Stockholm

	Frankfurt		Växjö
	Hamburg	Ujedinjeno	Birmingham
	Karlsruhe/Baden Baden	Kraljevstvo:	Bournemouth
	Memmingen		Edinburgh
	Münster		Leeds
	Nürnberg		Liverpool
Mađarska:	Budimpešta		London
Irska:	Cork		Manchester
	Dublin		Newcastle
Italija:	Bologna	Norveška:	Oslo
	Milano		
	Pisa		

Izvor: Zračna luka Zadar¹

Željezničku infrastrukturu također očekuju značajna ulaganja, uključujući i obnovu i modernizaciju željezničke pruge Knin – Zadar duge 95 kilometara. Zahvat uključuje izgradnju nove željezničke zaobilaznice naselja Bibinje ukupne duljine oko 6,7 km, izgradnju novog teretnog kolodvora Gaženica, izgradnju ranžirnog parka te rekonstrukciju i izgradnju lučkih kolosijeka i pratećih objekta. Navedena ulaganja omogućit će ponovno spajanje Zadra na željezničku mrežu Hrvatske i Europe.

Pomorski promet sastoji se od trajektne luke u Gaženici čijom izgradnjom je rasterećen promet luci u središtu grada koja je usmjerena na brzobrodski promet.

2.1.5. Prirodna baština

Prirodna se raznolikost županije ogleda u razvedenosti obale, brojnim otocima, plodnim ravničarskim područjima, krševitim i brdsko-planinskim područjima, prirodnom bogatstvu voda i šuma. Upravo zbog svoje velike prirodne raznolikosti, Zadarska županija ima, ne samo veliki potencijal za razvoj turizma, već i obvezu na održivo upravljanje postojećim resursima. Na prostoru županije i u njejoj neposrednoj okolici nalaze se čak 5 nacionalnih parkova – Paklenica, Kornati, Plitvička jezera, Slapovi Krke i Sjeverni Velebit te 3 parka prirode – Telašćica, Vransko jezero i Velebit.

¹ <https://www.zadar-airport.hr/destinacije>, 25.1.2025.

NP Paklenica najvećim se dijelom nalazi na području Zadarske županije i prostire na primorskoj padini južnog Velebita, obuhvaća šire područje bujičnih tokova Velike i Male Paklenice, s prepoznatljivim kanjonima predstavlja izuzetno vrijedan prirodni fenomen koji privlači velik broj turista i posjetitelja. Područje parka obiluje brojnim geomorfoloških fenomenima, brojnim zaštićenim, nezaštićenim i endemičnim biljnim i životinjskim vrstama te atraktivnim krajolicima.

Zadarskoj županiji pripadaju tri parka prirode: Velebit (manjim dijelom), Vransko jezero i Telašćica. Park prirode Velebit, koji obuhvaća veliki dio područja planine Velebit i dolinu krške rijeke Zrmanje, površinom je najveće zaštićeno područje u Hrvatskoj. Područje parka je stanište brojnim zaštićenim životinjskim vrstama od kojih posebno treba izdvojiti vuka i smeđeg medvjeda kao ugrožene vrste. Među brojnim zaštićenim biljnim vrstama na području PP Velebit moguće je pronaći velebitsku degeniju kao endemsku vrstu, te hrvatsku sibireju kao terciarni relikv. Park prirode Vransko jezero, površine 57km², obuhvaća šire područje Vranskog jezera – najvećeg prirodnog jezera u Hrvatskoj. Jezero predstavlja geomorfološku rijetkost jer se radi o kriptodepresiji ispunjenoj blago slanom vodom u kojoj se formirala specifična životna zajednica vodenih organizama. Močvarno područje u Sjeverozapadnom dijelu jezera je zbog očuvanosti velikog tršćaka, kao rijetkog močvarnog sustava, velike bioraznolikosti, izuzetne znanstvene i ekološke vrijednosti, zaštićen kategorijom ornitološkog rezervata te je uvršten na listu važnih ornitoloških područja u Europi. Područje cijelog PP Vransko jezero predstavlja jedinstveni mediteranski močvarni krajolik u neposrednoj blizini morske obale koji, zajedno s florom i faunom i bogatstvom kulturno-povijesne baštine tvori turistički vrlo atraktivno područje. Park prirode Telašćica obuhvaća prostor 11 dijela Dugog otoka s akvatorijem od 13 otoka i hridi, ukupne površine 70,5 km², od čega 44,55 km² zauzima more. Najatraktivniji dijelovi parka su jedinstvena uvala Telašćica kao najsigurnija i najveća prirodna luka u Jadranskom moru, litice otoka Dugi otok ili takozvane "Stene", koje se uzdižu do 161 metar nad morem i spuštaju se u dubinu do 90 m te slano jezero "Mir" s ljekovitim svojstvima.

U Zadarskoj je županiji Zakonom o zaštiti prirode zaštićeno 20 područja, i to u kategorijama nacionalnog parka, parka prirode, posebnog rezervata, značajnog krajobraza, spomenika prirode i spomenika parkovne arhitekture (Prostorni plan Zadarske županije, 2023.):

I. Nacionalni park Paklenica

II. Posebni rezervati:

- a) ornitološki: Kolanjsko blato – blato Rogoza (otok Pag)
- b) ornitološki: Veliko i Malo blato (otok Pag)
- c) rezervat šumske vegetacije: Dubrava-Hanzine (otok Pag)
- d) botanički: Maslinik Saljsko polje (Dugi otok)
- e) geomorfološki: Cerovačke špilje (Gračac)

III. Parkovi prirode:

- a) Velebit (manjim dijelom u Zadarskoj, većim u Ličko-senjskoj županiji)
- b) Vransko jezero
- c) Telašćica

IV. Spomenici prirode:

- a) geomorfološki: špilja Modrič (Rovanjska)
- b) hidrološki: vrelo Une (Donja Suvaja)
- c) rijetki primjerak drveća: Zeleni hrast – Islam Latinski

V. Značajni krajobraz:

- a) kanjon Zrmanje
- b) sjeverozapadni dio Dugog otoka – Saharun
- c) Dubrava-Hanzine (otok Pag)
- d) otok Ošljak
- e) Predjel Zrće kod Novalje (istočni dio)

VI. Spomenici parkovne arhitekture:

- a) Park Vladimir Nazor
- b) Park Folco Borelli (Sv. Filip i Jakov)
- c) skupina stabala: drvored čempresa (Biograd)

d) Lokaliteti u preventivnoj zaštiti:

posebni rezervat, geološko-paleontološki i geomorfološki Brbišćica – Dugi otok

Određena su područja prirode Zadarske županije dodatno zaštićena uključivanjem u Nacionalnu ekološku mrežu i mrežu NATURA 2000. Ove mreže predstavljaju sustav međusobno povezanih ili prostorno bliskih ekološki značajnih područja važnih za ugrožene vrste i staništa, koja uravnoteženom bio-geografskom raspoređenošću značajno pridonose očuvanju prirodne ravnoteže i biološke raznolikosti u Hrvatskoj i Europi.

2.1.6. Kulturno-povijesna baština

Zadarska županija naseljena je od prapovijesti o čemu svjedoče brojni arheološki lokaliteti i nalazi još od starijeg kamenog doba. Pojavom ilirskih plemena, područje današnje Zadarske županije, postaje važno središte Liburnskog plemena s nekoliko važnih centara kao: lader, Asseria, Aenona, Nedinum, Corinium, Sidrona i dr. Kao posljedica Grčke kolonizacije u 4. st. prije Krista, završava

Liburnski period dok ovo područje osvajaju i naseljavaju Rimljani. Zadar je, kao nekadašnje glavno liburnsko središte, prvenstveno bio organiziran kao municipium, a u prvim godinama vladavine cara Augusta postaje kolonija (colonia Iulia Iader). Brojni artefakti (kipovi, antičko staklo i razni predmeti) i ostaci građevina iz rimskog perioda (ostaci rimskog foruma, hramova i drugih građevina) svrstavaju gradove Zadar i Nin, zajedno s ostalim rimskim lokalitetima u županiji u svjetski važne lokalitete za proučavanje antičke povijesti. Danas se vrijedni pokretni spomenici kulture prapovijesnog i antičkog perioda čuvaju u Arheološkom muzeju u Zadru i Ninu, dok se u Muzeju antičkog stakla čuva preko 5000 različitih staklenih predmeta iz doba antike (period od 1. st. p.n.e. do 5. st. poslije Krista). Kulturno-povijesna baština srednjeg i novog vijeka je najbrojnija i najbolje sačuvana. Iako je područje cijele županije iznimno bogato kulturno povijesnom pokretnom i nepokretnom baštinom te nematerijalnom baštinom, turistički je značajnije valorizirana i prepoznata baština na priobalju i otocima, dok je baština Ravnih kotara, Bukovice i ličko-pounskog područja slabije turistički valorizirana. Zadar, kao središte županije i sa preko 3000 g. urbanog kontinuiteta, vrlo je bogat kulturno povijesno baštinom svjetskog značaja: Rimski forum (1. st.), crkva sv. Donata iz 9. st. - simbol grada, crkve sv. Krševana (12.st.), crkva i samostan sv. Marije sa zvonikom iz 1105.g., katedrala sv. Stošije (13. st.), Narodni trg s Gradskom ložom i stražom (16. st.) gradski bedemi s monumentalnim Lučkim i Kopnenim vratima, Trg tri bunara i Trg pet bunara te brojne palače, vile i ostala spomenička baština.

Grad Nin, star kao i Zadar preko 3000 godina, u Ilirskom je periodu bio značajna trgovačka luka, potom rimski municipij, u srednjem vijeku je prva prijestolnica Hrvata, a kasnije postaje biskupsko sjedište (od 9. do 19. st.). Sačuvani, vrijedni kulturno-povijesni spomenici kao što su Rimski hram (1.st.), nalazište mozaika iz 2. st., ostaci rimskih zgrada, crkva sv. Križa (9. st.), crkva sv. Nikole (11./12. st.), Gornja i Donja gradska vrata, dva kamena mosta, ostaci zidina te ostala spomenička baština zajedno s Muzejom ninskih starina i crkvenoj riznici Zlato i srebro grada Nina koji čuvaju vrijedne eksponate ninske prošlosti (originalne starohrvatske brodove, replike liburnskih brodova, krstionice kneza Višeslava, relikvije ninskih zaštitnika, slike, nakit itd.) omogućili su da Nin postane važno kulturno- turističko odredište.

Biograd na Moru hrvatski je kraljevski grad koji se prvi put spominje sredinom 10. st, a u 11. st. je bio sjedište hrvatskih kraljeva i biskupa. Najveći je procvat doživio kao prijestolnica srednjovjekovnih hrvatskih vladara, naime, u njemu je okrunjen hrvatsko-ugarski kralj Koloman 1102. g. Uz sačuvane ostatke bazilike sv. Ivana (11.st.), u Biogradu nalazimo župnu crkvu sv. Stošije podignutu na ostacima krunidbene katedrale 1761. godine, crkvu sv. Roka 16. st. i crkvu sv. Ante 13. st. Brojni eksponati o burnoj biogradskoj prošlosti mogu se razgledati u Zavičajnom muzeju, a među njima se ističe izuzetno vrijedna hidro-arheološka zbirka s potopljenog broda iz 16.st.

Otoci Zadarske županije također obiluju vrijednom pokretnom i nepokretnom te tradicijskom kulturno-povijesnom baštinom. Sačuvane su brojne crkve, samostani, tradicijske kuće i naselja, suhozidi, ostaci utvrda, kula te brojni svjetionici. Ipak, između svih otoka posebno se ističe baština

otoka Paga. Otok Pag, prepoznatljiv po tradiciji proizvodnje soli, sira, baškotina i tradicionalnom vezu – paškom čipkom, zajedno s vrijednom spomeničkom i umjetničkom baštinom privlači brojne turiste te znatno doprinosi turističkom razvoju Zadarske županije.

Iako, manje turistički valorizirana, ruralna područja Zadarske županije (Ravni kotari, Bukovica, Velebit te ličko-pounsko područje) obiluju materijalnom i nematerijalnom baštinom koja predstavlja vrijedan resurs za razvoj održivih oblika turizma. Brojne su utvrde, stare gradine, kule i crkve od kojih se posebno ističu antička gradina Asserija, Templarska gradina u Vrani, Han Jusufa Maškovića, Kula Kličevića, Kaštel Benković, franjevački samostan u Karinu, Kula Stojana Jankovića, manastir Krupa, Mirila – pogrebna spomen obilježja, te brojne tradicijske građevine. Svi ovi kulturno-povijesni spomenici zajedno s bogatstvom etnološke baštine predstavljaju iznimno vrijedan resurs koji može potaknuti gospodarski razvoj te podignuti kvalitetu života na ovim pretežno ruralnim područjima.

2.2. Analiza turizma Zadarske županije

2.2.1. Smještajni kapaciteti

Turističkom ponudom smještaja gostiju na području Zadarske županije dominira kategorija objekata u domaćinstvu koji čine dvije trećine ukupne ponude, zatim kampovi koji čine gotovo jednu četvrtinu kapaciteta i imaju visok značaj u ponudi smještaja, dok su hoteli relativno slabo zastupljeni s manje od 5% ukupnog kapaciteta.

U odnosu na 2019. povećao se broj kreveta u hotelima (+18,9%) i kampovima (+4,1%). Navedeni kapaciteti ne uključuju nekomercijalni smještaj koji ostvaruje značajan broj noćenja (26,8% ukupnog broja noćenja u 2024.), a kod istoga postoji mogućnost neprijavljene djelatnosti pružanja smještaja, odnosno sivog tržišta.

Tablica 2 Smještajni kapaciteti u Zadarskoj županiji u 2023. godini – stanje 05.06.2023.

Vrsta objekta	Broj objekata	Broj osoba	Struktura
Hoteli	61	6.919	4,46%
Turistička naselja	11	3.919	2,53%
Kampovi	370	36.543	23,58%
Apartmani/Sobe/Studio/Kuće Za Odmor	17.320	104.941	67,71%
Pansioni	24	886	0,57%
Odmarališta, Hosteli, Gostionice, Nekategorizirani	43	1.771	1,14%
Ukupno	17.829	154.979	100%

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²

Usporedbom smještajne strukture Zadarske županije i Splitsko-dalmatinske županije³ uočljiva je nepovoljnija struktura u Zadarskoj županiji sa značajno manjim udjelom hotela od 4,46% naprama 14,2% u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Također je uočljiva značajna razlika u smještajnim kapacitetima kampova koji iznose čak 23,6% u Zadarskoj županiji, te svega 5,9% u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

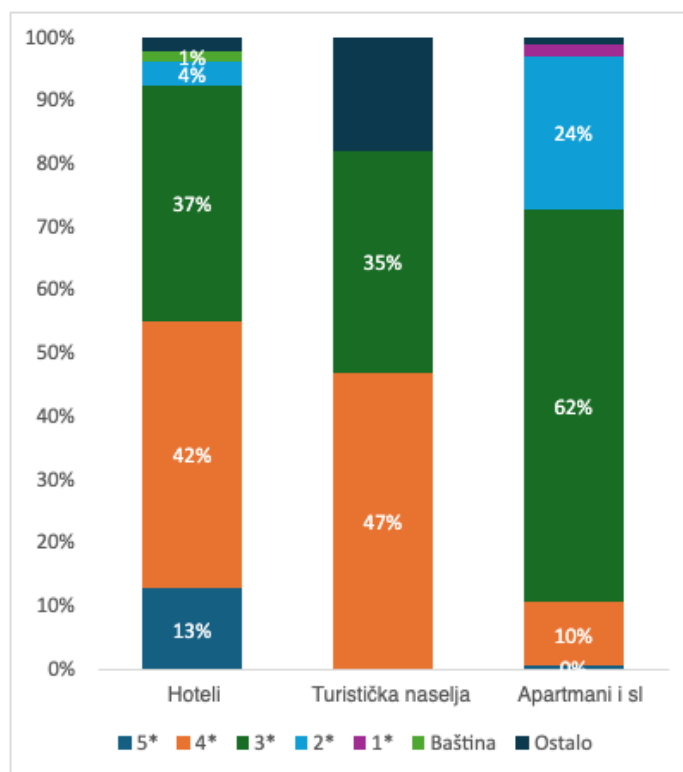
U 2023. hotelski smještaj na području Zadarske županije raspolagao je s najviše kapaciteta kategorije četiri zvjezdice (42%), te nešto manje hotela ima tri zvjezdice (37%) što predstavlja

² STATISTIČKA ANALIZA TURISTIČKOG PROMETA U 2023. GODINI, <https://www.zadar.hr/datastore/filestore/10/Statisticka-analiza-turistickog-prometa-u-2023.pdf>, 15.1.2025

³ STATISTIČKA ANALIZA TURISTIČKOG PROMETA 2023. <https://dalmatia.kinsta.cloud/wp-content/uploads/2024/03/Analiza2023.pdf> 15.1.2025.

pozitivan pomak u podizanju razine kvalitete smještaja u odnosu na 2019. Turistima su na raspolaganju 2 hotela kategorije 5 zvjezdica što je 13% hotelskog kapaciteta i dvostruko više nego 2019. Turistička naselja imaju također najviše kapaciteta kategorije četiri zvjezdice (47%), te nešto manje hotela ima tri zvjezdice (35%). Skupina Apartmani/Sobe/Kuće za odmor pretežito su kategorizirani s 3 zvjezdice (62%) i 2 zvjezdice (24%), a obzirom na udio te skupine u ukupnom broju raspoloživih kreveta najviše smještajnih kapaciteta u Zadarskoj županiji raspolaže s tri zvjezdice koji čine 48,5% ukupne ponude.

Grafikon 1 Struktura smještaja prema vrstama i kategorizaciji

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije⁴

2.2.2. Potražnja turizma Zadarske županije

Zadarska županija je u 2023. prestigla predpandemijsku 2019., a sličan rezultat prisutan je i na nacionalnoj razini. Najveći je doprinos rastu dala je potražnja za kampovima koji su zabilježili čak

⁴ STATISTIČKA ANALIZA TURISTIČKOG PROMETA U 2023. GODINI, <https://www.zadar.hr/datastore/filestore/10/Statisticka-analiza-turistickog-prometa-u-2023.pdf>, 15.1.2025.;

267 tisuća noćenja (+8,8%), dok hoteli ipak nisu uspjeli dosegnuti razinu noćenja iz 2019. Noćenja u nekomercijalnom smještaju bilo je manje (-4,6%) no i dalje imaju značajan udio od 28% u ukupnom broju noćenja u Zadarskoj županiji u 2023. U 2024. je ostvaren rast noćenja u komercijalnom smještaju (+3,1%) i ukupan broj noćenja (+1,5%) što je rezultat iznad nacionalnog prosjeka (+1,4%) u komercijalnom smještaju i ukupno (+0,9%). Strani gosti su ostvarili 242 tisuće noćenja više (+2,5%) nego prethodne godine, od čega je 219 tisuća (90%) ostvareno u kampovima i hotelima. Domaći gosti su ostvarili 97 tisuća noćenja više (+7,8%) nego prethodne godine, od čega je 73 tisuće (75%) ostvareno u kampovima i hotelima. Premda su u 2024. noćenja domaćih turista rasla osjetno brže nego stranih i dalje strani gosti čine značajnu većinu s 88% ukupnog broja noćenja u komercijalnom smještaju. Najznačajniji doprinos ukupnom rastu noćenja dali su kampovi koji su ostvarili povećanje od 152 tisuće noćenja (+6,3%) i hoteli koji su zabilježili 98 tisuća noćenja (+7,2%) više nego prethodne godine, što zajedno čini 86% ukupnog rasta noćenja u Zadarskoj županiji. Nekomercijalni smještaj nastavlja trend pada noćenja (-2,8%) u 2024., no mijenja se struktura prijavljenih gostiju, pa je tako značajno manje noćenja domaćih gostiju kojih je bilo 148 tisuća manje nego prethodne godine, dok se broj noćenja stranih gostiju povećao za 31 tisuću, te oni sada čine 41% noćenja u nekomercijalnom smještaju.

Tablica 3 Noćenja u Zadarskoj županiji po vrstama smještaja

Vrsta objekta	Noćenja 2019.	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Indeksi 2023./2019.	Indeksi 2024./2023.
Objekti u domaćinstvu	5.475.941	5.517.106	5.557.377	100,7	100,7
Kampovi	2.160.711	2.409.290	2.560.851	111,5	106,3
Hoteli	1.413.653	1.359.401	1.457.132	96,2	107,2
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj (kampovi)	866.645	884.867	923.496	102,1	104,8
Plovni objekt	738.538	761.849	768.853	103,2	100,9
Objekti na OPG-u	16.658	22.277	27.303	133,7	122,6
Ostalo	5.127	1.070	689	20,9	76
KOMERCIJALNI SMJEŠTAJ UKUPNO	10.677.273	10.955.860	11.295.766	102,6	103,1
Nekomercijalni smještaj	4.450.903	4.247.362	4.129.239	95,4	97,2
Ukupno:	15.128.176	15.203.222	15.425.005	100,5	101,5

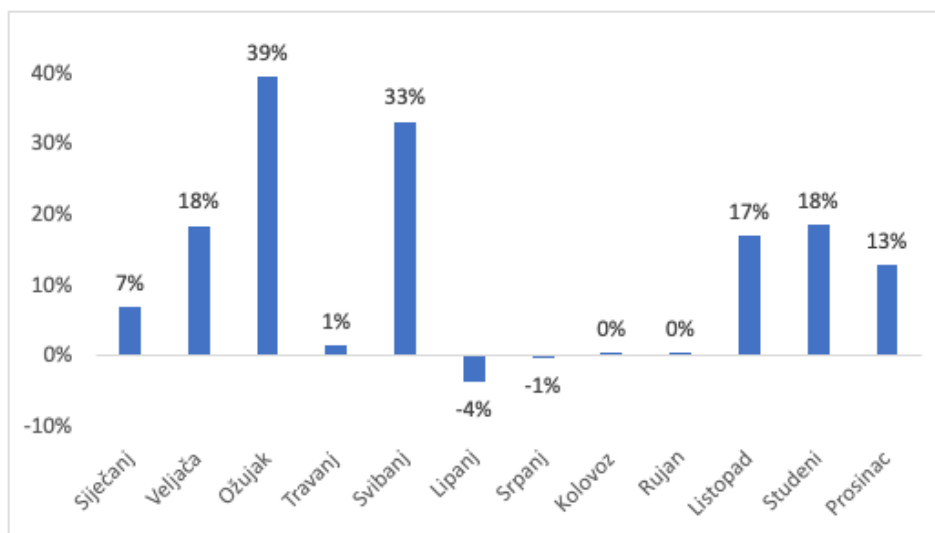
Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije⁵

⁵ STATISTIČKA ANALIZA TURISTIČKOG PROMETA U 2023. GODINI, <https://www.zadar.hr/datastore/filestore/10/Statisticka-analiza-turistickog-prometa-u-2023.pdf>, 15.1.2025.; Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

U pogledu dolazaka, u komercijalnom smještaju zabilježene su veće stope rasta (+6,7%) od noćenja, što upućuje na daljnje skraćivane boravka u Zadarskoj županiji. Domaći gosti ostvarili su veći rast dolazaka (+10,6%) od stranih (+6%), a najveći doprinos rastu dolazaka dali su hoteli i kampovi gdje je ostvareno 72% ukupnog rasta dolazaka. Stopa rasta dolazaka stranih gostiju u komercijalnom smještaju (+6%) ipak je skromnija u odnosu na glavne mediteranske destinacije koje bilježe značajne stope rasta stranih gostiju u komercijalnom smještaju poput Španjolske (+10,7%) i Grčke (+9,2%).

Primjetno je jačanje turističkog prometa u dijelu godinu koji nije dio kupališne sezone u 2024. u Zadarskoj županiji, dok u kupališnoj sezoni nije došlo do značajnih promjena.

Grafikon 2 Promjene broja noćenja u Zadarskoj županiji 2024./2023.

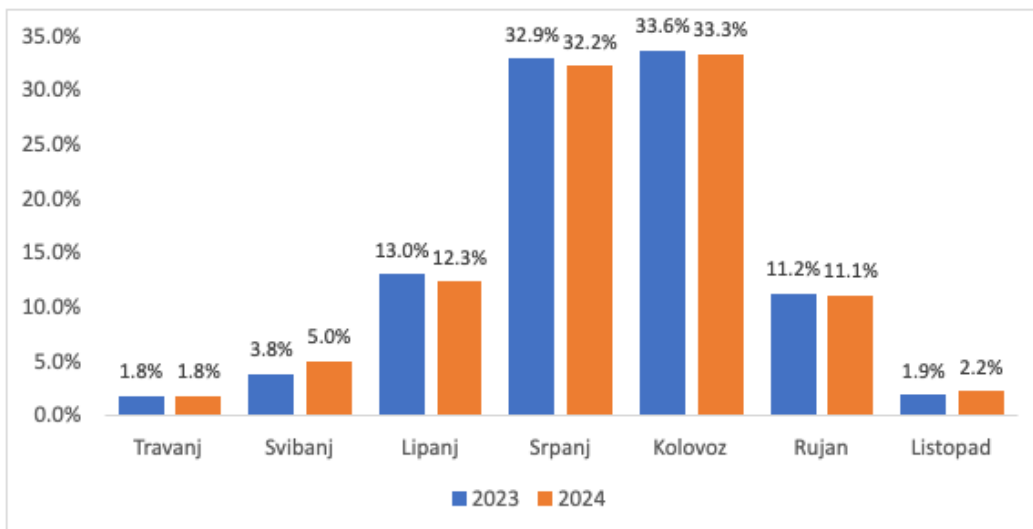

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije⁶

Navedeni trend pozitivno utječe na nastojanja za produljenjem sezone u Zadarskoj županiji. Usporedbom turističkog prometa u 2024. i 2023. uočljiv je rast udjela noćenja predsezone (19,2% naprama 18,7%) i postsezone (13,3% naprama 13,1%) u ukupnom broju ostvarenih noćenja, no i dalje je izražena koncentracija noćenja u glavnoj sezoni (srpanj i kolovoz), pa Zadarska županija ostvaruje gotovo dvije trećine noćenja u navedenom razdoblju.

⁶ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor dohvat podataka 15.1.2025., obrada Alcina

Grafikon 3 Udio noćenja po mjesecima u ukupnom broju noćenja (2023. i 2024.)

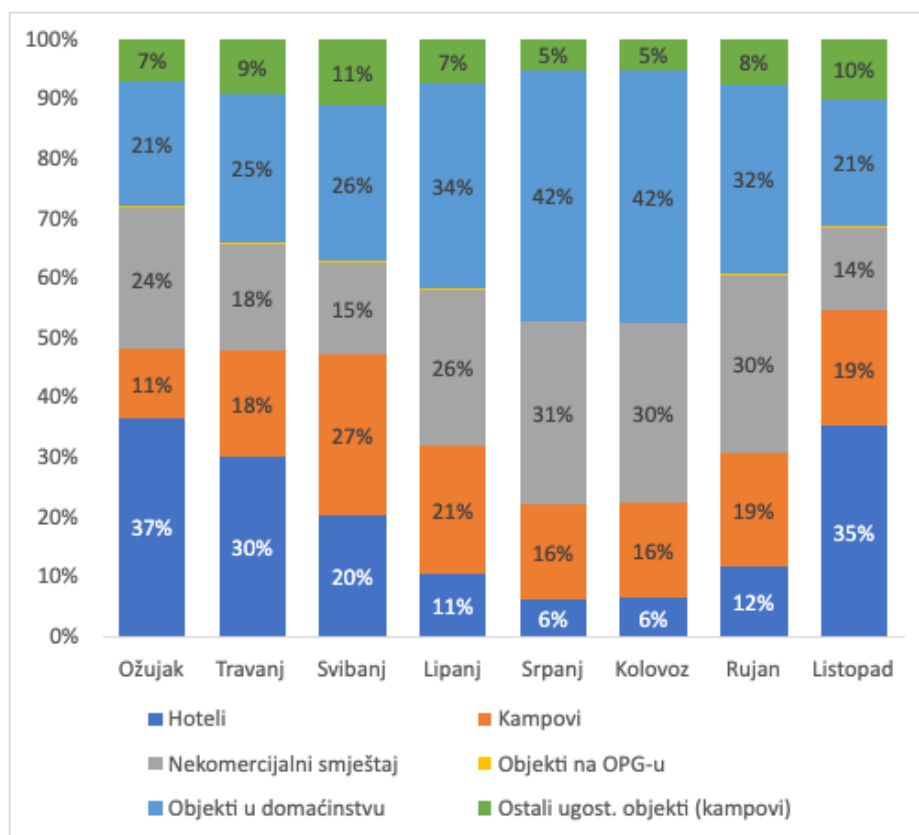

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije⁷

Analizom noćenja po mjesecima i vrstama smještaja možemo uočiti značaj hotela za predsezonu i postsezonu u Zadarskoj županiji. Premda imaju udio od svega 4,5% hoteli su najznačajnija vrsta smještaja u ožujku, travnju i listopadu što odražava značaj te vrste smještaja u nastojanjima da se razvijaju druge vrste turizma pored dominantnog modela kupališnog turizma. Kampovi također značajno doprinose noćenjima izvan glavne sezone te predstavljaju pojedinačno najznačajniju kategoriju smještaja u svibnju.

⁷ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor dohvat podataka 15.1.2025., obrada Alcina

Grafikon 4 Struktura noćenja po vrstama smještaja u 2024.

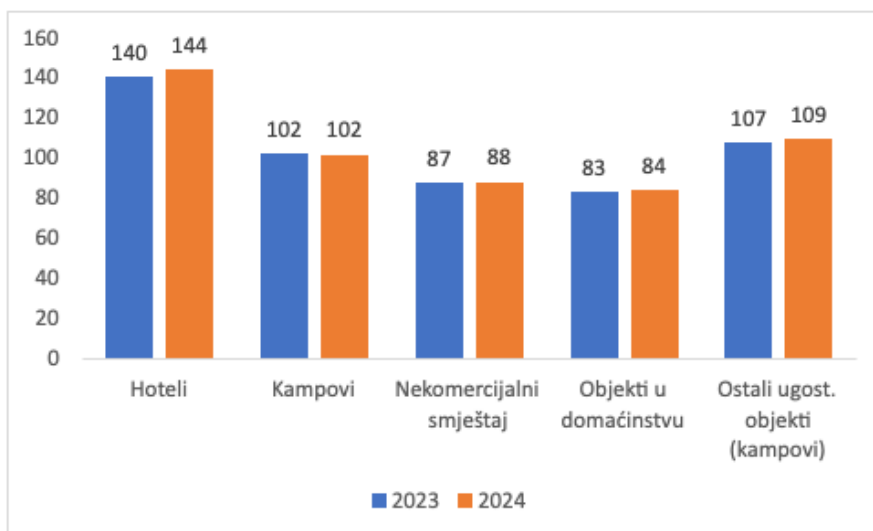

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije⁸

Sezonalnost hotelskog poslovanja povoljnija je u odnosu na druge tipove smještaja, 42% ukupnog prometa u hotelima u 2024. ostvarilo se u srpnju i kolovozu, dok je čak 73% noćenja u privatnom smještaju ostvareno u istom razdoblju. U pogledu iskorištenosti kapaciteta najveća iskorištenost je u hotelima, a slijede kampovi te nekomercijalni smještaj te objekti u domaćinstvu. U 2024. hoteli su ostvarili bolji rezultat u odnosu na prethodnu godinu dok ostale vrste smještaja ne bilježe značajnije promjene, čime je dodatno naglašena važnost hotela za razvoj turizma Zadarske županije. Ipak razmjerno niska prosječna popunjenost hotela predstavlja problem za isplativost novih investicija u nove kvalitetne objekte.

⁸ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor dohvat podataka 15.1.2025., obrada Alcina

Grafikon 5 Iskorištenost kapaciteta u danima po vrstama smještaja (2023. i 2024.)

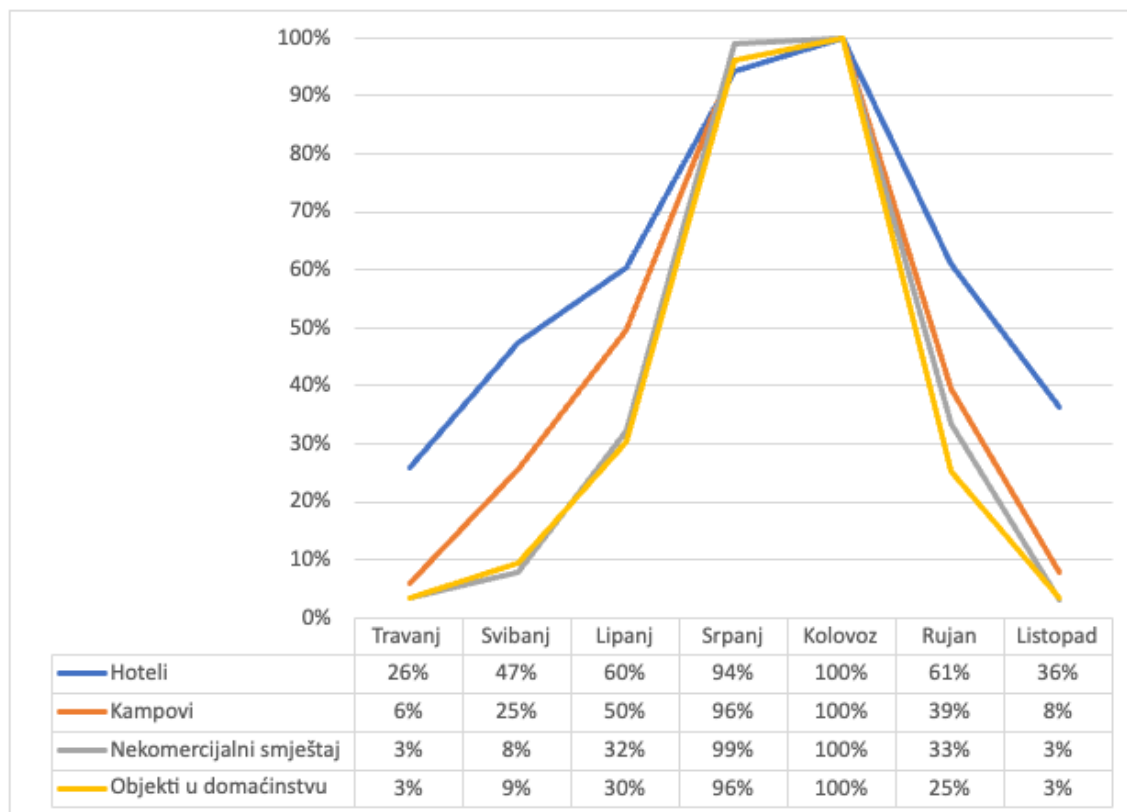

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije⁹

Ako iskorištenost različitih vrsta smještaja analiziramo po mjesecima možemo uočiti kako sve vrste smještaja bilježe najviši broj noćenja u kolovozu koji je vrhunac sezone. Ako popunjenost u ostalim mjesecima mjerimo u odnosu na najvišu vrijednost ostvarenu u kolovozu možemo uočiti značajne razlike u predsezoni i postsezoni po vrstama smještaja. Lipanj i rujan ovisno o klimatskim prilikama u pojedinim godinama većim dijelom ili u potpunosti spadaju u kupališnu sezonu u Zadarskoj županiji. Popunjenost hotela u odnosu na objekte u domaćinstvu je dvostruko veća u lipnju i čak 2,4 puta veća u rujnu. Izvan kupališne sezone razlike su još izraženije, pa je u travnju popunjenost hotela u odnosu na objekte u domaćinstvu 8,7 puta veća, u svibnju 5,2 puta veća, a u listopadu čak 12 puta veća. Kampovi u predsezoni i postsezoni također bilježe znatno bolju iskorištenost kapaciteta od objekata u domaćinstvu, pa je u lipnju 1,7 puta veća, dok je u rujnu 1,6 puta veća.

⁹ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor dohvat podataka 15.1.2025., obrada Alcina

Grafikon 6 Popunjenost smještajnih kapaciteta prema vrstama i mjesecima u 2024.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹⁰

Analizom broja dana boravka turista u Zadarskoj županiji vidimo kako je u 2023. broj dana boravka nešto kraći u kampovima u odnosu na 2019. no dulji boravak u hotelima i objektima u domaćinstvu utjecao je na zadržavanje prosjeka boravka u komercijalnim objektima. U 2024. pa uočljivo je povratak dana boravka u objektima u domaćinstvu i hotelima na razine zabilježene 2019. uz daljnje skraćivanje boravka u kampovima što je rezultiralo skraćivanjem prosječnog boravka u odnosu na prethodnu godinu i 2019. Prosječni boravak na plovnim objektima je stabilan, što je i očekivano imajući u vidu karakteristike chartera plovila koji se uglavnom iznajmljuju na puni tjedan. Izuzetak je nekomercijalni smještaj koji bilježi pad broja dolazaka i pad ostvarenih noćenja pa zadržava visoki broj dana boravka, no statistika za takvu vrstu smještaja

¹⁰ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor dohvat podataka 15.1.2025., obrada Alcina

može biti manje pouzdana, imajući u vidu mogućnost paušalne prijave boravišne pristojbe za vlasnike takvih objekata i njihovu užu obitelj.

Tablica 4 Prosječan broj dana boravka turista u Zadarskoj županiji

Vrsta smještaja	Prosječan boravak u danima 2019.	Prosječan boravak u danima u 2023.	Prosječan boravak u danima u 2024.
Objekti u domaćinstvu	6,5	6,7	6,5
Kampovi	7,0	6,4	6,3
Hoteli/ turistička naselja	3,2	3,3	3,2
Plovni objekti	6,6	6,6	6,6
KOMERCIJALNI SMJEŠTAJ UKUPNO	5,7	5,7	5,5
Nekomercijalni smještaj	30,8	29,6	30,6
Ukupno	7,5	7,4	7,1

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹¹

Najznačajnije emitivno tržište Zadarske županije je Njemačka s udjelom noćenja od 15,7% u 2024. što je ispod nacionalnog prosjeka dok je na drugom mjestu Slovenija s 13,4% što je pak iznad nacionalnog prosjeka. Među pet najvažnijih emitivnih tržišta su još Poljska, Češka i Austrija, dok je u nacionalnoj statistici redosljed nešto drugačiji pa su redom Austrija, Poljska i Češka na navedenim pozicijama. U pogledu koncentracije, top 5 tržišta imaju udio od 48,2%, dok 10 najvažnijih tržišta imaju udio od 63%. Analizom emitivnih tržišta u Poglavlju 4.2.3. možemo uočiti kako njemački turisti sve više biraju druga mediteranska odredišta dok sve manje dolaze u Hrvatsku. Pad dolazaka u Zadarsku županiju je nešto slabiji nego na razini cijele Hrvatske no odražava jedan zabrinjavajući trend. Kod slovenskih turista blizina Hrvatske, a i činjenica da mnogobrojni Slovenci imaju nekretnine u Hrvatskoj znači da popularnost Hrvatske, a i Zadarske županije kao odredišta nije upitna. Poljski turisti pak ostvaruju iznimno visoke stope rasta putovanja i noćenja u inozemnim odredištima, pa tako i Zadarska županija i Hrvatska bilježe visoke stope rasta dolazaka i noćenja. Češki turisti su ostvarili 6,5% više noćenja u međunarodnim odredištima, no popularnost Hrvatske i Zadarske županije je u značajnom padu, što se vidi po broj

¹¹ Statistička analiza turističkog prometa u 2019. , <https://www.zadar.hr/datastore/filestore/10/Analiza-turistickog-prometa-2019.pdf> , 15.1.2025.

Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

dolazaka i noćenja. Među top 10 tržišta najveće stope rasta bilježe Ujedinjeno Kraljevstvo (+24,5%) i Poljska (+9,4%).

Tablica 5 Dolasci i noćenja turista u Zadarsku županiju 2023. i 2024.

Zemlje	2023		2024		Noćenja udio	Index noćenja 24/23	Prosječni boravak
	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja			
Njemačka	317,161	2,495,728	317,174	2,427,293	15.7%	97.3	7.7
Slovenija	222,032	2,003,253	232,755	2,069,895	13.4%	103.3	8.9
Poljska	159,213	1,042,268	180,997	1,140,291	7.4%	109.4	6.3
Češka	135,287	1,007,123	126,490	931,160	6.0%	92.5	7.4
Austrija	135,372	867,459	135,636	864,609	5.6%	99.7	6.4
Slovačka	102,640	755,141	105,623	773,237	5.0%	102.4	7.3
Mađarska	100,207	611,200	105,849	641,132	4.2%	104.9	6.1
Ujedinjena Kraljevina	45,909	238,090	58,280	296,362	1.9%	124.5	5.1
BiH	40,959	269,656	45,830	285,166	1.8%	105.8	6.2
Nizozemska	47,644	288,518	47,702	284,802	1.8%	98.7	6.0
Italija	64,574	322,047	58,838	283,512	1.8%	88.0	4.8
Francuska	47,268	174,099	51,293	185,910	1.2%	106.8	3.6
Ukrajina	21,984	141,431	27,273	170,235	1.1%	120.4	6.2
Srbija	13,293	133,962	15,226	150,321	1.0%	112.2	9.9
Švicarska	23,796	134,755	23,365	131,235	0.9%	97.4	5.6
Ost. azijske zemlje	40,628	92,793	51,264	112,522	0.7%	121.3	2.2
Belgija	22,946	110,577	23,112	110,384	0.7%	99.8	4.8
Ost. Europ.zemlje	25,057	99,146	26,356	99,484	0.6%	100.3	3.8
Švedska	14,700	91,942	16,735	99,402	0.6%	108.1	5.9
Danska	10,510	71,143	13,002	85,446	0.6%	120.1	6.6
SAD	25,948	74,225	28,346	78,732	0.5%	106.1	2.8
Irska	7,637	48,022	11,300	70,895	0.5%	147.6	6.3
Rumunjska	12,704	63,240	13,566	64,178	0.4%	101.5	4.7
Španjolska	20,661	39,574	24,285	46,234	0.3%	116.8	1.9
Australija	9,800	34,862	8,968	33,175	0.2%	95.2	3.7
Makedonija	2,240	29,337	2,532	31,582	0.2%	107.7	12.5
Kanada	8,904	26,259	10,290	30,921	0.2%	117.8	3.0

Ost.zem. Juž.sre.Am.	11,091	26,357	12,772	29,942	0.2%	113.6	2.3
Litva	4,820	18,185	6,830	28,832	0.2%	158.5	4.2
Koreja, Republika	16,534	18,343	22,822	25,121	0.2%	137.0	1.1
Norveška	3,256	21,749	3,790	24,229	0.2%	111.4	6.4
Kosovo	1,019	6,177	2,184	23,807	0.2%	385.4	10.9
Ost.afričke zemlje	3,066	13,393	3,057	13,073	0.1%	97.6	4.3
Ost.izvane.zem.	2,225	6,831	2,138	6,480	0.0%	94.9	3.0
Strani turisti	1,721,085	11,376,885	1,815,680	11,649,599	75.5%	102.4	6.4
Domaći turisti	335,748	3,825,672	360,324	3,775,406	24.5%	98.7	10.5
Ukupno	2,056,833	15,202,557	2,176,004	15,425,005	100.0%	101.5	7.1

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹²

2.2.3. Obilježja potražnje

TOMAS HRVATSKA 2022/2023

Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022/2023¹³ najbrojnija generacijska skupina turista su Milenijalci (rođeni 1981-1995) koji čine gotovo polovicu posjetitelja, te Generacija X (rođeni 1961- 1980) koji imaju udio 38,6%. Umirovljenička populacija (rođeni 1960 i stariji) ima prilično mali udio od 3,8%. Prema mjesečnim приходima kućanstva značajan udio (20,8%) imaju gosti iz najveće platežne skupine (više od 5 tisuća EUR) dok preko polovice gostiju živi u kućanstvima koja ostvaruju između 2,5 i 4 tisuće EUR mjesečno. Zadarska županije prepoznata je kao odredište obiteljskog turizma, pa je tako više od polovice gostiju pripada toj kategoriji dok četvrtina gostiju dolazi u paru. Glavi razlog putovanja je odmor (96%), a unutar navedene kategorije čak 97% ističe more kao glavni motiv. Čak 80% turista posjetilo je Zadarska županija 7 ili više puta što upućuje na izuzetnu lojalnost destinaciji jer čak 95% gostiju više puta posjećuje isto turističko mjesto. Sukladno navedenom čak 75% planiraju posjet prema iskustvima prijašnjeg boravka u destinaciji. Čak 67% gostiju izravno rezervira smještaj sa smještajnim objektom i to najčešće 1 do 3 mjeseca prije dolaska. U 79% slučajeva gosti rezerviraju samo noćenje. Većina turista (84%) provede čitav odmor u jednom smještajnom objektu, dok ih manji dio (14%) odsjeda u 2 različita objekta. Način na koji turisti provode vrijeme također nam govori da je očekivano najzastupljenije kupanje (91%) i odlazak u restorane (74%), no valja istaknuti i posjet eventima (54%) i klubovima (44%), te obilazak tematskih cesta (36%). Većina gostiju (95%) kao prijevozno sredstvo koristi vlastiti

¹² Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

¹³ TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

automobil. Turisti izražavaju visok stupanj zadovoljstva svojim boravkom (95%), a najviše ih je zadovoljstvo izrazilo prirodom, sigurnošću i gastronomskom ponudom, dok srednji stupanj zadovoljstva izražavaju turističkim informacijama, kulturnom ponudom i biciklističkim rutama. Najlošije je ocijenjen promet u mjestu. Najveći udio u izdatcima turista imao je smještaj (51%), usluge trgovine (21%) te hrane i pića u restoranima i barovima (18%). Vjerojatnost preporuke je također visoka, pa je tako čak 68% turista jako sklono preporučiti odredište u Zadarskoj županiji, te daljnjih 31% je sklono preporučiti isto.

ISTRAŽIVANJE STAVOVA TURISTA O STANJU I POTREBAMA RAZVOJA TURIZMA ZADARSKE ŽUPANIJE

Sveučilište u Zadru je provelo istraživanje¹⁴ nad turistima koji su boravili u Zadarskoj županiji, s ciljem utvrđivanja njihovih stavova o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije. Istraživanje je provedeno 2023. i 2024. Navedenim se istraživanjem nastojao dobiti uvid u profil, ponašanje, percepciju i zadovoljstvo turista u Zadarskoj županiji. Stoga je provedeno anketno istraživanje u zadnjem kvartalu 2023. godine te tijekom prva tri kvartala 2024. godine. Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 1.609 ispitanika, koji su u vremenu istraživanja ostvarili najmanje dva dana (noćenja) na području Zadarske županije. Uzorak je bio slučajni, pri čemu se nastojao zadovoljiti kriterij obuhvata svih prostorno-razvojnih cjelina i različitog turističkog intenziteta pojedinih područja.

Uvidom u socio-demografska obilježja ispitanika može se zaključiti kako je 89% ispitanih turista do 45 godina starosti. Dobna struktura dijelom je uvjetovala profil ispitanika prema stručnoj spremi, u kojemu je nešto manje od jedne trećine ispitanika imalo završenu srednju školu (30%), te dodatnih 23% višu stručnu spremu. Ukupno je u uzorku 72% ispitanika bilo zaposleno, a čak 20% njih činili su učenici ili studenti. Najveći udio ispitanika, 22% njih, imao je mjesečne neto prihode od 1.501 do 2.000 eura, a jednak je udio bio i onih s prihodima do 1.000 eura. Ukupno je 11% ispitanika imalo prihode veće od 3.001 eura. U odnosu na 2013. vidi se najveći smanjenje u kategorijama do 1.000 eura, a porast u dijelu ispitanika čiji prihodi su od 1.001 do 2.500 eura. Uz to, važno je istaknuti kako se nije značajno povećao udio osoba s visokim primanjima. Dapače, u 2013. godini udio ispitanika s prihodima iznad 2.500 eura je bio 15% u odnosu na 11% u ovom istraživanju.

¹⁴ ISTRAŽIVANJE STAVOVA TURISTA O STANJU I POTREBAMA RAZVOJA TURIZMA ZADARSKE ŽUPANIJE, Sveučilište u Zadru, rujan 2024.

Preko polovice ispitanika (51%) u Zadarskoj županiji boravilo je u apartmanima u privatnom smještaju te samo 13% u hotelima. U odnosu na 2013. vidljiv je manji udio turista koji borave u hotelima. Ukupno 48% turista navodi kako su sami pripremali obroke u smještaju. U Zadarskoj županiji su prosječno boravili 7 dana, a prosječna potrošnja bila je 1.064,00 eura. Istraživanje je pokazalo da postoje razlike u potrošnji kod različitih dobnih skupina te kako mlađi turisti manje troše od onih starijih.

Kada je riječ o obilježjima turističke potražnje, onda valja napomenuti kako su jednu četvrtinu uzorka činili domaći turisti, a nakon njih najveći udio su činili turisti iz Njemačke, Slovenije, Italije, Poljske i Ujedinjenog Kraljevstva. Velika većina (96%) ispitanika je samostalno organizirala putovanje te je u destinaciju došla automobilom (52%). Međutim, treba istaknuti kako se povećao udio turista koji su u destinaciju stigli zrakoplovom u odnosu na 2013. godinu. Navike putovanja promatranog uzorka turista ukazuju na to da gotovo polovica njih (42%) redovito mijenja mjesto ljetovanja, a samo 23% najradije ljetuje u istoj destinaciji. Ispitani turisti su Zadarsku županiju odabrali primarno zbog sunca i mora (kupanja, plivanja, plaža) (22%), zatim zbog novih iskustava i doživljaja (12%) te blizine i dostupnosti destinacije (11%). Navedeno ne odstupa značajno od motivacije turista u 2013. godini. Treba istaknuti kako turisti najčešće navode četiri motiva zbog kojih biraju destinaciju. Stoga, kada se promatraju svi motivi odabira destinacije, osim tri navedena, mogu se navesti još i mir i zelenilo, razgledavanja prirodnih ljepota i nacionalnih parkova te uživanje u jelu i piću, kao i povoljna ponuda (svi prelaze udio od 20%). U odnosu na istraživanje provedeno 2013. godine, može se vidjeti pad motivacije koji se odnose na kulturu i gastronomiju.

Turisti obuhvaćeni ovim istraživanjem su kao tri najčešće aktivnosti u destinaciji naveli plivanje/kupanje u miru, zatim konzumaciju različitih ugostiteljskih usluga i šetnju u prirodi. No, također navode kako su htjeli pronaći ponudu golfa, jahanja, obilaske maslinovih i vinskih cesta, promatranje ptica i wellness, ali nisu uspjeli. Slični podatci su dobiveni i istraživanjem provedenim 2013. godine. U konačnici, kada se promatra ukupno zadovoljstvo destinacijom, ispitanici destinaciju ocjenjuju visokom ocjenom (5,0062 na skali do 6). Oni su najzadovoljniji kvalitetom i raznovrsnošću ekološki certificirane hrane i pića u destinaciji, raznovrsnošću sportskih sadržaja, kao i očuvanim društveno-kulturnim identitetom lokalne zajednice te općom sigurnošću u destinaciji. Premda turisti iskazuju visoku razinu zadovoljstva različitim elementima destinacije, ne treba zanemariti elemente kao što su gužve, odnosno nosivi kapacitet destinacije, a posebice omjer cijene i kvalitete za turiste.

Treba istaknuti kako Zadarska županija kao destinacija bilježi visoki postotak želje za preporukom destinacije (92%), kao i želje za ponovnim povratkom nekada u životu (91%), kao i želje za povratkom iduće godine (66%). Međutim, važno je istaknuti kako su mladi ispitanici do 25 godina najmanje lojalna skupina turista, od kojih bi dogodne posjetilo destinaciju njih čak 54%. Kada se promatra lojalnost prema prosječnom mjesečnom neto prihodu, ispod prosječnu želju za povratkom imaju skupine ispitanika koji zarađuju više od 3.000 €. Ovdje treba navesti motive

zbog kojih bi turisti ponovno došli u Zadarsku županiju kada se ne bi mogli kupati u moru, a to su primarno gastronomija, kulturna i zabavna događanja te sportski sadržaji.

Moguće je utvrditi određena ograničenja istraživanja. Prvo se odnosi na vrijeme provođenja istraživanja, koje je obuhvatilo dvije godine (posezona 2023. godine te predsezona i glavna sezona 2024. godine). Uz to, pretežito mlađa struktura ispitanika dijelom je odredila i neka druga obilježja, kao što su stručna spremna i mjesečni neto prihodi, a posljedično je utjecala i na ostala obilježja 24 putovanja. Također se kao ograničenje može istaknuti udio ispitanika prema smještajnim objektima, budući da je u uzorku mali udio onih koji su boravili u kampovima i marinama čiji kapacitetu su značajni na području Zadarske županije. Unatoč svemu navedenom, u konačnici moguće je utvrditi da nije bilo značajnijih odstupanja od profila ispitanika iz istraživanja 2013. godine. Međutim, destinacija bi svakako trebala uvidjeti u kojim dijelovima je ostvarila napredak, a kojima nije, kako bi se strateški mogla bolje usmjeriti u budućem razdoblju, posebice kada je riječ o nekim postojećim, a i novim turističkim trendovima.

3. Prostorno-programski koncept

Odnos između prostornog planiranja i planiranja turizma je vrlo složen radi međusobno isprepletenih ekonomskih, pravnih, kulturnih, socijalnih, ekoloških i političkih odnosa. Razvoj turizma dovodi do preobrazbe cijelih regija i to u svakom pogledu (zaposlenost, struktura industrije, cijene nekretnina, doseljavanje i sl.). Kako bi razvoj turizma bio planski i usklađen s potrebama regije potrebno je pomno planiranje prostora prije razvoja turizma. Budući da je prostor ograničen resurs, tijekom prostornog planiranja i planiranja razvoja turizma Zadarske županije potrebno je voditi računa o svim aspektima njihovog složenog odnosa.

Planiranje turizma bez povezivanja s ostalim sektorima (npr. prostorno planski, vlasničko-pravni, ekonomski, energetski, vodoopskrbni, ekološki, prometni, itd.) može dovesti do dugoročnih negativnih posljedica u prostoru ali i za stanovnike pojedine regije .

Sagledavanjem mogućih problema prostora i turizma samo s jednog aspekta (npr. ekonomski bez pravne dimenzije) može se doći do zaključaka koji su neutemeljeni. Prilikom sagledavanja negativnih učinaka turizma na prostor mora se uzeti u obzir interdisciplinarnost prostornog i turističkog planiranja.

Strategijom razvoja održivog turizma Hrvatske do 2030. uvodi se ne samo pitanje prostorne distribucije turizma nego i prihvatnog kapaciteta te se razmatra i ekonomija prostora. S aspekta prostornog uređenja Strategijom prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997.) određeno je da je visoko vrijedan prostor strateški resurs turizma. Strategijom razvoja turizma do 2020. planirano je da će do kraja planskog razdoblja biti 955.000 jedinica u komercijalnom smještaju. Ove brojke su premašene. Nadalje, u gotovo svim važećih prostornim planovima županija, gradova i općina u Hrvatskoj kao jedan od ciljeva je postavljen turizam, pri čemu redovito turizam nije razmatran uz planove razvoja ostalih sektora što je dovelo do negativnih utjecaja na prostor te na kvalitetu života lokalnog stanovništva.

3.1. Pretpostavke, načela i principi koncepta razvoja turizma

Zadarska županija prema nacionalnoj klasifikaciji statističkih regija (2021.) 2.razine (HR NUTS 2) spada u HR-03 Jadransku Hrvatsku u kojoj su i ostale turistički najrazvijenije regije Hrvatske. Prema nacionalnoj klasifikaciji statističkih regija 3.razine (HR NUTS 3), Zadarska županija nosi oznaku HR033. Postoji niz načina na koje se može podijeliti Zadarska županije u zasebne cjeline uzevši u obzir primjerice osnovna prirodno-geografska obilježja, povijesne cjeline, ekonomsku razvijenost i slično. Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023.g. je podijelio županiju u slijedećih osam prostorno-razvojnih cjelina:

1. Priobalna urbana područja
 - Zadarska rivijera (uključuje šira područja Zadra /s otocima u upravno-teritorijalnom sastavu gradova Zadra i Nina)
 - Biogradska rivijera
2. Ugljansko-pašmanska otočna skupina
3. Dugootočka otočna skupina
4. Otok Pag (dio otoka koji upravno-teritorijalno pripada Zadarskoj županiji)
5. Podvelebitski kanal i Velebit (dio koji pripada Zadarskoj županiji)
6. Ravni kotari
7. Bukovica i Pozrmanje
8. Ličko-pounski prostor

Plan razvoja Zadarske županije 2021.-2027.g. je pak županiju podijelio u osam cjelina koje su nešto drugačije od gore navedenih, i to su: Zadarska urbana regija, Zadarski otoci, Ravnokotarski zaobalni prostor, prostor Podvelebitskog kanala, Bukovica, Ličko-pounski prostor te Otok Pag (dio u Zadarskoj županiji). Plan razvoja otoka Zadarske županije 2021. – 2027., Teritorijalna strategija razvoja otoka Zadarske županije 2021. – 2027.g. otoke Zadarske županije obuhvaća i analizira kao jednu cjelinu za razliku od Glavnog plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023.g koji razlikuje dvije skupine otoka.

Za potrebe izrade Strategije razvoja turizma Zadarske županije do 2030.g. je izrađena podjela županije na prostorno-razvojne cjeline. Organizacija županije na osam prostorno-razvojnih cjelina je vođena geomorfološkim i razvojnim obilježjima, prostornom povezanošću, gospodarskom razvijenošću te jasnom preporukom Naručitelja. Jedina razlika u odnosu na spomenutu podjelu u Planu razvoja Zadarske županije 2021.-2027.g. je u tome što je Zadarska urbana regija podijeljena na Grad Zadar, Ninsku i Biogradsku rivijeru.

U ovom dokumentu će biti razmatrane slijedeće prostorno-razvojne cjeline:

1. Grad Zadar i pripadni otoci,
2. Biogradska rivijera,
3. Ninska rivijera,
4. Otoci Zadarske županije,
5. Ravni kotari,
6. Starigrad Paklenica,
7. Otok Pag i Ražanac,

8. Gračac i Lika.

Ovdje opisane prostorno-razvojne cjeline su razmatrane i u ostalim dokumentima koji su obavezne isporuke vezane za Strategije razvoja turizma Zadarske županije do 2030.g.

Na slici koja slijedi su prikazane prostorno-razvojne cjeline numerirane u skladu s brojevima u prethodnoj listi.

Slika 2 Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije

Izvor: Google Maps i oznake u skladu s podjelom županije na prostorno-razvojne cjeline

Na slici koja slijedi su prikazane jedinice lokalne samouprave u Zadarskoj županiji.

Slika 3 Jedinice lokalne samouprave u Zadarskoj županiji

Izvor: Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/57006/>

3.2. Pretpostavke, načela i principi koncepta razvoja turizma

Razvoj turizma u Zadarskoj županiji, kao dijelu Republike Hrvatske, može se temeljiti na sljedećim pretpostavkama, načelima i principima koji osiguravaju održiv i dugoročan uspjeh a u skladu su s državnom Strategijom razvoja održivog turizma do 2030.godine i opisane su u poglavlju koje slijedi.

Pri razmatanju prostorno-razvojnih cjelina Zadarske županije su korištene slijedeće pretpostavke:

- **Geografske i prirodne prednosti**

Zadarska županija ima povoljnu geografsku poziciju, uključujući razvedenu obalu s brojnim otocima, planine (Velebit), te prirodne ljepote poput Nacionalnih parkova (Paklenica, Kornati) i Parkova prirode (Vransko jezero, Telašćica).

- **Kulturna i povijesna baština**

Regija je bogata povijesnim i kulturnim znamenitostima, uključujući stare gradove poput Zadra, Nina, Biograda i Pag, koji nude autentična iskustva.

- **Razvijena turistička infrastruktura**

Zadarska županija ima razvijenu mrežu prometnih veza (autoceste, zračna luka, luka za kruzere), kao i rastuću ponudu smještajnih kapaciteta, od hotela i apartmana do kampova.

- **Globalni turistički trendovi**

Sve veći interes za održivi, kulturni, zdravstveni i aktivni turizam, što je u skladu s opredjeljenjem i karakteristikama županije.

Pri razmatranju prostorno-razvojnih cjelina Zadarske županije su poštivana načela i principi razvoja turizma koje definira nacionalna Strategija i Zakon o turizmu, a to su:

1. Održivi razvoj

Turizam treba promovirati očuvanje okoliša, resursa i lokalne zajednice kroz:

- Kontrolu urbanizacije i osiguravanjem zaštite prirodnih i kulturnih resursa,
- Korištenje obnovljivih izvora energije i ekološki prihvatljive prakse u turizmu,
- Uspostavljanje turističke kvote za osjetljiva područja kako bi se smanjio negativan utjecaj masovnog turizma.

2. Diverzifikacija turističke ponude

Razvijati raznoliku turističku ponudu kako bi se zadovoljile različite ciljne skupine i smanjila ovisnost o sezonskom turizmu kroz:

- Razvoj specifičnih oblika turizma poput kulturnog, aktivnog, zdravstvenog, gastronomskog i nautičkog,
- Promociju turističkih aktivnosti izvan glavne sezone (npr. proljeće i jesen).

3. Fokus na kvalitetu, a ne količinu

Umjesto povećanja broja turista, treba se fokusirati na povećanje kvalitete usluge i prosječne potrošnje po turistu kroz:

- Poticanje ulaganja u luksuzne i održive smještajne kapacitete,
- Unaprjeđivanje obrazovanja i provođenje stručnog osposobljavanja radne snage u turizmu.

4. Digitalizacija i inovacije

Digitalna transformacija trebala bi biti ključan alat za unaprjeđenje promocije i upravljanja turizmom kroz:

- Razvoj digitalnih platformi za rezervaciju i promociju turističke ponude,
- Korištenje pametnih tehnologija za optimizaciju posjeta popularnim destinacijama (npr. mobilne aplikacije, e-vodiči i sl.).

5. Uključivanje lokalne zajednice

Lokalno stanovništvo mora aktivno sudjelovati u razvoju turizma i imati koristi od njega kroz:

- Podršku lokalnim proizvođačima i malim poduzetnicima kroz promociju lokalnih proizvoda i usluga,
- Edukaciju zajednice o prednostima i odgovornostima povezanim s turizmom.

6. Regionalna povezanost i suradnja

Turizam treba povezati s drugim gospodarskim sektorima i regijama kroz:

- Poticanje suradnje između priobalnih i ruralnih područja radi ravnomjernijeg razvoja,
- Razvoj tematskih turističkih ruta koje povezuju različite destinacije u županiji (npr. vinske ceste, povijesne ture i sl.)

7. Promocija autentičnosti

Isticanje autentičnih i jedinstvenih iskustava kao ključne konkurentske prednosti kroz:

- Promociju autohtonih običaja, gastronomije i proizvoda poput paškog sira, dalmatinskog pršuta i soli iz Nina, Ninskog šokola,
- Razvoj tematskih festivala i manifestacija koje slave lokalnu kulturu.

8. Pristupačnost i inkluzivnost

Turizam mora biti dostupan svima, uključujući osobe s invaliditetom i obitelji s djecom kroz:

- Poboljšanje infrastrukture za osobe s posebnim potrebama.
- Osiguravanje informacija i sadržaja na više jezika koji se učinkovito komuniciraju.

Kada se govori o konceptu razvoja turizma tada pod pojmom koncepta označavamo način funkcioniranja sustav veza koji povezuje dijelove ili strukturu cijelog sustava turizma. U ovom slučaju Zadarske županije.

Shodno izloženom, koncept razvoja turizma definiramo kao način ili model po kojem funkcionira razvoj ovog sektora, a koji je prije svega determiniran društvenim odnosima, razinom i modelom

gospodarskog razvitka te specifičnostima djelovanja ekonomskih zakonitosti u ovoj djelatnosti i međunarodnim okruženjem.

Koncept razvoja može se analizirati kao određeno stanje po kojem funkcionira razvoj turizma. U ovom slučaju govorimo o Zadarskom modelu ili konceptu razvoja turizma. Koncept razvoja može se analizirati i kao projekt ili buduće stanje koje treba dostići. Tada analiziramo mogućnosti uspostave novih veza i modela po kojem može funkcionirati razvoj, odnosno govorimo o novom konceptu razvoja kojeg oblikuju novi razvojni uvjeti. Drugim riječima, koncept razvoja nije norma ili plan razvoja, već splet konkretnih uvjeta koji svojim parametrima utječu na ponašanje i rezultate akcija nosilaca razvoja.

U nastavku dokumenta se pod konceptom razvoja podrazumijeva preporučeni okvir u kojem se mogu poduzimati preporučene razvojne akcije i ostvarivati strateški ciljevi za pojedine prostorno-razvojne cjeline u županiji.

3.3. Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije

3.3.1. Grad Zadar i pripadni otoci

Grad Zadar obuhvaća obalni prostor od općine Bibinje na jugoistoku do općine Nin na sjeverozapadu uključujući relativno uski zaobalni pojas Zadarske županije. Pripadni otoci uključuju otoke Molat, Premuda, Ist, Iž, Olib i Silba te manje otočiće. Grad Zadar je regionalni centar kojem gravitira cijela županija. Grad Zadar uz susjedni Biograd n/m predstavlja urbano najjače eksploatiran prostor u županiji. Površina grada Zadra iznosi 192,4km² s naseljima odnosno 51,3km² za sam grad. Na širem području grada živi 70.829¹⁵ stanovnika (gustoća 368 st./km²).

Zadar kao turističko središte Županije prednjači po broju noćenja u komercijalnom smještaju u odnosu na sve ostale TZ.

Tablica 6 Noćenja i prosječan boravak na području grada Zadra i pripadnih otoka

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Zadar	2.413.697	2.553.847	16,6%	105,8	3,7

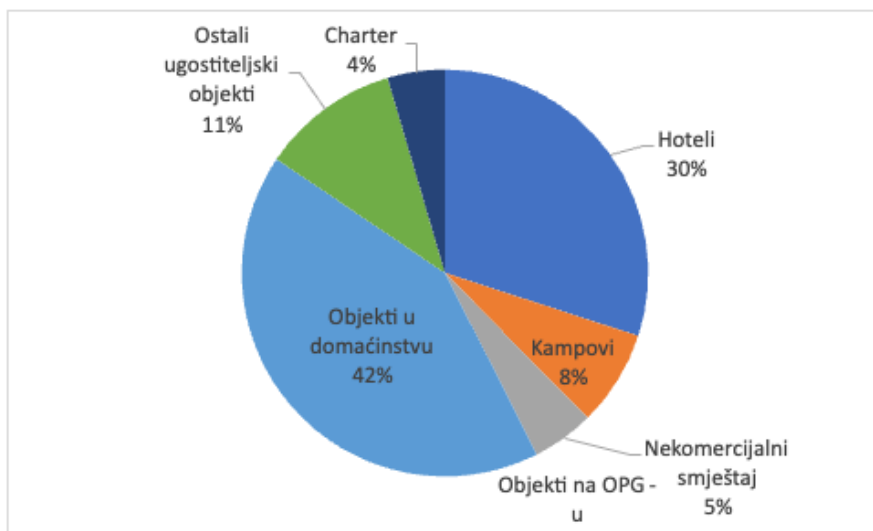
Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹⁶

¹⁵ Podaci o stanovništvu su iz rubrike „Ukupan broj stanovnika“ iz popisa stanovništva 2021.g. DZS

¹⁶ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

Premda se na ovom području prema ostvarenim noćenjima na prvom mjestu nalaze objekti u domaćinstvu, na ovom prostoru posluje ukupno 18 hotela s preko 3.600 raspoloživih kreveta je rezultiralo daleko najvećim udjelom hotela od svih analiziranih prostorno-razvojnih cjelina. Na ovom području tako ostvaren čak 3 puta veći udio hotelskih noćenja u usporedbi s Biogradskom rivijerom koja se nalazi na drugom mjestu. Također, u odnosu na druge dijelove Županije uočljivo je da ima najmanji udio noćenja u kampovima te izrazito nizak udio nekomercijalnog smještaja.

Grafikon 7 Struktura noćenja na području grada Zadra i pripadnih otoka u 2024.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹⁷

Prirodne privlačnosti: pristupačna obala, vidici, otoci.

Kulturno-povijesna baština: gradska jezgra Zadra s nizom različitih objekata; kulturne manifestacije, muzeji, arhivi i sl.

Ključne značajke: urbanističko središte, bogata povijesna i kulturna baština, razvijena turistička infrastruktura, međunarodna povezanost (zračna i morska luka), blizina nacionalnih i parkova prirode.

¹⁷ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 29.1.2025., obrada Alcina

Koncept razvoja:

- Razvoj kulturnog turizma s naglaskom na povijesnu jezgru (UNESCO zaštita, muzeji, manifestacije),
- Jačanje konferencijskog i poslovnog turizma,
- Razvijanje tematskih ruta koje uključuju gastronomiju, vino i lokalne proizvode,
- Digitalizacija turističke ponude (mobilne aplikacije, virtualne ture).

3.3.2. Biogradska rivijera

Obuhvaća obalni prostor od općine Pakoštane na jugoistoku do općine Bibinje na sjeverozapadu uključujući i relativno uski zaobalni pojas Zadarske županije. Uz spomenuti grad Zadar, Biograd n/m je urbano najjače eksploatiran prostor u županiji. Površina Biogradske rivijere je 237,9 km² sa 22.813 stanovnika. Gustoća naseljenosti ovog područja je 96 st./ km².

Iz niže prikazanih podataka vidljivo je da na području Biogradske rivijere po broju dolazaka i noćenja turista prednjači TZ Biograd na Moru kao turističko središte rivijere.

Tablica 7 Noćenja na Biogradskoj rivijeri

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Biograd	1.315.725	1.336.958	8,7%	101,6	5,6
Pakoštane	844.612	869.052	5,6%	102,9	7,6
Sv. Filip i Jakov	440.465	433.253	2,8%	98,4	8,7
Bibinje	434.156	433.047	2,8%	99,7	7,1
Sukošan	457.378	463.484	3,0%	101,3	6,7
Ukupno	3.492.336	3.535.794	22,9%	101,2	

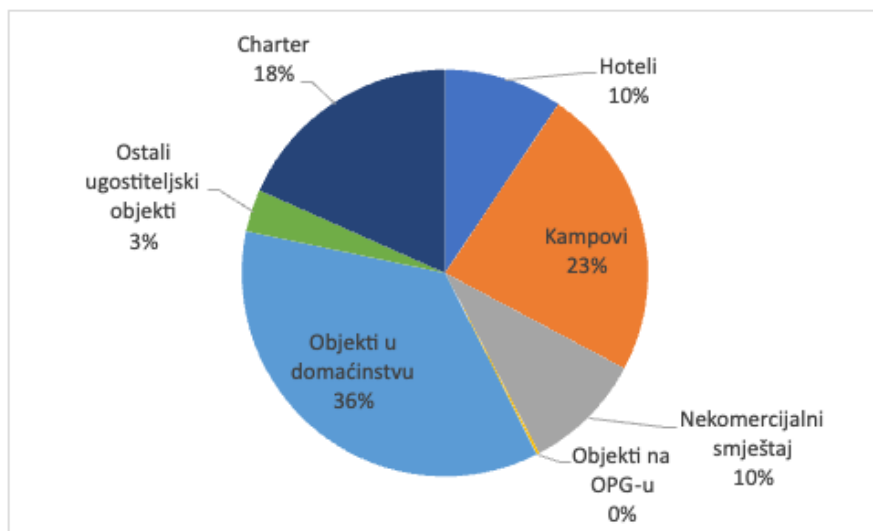
Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹⁸

Na Biogradskoj rivijeri nema izražene dominacije prema vrstama smještaja, a prema broju ostvarenih noćenja prednjače kampovi i objekti u domaćinstvu koji su gotovo podjednako zastupljeni. TZ Biograd ima vrlo ujednačenu distribuciju noćenja između kampova, plovnih objekata, hotela i objekata u domaćinstvu. Biograd na Moru ističe se prilično kao važno središte nautičkog turizma, te zahvaljujući velikom broju vezova ostvaruje gotovo četvrtinu noćenja u 2024. na plovnim objektima. Osim toga, tu se održava i Biograd Boat Show, vodeći međunarodni

¹⁸ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

nautički sajam u Hrvatskoj i srednjoj Europi. TZ Sukošan i Bibinje također raspolažu značajnim brojem vezova, pa oko trećinu noćenja ostvaruju na plovnim objektima, no ipak objekti u domaćinstvu su dominantan oblik smještaja u kojem se ostvaruje polovica noćenja. TZ Pakoštane pak gotovo polovicu noćenja ostvaruje u kampovima, a trećina je u objektima u domaćinstvu. U TZ Sv. Filip i Jakov dominiraju objekti u domaćinstvu, a značajan je broj noćenja ostvaren i u nekomercijalnom smještaju.

Grafikon 8 Struktura noćenja na Biogradskoj rivijeri u 2024.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije¹⁹

Prirodne privlačnosti: park prirode Vransko jezero, obala i otočići u Pašmanskom kanalu, otočna skupina Vrgade, ostali obalni prostori, vidikovci, krajolici i sl.

Kulturno-povijesna baština: više objekata u gradskoj jezgri Biograda, objekti na obali u zaobalnom dijelu i na otoku Vrgadi; muzeji i posjetiteljski centri.

Ključne značajke: obalni pojas s razvijenim hotelijerstvom, marine, blizina Parka prirode Vransko jezero, NP Telašćica i NP Kornati.

¹⁹ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 29.1.2025., obrada Alcina

Koncept razvoja:

- Nastavak razvoja obiteljskog turizma i ponude usmjerene na aktivni odmor (biciklizam, jedrenje i ribolov koji treba razviti),
- Promocija ruralnog i eko-turizma u kombinaciji s Vranskim jezerom i zaleđem,
- Uvođenje održivih turističkih praksi, poput energetski učinkovitih smještajnih kapaciteta, pročišćavanje otpadnih voda i prikupljanje kišnice za korištenje u komunalnim uslugama.

3.3.3. Ninska rivijera

Obuhvaća obalni prostor koji čine grad Nin, općina Vir na istoimenom otoku, te općine Privlaka i Vrsi. Prostor se pruža prema sjeveru do općine Ražanac, a na jugoistoku do grada Zadra. Površina Ninske rivijere je 112,4 km² i na tom području živi 9.970 stanovnika. Gustoća naseljenosti ovog područja je 81 st./ km² .

Daleko najveći broj noćenja na ovom području ostvareno je na otoku Viru.

Tablica 8 Noćenja na Ninskoj rivijeri

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Nin	693.281	684.513	4,4%	98,7	7,6
Privlaka	533.839	527.010	3,4%	98,7	10,5
Vir	2.715.192	2.614.628	17,0%	96,3	16,6
Vrsi	256.928	258.064	1,7%	100,4	11,5
Zaton	587.638	600.600	3,9%	102,2	7,3
Ukupno	4.786.878	4.684.815	30,4%	97,9	

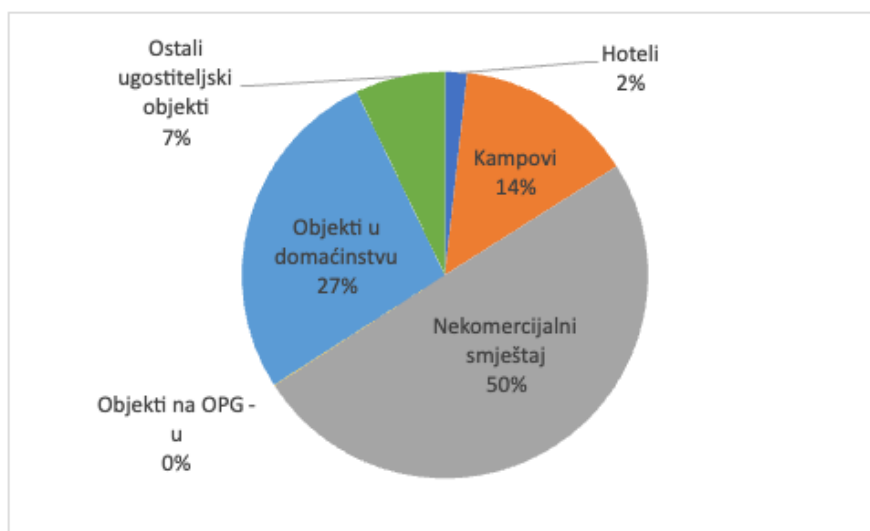
Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²⁰

TZ Vir je specifična po velikom broju vikendica u kojima vlasnici borave dulje vrijeme, a podatci pokazuju da je u ovoj TZ čak 73% noćenja ostvareno u nekomercijalnom smještaju, a 25% je u objektima u domaćinstvu. TZ Privlaka i Vrsi također imaju značajan udio (oko 40%) noćenja u

²⁰ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 29.1.2025., obrada Alcina

nekomercijalnom smještaju no ipak su na prvom mjestu objekti u domaćinstvu. TZ Zaton i Nin raspolažu sa značajnim kapacitetom u kampovima gdje je ostvareno oko dvije trećine noćenja.

Grafikon 9 Struktura noćenja na Ninskoj rivijeri u 2024.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²¹

Prirodne privlačnosti: pješčane plaže, skrivene uvale, blizina otoka, zaštićeni ornitološki rezervat.

Kulturno-povijesna baština: povijesna jezgra Nina smještena na otočiću u lagunarnom okruženju, muzej, objekti koji spadaju u graditeljsku baštinu, sakralni objekti.

Ključne značajke: povijesni grad Nin, prirodne plaže, ljekovito blato, bogata arheološka baština, lagune i prirodni rezervati, blizina NP Paklenica i PP Velebit.

Koncept razvoja:

- Razvoj wellness turizma temeljenog na ljekovitom blatu i prirodnim resursima,
- Obogaćivanje ponude kulturnog turizma uz tematske manifestacije vezane za povijest Nina,
- Promocija održivog turizma kroz očuvanje prirodnih plaža i ekosustava.

²¹ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 29.1.2025., obrada Alcina

3.3.4. Otoci Zadarske županije

U prostorno-razvojnom i demografskom kontekstu otoci Zadarske županije predstavljaju jedan od najosjetljivijih i najugroženijih dijelova županije. Ovu prostorno-razvojnu cjelinu karakteriziraju kontinuirano raseljavanje, starenje stanovništva i postepeno odumiranje gospodarskih aktivnosti. Iznimku predstavljaju otoci Ugljan i Pašman koji se razvijaju jer funkcioniraju kao prigradske zone gradova Zadra i Biograda n/m. Na otocima Zadarske županije je 2021.g. živjelo 10.478 stanovnika. Gustoća naseljenosti ovog područja je 27 st./ km².

Po broju dolazaka prednjači općina Preko, dok Pašman ostvaruje najveći broj noćenja.

Tablica 9 Noćenja ugljansko-pašmanska otočna skupina

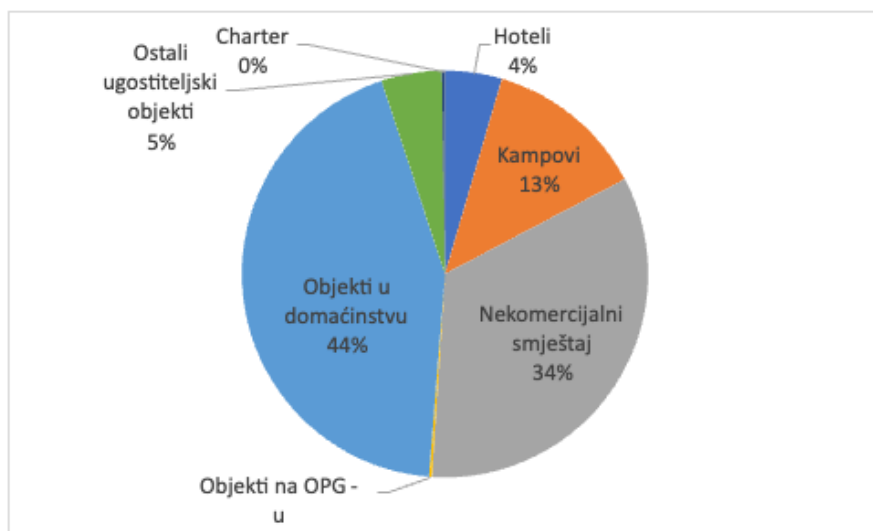
Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Kali	49.851	49.502	0,3%	99,3	8,4
Kukljica	62.709	60.010	0,4%	95,7	8,8
Pašman	435.597	432.571	2,8%	99,3	15,4
Preko	325.320	326.899	2,1%	100,5	10,1
Tkon	135.723	130.421	0,8%	96,1	10,3
Sali	187.055	181.520	1,2%	97,0	6,9
Božava	35.590	38.066	0,2%	107,0	6,2
Ukupno	1.231.845	1.218.989	7,9%	99,0	

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²²

Na prostornoj cjelini otoka Zadarske županije dominiraju objekti u domaćinstvu i nekomercijalni smještaj koji su približno podjednako zastupljeni. U TZ Pašman koji ima najveći broj noćenja i najdulji prosječni boravak, očekivano je preko pola tih noćenja ostvareno u nekomercijalnom smještaju, a ostatak uglavnom u objektima u domaćinstvu. TZ Preko najviše noćenja ostvaruje u objektima u domaćinstvu (40%), a tek nešto manje u nekomercijalnom smještaju (37%), no ipak gotovo petina noćenja ostvarena je u kampovima. TZ Kali ima najveći udio noćenja u objektima u domaćinstvu (82%). TZ Kukljica ima gotovo polovicu noćenja u takvim objektima, ali i značajan udio u hotelima (31%).

²² Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

Grafikon 10 Struktura noćenja na prostornoj cjelini otoka Zadarske županije u 2024.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²³

Prirodne privlačnosti: park prirode Telašćica, krajobraz sjeverozapadnog dijela dugog otoka i plaža Sakarun, obala, krajolici, otočići, vidikovci, plaže, speleološki objekti.

Kulturno-povijesna baština: objekti u naseljima, fortifikacijski objekti, sezonske manifestacije.

Ključne značajke: razvedena obala, autentična otočka kultura, slaba infrastruktura na otocima (posebno slaba na malim otocima), mali broj radno sposobnih stanovnika.

Koncept razvoja:

- Razvoj selektivnih oblika turizma (nautički turizam, ruralni turizam, eko-turizam, avanturistički i adrenalinski turizam),
- Povećanje dostupnosti kroz održivi promet i bolju prometnu povezanost,
- Promicanje kulturnih i gastronomskih posebnosti otoka kroz manifestacije i edukativne ture.

²³ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

3.3.5. Ravni kotari

Prostor Ravnih kotara obuhvaća 12 općina. Površina ove prostorno-razvojne cjeline je 1434,4km². Na ovom prostoru žive 33.974 stanovnika. Gustoća naseljenosti je 23,6 st/km². U cijelom hrvatskom priobalju ovaj prostor spada u najvrijednije agrarne površine. Ravni kotari zbog svojih iznimnih geomorfoloških obilježja i klimatskih uvjeta predstavljaju važan razvojni resurs Zadarske županije kojem predstoji turistička valorizacija.

Prostorno-razvojna cjelina raspolaže manjim hotelskim kapacitetima izvan funkcije u Benkovcu i manjim hotelskim kapacitetima u Obrovcu, Vinjercu, Novigradu i Posedarju. Prostorno-razvojna cjelina raspolaže smještajnim kapacitetima u individualnim objektima (kuće za odmor, apartmani, sobe i dr.). Prostorni potencijal ovog područja je znatan. Područje je prikladno za razvoj seoskog, lovnog i rekreacijskog turizma.

Na ovom području TZ Ravni kotari bilježe značajne stope rasta i razvija se agroturizam s raznolikom ponudom kuća za odmor. U strukturi noćenja dominiraju objekti u domaćinstvu (56%) i nekomercijalni smještaj (35%).

Tablica 10 Noćenja Ravni kotari

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Ravni kotari	176.280	203.453	1,3%	115,4	8,8
Jasenice	186.932	186.001	1.2%	99.5	10,4
Novigrad.more	244.727	237.829	1.5%	97.2	7,8
Obrovac	178.692	191.534	1,2%	107,2	9,5
Ukupno	607.939	627.283	4,1%	103,2	

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²⁴

Prirodne privlačnosti: blizina NP Paklenica, blizina PP Velebit, prilaz PP Vransko jezero, dio kanjona Zrmanje, kanjon Kličevice, Krupa i Dobarnica, Novsko ždrilo, vidikovci, plaže, krajobrazna obilježja i speleološki objekti.

Kulturno-povijesna baština: gradska jezgra Obrovca s nekoliko objekata, više objekata u naseljima, stare tvrđave, samostani, sezonske priredbe, Benkovački sajam.

²⁴ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

Ključne značajke: ruralno područje s poljoprivrednom proizvodnjom, vinogradarstvo, maslinarstvo, u blizini je grada Zadra.

Koncept razvoja:

- Razvoj ruralnog turizma uz smještaj na obiteljskim gospodarstvima (agroturizam i ekoturizam),
- Promocija vinskih i gastronomskih tura,
- Cikloturizam, ture do arheoloških/povijesnih lokaliteta i PP Vranskog jezera,
- Poticanje lokalnog stanovništva na razvoj turističke ponude kroz potpore i edukaciju.

3.3.6. Starigrad Paklenica

Ovu prostorno-razvojnu cjelinu Zadarske županije čini jedna općina smještena sa sjeverne strane Podvelebitskog kanala. Glavni razvojni resurs ovog područja je turizam koji se prije svega naslanja na značajnu prirodnu baštinu ovog kraja a to su plaže, Nacionalni park Paklenica, Park prirode Velebit, i obližnji zaštićeni kanjon rijeke Zrmanje. Površina ovog područja je 168,7km². Na području živi 1697 stanovnika. Gustoća stanovništva ovoga područja je 10 st./km². U smještajnoj strukturi dominiraju objekti u domaćinstvu uz manji dio kapaciteta u kampovima i hotelima pretežito u Starigradu.

Tablica 11 Noćenja Podvelebitski kanal i Velebit

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Starigrad	551.725	542.118	3.5%	98.3	6,1

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²⁵

U TZ Starigrad je pored dominantne kategorije objekata u domaćinstvu (40%), četvrtina noćenja ostvarena u kampovima i oko 16% u hotelima.

Prirodne privlačnosti: NP Paklenica, PP Velebit, blizina kanjona Zrmanje, speleološki objekti (jedan vrlo atraktivan), brojni planinarski putevi i alpinistički lokaliteti i dr.

Kulturno-povijesna baština: nekoliko objekata u naseljima, jedna stara utvrda, sezonske priredbe, filmski festival, posjetiteljski centar „Podzemni grad Paklenice“ i dr.

²⁵ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

Ključne značajke: Nacionalni park Paklenica, planinski turizam, posjetiteljski centar, interpretacijsko-edukacijski centar blizina mora.

Koncept razvoja:

- Razvoj aktivnog turizma (planinarenje, penjanje, speleologija, sportske aktivnosti),
- Integracija morskih i kopnenih aktivnosti u jedinstvenu ponudu,
- Promocija Paklenice kao destinacije za avanturistički turizam na europskoj razini, koja može funkcionirati gotovo cijelu godinu.

3.3.7. Otok Pag i Ražanac

Otok Pag je jedini hrvatski otok koji je podijeljen između dvije županije, Zadarske i Ličko-Senjske. Južni dio otoka (Grad Pag, općina Kolan i općina Poveljana) je u Zadarskoj županiji. U granicama Zadarske županije je 70% površine otoka i pripadajući otoci (Maun, Škrda). Otok Pag ima dinarsku morfostrukturu koja odgovara morfostrukturi Ravnih kotara. Površina ovog područja je 268,9 km². Na ovom području živi 7.450 stanovnika. Gustoća stanovništva ovoga područja je 28 st./km².

Na području otoka Paga po broju dolazaka i noćenja turista prednjači grad Pag.

Tablica 12 Noćenja na Pagu

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Pag	988.055	1.001.271	6,5%	101,3	7,6
Kolan	500.193	472.271	3,1%	94,4	11,8
Poveljana	193.053	337.732	2,2%	174,9	8,3
Ražanac	249.677	248.468	1,6%	99,5	8,3
Ukupno	1.930.978	1.218.989	13,4%	106,7	

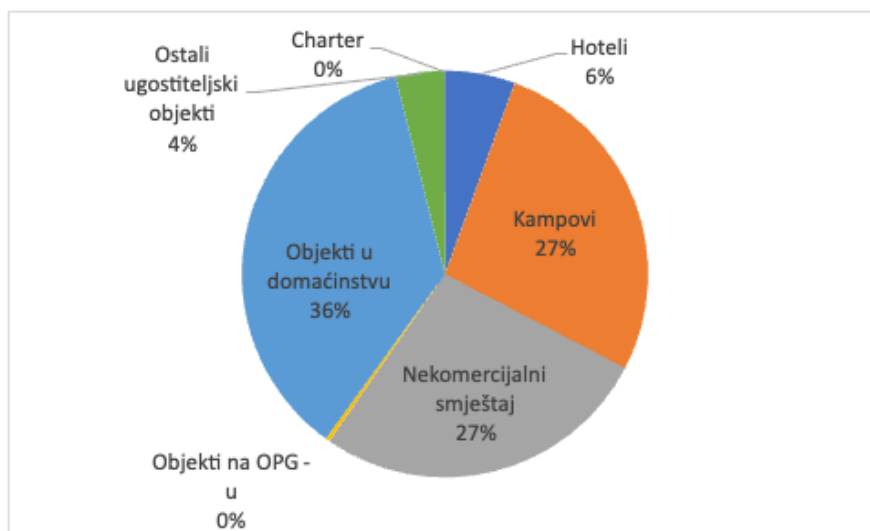
Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²⁶

Na prostornoj cjelini Paga i Ražanca prisutna je relativno ujednačena raspodjela noćenja na tri glavne kategorije smještaja, no ipak postoje značajne razlike na razini pojedinih TZ. TZ Pag ostvaruje oko trećinu noćenja u objektima u domaćinstvu i podjednako u kampovima. Ipak znatno je manje nekomercijalnog smještaja nego na razini rivijerem a i nezanemarivih 10% noćenja je u hotelima. TZ gotovo polovicu ostvaruje u nekomercijalnom smještaju a značajan je i

²⁶ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

udio objekata u domaćinstvu uz ponešto kampova. TZ Poveljana raspolaže značajnim kapacitetima u kampovima, uključujući i luksuzni segment kamping ponude, pa se u toj vrsti smještaja ostvaruje najviše (41%) noćenja dok je u objektima u domaćinstvu i nekomercijalnom smještaju podjednako (27%). TZ Ražanac pak ima bitno drugačiju strukturu noćenja gdje je dominantna kategorija noćenja u objektima u domaćinstvu (59%) i nekomercijalni smještaj (22%)

Grafikon 11 Struktura noćenja na Paškoj rivijeri i Ražancu u 2024.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²⁷

Prirodne privlačnosti: tri ornitološka rezervata (Velo i Malo blato te Rogoza), obalni pojas, plaže, manji otočići uz južnu stranu otoka Paga, vidikovci, plaže i dr.

Kulturno-povijesna baština: gradska jezgra Paga s patricijskim palačama i sakralnim objektima, građanski i sakralni objekti u naseljima, sezonske priredbe, fortifikacijski objekti, Paška čipka, solana i dr.

Ključne značajke: Paška čipka, solana, specifična otočka priroda, razvijen zabavni turizam (Zrće).

²⁷ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 29.1.2025., obrada Alcina

Koncept razvoja:

- Razvoj održivog oblika zabavnog turizma na Zrću uz kontrolu ekoloških i društvenih utjecaja,
- Promocija kulturnog nasljeđa, uključujući Pašku čipku i solane,
- Razvijanje aktivnog, ruralnog i gastronomskog turizma s fokusom na paški sir, janjetinu, maslinovo ulje i vino.

3.3.8. Gračac i Lika

Ovu prostorno-razvojnu cjelinu Zadarske županije čini tek jedna općina (općina Gračac, površinom najveća općina u republici) koja geografski predstavlja sastavni dio Like. Ovo područje ima brojne probleme i razvojne teškoće. Općina Gračac spada u drugu skupinu područja od posebne državne skrbi (Zakon o područjima od posebne državne skrbi NN106/2018). Ovo područje obuhvaća 958,3 km². Na području živi 3.229 stanovnika. Ovaj prostor je najrjeđe nastanjeno područje Zadarske županije s tek 3 st./km².

Smještajni kapaciteti su u individualnim objektima (kuće za odmor, apartmani i sobe). Prostorni potencijal ove prostorno-razvojne cjeline je značajan i prikladan za razvoj ruralnog, aktivnog i avanturističkog, lovnog, rekreacijskog turizma. Na ovom području ostvaruju se vrlo skromna turistička aktivnost.

Tablica 13 Noćenja Lika i gornje Pounje

Turistička zajednica	Noćenja 2023.	Noćenja 2024.	Udio	Indeks 2024/2023	Prosječni boravak
Gračac	8.467	10.883	0,1%	128,5	2,5

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije²⁸

Prirodne privlačnosti: Park prirode „Velebit“, Cerovačke pećine, vrelo Une, vrelo Zrmanje, vidikovci, speleološki objekti i dr.

Kulturno-povijesna baština: sakralni i fortifikacijski objekti, sezonske priredbe i dr.

²⁸ Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew, dohvat podataka 8.1.2025., obrada Alcina

Ključne značajke: ruralno i brdsko-planinsko područje, prirodne ljepote, slabije razvijena infrastruktura koja može predstavljati ograničenje za razvoj turizma.

Koncept razvoja:

- Razvoj ruralnog, eko-turizma i avanturističkog turizma (pješačke staze, biciklizam, adrenalinski park, off-road vožnja motociklima i brdskim biciklima po cestama na Velebitu i po šumama i sl.). Promatranje životinja i velikih zvjeri.
- Promocija povijesnog nasljeđa, uključujući tradicionalne običaje i zanate.
- Jačanje povezanosti s obalnim dijelovima kroz bolje prometne veze.

3.4. Analiza prostornog plana Zadarske županije

Razvoj turizma u Zadarskoj županiji u okviru prostorno-programskog koncepta podrazumijeva pažljivo uključivanje turizma u cjelokupnu strategiju planiranja i razvoja županije. To osigurava da je rast turizma održiv, pozitivno djeluje na razvoj lokalnog gospodarstva, poštuje okoliš i zadovoljava potrebe turista i stanovnika.

Prostorni plan Zadarske županije iz 2023. godine daje pregled postojećih i planiranih turističkih zona i golf igrališta. Trenutno su izgrađene 23 turističke zone na površini od 280,5 ha s ukupnim kapacitetom od 30.340 postelja. Sve navedene turističke zone nalaze se u prostoru zaštićenog obalnog pojasa (ZOP), odnosno smještene su do 1.000 m od obalne crte. Analizom postojećih zona u odnosu na namjenu (T1 – hoteli, T2 - turističko naselje, T3 – kamp) možemo uočiti kako je samo jedna isključive namjene za hotele i još jedna mješovite hoteli / turističko naselje. Preostala 21 zona su mješovite namjene turističko naselje / kamp ili isključivo turističko naselje odnosno kamp. U Zadarskoj županiji trenutno ne postoji izgrađena turistička zona izvan zaštićenog obalnog pojasa.

Tablica 14 Pregled postojećih turističkih zona u Zadarskoj županiji

Grad/Općina	Naselje	Naziv	Vrsta	Površina (ha)	Kapacitet
Biograd	Biograd	Soline	T3	15	2000
Biograd	Biograd	uz naselje	T2	7.5	880
Biograd	Biograd	Crvena luka	T2	15	1280
Kolan	Kolan	Solinice	T3	5	500

Kolan	Kolan	Čista	T3, T2	5	300
Kolan	Kolan	Prnjica	T3	5	300
Kolan	Kolan	Uvala Rogoza	T3	2	100
Kukljica	Kukljica	Zelena punta	T2	8	800
Nin	Zaton	TN Zaton	T2, T3	100	10000
Pag	Šimuni	Suha Punta	T3	27	3700
Pakoštane	Pakoštane	Club Mediterranee	T2	18	1800
Pakoštane	Drage	Torine	T3	4.5	450
Preko	Ugljan	Uvala Činta	T3	1	120
Preko	Ugljan	Sušica	T3	1	50
Preko	Ugljan	Rt Rakošin	T3	1.6	160
Privlaka	Privlaka	Batalaža	T3	3	600
Sali	Veli Rat	Svjetionik	T3	2.4	280
Sali	Verunić	Lučica	T3	2	240
Sali	Božava	uvala Božavčica	T2	5	600
Starigrad	Starigrad	hotel Alan	T1, T3	16	1600
Starigrad	Tribanj	Šibuljina	T3	3	300
Zadar	Petrčane	Punta Skala	T2	29	3480
Zadar	Petrčane	Punta Radman	T1	4.5	800
Ukupno postojeće u prostoru ograničenja ZOP-a				280.5	30340

U Zadarskoj županiji je planirano čak 156 turističkih zona u zaštićenom obalnom pojasu na površini od 1.654 ha s ukupnim kapacitetom od 114.795 postelja. U odnosu na kapacitet postojećih turističkih zona realizacijom svih planiranih turističkih zona došlo bi do povećanja raspoloživog kapaciteta od 378% unutar ZOP-a. Od planiranih 156 turističkih zona unutar ZOP-a svega 10 je isključive namjene za hotele s ukupnim kapacitetom od 7.660 postelja, 5 zona je mješovite namjene hotela / turističkog naselja s ukupnim kapacitetom 1.950 postelja i 26 je mješovitih zona koje kombiniraju sve tri namjene s ukupnim kapacitetom od 25.600 postelja. Najveća pojedinačna kategorija u ZOP-u su zone predviđene isključivo za turistička naselja koji ima ukupno 55 s ukupnim kapacitetom od 23.520 postelja. U pogledu kapaciteta najznačajnije su mješovite zone kampova i turističkih naselja kojih ima 26 s ukupnim kapacitetom od 42.880 postelja. Zona isključive namjene za kampove u prostornom planu ima 34 s ukupnim kapacitetom od 13.185 postelja.

Tablica 15 Pregled planiranih turističkih zona u Zadarskoj županiji u zaštićenom obalnom pojasu

Grad/Općina	Naselje	Naziv	Vrsta	Površina (ha)	Kapacitet (ha)
Benkovac	Donji Karin	Donji Karin	T2	10	500
Benkovac	Donji Karin	Karin plaža	T3	2	200
Bibinje	Bibinje	Luka Dalmacija	T1	10	500
Biograd n/M	Biograd n/M	iznad Solina	T1	5	500
Biograd n/M	Biograd n/M	Kumenat	T3	4.5	400
Biograd n/M	Biograd n/M	Kumenat	T2	2	200
Biograd n/M	Biograd n/M	uz Kumenat	T1	14	1680
Biograd n/M	Biograd n/M	uz Kumenat	T1	15	1800
Biograd n/M	Biograd n/M	uz Kumenat_Sjever	T1	14	1680
Jasenice	Maslenica	Rovanjska - Splovine	T2, T3	18	1800
Jasenice	Maslenica	Ždrilo-Brzac	T1	4	200
Jasenice	Maslenica	Školička draga	T2	10	600
Jasenice	Maslenica	Uvala Zališće	T2	4	200
Kali	Kali	Rt Otrić	T1, T2	1	100
Kali	Kali	Uvala Mala Lamjana	T2	4	350
Kolan	Mandre	zapad	T2, T3	31	2500
Kolan	Mandre	istok	T2, T3	23	1800
Kolan	Mandre	Lojkova punta	T3	2	200
Kolan	Mandre	Solinice 2	T3	5	500
Kolan	Mandre	Girenica	T2, T3	2.8	330
Kolan	Mandre	Mišnjak - zapad	T3	1	120

Kolan	Mandre	Mišnjak - istok	T2, T3	1.4	150
Kolan	Mandre	Solinice 3	T3	2	200
Kukljica	Kukljica	Rasovica - pod Forča	T2, T3	5	500
Kukljica	Kukljica	Veliki Karantun	T1, T2, T3	3.6	200
Kukljica	Kukljica	uz Zelene punte	T3	4	400
Kukljica	Kukljica	Suha Punta	T3	6.4	600
Nin	Nin	Ninsko blato	T2, T3	45	3000
Nin	Nin	bivša Ciglana	T2, T3	8	500
Nin	Zaton	Bilotinjak	T2, T3	37	3000
Nin	Zaton	Šepurine	T2	20	1000
Nin	Zaton	uz prometnicu	T2, T1	12	700
Nin	Zaton	uz TN Zaton	T2, T1	6	400
Novigrad	Novigrad	Leprina	T2, T3	17	2000
Novigrad	Pridraga	uz Karinsko more	T3	5	500
Novigrad	Novigrad	Ledine	T2	1.1	100
Obrovac	Obrovac	Otišina	T2	8	500
Obrovac	Obrovac	Crna Punta	T2	10	500
Obrovac	Kruševo	Crna Dujmova	T3	3	200
Obrovac	Karin	Karin	T2	2	200
Obrovac	Kruševo	Bašići	T3	1.3	100
Pag	Pag	Kotica	T2	16.2	1550
Pag	Pag	Bošana	T2	5	250
Pag	Pag	Paška rebra 1	T2, T3	40	2000
Pag	Pag	Paška rebra 2/KOPRVA - zapad	T2, T3	13.8	750
Pag	Košljun	Paška rebra 3/ Savršnjak i zapad	T2, T3	65	6000
Pag	Košljun	Paška rebra 4	T2, T3	39	2000
Pag	Košljun	Zameti	T2	3	150
Pag	Gorica	Luže	T2	7.5	350
Pag	Šimuni	Dražica	T1, T2, T3	57	3000
Pag	Dinjiška	Magaši	T2	2	100
Pag	Smokvica	Konjska	T2	4	200
Pag	Vlašići	Magazin	T1, T2	10.3	550
Pag	Pag	Hunjci	T1, T2, T3	4.8	250
Pakoštane	Drage	Velika Kurela	T3	24	2400

Pakoštane	Drage	Torine	T1	1	100
Pakoštane	Drage	Kazin	T1	4	400
Pakoštane	Drage	Kazin	T3	4.5	400
Pakoštane	Pakoštane	Pilatuša – Madona	T2, T1, T3	39	2000
Pakoštane	Vrgada	uvala Garma	T3	5	250
Pakoštane	Drage	Ljevače	T3	1	80
Pakoštane	Pakoštane	uz jezero Vrana	T3	1	100
Pašman	Ždrelac	Kablin	T1, T2, T3	10	500
Pašman	Ždrelac	Rt Zverina	T1, T2, T3	2	200
Pašman	Ždrelac	Rt Zverina	T1, T2, T3	3	300
Pašman	Banj	uz naselje	T1, T2, T3	9	500
Pašman	Pašman	Bržine	T1, T2, T3	10	500
Pašman	Kraj	Polačine	T1, T2, T3	9	500
Pašman	Dobropoljana	Stivanjska gora	T1, T2, T3	9	500
Pašman	Neviđane	Šipnata	T1, T2, T3	1	100
Pašman	Mrljane	Zuborovica	T1, T2, T3	1	50
Pašman	Kraj	Bartolaščina- Zamatin	T1, T2, T3	3	200
Pašman	Južni Pašman	uvala Soline	T1, T2, T3	50	2500
Pašman	Južni Pašman	uvala Žinčena	T1, T2, T3	50	2500
Pašman PPUO/G			T3m	2.5	200
Posedarje	Posedarje	Svrdlac Ivandići	T2	20	2000
Posedarje	Posedarje	Sv. Duh	T2	9	500
Posedarje	Vinjerac	Debela punta	T1	9	500
Posedarje	Vinjerac	Rt Trnovica	T2	9	500
Posedarje	Slivnica	Bokulja	T2	9	500
Povljana	Povljana	Bas	T2, T3	30	2550
Povljana	Povljana	uz ljekovito blato	T1, T3	9	1000
Povljana	Povljana	Gašparovi lazi	T2, T3	6	700
Povljana	Povljana	Punta Rastovac	T3	24	2200
Povljana	Povljana	Mlinica	T3	15.2	800
Preko	Mali Lukoran	Trpinje	T2	3.2	320
Preko	Lukoran	Andrijalova gora	T2	3.4	300
Preko	Lukoran	Prtljug Mačjak-Šumljak	T2	40	2200
Preko	Ugljan	Uvala Prtljug	T2, T3	17	1000
Preko	Ugljan	Batalaža – sjever	T3	2.5	225
Preko	Ugljan	Muline – Supetar	T2	2.4	200

Preko	Ugljan	Jankova uvala	T3	1	100
Preko	Ugljan	Kobiljak	T3	4.8	480
Preko	Ugljan	Ljoka	T2	6.2	620
Preko	Sestrunj	Uvala Garma	T2	5	300
Preko	Ugljan	Batalaža	T3	1	100
Preko	Ugljan	Južna Luka	T3	2.8	150
Preko	Ugljan	Kuzma i Damjan	T3	3.2	280
Preko	Ugljan	Poljane	T3	1.4	100
Privlaka	Privlaka	Batalaža	T2, T1, T3	10	500
Privlaka	Privlaka	Mletak	T2	6.5	330
Privlaka	Privlaka	Rt Kuline	T2	20	1000
Privlaka	Privlaka	Mostine	T3	1.2	100
Ražanac	Ljubač	Ljubački stanovi	T2	18	1000
Ražanac	Ljubač	Dvorine	T2, T3	18	1000
Ražanac	Ražanac	Punta	T2	9	500
Ražanac	Ražanac	Gajinovica	T2, T3	9	500
Ražanac	Jovići	Benekovica	T2	9	500
Sali	Verunić	sjeverozapad	T2	3	300
Sali	Veli Rat	Kanalić	T2	2	100
Sali	Veli Rat	Polje	T2	4	200
Sali	Dragove	Paprenica	T2	5	200
Sali	Brbinj	rt Utra	T2	2	100
Sali	Brbinj	Uvala Brbišćica	T2	5	300
Sali	Savar	Uvala Ilo	T2	2	100
Sali	Savar	Uvala Ovča	T2	2	100
Sali	Zaglav	Eko postaja Barbaroža	T3	3	300
Sali	Zaglav	Trstenica	T3	3	200
Sali	Zaglav	Uvala Triluke	T2	5	300
Sali	Sali	Uvala Sašćica 2	T2	4	200
Sali	Sali	Rasohača	T2	2	100
Sali	Sali	Griže	T2	4	200
Sali	Sali	Uvala Dumboka	T2	3	200
Starigrad	Seline	Pod Bucića Podi	T1, T2, T3	43	3900
Starigrad	Seline	Pisak	T1, T2, T3	5	500
Starigrad	Starigrad	Marasovići	T1, T2, T3	8	800
Starigrad	Starigrad	uvala Prčine	T1, T2, T3	2	100

Starigrad	Starigrad	Milovci – Grabovača	T2, T3	10	500
Starigrad	Tribanj	Šibuljina – uz naselje	T1, T2, T3	3	200
Starigrad PPUO/G			T3m	1	100
Sukošan	Sukošan	Tustica	T2, T3	93.5	5000
Sv. Filip i Jakov	Sv. Petar	Klančeva Torina	T1, T3	10	1000
Sv. Filip i Jakov	Turanj	Dubravice	T2	5.8	500
Sv. Filip i Jakov	Turanj	Krš	T1, T2	2	200
Sv. Filip i Jakov	Turanj	Plastenici	T3	1.8	150
Sv. Filip i Jakov	Turanj	Gajina	T1	3	300
Tkon	Tkon	uvala Bartovica	T1, T2, T3	15	800
Tkon	Tkon	uvala Sovinje	T3	2	200
Tkon	Tkon	južni Pašman- Prvenj	T2, T3	10	500
Tkon	Tkon	Pustograd	T2, T3	12	600
Tkon	Tkon	Poljica	T2, T3	3	200
Tkon PPUO/G			T3m	7	350
Vir	Vir	Samotvorac	T2, T3	40	2000
Vir	Vir	Slatine	T2	10	1000
Vrsi	Vrsi	Punta Velebit	T1, T2, T3	30	3000
Zadar	Kožino	Perušćine	T3	5	500
Zadar	Petrčane	Dragočaj	T2, T3	20	2000
Zadar	Premuda	Grbica	T2	6	300
Zadar	Zapuntel	Knežaćići	T2	4	200
Zadar	Olib	Slatinica	T2	6	300
Zadar	Brgulje	uvala Vrulje	T2	6	300
Zadar	Silba	uvala Zaniska	T2	4	200
Zadar	Ist	uvala Zapasi	T2	4	200
Zadar	Ist	uvala Kosirača	T2	2	100
Zadar	Molat	uvala Podgarbe	T2	4	200
Zadar	Mali Iž	uvala Bršanj	T2	6	300
Ukupno planirano prostoru ograničenja ZOP-a (ha)				1654.6	114,795

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije 2023.

Izvan zaštićenog obalnog pojasa planirano je 19 turističkih zona na površini od 314.8 ha kapaciteta 16.955 postelja. Tablica koja slijedi prikazuje ove zone.

Tablica 16 Planirane turističke zone izvan zaštićenog obalnog pojasa

Grad/Općina	Naselje	Naziv	Vrsta	Površina (ha)	Kapacitet (ha)
Bibinje	Bibinje	Kobiljak	T2, T3	40	2000
Gračac	Gračac	Cerovačke pećine	T2	20	1000
Gračac	Gornji Srb	Dabašnica	T2	40	2000
Gračac	Kupirovo	Urljaj	T2	20	1000
Gračac	Kunovac Kupirovački	Velike bare	T2	20	1000
Gračac	Tiškovac Lički	Babića jezero	T3, T2	20	1000
Gračac	Tomingaj	Tomingaj	T2	50	3000
Grad Nin	Žerava	Poljaci	T2, T3	2,5	175
Obrovac	Muškovci	pored Slapova	T3	4	300
Pakoštane	Vrana	Umac	T2	15	1000
Polača	Polača	Kamenta	T2	20	1000
Poličnik	Suhovare	Vlačine	T1, T3	18	1500
Poličnik	Briševo	Poljaci	T3	1	75
Posedarje	Podgradina	Mirača	T3	1,3	125
Privlaka	Privlaka	Kurtići	T3	1	80
Ražanac	Krneza	uz potok	T2, T3	8	500
Sv. Filip i Jakov	Raštane Donje	Smiljevača	T3	20	500
Sv. Filip i Jakov	Raštane Gornje	Lužine	T3	4	200
Zemunik Donji	Zemunik Donji	Piket	T2	10	500
Ukupno planirano izvan prostora ograničenja ZOP-a (ha)				314,8	16,955

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije 2023.

Pored turističkih zona prostornim planom Zadarske županije predviđena je i gradnja 15 golf igrališta s 18 i više rupa ili površine veće od 40 ha s pratećim smještajnim kapacitetima. Za moguća golf igrališta su predviđene slijedeće lokacije:

1. Bokanjac – grad Zadar
2. Diklo – grad Zadar

3. Gaj – općina Sukošan
4. Baštijunski brig – grad Biograd
5. Baštijunski brig – Pakoštane
6. Umac – Vrana
7. Viševica – Petrčane
8. Punta Skala – Petrčane
9. Ninski Stanovi - grad Nin
10. Šepurine – Punta Skala
11. Ladina – općina Novigrad
12. Svrdlac Ivandići - Posedarje
13. Miranje Donje – grad Benkovac
14. Ogreci – Mazin
15. Južni Pašman – Općina Pašman

Tijekom održanih radionica, direktnih intervjua, te na temelju tri ranije spomenuta istraživanja koje je pripremila Sveučilište u Zadru 2024.g. je jasno da postoji svijest da je izgrađenost prostora u turistički najrazvijenijim dijelovima županije (dominantno obalni pojas kontinentalnog dijela) dosegla stupanj izgrađenosti koji prostor može podnijeti.

Nažalost, prostorni planovi su zadržali velika područja u županiji koja još uvijek mogu biti korištena za izgradnju kao T1, T2 i T3 zone. Turistički nerazvijeni, nevalorizirani dijelovi županije poput Ravnih kotara te Gračaca i Like mogu podnijeti razvoj turističkih objekata ako se promatra prostorni aspekt. Ova područja pak imaju probleme s infrastrukturom i radno sposobnim stanovništvom. Detalji o korištenju prostora za turizam su prikazani u Analizama prihvatnog kapaciteta za svako od 8 područja Zadarske županije.

3.5. Ključni sastojci razvoja turizma u kontekstu prostorno-programskog koncepta

3.5.1. Strateško planiranje korištenja zemljišta

- Zoniranje za turizam: Određivanje specifičnih područja za aktivnosti povezane s turizmom, kao što su hoteli, atrakcije, restorani i četvrti za zabavu. Ove zone mogu koncentrirati turistički promet i smanjiti sukobe sa stambenim ili industrijskim područjima.
- Razvoj mješovite namjene: Poticanje razvoja mješovite namjene koji kombinira komercijalne, stambene i zabavne prostore, omogućujući turistima lak pristup sadržajima i promičući živahno okruženje pogodno za šetnju i slične aktivnosti.

- Očuvanje baštine i kulture: Zaštita povijesnih i kulturnih lokaliteta kroz urbane mjere očuvanja. Pravilno planiranje treba osigurati da razvoj turizma poštuje i unapređuje kulturni identitet županije.

3.5.2. Prijevoz i pristupačnost

- Povezanost: Osiguravanje da su turistička odredišta u županiji dobro povezana javnim prijevozom, cestama, pristupom zračnoj luci Zadar, željeznici (kad HŽ provede obnovu i ponovo uspostavi putnički promet), lukama i drugim oblicima prijevoza. Jednostavan pristup s glavnih ulaznih točaka (npr. zračna luka, izlazi s auto ceste, željezničke postaje) do turističkih područja je ključan.
- Pješačka i biciklistička infrastruktura: Stvaranje pješačkih urbanih okruženja sa sigurnim pješačkim stazama, biciklističkim stazama i javnim trgovima poboljšava turističko iskustvo uz smanjenje prometnih gužvi.
- Čvorišta mobilnosti: Uspostava integriranih tranzitnih čvorišta gdje turisti mogu neometano prelaziti između načina prijevoza (autobusi, vlakovi, bicikli, taksiji) poboljšava praktičnost.

3.5.3. Turistička infrastruktura

- Smještaj i ugostiteljski objekti: Razvoj različitih tipova smještaja, od hotela visokih kategorija do povoljnih smještaja, za različite turističke profile koje županija u budućnosti vidi kao poželjne socio-demografske segmente turista. To također uključuje restorane, kafiće i rekreacijske usluge.
- Turistički informacijski centri i usluge: Lako dostupni informacijski centri za posjetitelje koji nude karte, vodiče i resurse koji turistima pomažu u kretanju gradom. Ovi centri mogu biti strateški smješteni u prometnim čvorištima ili u blizini ključnih turističkih atrakcija.
- Centri za događanja i kongrese²⁹: Urbanisti bi trebali uključiti objekte poput budućih kongresnih centara, stadiona i izložbenih dvorana kako bi privukli poslovni turizam i turizam za događanja, koji nadopunjuje turizam za slobodno vrijeme.

²⁹ Preduvjet za poslovni turizam; prilagodba neke od postojećih dvorana je također moguće rješenje

3.5.4. Javni prostori i sadržaji

- Parkovi i otvoreni prostori³⁰: dobro dizajnirani javni parkovi, zelene površine i obale služe i kao turističke atrakcije i kao zajednička područja za stanovnike. Ovi prostori pružaju mjesta za opuštanje, događanja i kulturne aktivnosti.
- Urbana estetika i javna umjetnost: Vizualno privlačan urbani krajolik s promišljeno dizajniranim uličnim pejzažima, rasvjetom i javnim umjetničkim instalacijama može poboljšati turističko iskustvo stvaranjem osjećaja mjesta i ljepote.
- Urbani trgovi: Ova mjesta okupljanja često postaju središta turističkih aktivnosti, gdje se mogu održavati događaji, tržnice i festivali. Dobro planirani gradski trgovi poboljšavaju društveno i kulturno tkivo grada ili urbane cjeline³¹.

3.5.5. Razmatranja održivosti i okoliša

- Održivi razvoj turizma: Urbanističko planiranje za turizam treba uključivati načela održivosti, osiguravajući da turistička infrastruktura i aktivnosti minimiziraju utjecaj na okoliš. To bi moglo uključivati prakse zelene gradnje, instaliranje izvora obnovljive energiju i sustave prikupljanja/pročišćavanja/recikliranja/očuvanja vode.
- Ekološki prijevoz: Promicanje upotrebe autobusa na plin/struju, ili drugih prijevoznih sredstava s niskim emisijama i niskom bukom u područjima s velikim brojem turista. Dodatno, integracija zona samo za pješake ili područja bez automobila u središtima gradova može smanjiti ugljični otisak i pritisak na okoliš a sve kako bi se osigurao prostor za parkiranje vozila isključivo lokalnog stanovništva.
- Upravljanje otpadom i čista energija: Osiguravanje da turistički objekti, poput hotela i atrakcija, usvoje prakse održivog gospodarenja otpadom i koriste obnovljive izvore energije kako bi se smanjio utjecaj na okoliš. Recikliranje otpada i primjena principa cirkularne ekonomije trebaju zaživjeti na području Zadarske županije.

³⁰ Primjerice Zadar ima lijepo uređene dijelove ali ipak zaostaje u uređenosti i estetici za npr. Porečom ili Rovinjem; Zadar ima manje zelenih površina nego npr. Split ili Šibenik

³¹ Pozitivan primjer je Motovun u Istri, koji je gradić no javne površine uspješno koristi za filmski festival i koncerte

3.5.6. Programski koncept za turistički angažman

- Tematsko programiranje i programiranje događaja: Razvijanje tematskih programa (npr. kulturnih festivala, obilazaka hrane, umjetničkih sajмова, stručnih sajмова) koji stvaraju razloge za posjet turista tijekom cijele godine. Gradovi u županiji mogu izraditi turističke kalendare pune događaja i festivala koji odražavaju lokalnu kulturu i tradiciju³².
- Kulturne i baštinske ture: nude vođena iskustva koja povezuju turiste s lokalnom poviješću, kulturom i tradicijom. Ovi programi mogu poboljšati promociju kulturne baštine dok potiču pješački promet na mjesta baštine.
- Iskustveni turizam: Dizajniranje urbanih iskustava kao što su interaktivni muzeji, kulinarske radionice ili pustolovne aktivnosti unutar izgrađenog gradskog okruženja omogućuje turistima da se dublje uključe u odredište.
- Sezonske ili prigodne atrakcije: Gradovi mogu stvoriti privremene atrakcije ili događaje, kao što su blagdanske ili vikend tržnice³³, kina na otvorenom ili sezonski festivali, kako bi privukli turiste tijekom određenih razdoblja i potaknuli turizam izvan sezone.

3.5.7. Uključenost zajednice i lokalna dobrobit

- Angažman zajednice: Osiguravanje uključenosti lokalnog stanovništva u proces planiranja turizma pomaže u stvaranju osjećaja vlasništva (u smislu planiranja budućnosti) i smanjuje otpor rastu i promjenama za potrebe turizma. Uključivanje zajednica u donošenje odluka pomaže uravnotežiti potrebe turista i stanovnika što nekada nije jednostavno.
- Podrška lokalnom poslovanju: Poticanje razvoja lokalnih poduzeća (kafići, butici, zanatske radionice, vinari, maslinari, zdravstvene usluge i sl.) unutar turističkih zona omogućuje da ekonomske koristi izravno pritežu u lokalno gospodarstvo, podržavajući mala poduzeća i lokalne obrtnike.
- Programi kulturne razmjene: Osmišljavanje programa koji potiču turiste na interakciju s lokalnim stanovništvom može obogatiti turističko iskustvo i ojačati veze zajednice, kao što su programi za boravak u obitelji ili mogućnosti volontiranja.

³² Primjeri iz Istre su: Rovinj gourmet eventa "The Signature Dish: 4 of a Kind" vikend 25.10 i rovinjski Weekend Media Festival 17. od 19-22.9 na koji je došlo 6.000 posjetitelja (korporativni sponzor je Adris Grupa)

³³ Imaju ih i Beč i London i Geneva i Firenca itd.

3.5.8. Tehnologija i rješenja za pametne gradove u županiji

- Sustavi pametnog upravljanja turizmom: korištenje podataka i tehnologije za upravljanje turističkim tokovima, praćenje zadovoljstva posjetitelja i planiranje budućih potreba. Podaci u stvarnom vremenu mogu pomoći u optimizaciji prijevoza, upravljanju zagušenjima i poboljšanju sigurnosti.
- Digitalni vodiči i aplikacije: Izrada digitalnih turističkih vodiča, mobilnih aplikacija i značajki proširene stvarnosti (engl. AR i VR) koje turistima omogućuju navigaciju gradovima, učenje o atrakcijama i planiranje itinerera.
- Besplatan javni Wi-Fi ³⁴ : Pružanje dostupnog Wi-Fi-ja na javnim mjestima povećava mogućnost turista da ostanu povezani i dijele svoja iskustva, što može posredno promovirati odredište putem društvenih medija. Ova rješenja pružaju i mogućnost lokaliziranog ciljanog marketinga putem mobilnih telefona i tablet računala tj. nuđenja usluga koje su dostupne turistima koji borave u neposrednoj blizini mjesta gdje se usluga ili sadržaj nude³⁵.

3.5.9. Infrastruktura sigurnosti i zdravlja

- Sigurnosne mjere za turiste: Osiguranje da su urbani prostori sigurni za turiste, s dobro osvijetljenim ulicama, jasnim znakovima i hitnim službama koje su spremne i dostupne. Sigurnost je važan faktor atraktivnosti destinacije.
- Zdravstvene usluge i hitna pomoć: neophodna je blizina kvalitetnih zdravstvenih ustanova, posebno u slučaju nezgoda ili bolesti. Pristup hitnoj pomoći ključni je dio grada i županije prilagođene turistima.
- Upravljanje krizama i planiranje katastrofa: Županija bi trebala imati jasne protokole za upravljanje krizama, bilo da uključuju prirodne katastrofe, nemire ili pitanja javnog zdravlja poput nedavne pandemije.

³⁴ Spajanje na besplatan WiFi može biti i izvor podataka o koncentraciji turista, njihovom porijeklu, dužini zadržavanja na pojedinoj lokaciji; spajanje na WiFi je idealno za ciljani lokalni marketing koji u Hrvatskoj još nije razvijen

³⁵ Koncesije za usluge lokaliziranog marketinga mogu biti prihodi lokale uprave; Izraelske IT tvrtke ove usluge nude još od ranih 2000-tih

3.5.10. Marketing i brendiranje destinacije

- Identitet i brendiranje destinacije: Stvaranje snažnog, jedinstvenog brenda za županiju kao turističko odredište. Brendiranje bi trebalo odražavati kulturni, povijesni i društveni identitet županije, pomažući mu da se istakne na konkurentnom turističkom tržištu.
- Marketinške kampanje: Trebalo bi razviti dobro osmišljene turističke marketinške kampanje kako bi privukli turiste specifičnim atrakcijama u gradovima županije, bilo da se radi o kulturnim događajima, znamenitostima ili gastronomskim/enološkim iskustvima.
- Promocija jedinstveni prodajni prijedloga (engl. Unique Sales Proposition; ono po čemu ste drugačiji od konkurencije³⁶): Isticanje jedinstvenih značajki odredišta, kao što su njegova povijest, arhitektura, noćni život ili kulinarska scena, u promotivnim materijalima i online kampanjama namijenjenim domaćim i međunarodnim turistima.

3.5.11. Praćenje i evaluacija

- Procjene utjecaja turizma: Kontinuirano praćenje utjecaja turizma na urbanu infrastrukturu, okoliš i zajednicu. To uključuje procjenu zadovoljstva turista, ekonomskih doprinosa i društvenih učinaka. Obavezu praćenja niza pokazatelja definira i Pravilnik o metodologiji izračuna prihvatnog kapaciteta te Pravilnik o metodologiji izrade plana upravljanja destinacijom.
- Prilagodljivo urbano planiranje: Prostorni planovi trebaju biti fleksibilni i prilagodljivi promjenjivim turističkim trendovima i potrebama, osiguravajući da JLS mogu prihvatiti budući rast turizma bez opterećenja resursa i bez gubitka kvalitete života lokalnog stanovništva. Prema podatku MUPa RH, na području Zadarske županije su tijekom rujna 2024.g. boravila 10.053 strana državljanina koji su imali dozvole za boravak i rad. Ovaj podatak pokazuje kolike su potrebe poslodavaca u Zadarskoj županiji za radnom snagom koju je potrebno uvoziti.

³⁶ Zadarska županija je na primjer jedina regija u EU iz koje su na udaljenosti od maksimalno 100km 4 kopnena nacionalna parka, jedan morski i dva parka prirode i svaki od ovih parkova je poseban.

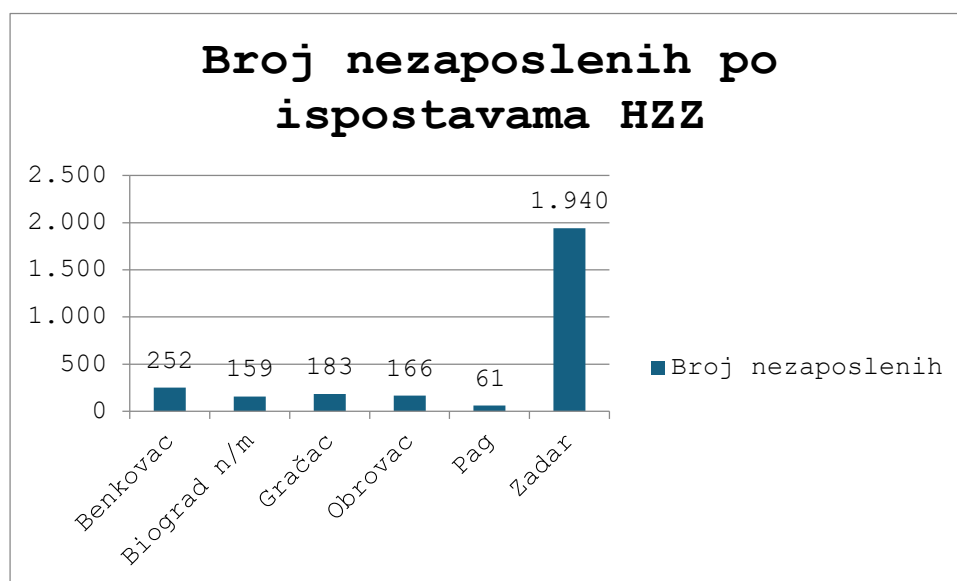
3.5.12. Demografski i kvalifikacijski preduvjeti

- Procjena dostupnosti radno sposobnog stanovništva koje ima prikladnu naobrazbu na području na kojem je planirana određena gospodarska aktivnost.

Nezaposlenost u Zadarskoj županiji za rujun 2024. iznosi niskih 3,07%³⁷. Dio poslova je sezonskog karaktera tako da je zimi nešto viša nezaposlenost no sve u svemu, nezaposlenost je niska u županiji.

Na slijedećim slikama je prikazana prostorna distribucija nezaposlenih i obrazovna struktura nezaposlenih.

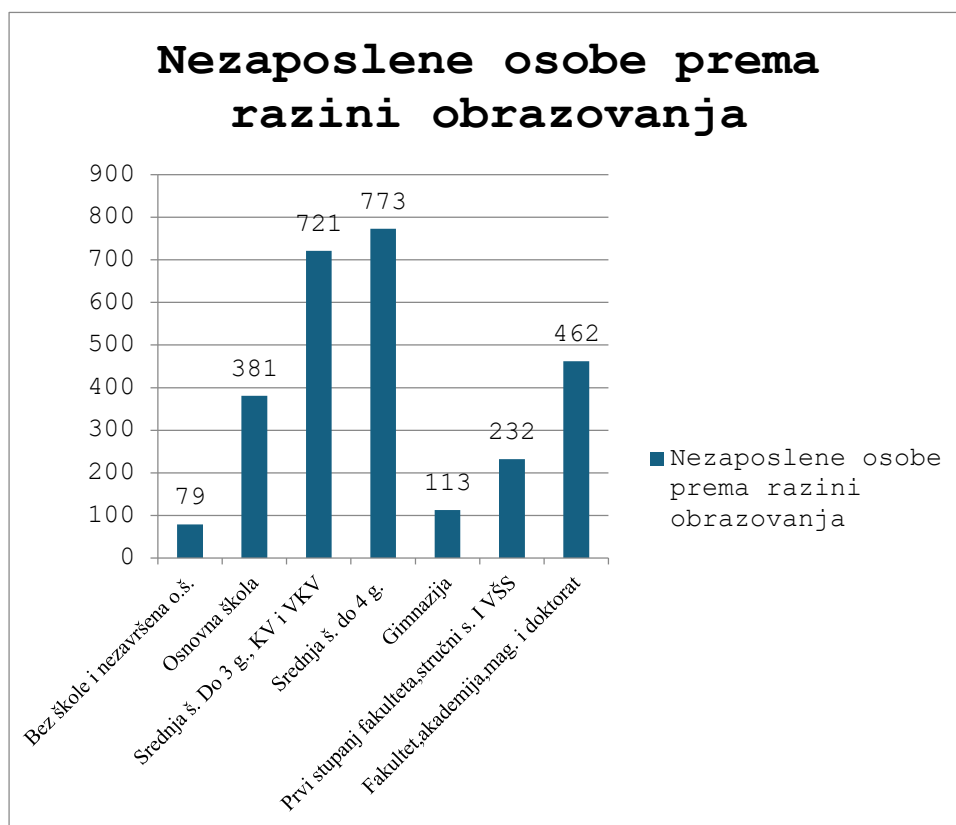
Grafikon 12 Broj nezaposlenih po ispostavama HZZ u Zadarskoj županiji

Izvor: HZZ područna ispostava Zadar, izvješće za srpanj 2024.

³⁷ U podatke su uključeni i majke na porodiljinom, kronični bolesnici i sl. odnosno dio stanovništva koji u određenom trenutku ne može raditi. Izvor: MRMSPO aplikacija trzisterda.gov.hr/6-D.html

Grafikon 13 Obrazovna struktura nezaposlenih osoba u županiji

Izvor: HZZ područna ispostava Zadar, izvješće za srpanj 2024.

Veći projekt na području županije imao bi problem s rješavanjem pitanja radne snage. Broj radno sposobnih i nezaposlenih u turistički nerazvijenom dijelu županije je zapravo mali. Primjerice razvoj nekog resorta ili golf igrališta s pratećim objektima u tim dijelovima županije bi morao računati na uvoz radne snage.

Razvoj ambicioznog npr. zdravstvenog projekta (proširenje Specijalna bolnica za ortopediju Biograd n/m ili veće stomatološke klinike) bi također morao posegnuti za osobljem kojeg u županiji nema.

Integriranjem svih gore navedenih komponenti, urbanističko planiranje za turizam može stvoriti od Zadarske županije odredište koje je privlačno posjetiteljima i korisno lokalnim zajednicama, uz postizanje održive ravnoteže između rasta turizma i urbanog razvoja.

3.5.13. Infrastrukturni preduvjeti

Opskrba električnom energijom

Republika Hrvatska uvozi na godišnjoj razini između 35% i 50% električne energije. Količina uvoza ovisi o hidrološkim prilikama u akumulacijskim jezerima i klimatskim prilikama tijekom godine (hladne zime ili vruća ljeta). Hrvatska elektroenergetska mreža je integrirana u Europski elektroenergetski sustav (Europska mreža operatera prijenosnih sustava za električnu energiju, skraćeno ENTSO-E). Svi manjkovi i viškovi energije u RH se reflektiraju na ENTSO-E i obratno.

Hrvatski operater transportnog sustava (HOPS) operira dalekovode i kablove za prijenos velike količine električne energije na naponima od 110/222/400kV. Priljevi i odljevi električne energije iz Hrvatske idu kroz sustav HOPS-a.

Hrvatski operater distribucijskog sustava (HEP-ODS) operira sustav na naponima potrošača od 10/20/35kV. Nažalost, i HOPS i HEP-ODS nisu obnavljali svoje sustave proteklih 40 godina tako da oni u južnoj Hrvatskoj ne mogu prihvatiti velike nove proizvođače/potrošače. HOPS će svoju mrežu u južnoj Hrvatskoj početi obnavljati i povećavati prijenosne kapacitete iza 2030³⁸. g. Na mjestima gdje u sustavima ima nešto slobodnog prijenosnog/distribucijskog kapaciteta postoji problem s kapacitetima transformatorskih stanica. Najčešće investitor mora snositi trošak dogradnje transformatora i pristupnog postrojenja koji može biti toliko visok da dovodi u pitanje ekonomičnost cijele investicije. Čak ako i postoji volja za investiranjem, sam proces projektiranja ekspanzije transformatorske stanice na sustavu HOPS-a u prosjeku traje 5 godina. Polaganje kablova od novog objekta do transformatorske stanice je dodatni problem jer iziskuje dobivanje prava služnosti, suglasnosti i otkupe zemljišta, što u Hrvatskoj traje jako dugo.

Na području južne Hrvatske danas postoje i obnovljivi izvori energije (OIE, vjetrenjače i solarne elektrane). Nažalost, OIE jako ovise o meteorološkim prilikama (npr. po velikim vrućinama etezijski vjetar je slabašan ako ga ima uopće). Lokalna proizvodnja nije dovoljno pouzdana za stabilnost mreže u južnoj Hrvatskoj. RHE Velebit (Obrovac) je stabilan izvor bazne količine električne energije ali je spojena na HOPS i dio je i ENTSO-E sustava tako da nije „isključivi“ izvor električne energije primarno za Zadarsku županiju.

Zbog svega navedenog, do 2030. za područje Zadarske županije je jasno da je pristup novih proizvođača i potrošača limitiran i ovisi od lokacije do lokacije i od stanja popunjenosti kapaciteta najbliže transformatorske stanice. Uvjeti i troškovi spoja na HEP-ODS/HOPS sustav se dobivaju na zamolbu investitora. HEP-ODS/HOPS izrađuje elaborat i procjenu kapaciteta te troškove spoja. Troškove izrade spomenutog elaborata plaća investitor unaprijed.

³⁸ Izjava predsjednika Uprave HEP d.d. na savjetovanju o energetici u JI Europi, Trakošćan 20-21.4.2024.

Zaključak je da mali potrošači (do 1 MW) mogu svoje potrebe ili dio potreba namiriti iz integriranih solarnih elektrana koje su isplative i čiju ugradnju financijski podupiru Fond za zaštitu okoliša i energetska efikasnost te EU fondovi u pozivima namijenjenim zelenoj tranziciji industrije i potrošača.

U tablici koja slijedi su prikazana vršna opterećenja transformatorskih stanica na području Zadarske županije.

Tablica 17 Instalirana snaga i vršna opterećenja TS 110/x kV i 35/x kV te snaga DI priključenih na srednjonaponsku mrežu na području TS u 2022. godini

Naziv transformatorske stanice	Prijenosni omjer transformacije	Instalirana snaga (MVA)	Vršno opterećenje 2022. (MVA)	Relativno vršno opterećenje 2022. (%)
ZADAR 1 110/35 kV	110/35 kV	103	44,92	43,6
ZADAR 1 35/10 kV	35/10 kV	32	10,69	33,4
ZADAR 2 35/10 kV	35/10 kV	16	4,2	26,3
ZADAR 3 35/10 kV	35/10 kV	24	11,7	48,8
ZADAR 4 35/10 kV	35/10 kV	32	13,09	40,9
UGLIJAN 35/10 kV	35/10 kV	8	5,04	63
DUGI OTOK 35/10 kV	35/10 kV	8	3,12	39
KUKLIJICA 35/10 kV	35/10 kV	12	5,63	46,9
SALI 35/10 kV	35/10 kV	16	1,59	10
SILBA 35/10 kV	35/10 kV	8	2,23	27,8
Zadar istok 110/10 kV	110/10 kV	80	11,85	14,8
Zadar istok 35/10 kV	35/10 kV	16	0,68	4,2
OBROVAC 110/35 kV	110/35 kV	40	20,04	50,1
Obrovac 35/10 kV	35/10 kV	16	7,08	44,3
Obrovac 20/10 kV	20/10 kV	4	0	0
SELINE 35/10 kV	35/10 kV	16	10,31	64,4
BENKOVAC 110/10 kV	110/10 kV	40	13,62	34,1
BIOGRAD 110/10 kV	110/10 kV	40	34,56	86,4
NIN 110/20 kV	110/20 kV	40	38,68	96,7
NIN 35/20 kV	35/20 kV	8	6,25	78,2
PAG 110/10 kV	110/10 kV	36	9,99	27,8
ZADAR CENTAR 110/10 kV	110/10 kV	80	50,49	63,1
Ukupno		675	305,76	42,9

Izvor: Desetgodišnji (2024. – 2033.) plan razvoja distribucijske mreže HEP ODS-a; HEP-ODS d.o.o., Siječanj 2024.

Iz gornje tablice se vidi da su samo transformatorske stanice kod Biograda i Nina na rubu prihvatnog kapaciteta. Ostale transformatorske stanice imaju stanovite zalihe prihvatnog kapaciteta izraženo u postotku. Kako je riječ o transformatorskim stanicama niskog napona (distribucijska mreža osim za Zadar istok, Zadar centar, Zadar 1, Pag, Biograd, Benkovac i Obrovac), njihov apsolutni kapacitet nije velik tako da srednje veliki potrošač (npr. novi hotel) ili srednje veliki proizvođač (srednje velika fotonaponska elektrana) moraju sagraditi transformatorsku stanicu što znatno usporava i poskupljuje projekt u skladu s već opisanim.

Opskrba vodom i odvodnja

Područje Zadarske županije je Uredbom o uslužnim područjima (NN 147/2021, 31.12.2021.) podijeljeno na 3 područja i to su:

- Uslužno područje 28 obuhvaća Grad Pag te općine Kolan i Poveljana u Zadarskoj županiji,
- Uslužno područje 30 obuhvaća gradove Nin, Obrovac i Zadar te općine Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kukljica, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Starigrad, Sukošan, Škabrnja, Vir, Vrsi i Zemunik Donji u Zadarskoj županiji. Uslužno područje 30 obuhvaća i naselje Štikada iz Općine Lovinac u Ličko-senjskoj županiji. Društvo preuzimatelj na uslužnom području 30 je Vodovod d.o.o., Zadar.
- Uslužno područje 31 obuhvaća gradove Biograd na Moru i Benkovac te općine Polača, Lišane Ostrovičke, Sveti Filipi Jakov, Pakoštane, Pašman i Tkon u Zadarskoj županiji. Društvo preuzimatelj na uslužnom području 31 je Komunalac d.o.o., Biograd na Moru.

Općina Stankovci u Zadarskoj županiji je pripojena uslužnom području 32 u kojem je društvo preuzimatelj Vodovod i odvodnja d.o.o., Šibenik.

Na temelju dostupnih informacija stanje vodovoda i odvodnje³⁹ na 8 područja koja su definirana od Naručitelja za potrebe analize prihvatnog kapaciteta stanje je opisano u pasusu koji slijedi.

Otoci Zadarske županije

³⁹ Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019 i SRUP Zadra 2021.-2027.

Ovo područje je podijeljeno između Vodovoda d.o.o. i Komunalca d.o.o.

Tablica 18 Vodoopskrba na području otoka Zadarske županije

Naziv društva	Zahvaćena voda m ³	Fakturirana voda m ³	% Gubitaka u sustavu	ILI pokazatelj – infrastrukturni indeks curenja
KOMUNALAC d.o.o. Biograd n/m	2.559.890	1.603.839	37%	0,0
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	281.200	192.616	32%	1,3
SABUŠA d.o.o. Kukljica	0	0	na	1,4
VODOVOD d.o.o. Zadar	30.865.237	8.473.421	73%	18,8

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019. i 2020.

Napomena: Komunalac d.o.o. snabdijeva i susjedni vodovod na otoku - Sabuša d.o.o.; Vodovod d.o.o. Snabdijeva cijelu urbano područje Zadra i otoke te vodovod Otok Ugljan d.o.o.. ILI faktor pokazuje isplativost sanacije vodovoda. Ako je ILI faktor veći od 2 sanacija gubitaka ima smisla; ILI preko 8 pokazuje vodovod sa ekstremno puno gubitaka.

Tablica 19 Društva, opskrbne zone, prekidi u opskrbi vodom i pokrivenost uslugom vodoopskrbe

Naziv društva	Prekidi u opskrbi vodom (%)	Pokrivenost uslugom vodoopskrbe (%)
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	0,0	72,2
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	0,1	41,1
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	0,0	72,2
SABUŠA d.o.o. Kukljica	0,0	41,1
SABUŠA d.o.o. Kukljica	0,0	41,1
SABUŠA d.o.o. Kukljica	0,0	76,3

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.

Iz prikazanih tablica je vidljivo da Komunalac ima male gubitke zbog curenja i sanacija na gore prikazanim zonama vodovoda nije nužna.

Otok Ugljan d.o.o. i Sabuša d.o.o. imaju jako male gubitke i ovise potpuno o količini vode koju preuzimaju. Vodovod d.o.o. ima velike gubitke vode. Nažalost razmjeri gubitaka na otocima koje

opskrbljuje nisu poznati. Vodovod d.o.o. sanira svoje gubitke i ima mogućnost postizanja velikih ušteda tako da bi količine raspoložive vode za dodatnu potrošnju ako se postignu moguće uštede gubitaka mogle biti znatne.

Za Dugi otok i otoke koji spadaju u grad Zadar su planirani vodovodi no za sada nije poznato kada će ti projekti biti izvedeni. Opskrba vodom tih otoka je problem i ograničava kvalitetu života stanovnika i komfor turista tijekom ljeta. Priključenost korisnika na vodoopskrbu u pojedinim zonama je niska.

Situaciju sa sustavima odvodnje na otocima prikazuje tablica koja slijedi.

Tablica 20 Sustavi odvodnje i njihove karakteristike

Sustavi odvodnje	Broj ekvivalent stanovnika sa pročišćavanjem otpadnih voda	Kućanstva pokrivena uslugama odvodnje otpadnih voda	Kućanstva spojena na uređaj za pročišćavanje otpadnih voda (UPOV)	Broj stanovnika priključenih na septičke jame	Začepljenja kanalizacijskog sustava	Začepljenja sustava odvodnje
	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[Broj/100km kanalizacije /god]
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	0	755	0	240	0	0
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	0	755	0	2575	0	0
OTOK UGLJAN d.o.o. Preko	0	610	610	182	5	96
SABUŠA d.o.o. Kukljica	730	610	610	140	4	74
SABUŠA d.o.o. Kukljica	730	614	614	136	3	40

SABUŠA d.o.o. Kukljica	730	1007	676	10845	21	151
------------------------------	-----	------	-----	-------	----	-----

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 201. i 2020.

Vodoopskrbni sustavi su podijeljeni u zone i zbog toga postoje grupe istih ili sličnih podataka za isto društvo.

Iz gornje tablice je vidljivo stanje odvodnje na dva otoka za koje sustavi postoje i podaci su dostupni. Razvidno je da je u nekim naseljima broj stanovnika koji su spojeni na septičke jame velik. Jedno zona područja Sabuše d.o.o. ima očite probleme sa začepljenjem sustava odvodnje i kanalizacije.

Interesantno je spomenuti da društvo Otok Ugljan d.o.o. navodi da je turizam izvor 70% opterećenja sustava vodoopskrbe i odvodnje u sve tri zone sustava. Za Sabušu d.o.o. taj podatak nije dostupan.

Projekt aglomeracije na području Zadarske županije predviđa proširenje sustava odvodnje i gradnju uređaja za pročišćavanje gdje je to ekonomski opravdano i tehnički moguće. Sustavi odvodnje su bitni za zdravlje stanovništva kvalitetu mora i očuvanje okoliša. Stoga su kontinuirane investicije u proširenje i održavanje ovih sustava nužne. Manjak sustava odvodnje je svakako bitan ograničavajući čimbenik za eventualni rast turizma u ovom dijelu županije.

Grad Zadar

Grad Zadar kao područje ne uključuje dijelove Urbanog područja grada Zadra na kojem se provode projekti aglomeracije i sanacije gubitaka u vodoopskrbnom sustavu.

Tablica 21 Vodoopskrba na području Zadra

Naziv društva	Zahvaćna voda m ³	Fakturirana voda m ³	% Gubitaka u sustavu	ILI pokazatelj – infrastrukturni indeks curenja
VODOVOD d.o.o. Zadar	30.865.237	8.473.421	73%	18,8

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019. i 2020.

Tablica 22 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi

Naziv društva	Prekidi u opskrbi vodom (%)	Pokrivenost uslugom vodoopskrbe (%)
VODOVOD d.o.o. Zadar	0,1	85,2
VODOVOD d.o.o. Zadar	0,1	85,6

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Vodovod d.o.o. Zadar pokriva veliko područje županije i nažalost podaci za samo gradsko područje nisu dostupni. Ipak, ono što je vidljivo je da sustav ima izuzetno visok postotak gubitaka vode i da je sanacija nužna i taj projekt je u tijeku. Priključenost na vodoopskrbni sustav je jako dobra i vjerojatno potpuna na području grada Zadra. Prekidi opskrbom vode su rijetki. Ako se postignu uštede na gubicima vode, područje Vodovoda d.o.o. bi imalo kapacitete za eventualni rast potrošnje tijekom vršnih opterećenja ljeti. Vodovod d.o.o. navodi da je 77% potrošnje vezano za turizam (i vodoopskrba i odvodnja) tijekom ljetne sezone.

Tablica 23 Pokazatelji za sustav odvodnje

<i>Sustavi odvodnje</i>	Broj ekvivalent stanovnika sa pročišćavanjem otpadnih voda	Kućanstva pokrivena uslugama odvodnje otpadnih voda	Kućanstva spojena na uređaj za pročišćavanje otpadnih voda (UPOV)	Broj stanovnika priključenih na septičke jame	Začepljenja kanalizacijskog sustava	Začepljenja sustava odvodnje
	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[Broj/100km kanalizacije/god]
VODOVOD d.o.o. Zadar	63.699	14.438	13.433	4229	24	14
VODOVOD d.o.o. Zadar	68.153	19.200	18.053		22	13
VODOVOD d.o.o. Zadar	67.532	19.800	18.600		22	11

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.

Iz tablice koje opisuju odvodnju je vidljivo da je priključenost stanovništva na odvodnju postignuta gotovo svuda i varira između 73,93%, 73,74 i 89,77% za tri područja društva Vodovod d.o.o. Zadar. Broj septičkih jama je mali. Problema u odvodnji ima. Začepljenja sustava za odvodnju se događaju ali nisu alarmantno česta.

Vodovod d.o.o. navodi da je opterećenje sustava odvodnje 77% vezano za aktivnosti turističke industrije. Projekt aglomeracije Zadar, ako se uspješno provede bi mogao osigurati normalno funkcioniranje sustava i podnijeti stanoviti rast opterećenja.

Razvoj potrošnje vode tijekom godina i po mjesecima u godini na uslužnom području Vodovoda d.o.o. (urbano područje grada Zadra) se može uočiti u tablici koja slijedi.

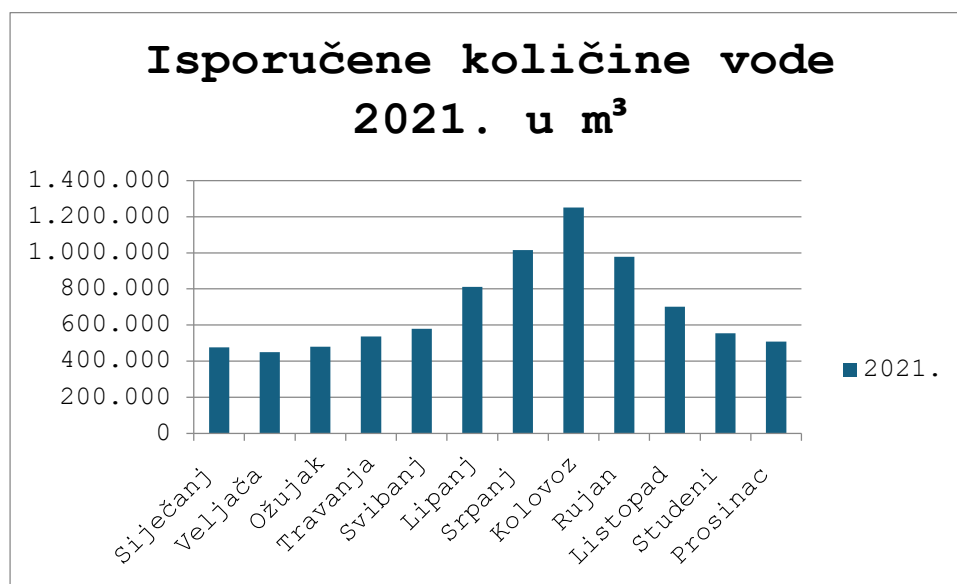
Tablica 24 Potrošnja vode u UP-u Zadar 2017. – 2021. (po mjesecima, u m³)

Godina	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Siječanj	474.259	390.494	353.800	348.288	476.403
Veljača	458.926	457.258	496.528	526.797	450.231
Ožujak	443.992	419.041	488.243	466.188	480.263
Travanja	523.097	532.627	576.084	574.137	537.057
Svibanj	610.927	600.404	653.188	608.421	579.784
Lipanj	810.749	790.380	762.505	714.610	811.039
Srpanj	966.422	895.834	996.532	918.181	1.014.948

Kolovoz	1.226.565	1.137.823	1.205.193	1.027.008	1.250.050
Rujan	931.395	958.180	990.916	855.014	977.754
Listopad	623.297	710.340	712.185	561.400	701.284
Studeni	452.924	556.403	553.475	522.791	555.411
Prosinac	554.157	648.925	633.958	491.940	508.597
Ukupno	8.076.709	8.097.711	8.422.607	7.614.774	8.342.820

Izvor: Vodovod d. o. o., Zadar, 2022. (Podaci preuzeti iz SRUP Zadar za razdoblje 2021.-2027.; Sveučilište u Zadru)

Grafikon 14 Sezonska varijabilnost u potrošnji vode na uslužnom području Vodovoda d.o.o. Zadar 2021.

Izvor: Vodovod d. o. o., Zadar, 2022. (Podaci preuzeti iz SRUP Zadar za razdoblje 2021.-2027.; Sveučilište u Zadru)

Na gornjoj slici koja prikazuje podatke iz prethodne tablice za fakturiranu vodu 2021.g. se mogu uočiti razmjeri sezonskog porasta potrošnje vode na cijelom uslužnom području Vodovoda d.o.o. Zadar.

Gračac i Lika

Ovo područje obuhvaća najsjeverniji dio županije koji je slabo naseljen i koji ima ozbiljne infrastrukturne probleme u opskrbi vodom i odvodnji.

Tablica 25 Vodoopskrba na području Gračac i Lika

Naziv društva	Zahvaćena voda m ³	Fakturirana voda m ³	% Gubitaka u sustavu	ILI pokazatelj – infrastrukturni indeks curenja
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	1.598.936	148.077	91%	39,8

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Tablica 26 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi

Naziv društva	Prekidi u opskrbi vodom (%)	Pokrivenost uslugom vodoopskrbe (%)
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	0,1	98,2
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	0,2	98,2
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	0,0	na

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Gračac vodovod i odvodnja d.o.o. pokriva promatrano područje županije i to u malom dijelu. Vidljivo je da sustav ima izuzetno visok postotak gubitaka vode i da je sanacija nužna (planirana je u Hrvatskim vodama). Priključenost na vodoopskrbni sustav je visoka no nažalost vodoopskrbnog sustava nema na velikim dijelima promatranog područja tako da visoka priključenost ne daje pravi uvid u stanje dostupnosti vode. Prekidi opskrbom vode začuđujuće su rijetki za vodoopskrbni sustav koji je u tako lošem stanju. Ovaj sustav može postići enormne uštede na gubicima vode. Područje koje snabdijeva društvo bi imalo kapacitete za eventualni

velik rast potrošnje tijekom budućih vršnih opterećenja. Društvo praktički nema potrošnje vezane za turizam (i vodoopskrba i odvodnja za potrebe turizma su neznatno opterećene).

Tablica 27 Pokazatelji za sustav odvodnje Gračaca i Like

Sustavi odvodnje	Broj ekvivalent stanovnika sa pročišćavanjem otpadnih voda	Kućanstva pokrivena uslugama odvodnje otpadnih voda	Kućanstva spojena na uređaj za pročišćavanje otpadnih voda (UPOV)	Broj stanovnika priključenih na septičke jame	Začepjenja kanalizacijskog sustava	Začepjenja sustava odvodnje
	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[Broj/100km kanalizacije/god]
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	0	1220	0	300	10	333
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	0	1220	0	550	20	80
GRAČAC VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Gračac	0	2015	2015	0	15	144

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Iz tablica koje opisuju odvodnju je vidljivo da je priključenost stanovništva na odvodnju jako niska. Priključenost varira između 0%, 73,74% i 89,77% za tri područja koje opslužuje društvo. Broj septičkih jama je znatan. Problemi u odvodnji su brojni. Porazno je mali broj korisnika spojen na pročištač.

Društvo navodi da opterećenje sustava odvodnje nema utjecaja vezanog za aktivnosti turističke industrije. Razvoj turističkih projekta koji bi bili na ovom području bi uz sustave vodoopskrbe i odvodnje u ovakvom stanju stvorili veliki pritisak na okolinu. Bez sanacije bi se crpile velike količine vode a otpadne vode bi bez obrade dobrim dijelom završile u kraškom podzemlju.

Starigrad Paklenica

Ovo područje obuhvaća podvelebitski dio županije. Za ovo područje ne postoje dostupni izdvojeni podaci izvan podatka za društvo Vodovod d.o.o. Zadar kao cjelinu, koje je nadležno za opskrbu vodom i odvodnju (pogledati raniju informaciju o Uslužnim područjima na području Zadarske županije).

Ninska rivijera

Ovo područje obuhvaća najzapadniji kopneni dio županije i otok Vir. Za ovo područje ne postoje dostupni izdvojeni podaci izvan podatka za društvo Vodovod d.o.o. Zadar kao cjelinu, koje je nadležno za opskrbu vodom i odvodnju (pogledati raniju informaciju o Uslužnim područjima na području Zadarske županije).

Ražanac i Pag

Ovo područje obuhvaća sjeverozapadni dio županije. Područje Ražanca spada u uslužno područje društva Vodovod d.o.o. Zadar tako da njegove karakteristike nisu poznate (uklopljene su u karakteristike za cijelo područje Vodovod d.o.o. Zadar).

Tablica 28 Vodoopskrba na području Ražanca i Paga

Naziv društva	Zahvaćna voda m ³	Fakturirana voda m ³	% Gubitaka u sustavu	ILI pokazatelj – infrastrukturni indeks curenja
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag	709.086	465.442	34%	2,9
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	134.288	98.386	27%	1,1

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Tablica 29 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi

Naziv društva	Prekidi u opskrbi vodom (%)	Pokrivenost uslugom vodoopskrbe (%)
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag	0,0	40,0
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag	0,0	40,0
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag	0,0	99,8
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	0,0	23,8
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	0,0	na
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	1,2	85,0

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Na promatranom uslužnom području posluju dvije tvrtke. Obje tvrtke imaju i vlastite izvore vode. Opskrba vodom na ovom području je dobra. Gubici u sustavima su vrlo niski i tu se daljnje uštede ne mogu postići (niska vrijednost ILI pokazatelja to pokazuje).

Priključenost na vodoopskrbni sustav varira ovisno o zonama dva društva i ide od niskih 23,8% do visokih 99,8%. Na promatranom području postoje dijelovi koji imaju problem s opskrbom vodom. Nadalje, kada bi se opskrbljenost vodom povećala, pitanje je da li bi dostupne količine vode bile dovoljne tijekom najveće potrošnje ljeti.

Društva navode visoki udio potrošnje koji je povezan s turizmom. Na Pagu se troši 71% vode za potrebe turizma, a u Poveljani 74% dostupne vode. Kako su oba vodoopskrbna sustava u jako dobrom stanju, prekidi vodom su rijetki.

Tablica 30 Pokazatelji za sustav odvodnje Ražanac i Pag

Sustavi odvodnje	Broj ekvivalent stanovnika sa pročišćavanjem otpadnih voda	Kućanstva pokrivena uslugama odvodnje otpadnih voda	Kućanstva spojena na uređaj za pročišćavanje otpadnih voda (UPOV)	Broj stanovnika priključenih na septičke jame	Začepljenja kanalizacijskog sustava	Začepljenja sustava odvodnje
	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[Broj/100km kanalizacije/god]
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag		2.155	2.155	0	12	101
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag	4	2.439	2.439	883	10	51
KOMUNALNO DRUŠTVO PAG d.o.o. Pag	5.839	733	0	240	0	0
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	9.000	1.627	1.627	80	2	13
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	9.000	1.466	1.466	1.468	0	0
VODOVOD POVLJANA d.o.o. Poveljana	6.440					

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Iz tablice koja opisuje odvodnju je vidljivo da priključenost stanovništva na odvodnju varira između 25,34%, 27,10% i 61,35% za društvo u Pagu. Priključenost na odvodnju za područje društva iz Povelje varira između 87,47%, 88,94% i 47,6%. Na području oba društva postoje korisnici koji su spojeni na septičke jame. Broj korisnika koji su spojeni na uređaje za pročišćavanje je ipak veći od broja korisnika koji koriste septičke jame. Na području oba društva postoji potreba za povećanjem broja korisnika sustava vodoopskrbe i odvodnje.

Razvoj turističkih projekata na promatranom području bi s ovakvim sustavima vodoopskrbe i odvodnje stvorili stanoviti pritisak na okolinu. Bilo bi potrebno crpiti dodatne količine vode a otpadne vode bi bez obrade dobrim dijelom završile u moru ili kraškom podzemlju. Područje bi moralo investirati u sustave vodoopskrbe i odvodnje kako bi podržali razvoj sustava, nove korisnike i eventualni rast broja turista uslijed novih objekata namijenjenih turizmu.

Biogradska rivijera

Ovo područje Zadarske županije spada u uslužno područje društva Komunalac d.o.o. Biograd. Društvo opslužuje i dio Zadarskih otoka kako je ranije komentirano.

Tablica 31 Vodoopskrba na uslužnom području društva Komunalac d.o.o.

Naziv društva	Zahvaćna voda m³	Fakturirana voda m³	% Gubitaka u sustavu	ILI pokazatelj – infrastrukturni indeks curenja
KOMUNALAC d.o.o. Biograd n/m	2.559.890	1.603.839	37%	0,0

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Gubici u sustavu društva su prihvatljivi za dužinu i konfiguraciju vodoopskrbne mreže što indicira ILI faktor koji je 0. Društvo ne može smanjiti gubitke u sustavu a da to bude ekonomski opravdano.

Nažalost, u dokumentaciji Hrvatskih voda ne postoje podaci za priključenost na sustav vodoopskrbe na ovom uslužnom području. Isto tako Hrvatske vode ne navode podatke o sustavu odvodnje.

Ono što se može reći na osnovu dostupnih podataka je da bi društvo moralo crpiti više vode ako bude rasla potrošnja u sustavu koji opslužuje. Dodatno crpljenje može stvoriti probleme ako crpilište nije izdašno toliko da podrži dodatne potrebe (o čemu nema podataka).

Odvodnja na području Biogradske rivijere također ne može biti komentirana zbog nedostatka podataka.

Ravni kotari

Ovo područje obuhvaća dio županije koji djelomično opslužuju društva Vodovod d.o.o. Zadar i Komunalac d.o.o. Biograd. Dostupni podaci za ova dva društva ne opisuju karakteristike vodoopskrbnog sustava i sustava odvodnje na promatranom području. Ipak, djelomičan uvid u vodoopskrbu i odvodnju daju podaci društva Vodovod i odvodnja d.o.o. Benkovac.

Tablica 32 Vodoopskrba na području Ravnih kotara (ViO Benkovac)

Naziv društva	Zahvaćna voda m ³	Fakturirana voda m ³	% Gubitaka u sustavu	ILI pokazatelj – infrastrukturni indeks curenja
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	1.660.894	502.720	70%	8,0

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Tablica 33 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi

Naziv društva	Prekidi u opskrbi vodom (%)	Pokrivenost uslugom vodoopskrbe (%)
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	0,0	99,5
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	0,0	85,4
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	0,0	24,5

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i 2020.

Opskrba vodom na ovom području je dobra. Gubici u sustavima su vrlo visoki (ILI faktor iznosi 8 zbog gubitaka od 70% zahvaćene vode). Sanacija sustava vodoopskrbe bi rezultirala velikim uštedama i dodatnim količinama vode koje su raspoložive za potrošnju.

Priključenost na vodoopskrbni sustav varira ovisno o zonama i ide od niskih 24,5% do visokih 85,4% odnosno 99,5%. Na promatranom području postoje dijelovi koji imaju problem s opskrbom vode. Nadalje, kada bi se opskrbljenost vodom povećala, a da se ne provede sanacija gubitaka, pitanje je da li bi dostupne količine vode bile dovoljne tijekom najviše potrošnje ljeti.

Društvo navodi nizak udio potrošnje koji je povezan s turizmom, koji iznosi niskih 14%. Prekidi opskrbe vodom su rijetki mada vodovod ima visoki postotak gubitaka što upućuje na nedovoljno održavanje i vjerojatno starost sustava (cijevi, ventili i sl.).

Tablica 34 Pokazatelji za sustav odvodnje ViO Benkovac

Sustavi odvodnje	Broj ekvivalent stanovnika sa pročišćavanjem otpadnih voda	Kućanstva pokrivena a uslugama odvodnje otpadnih voda	Kućanstva spojena na uređaj za pročišćavanje otpadnih voda (UPOV)	Broj stanovnika priključenih na septičke jame	Začepljenja kanalizacijskog sustava	Začepljenja sustava odvodnje
	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[m ³ /god]	[Broj/100km kanalizacije/god]
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	3.500	910	910	10.462	23	165
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	3.500	917	917	10.342	26	187
VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Benkovac	0	1.600	1.600	80	0	0

Izvor: Projektne podloge Hrvatskih voda za tendere sanacije vodoopskrbe i odvodnje na području RH 2019.i2020.

Iz tablice koja opisuje odvodnju je vidljivo da je priključenost stanovništva na odvodnju skromna. Priključenost stanovništva na sustav odvodnje varira između 20,61%, 20,69% i 20,71%, što je vrlo nisko.

Na području društva dominiraju korisnici koji su spojeni na septičke jame. Broj korisnika koji su spojeni na uređaje za pročišćavanje je neznatan. Na području društva postoji potreba za povećanjem broja korisnika sustava vodoopskrbe i odvodnje.

Razvoj turističkih projekata na promatranom području bi s ovakvim sustavom vodoopskrbe i odvodnje stvorili znatan pritisak na okolinu. Bilo bi potrebno crpiti dodatne količine vode a otpadne vode bi bez obrade uglavnom završile u kraškom podzemlju. Područje bi moralo investirati u sustave vodoopskrbe i odvodnje kako bi podržali razvoj sustava, nove korisnike i eventualni rast broja turista.

3.5.14. Prometna infrastruktura

Tijekom ljetne turističke sezone nastaju povremena zagušenja na regionalnim cestama. Najviše primjedbi anketiranog stanovništva, turista i dionika se odnosi na prometne gužve na cesti Nin-Zadar-Biograd-Pakoštane odnosno pravac od Ražanca/Maslinice do Zadra. Nažalost ove ceste imaju svoj prometni kapacitet i eventualno rasterećenje bi donekle mogao riješiti razvijeni prigradski autobusni promet. Izgradnja proširenja ovih prometnica za još jedan pretjecajni trak vjerojatno ne bi imala smisla van špica ljetne sezone dok bi za tu potrebu bio žrtvovan vrijedan prostor (uz brojne probleme izgradnje kroz naselja).

U sklopu ITP programa za urbano područje grada Zadra postoji projekt nabave autobusa na pogon plinom koji imaju manji CO2 otisak. I turisti i dionici u turizmu su u spomenutim izvješćima Sveučilišta u Zadru primijetili da je javni promet slab odnosno nedovoljan na području županije (taksiji nisu alternativa).

3.5.15. Područja pod zaštitom

Na području Zadarske županije ima više vrsta zaštićenih područja čiji stupanj zaštite varira. 34,7 % teritorija županije pripada područjima koja su pod određenim stupnjem zaštite (parkovi prirode, nacionalni parkovi, Natura 2000 itd.). Ova područja su izuzetno važna za stanovništvo i predstavljaju turističke atrakcije za turiste. Zaštićena područja su izuzeta od projekata u svrhu turizma odnosno za ikakve intervencije u prostoru ovih područja je potrebno rješenje resornog ministarstva.

3.6. Preporuke za razvoj u prostoru

Pored potrebe da se ograniči broj površina i objekata koji su sada u ZOP i izvan ZOP, Zadarska županija bi mogla provesti i niz mjera koje spadaju u domenu prostorno programskog koncepta razvoja.

Unapređenje komunalne infrastrukture

Pri provođenju akcija i projekata usmjerenih na unapređenje komunalne infrastrukture potrebno je:

- sanirati sve oblike onečišćenja i gubitka resursa (gubici energije u zgradarstvu, prijevozu, i sl.) te spriječiti neprihvatljive prakse za okoliš ako su postojale,
- potrebno je uvesti pristup u upravljanju infrastrukturnim sustavima koji uzimaju u obzir prostorna i ekološka ograničenja,
- zahvati sanacije u prvom redu obuhvaćaju zamjenu amortiziranih i dotrajalih vodovodnih i kanalizacijskih cijevi novim, izrađenim od ekološki prihvatljivih materijala, proširenje kanalizacijskih sustava umjesto korištenja septičkih jama te uklanjanje divljih odlagališta otpada (i ranije spomenute troske – projekt je u tijeku).

Ekološki pristup razvoju infrastrukture

Ekološki pristup razvoju infrastrukture podrazumijeva i razvoj obnovljivih izvora energije za opskrbu električnom energijom i grijanje stambenih i poslovnih prostora, poboljšano pročišćavanje otpadnih voda i učinkovito upravljanje otpadom temeljem odvajanja i reciklaže što većih količina otpada (JLS s više od 3.000 stanovnika mogu aplicirati za sufinanciranje reciklažnih dvorišta). Nužno je spomenuti i osmišljavanje poticajnih mjera za sve oblike ekološki prihvatljivog ponašanja, kadrovski ekipirane službe koje su često na terenu i uočavaju ekološke incidente te stroge kaznene za počinitelje onečišćenje (ovo je važno za tzv. opću prevenciju devijantnog ponašanja). Svakako je potrebno organizirati edukativne aktivnosti za podizanje svijesti lokalnog stanovništva pri čemu najbolje rezultate daje educiranje djece⁴⁰ u osnovnim školama koja postaju agenti promjena u svojim familijama te odrastaju s razvijenom sviješću.

Pristup rješavanju prometne problematike uz vođenje računa o održivosti

⁴⁰ Austrija je djecu u osnovnim školama educirala o potrebi sortiranja i recikliranja otpada te postupcima u spalionicama smeća; spalionice su u Austriji prihvatljive i u 9.kvartu Beča (jedna od centralnih općina

Zadarska županija mora nastaviti s rješavanje prometnih izazova koje se temelji na ekološkim rješenjima i primjeni suvremenih tehnologija prilagođenih specifičnostima županije. Ovaj pristup vrijedi za sve vrste regulacije prometa, kao i za velike infrastrukturne projekte koji su u tijeku (npr. aglomeracija). Ekološki pristup podrazumijeva i širenje pješačkih zona, širenje sustava javnih bicikala s popratnom biciklističkom infrastrukturom (projekt je predviđen u SRUP grada Zadra), davanje prednosti javnom prijevozu nad individualnim, destimuliranje⁴¹ kretanja osobnih vozila u prometno opterećenim dijelovima glavnih turističkih destinacija županije.

Županijski planeri prometa mogu razmotriti koristi i troškove ako bi se uvele tehnologije za upravljanje prometom (prilagodljivo upravljanje ovisno o stanju na prometnicama). Ovakvi sustavi koriste video nadzore raskršća i brojače vozila te regulaciju prometne signalizacije (daljinski upravljani semafori) kako bi se osigurala optimalna protočnost prometa. Kompletan sustav na razini grada bi imao i aplikaciju za mobilne telefone koja bi u stvarnom vremenu pokazivala stanja na prometnicama i idealne puteve do odredišta te broj slobodnih parkirnih mjesta u garažama i na površinama za parkiranje vozila. Zadar i Biograd bi mogli uvesti ovakav sustav jer su dovoljno veliki i imaju broj vozila u prometu (ljeti) koji opravdava ulaganje u ovakva rješenja. Ostali gradovi u županiji su možda premali za ovakva rješenja pa je važno provjeriti da li bi omjer koristi i troškova bio povoljan. Zasloni (Display) s ažurnim informacijama o dolasku vozila javnog prometa su također jedno od rješenja koje stimulira korisnike javnog transporta jer unosi predvidljivost u vrijeme potrebno do dolaska vozila.

Sistematično odmicanje nepotrebnih sadržaja dalje od obalnog pojasa/ZOP

Kako bi se postepeno smanjio pritisak na prometno i brojem posjetitelja najopterećenije dijelove obalne zone u županiji, potrebno je ukloniti sve sadržaje koji nisu nužni na tom području i premjestiti ih na lokacije koje su prometno bolje povezane na rubu gradova ili u unutrašnjosti županije. Primjena ove mjere bi rezultirala boljem korištenju obalnog pojasa za potrebe stanovništva ali i turista. Ova mjera prvenstveno se odnosi na trgovačke i zabavne sadržaje koji mogu dobro funkcionirati izvan urbanih jezgri, kao i na uslužne te sportsko-rekreacijske objekte.

Među mjerama za preusmjeravanje posjetitelja iz najopterećenijih područja može se navesti stvaranje novih atrakcija poput adrenalinskih parkova (npr. pored lučice Crkvine na Vranskom jezeru i Adventure park kod Kožina), aquapark Dalmaland kod Biograda, ili posjetiteljskih i interpretacijskih centara. U svrhu rasterećenja ovih zona, važno je ponuditi i brojne izlete u

⁴¹ Npr. u Oslu postoje prometnice koje su predviđene za prometovanje vozila koja imaju najmanje 4 putnika (ostali se ne smiju voziti tim prometnicama); parkiranje u urbanim središtima može imati prihvatljivu cijenu prvih 30-60 minuta a nakon toga cijena parkinga raste 5-10 puta kako bi se destimulirao dolazak u centar onih koji stvarno ne moraju doći osobnim vozilom; javni promet je pritom razvijen i predstavlja efikasnu alternativu

okolna područja izvan glavnih turističkih središta na obali. Dobar način rasterećenja je i organizacija prijevoza turista brodovima do plaža koje nisu pristupačne kopnenim putem ili dnevnih izleta jedrilicama/katamaranima.

Pri odabiru lokacija za ovakve sadržaje potrebno je pomno planiranje i sagledavanje svih aspekata mjera kako bi se izbjeglo narušavanje okoliša ili stvaranje novih prometnih gužvi na mjestima na kojima nisu postojale. Najprikladnije su lokacije koje su lako pristupačne jer su uz prometna raskršća prema auto-cesti A1, i jadranskoj magistrali te na rubovima gradova u županiji.

Upravljanje plažama uvažavajući održivost

S obzirom na nedostatak plažnog prostora u nekim dijelovima županije (npr. Tkon s 2m² po kupaču, Biograd i Starigrad Paklenica sa 4m² po kupaču) potrebno je osigurati da postojeće plaže održavaju visok nivo uređenosti i čistoće, posebno kada je riječ o kakvoći mora.

U slučaju da je stvarno nužno povećanje plažnog prostora na lokacijama koje to ekološki mogu podnijeti (studije utjecaja su nužne prije zahvata) može se razmotriti odabir određenih plaža na kojima bi se, iznimno, moglo dozvolilo umjetno proširenje putem nasipavanja, produljenje obalne linije nasipavanjem rtova ili postavljanja privremenih pontona.

3.7. Sinergijski učinci prostorno-razvojnih cjelina

Razvoj turizma u Zadarskoj županiji, koja se sastoji od osam prostorno-razvojnih cjelina, može biti značajno unaprijeđen kroz sinergijske efekte koji proizlaze iz međusobne suradnje i komplementarnosti resursa svake od tih cjelina. Ako se prevladaju poznati problemi⁴² koji ograničavaju sinergiju prostorno-razvojnih cjelina, moguće je ostvarenje niza pozitivnih sinergijskih efekata.

Grad Zadar: Povijest, kultura i urbana infrastruktura

- Sinergija: Grad Zadar može djelovati kao glavni centar za posjetitelje, nudeći bogatu kulturnu baštinu, modernu infrastrukturu i raznovrsne smještajne kapacitete.
- Povezanost: Posjetitelji iz Zadra mogu se lako usmjeriti prema obližnjim destinacijama poput Biogradske i Ninske rivijere ili otoka, čime se produžuje njihov boravak u županiji.

⁴² Primjer je nedovoljna sinergija otoka i priobalnog pojasa te zaleđa županije. Iz navedenog proizlazi daljnje slabosti turističke ponude u Zadarskoj županiji kao što je izostanak turističkih proizvoda koji npr. postoje u drugim regijama i nedostatak raznih dodatnih usluga u turizmu koje je moguće razviti.

Biogradska rivijera: Obiteljski i nautički turizam

- Sinergija: Ova prostorno-razvojna cjelina, s fokusom na plaže i nautički turizam, može surađivati s gradom Zadrom i Ravnim kotarima u razvoju programa aktivnog odmora i ruralnog turizma.
- Povezanost: Nautički turisti mogu istraživati Zadar, Nin i otoke, dok izleti u Ravne kotare nude doživljaj autentičnog zaleđa, ruralnog turizma, vinske ceste i slično.

Ninska rivijera: Povijest, priroda i wellness

- Sinergija: Nin je poznat po povijesnoj baštini i ljekovitom blatu, može biti atraktivna destinacija za wellness turizam te promatranje ptica.
- Povezanost: Kombinacija wellnessa u Ninu s kulturnim sadržajima Zadra i avanturističkim aktivnostima u Starigradu Paklenici stvara raznoliku ponudu za turiste.

Otoci Zadarske županije: Prirodna ljepota, mir i izolacija

- Sinergija: Otoci mogu nuditi ekskluzivna iskustva, uključujući eko-turizam, ruralni turizam i avanturističke aktivnosti, u sinergiji s urbanim turizmom Zadra i Biograda.
- Povezanost: Organizacija tematskih izleta između otoka i kopna (npr. kulturni i povijesni itinerari) povećava atraktivnost cijele županije.

Ravni kotari: Ruralni turizam i eno-gastronomija

- Sinergija: Ravni kotari, kao poljoprivredna regija, mogu ponuditi autentične eno-gastronomске ture koje upotpunjuju iskustva s rivijere i otoka.
- Povezanost: Ravni kotari mogu postati središte za jednodnevne izlete za posjetitelje smještene u Zadru i na obalnom dijelu županije.

Starigrad Paklenica: Aktivni turizam i priroda

- Sinergija: Blizina Nacionalnog parka Paklenica omogućuje razvoj aktivnog turizma, poput planinarenja i alpinizma, koji se može kombinirati s kulturnim turizmom Zadra.
- Povezanost: Organizacija zajedničkih paketa s obalnim destinacijama i otocima povećava interes za boravak turista.

Otok Pag i Ražanac: Specifični identitet i gastro-turizam

- Sinergija: Pag je poznat po paškoj čipki, soli, siru, gastronomiji i zabavnom turizmu, dok Ražanac može ponuditi mirnije doživljaje u prirodi.
- Povezanost: Promocija Paga i Ražanca kroz tematske rute, kao što su npr. "okusi i tradicija Dalmacije," povezuje prostorno-razvojnu cjelinu s cijelom županijom koja bi bila obuhvaćena tematskom rutom koja je navedena kao primjer.

Gračac i Lika: Ruralni turizam, aktivni turizam i adrenalinske aktivnosti

- Sinergija: Ova prostorno-razvojna cjelina može ponuditi planinski, ruralni i adrenalinski turizam poput biciklizma i raftinga, koji se nadopunjuje s ponudom turizma u priobalnom dijelu županije.
- Povezanost: Blizina Gračaca i Like i ostatka županije omogućuje stvaranje paketa za turiste koji kombiniraju ponudu priobalnog pojasa i zaleđa županije.

Zaključak

Sinergijski efekti u razvoju turizma u Zadarskoj županiji mogu rezultirati sljedećim:

- Produženje turističke sezone: Kroz diversifikaciju ponude, kao što su wellness, ruralni i aktivni turizam,
- Veća potrošnja: Turisti će biti motivirani posjetiti više prostorno-razvojnih cjelina unutar županije,
- Očuvanje prirodne i kulturne baštine: Dobro planirani i realizirani integrirani razvoj osigurava održivost resursa i smanjuje nepoželjne utjecaje turizma na život lokalnog stanovništva,
- Doprinos jačanju destinacijskog brenda: Zadarska županija može se pozicionirati kao regija koja nudi "sve u jednom" – od povijesnih gradova do netaknute prirode u neposrednoj blizini obalnog pojasa po čemu je Zadarska županija jedinstvena.

Koordinacija među prostorno-razvojnim cjelinama i potrebna ulaganja u infrastrukturu ključni su za postizanje ovih ciljeva⁴³.

4. Resursna i atrakcijska osnova

⁴³ Zadarska županija ima direktni utjecaj na koordinaciju i djelomični utjecaj na ulaganja u infrastrukturu, što je komentirano ranije u dokumentu.

4.1 Analiza resursne i atrakcijske osnove prostorno - razvojnih cjelina Zadarske županije

Prostor je jedan od ključnih resursa za turizam. Održivo korištenje i upravljanje prostorom predstavlja veliki izazov u planiranju turističkih aktivnosti u određenom području.

Pri planiranju turističkog razvoja Zadarske županije i utvrđivanju potencijalnih i realnih turističkih atrakcija korištena je metoda utvrđena Smjernicama i uputama za izradu plana upravljanja destinacijom (Ministarstvo turizma i sporta, 2024.).

Rezultat analize je detaljan pregled svih turističkih resursa. Ova u osnovi inventarizacija omogućuje uvid u potencijalne i stvarne turističke resurse, temeljem kojih je moguće planirati i razvijati nove turističke proizvode. Uključivanje u popis svih, a ne samo zaštićenih i turistički valoriziranih kulturnih i prirodnih resursa preduvjet je potpune i provedive strategije turističkog razvoja.

4.1.1. Atrakcijska osnova grada Zadra i pripadnih otoka - Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Grad Zadar i pripadni otoci i priobalno područje, izdvaja se bogatstvom kulturno-povijesne baštine, koja uključuje brojne arheološke lokalitete, povijesne spomenike i tradicije. Među najpoznatijim simbolima kulturne baštine su liturgijske riznice i umjetnički predmeti poput onih u zadarskoj katedrali sv. Stošije i crkvi sv. Donata, koje čuvaju jedinstvene povijesne predmete. Osim toga, vrlo raznoliki arheološki lokaliteti poput olupine ratnog broda "Szent Istvan⁴⁴" kod otoka Premude i ostaci crkve sv. Bartula u Petrčanima dodatno obogaćuju povijesnu ponudu ove prostorno-razvojne cjeline. Na otoku Ižu, tradicijsko lončarstvo prepoznato je kao nematerijalna kulturna baština, dok se na Silbi ističu Kapetanska kuća Marinić s Toretom i arheološki nalazi brojnih brodoloma, što čini ovaj otok privlačnim za turiste zainteresirane za povijest i tradiciju.

Kulturno-povijesna cjelina grada Zadra uključuje spomenike poput Velikog Arsenala, gradske straže, Zadarskih bedema (uvršteni na popis Svjetske baštine UNESCO-a), palače Borelli i niza crkava uključujući crkvu sv. Krševana i sv. Šimuna. Ova raznovrsna baština svjedoči o bogatoj povijesti Zadra i njegovoj važnosti kroz stoljeća.

⁴⁴ Ronjenje je dopušteno samo uz dopuštenje Ministarstva kulture

Tradicija lončarstva, zajedno s kulturnim domom "Sloga" na otoku Ižu, doprinosi očuvanju lokalne tradicije, dok Sibenski tanac na otoku Silbi predstavlja nematerijalno kulturno dobro koje se i danas njeguje kroz razne manifestacije.

Tablica 35 Kulturno-povijesna baštine na području grada Zadra i pripadnih otoka

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Olupina ratnog broda "Szent Istvan"	Premuda	Arheologija
Ostaci srednjovjekovne crkve na položaju Musapstan	Crno	Arheologija
Ostaci niza brodoloma	Silba	Arheologija
Cjelina arhivskih fondova i zbirki u posjedu Državnog arhiva u Zadru	Zadar	Pokretna zbirka
Tradicijsko lončarstvo otoka Iža	Veli Iž	Nematerijalna
Obrambena kula „Kastel“	Olib	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ciriaka (Kiriak, Krial, Kriaka)	Premuda	Nepokretna pojedinačna
Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije (sv. Jakov)	Premuda	Nepokretna pojedinačna
Crkva Blažene Gospe od Karmela	Silba	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (Gospa Maslinska)	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Ostatci crkve sv. Marine	Zadar	Arheologija
Fontana "Carska fontana"	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Nikole	Crno	Nepokretna pojedinačna
Episkopalni kompleks	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ivana Krstitelja	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Kompleks ženskog odgajališta sv. Dimitrija	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Ostaci samostana sv. Nikole sa crkvom i zvonikom	Zadar	Nepokretna pojedinačna

Crkva sv. Andrije i sv. Petra Starog	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Šimuna i Jude Tadeja	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Spomenik palim borcima	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Povijesno-memorijalna cjelina bivšeg koncentracijskog logora	Molat	Kulturno povijesna cjelina
Palača Ghirardini	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Veliki Arsenal	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Mihovila i samostan franjevac	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Marije i samostan benediktinki	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Frane i samostan franjevac	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Dominika i ostaci samostana	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Palača Petrizio	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Palača Nassis	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Palača Grisogono	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Palača Fozze	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Palača Borelli	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Tome	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Stošije	Zadar	Arheologija
Ostaci crkve sv. Lovre	Zadar	Arheologija
Ostaci crkve sv. Klimenta	Zadar	Arheologija
Ostaci crkve Stomorica (S. Maria de Pusterla)	Zadar	Arheologija
Kompleks stare bolnice	Zadar	Nepokretna pojedinačna

Gradsko groblje	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Gradska straža	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Gradska loža	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Šimuna	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Krševana	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ilije i zgrada uz nju	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe od Kaštela (Gospe od Zdravlja)	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Citadela	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe Loretske	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Petra	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Martina	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe od Ružarija	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Kula	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije i groblje	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Bartula	Petrčane	Arheologija
Crkva sv. Marije	Mali Iž	Nepokretna pojedinačna
Inkunabule	Zadar	Pokretna zbirka
Pergamene	Zadar	Pokretna zbirka
Periodika	Zadar	Pokretna zbirka
Rukopisi u Znanstvenoj knjižnici u Zadru	Zadar	Pokretna zbirka
Kulturno-prosvjetni dom "Sloga"	Veli Iž	Nepokretna pojedinačna
Govor zadarskih Arbanasa (Arbanaški govor)	Zadar	Nematerijalna

Kulturno-povijesna cjelina grada Zadra	Zadar	Kulturno povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina Diklo	Zadar	Kulturno povijesna cjelina
Komunjski magazin (Stara uljara)	Premuda	Nepokretna pojedinačna
Sklop zgrada nekadašnje Preparandije i Tvornice duhana	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Mali arsenal	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Kapetanska kuća Marinić s Toretom	Silba	Nepokretna pojedinačna
Sibenski tanac	Silba	Nematerijalna
Kompleks Namjesništva (bivše Providurove i Kneževe palače)	Više adresa	Nepokretna pojedinačna
Antički brodolom s teretom tegula kod Molata	Molat	Arheologija
Upravna zgrada Opće bolnice Zadar	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Katedrala sv. Stošije	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Donata	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Morske orgulje	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Podvodno nalazište rt Letavica	Otok Pag	Arheologija
Podvodno nalazište Gnalić	Otok Gnalić	Arheologija
Stalna izložba crkvene umjetnosti „Zlato i srebro Zadra“	Zadar	Pokretna zbirka
Pozdrav Suncu	Zadar	Nepokretna pojedinačna
Škrinja sv. Šime	Zadar	Pokretna zbirka

Izvor: Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske⁴⁵

⁴⁵ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, preuzeto 1.2.2025.

Pokretni spomenici kulturne baštine

Cijela Zadarska rivijera bogata je pokretnim spomenicima kulturne baštine. Ovi spomenici su čuvari povijesti, tradicije i umjetničkog duha ovog kraja. Među njima se ističu liturgijske riznice, zbirke arhivske građe, pergamene, inkunabule te ostala bibliotečna građa. Posebno vrijedni su predmeti koji se čuvaju u Znanstvenoj knjižnici u Zadru. U Znanstvenoj knjižnici se čuvaju rukopisi, periodike i drugi dokumenti, koji pružaju uvid u povijest i tradiciju Zadarske županije.

Arhivska građa koja je pohranjena u Državnom arhivu u Zadru također zauzima važno mjesto u očuvanju bogate kulturne baštine. Spomenute zbirke sadrže povijesne dokumente koji daju uvid u društveni i politički razvoj Zadarske županije i grada Zadra.

Liturgijski predmeti iz zadarskih crkava, kao što su oni iz crkve sv. Donata, i katedrale sv. Stošije predstavljaju izuzetno vrijedne primjere sakralne umjetnosti.

Stalna izložba crkvene umjetnosti „Zlato i srebro Zadra“ u sklopu samostana sv. Marije dodatno obogaćuje kulturnu ponudu grada Zadra, predstavljajući dragocjene liturgijske predmete, relikvijare i slike.

Jedan od najvrjednijih pojedinačnih predmeta zadarske baštine je škrinja sv. Šime, zlatarsko remek-djelo iz 14. stoljeća koje se čuva u istoimenoj crkvi, a u kojoj se prema tradiciji nalaze moći sveca zaštitnika grada Zadra.

Nepokretni spomenici kulturne baštine

Grad Zadar i pripadni otoci ima nepokretne spomenike koji su od velike važnosti za očuvanje povijesne i kulturne baštine regije. Sakralni objekti poput **Crkve sv. Dominika**, **Crkve sv. Frane** i **Crkve sv. Marije** u Zadru predstavljaju remek-djela arhitekture za svoje povijesno razdoblje.

Na otocima se također nalaze brojni sakralni i povijesni lokaliteti. Na primjer, **Crkva Blažene Gospe od Karmela** na Silbi te **Crkva sv. Ciriaka** na Premudi svjedoče o važnosti vjerske tradicije u otočnim zajednicama. Na otoku Ižu, tradicijsko lončarstvo prepoznato je kao nematerijalna kulturna baština te privlači posjetitelje svojim jedinstvenim tehnikama ručne izrade.

Palača Borelli, **Veliki Arsenal** i **Gradska straža** u Zadru svjedoče o bogatoj povijesti i urbanom razvoju grada i županije. Na otoku Olibu ističe se **Obrambena kula "Kastel"**, koja je bila važan dio obrambenog sustava otoka.

Suvremeni doprinos zadarskoj kulturnoj baštini čine i umjetničko-ambijentalne instalacije – Morske orgulje i Pozdrav Suncu. Morske orgulje, smještene uz obalu stare gradske jezgre, koriste energiju valova za stvaranje prirodnih tonova kroz sustav cijevi ispod kamenih stepenica. Ovaj spoj arhitekture i prirode stvara jedinstveni glazbeni doživljaj koji se neprestano mijenja. U

neposrednoj blizini nalazi se Pozdrav Suncu, svjetlosna instalacija izrađena od solarnih panela koji danju prikupljaju sunčevu energiju, a noću stvaraju dinamičnu igru svjetla. Instalacija simbolizira povezanost čovjeka s prirodom i svemirom te je postala prepoznatljiv simbol suvremenog Zadra.

Kultura života i rada

Turističke atrakcije temeljene na kulturi života i rada značajno doprinose prepoznatljivosti destinacije te mogu poslužiti kao jedan od motiva za dolazak turista van sezone i samim time kao temelj za produljenje turističke sezone. Ova kategorija obuhvaća specifičnosti folkloru, tradicijsku gradnju i rukotvorine, tradicijske obrte, vinogradarstvo i gastronomiju, suvremenu proizvodnju, kao i druge kulturne posebnosti.

Narodne nošnje grada Zadra i pripadnih otoka dio su jadranskog kulturnog identiteta i čuvaju se u lokalnim etnološkim zbirkama. Brojna kulturno-umjetnička društva nose ih prilikom izvođenja tradicionalnih plesova. Osim uobičajenih turističkih manifestacija, moguće je osmisliti edukativne radionice posvećene folkloru, tradicionalnim vezovima koji krasi nošnje, te učenju narodnih plesova.

Grad Zadar je prepoznatljiv po tradiciji proizvodnje alkoholnog pića Maraschino, koji se prodaje u opletenim bocama, kao i po drugim proizvodima od autohtone sorte višnje maraške, poput čokolade, marmelade i kolača. Iako je konzumacija Maraschina posljednjih godina opala, postoji potencijal za stvaranje jedinstvene turističke ponude vezane uz ovaj proizvod.

Ova prostorno-razvojna cjelina je poznata i po izradi keramike na tradicionalni način s otoka Iža, gdje se ručno lončarskim kolom izrađuju predmeti poput lopiža – posuda koje se koriste za pripremu raznih ribljih i drugih gastronomskih specijaliteta.

Posljednjih godina ulaže se u obnovu i sadnju novih vinograda na priobalju i otocima, čime se osigurava ponuda kvalitetnih vina koja mogu obogatiti turističku ponudu regije. Na otoku Silbi obiteljska tvrtka De Georgis pokrenula je proizvodnju vrhunskih vina, uz obnovu starih i sadnju novih vinograda, te se usmjerila na razvoj ruralnog turizma, što doprinosi produženju turističke sezone.

Klapsko pjevanje, karakteristično za jadransku regiju, već je prepoznato i turistički valorizirano kroz razne manifestacije, no daljnji razvoj turističkih aktivnosti temeljenih na ovoj tradiciji uvijek je poželjan.

Ugostiteljstvo i turizam imaju dugu tradiciju. Kako bi se podigla kvaliteta turističke ponude, potrebno je jačati suradnju unutar sektora, ali i s lokalnim proizvođačima autohtonih prehrambenih proizvoda te alkoholnih i bezalkoholnih pića. Na taj bi se način turistima omogućio autentičan doživljaj destinacije.

Otoci u priobalnom području, pa i otoci koji administrativno pripadaju gradu Zadru zadržali su način života usmjeren na poljoprivredu i ribarstvo, pri čemu dominira uzgoj maslina, vinove loze, povrća, te stočarstvo s uzgojem ovaca, koza i peradi za osobne potrebe.

Kamen je tradicionalni građevinski materijal, premda se u novije vrijeme koriste i suvremeni građevinski materijali. Tipična otočna kuća je dvoetažna, s konobom, dnevnim boravkom i kuhinjom u prizemlju. Spavaće sobe su na katu. Svaka kuća je posjedovala gusternu za prikupljanje kišnice. Polja su odijeljena suhozidima, među kojima se mogu pronaći i pastirske kućice građene istom tehnikom.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Područje današnje grada Zadra je kroz povijest je predstavljalo središte kulturnog, političkog i znanstvenog života cijele županije. U Zadru i okolici su živjeli i djelovali brojni ugledni umjetnici, znanstvenici, vojskovođe, sportaši, vladarske i plemićke obitelji, dinastije te druge značajne osobe. Detaljan popis tih ličnosti omogućio bi razvoj različitih turističkih sadržaja, uključujući tematske manifestacije posvećene njihovom životu i djelu, znanstvene kongrese, sportske memorijalne susrete te druge oblike turističkih aktivnosti. Uz to, bogata i dinamična povijest, obilježena ratovima i previranjima pruža priliku za organizaciju povijesnih manifestacija te oblikovanje tematskih povijesnih ruta za zainteresirane turiste.

Arheološka nalazišta

Interesantni arheološki lokaliteti dodatno obogaćuju kulturnu ponudu ove prostorno-razvojne cjeline. Pored otoka Premuda nalazi se olupina ratnog broda "**Szent Istvan**" iz prvog svjetskog rata, koja je prepoznata kao značajan podmorski lokalitet. Ova je olupina pod posebnim režimom zaštite u ingerenciji Ministarstva kulture te na nju ronjenja nisu dozvoljena bez posebnog dopuštenja. Antički brodolom u podmorju otoka Molat otkriven je 2017. godine te je prijavljen Odjelu za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda. Brodolom datira u 1. stoljeće, a prevezio je teret antičkog građevinskog materijala – tegule i imbrekse. I brodolomi kod Silbe privlače ljubitelje ronjenja i podvodne arheologije.

Na kopnu postoje brojni ostaci srednjovjekovnih crkava, poput onih na položaju Musapstan kod Crnog i crkve sv. Bartula u Petrčanima. Spomenuti ostaci su povijesno važni i svjedoče o bogatoj povijesti ovog područja.

Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna kulturna baština grada Zadra i pripadnih otoka je također vrlo važna. **Sibenski tanac** na Silbi, kao i **Arbanaški govor**⁴⁶ u Zadru, prepoznati su kao kulturna dobra koja se njeguju i promoviraju. Arbanaški govor ili jezik arhaični je oblik gegijskog narječja albanskog jezika koji su Arbanasi donijeli u ove krajeve početkom 18. stoljeća. Tradicionalna obrada keramike na otoku Ižu doprinosi očuvanju lokalne baštine i privlači posjetitelje zainteresirane za tradicijske obrte.

Kulturni turizam i tradicija

Kulturna baština grada Zadra i pripadnih otoka pruža mogućnosti za razvoj kulturnog turizma. Povijesni spomenici, arheološki lokaliteti i nematerijalna baština nude raznolik sadržaj za posjetitelje. Atraktivna je i povijesno-memorijalna cjelina, poput bivšeg koncentracijskog logora na Molatu.

Proizvodnja vina na otoku Silbi, zajedno s ručno izrađenom keramikom na Ižu, pružaju mogućnosti za privlačenje turista u ruralne sredine i razvoj ruralnog turizma. Tradicionalna klapska pjesma i narodne nošnje pridonose očuvanju kulturnog identiteta te obogaćuju turističku ponudu.

Manifestacije

Grad Zadar je prepoznatljiv po raznovrsnim događanjima koja povezuju tradiciju, umjetnost, zabavu i sport.. Mnoge manifestacije se održavaju u Zadru i okolnim mjestima te doprinose kulturnoj i turističkoj ponudi.

Tablica 36 Kulturni događaji na području Zadra i pripadnih otoka

Glazbene večeri u sv. Donatu	Dani maraštine
Zadarsko kazališno ljeto	Međunarodni turnir u hrvanju ZADAR OPEN
Festival suvremene glazbe	OTOČKI KOŠARKAŠKI TURNIR "IST
Međunarodni festival suvremenog kazališta Zadar Snova	Project A3:UM
Advent u Zadru	Zadarska koka

⁴⁶ Arhaični oblik gegijskog narječja albanskog jezika

Tuna, Sushi & Wine Festival	Zadar Christmas Run
Meat Me Festival	Millenium Jump
ZADARSKA LJETNA LIGA	Fish & Jazz Festival
Koncertna sezona Zadar	Urbofon Live
ZADAR JAZZ & BLUES	Noć punog miseca
Radijska regata	Dalmatinko cup - Međunarodni nogometni turnir za mlade
Jadranov veslački dvoboj osmeraca	Sunset Sports Media Festival
Zadar Night Run	UNESCO Experience in Zadar
Ljetno kino Kino Zona	Vaicanto Festival
Zadar Wine Festival	9. memorijalno humanitarni turnir Antonio Jurjević
ATP FALKENSTEINER PUNTA SKALA - ZADAR OPEN	Zimski Park Višnjik
JazzIST	Molatsko muzejsko izložbeno ljetno
Radijska regata	OLDTIMER AUTO RALLY "100 KILOMETARA ZADRA"
ZADAR STREET FOOD FESTIVAL	HOW Festival
Festival glazbe "Glas kantautora" Zadar	CRO Race
VAKANZA ZADAR	Hitchcock Nights
Zadar Organ Festival	ADRIATIC GASTRO SHOW
Zadar na idra	GRANFONDO Falkensteiner Borik - Zadar Region
Puntamiška fešta	Take it lžy Festival
Smotra folkloru Zadarske županije	Petrčko lito srpanj-rujan
MONOPLAY festival suvremenog plesa	Fešta Gospe od Sniga Ist
KK DIADORA OPEN	Wings for Life World Run
Cataleya Cup	

Izvor: Turistička zajednica grada Zadra

Glazbene i kulturne manifestacije

Na području grada Zadra ističu se Glazbene večeri u sv. Donatu. Glazbene večeri su jedan od najstarijih i najprestižnijih glazbenih festivala u Hrvatskoj na kojem nastupaju vrhunski izvođači klasične glazbe. Zadarsko kazališno ljetno, Festival suvremene glazbe i Zadar Organ Festival

posvećeni su suvremenim glazbenim pravcima i na njima nastupaju domaći i strani umjetnici. Zadar Jazz & Blues i JazzIST pružaju nezaboravne večeri ljubiteljima jaza i bluesa u Zadru i na otoku Ištu

Etno dani Zadarske županije 2024. objedinjuju međužupanijsku, međugradsku i međuinstitucionalnu suradnju. Program Etno dana Zadarske županije se nastavlja Etno šušurom koji predstavlja program zaštite i očuvanja nematerijalnih kulturnih dobara područja sjeverne Dalmacije i glazbeno plesnu tradicijsku baštinu sjeverne Dalmacije te zaštićenu nematerijalnu kulturnu baštinu kroz niz radionica na Narodnom trgu u Zadru ispred Gradske lože i u prostoru Etnološkog odjela NMZ.

Sportske i rekreativne manifestacije

Grad Zadar i pripadni otoci nude brojne sportske događaje koji okupljaju natjecatelje i posjetitelje iz cijelog svijeta. Sad već tradicionalne utrke poput Zadar Night Run i Wings for Life World Run promoviraju zdrav način života i okupljaju međunarodne sudionike. Na području grada Zadra i pripadnih otoka se održavaju brojne jedriličarske regate za razne klase brodova, od optimista do krstaša. Dalmatinko Cup je međunarodni nogometni turnir za mlade sportaše. Turistima je privlačan i Granfondo Falkensteiner Borik biciklistički maraton, koji se održava na zahtjevnim rutama koje vode prekrasnim pejzažima.

Gastronomija i zabava

Grad Zadar i pripadni otoci ponose se autentičnom gastronomijom i raznolikim gastronomskim manifestacijama. Tradicionalni Tuna, Sushi & Wine Festival promovira lokalnu gastronomiju kroz jela od tune i vrhunska vina. Desetodnevni Zadar Street Food Festival i Meat Me Festival nude modernu interpretaciju tradicionalnih jela. Puntamiška fešta koja se održava u kolovozu je spoj lokalne glazbe, običaja i gastronomije. Zadar Jump je jedinstvena zabavna manifestacija skakanja u more koja već dugo privlači velik broj sudionika i promatrača.

Zabavne i tematske manifestacije

Noć punog miseca posvećena je dalmatinskoj tradiciji, glazbi i kulturi. UNESCO Experience in Zadar organizira TZ Zadra i naglašava važnost UNESCO-ovih lokaliteta u Zadru. Zadar Christmas Run je sportska manifestacija koja dovodi brojne natjecatelje na gradske ulice u predbožićno vrijeme. Hitchcock Nights pružaju projekcije najpoznatijih filmova Alfreda Hitchcocka, koji je Zadar nazvao gradom najljepših zalazaka sunca.

Manje manifestacije na otocima

Na otocima koji pripadaju gradu Zadru održavaju se manje manifestacije poput Take it Ižy Festivala, kulturno-gastronomске manifestacije na otoku Ižu, te Fešte Gospe od Sniga na otoku

Istu, tradicionalnog vjerskog događaja koji se održava 5. kolovoza. Molajsko muzejsko izložbeno ljetno promiče povijest i kulturu otoka Molata kroz izložbe i edukativne sadržaje.

Prirodne atrakcije i sportsko-rekreacijski sadržaji

Prirodna baština ove prostorno-razvojne cjeline nezaobilazan je dio turističke ponude. Silbanski greben i podmorje uvale sv. Ante do uvale Nozdre idealne su lokacije za zaljubljenike u ronjenje. Šuma Musapstan i Bokanjačko blato koje je 7km sjeverno od Zadra pružaju savršena mjesta za istraživanje prirode i opuštanje.

Turistima su na raspolaganju i rekreativni sadržaji koji uključuju multifunkcionalna sportska igrališta, biciklističke staze i šetnice uz obalu mora. Spomenuti sadržaji, nude razne mogućnosti za aktivan odmor. Brojne jedriličarske regate koje organizira JK Uskok i društva građana obogaćuju ponudu za nautičare koji su željni natjecanja i druženja.

Većina turističkih manifestacija na području grada Zadra i pripadnih otoka odvija se tijekom ljetne sezone i obogaćuje turističku ponudu.

Kulturne i vjerske ustanove

Grad Zadar se ističe brojnim nepokretnim sakralnim kulturnim dobrima. Među najvažnijima su **Katedrala sv. Stošije, Crkva sv. Donata, Crkva sv. Frane i samostan franjevac, te Crkva sv. Dominika i ostaci samostana**, koji čuvaju vrijedne liturgijske predmete i sakralne umjetnine.

Već spomenuti Državni arhiv u Zadru čuva bogatu zbirku arhivskih dokumenata od izuzetnog povijesnog značaja.

Znanstvena knjižnica u Zadru čuva dragocjene zbirke inkunabula, pergamena i rukopisa, nudeći uvid u povijest ovog područja. Kulturnu baštinu dodatno obogaćuju povijesne palače, poput Palače Ghirardini i Palače Borelli, koje odražavaju bogato povijesno i arhitektonsko naslijeđe Zadra.

Na otocima se također može pronaći vrijedna kulturna baština. Na otoku Ižu, tradicijsko lončarstvo priznato je kao nematerijalno kulturno dobro, dok kulturno-prosvjetni dom "Sloga" u Velom Ižu čuva primjerke iške keramike, alate lončarskog obrta te predmete vezane za poljoprivredu, ribarstvo i svakodnevni život. Na Premudi se ističe **Komunjski magazin (Stara uljara)**, povijesna građevina koja svjedoči o gospodarskoj prošlosti otoka.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Sportsko-rekreacijski sadržaji u gradu Zadru i na pripadnim otocima obogaćuju turističku ponudu prostorno-razvojne cjeline. Grad Zadar ima razvijenu infrastrukturu, uključujući

multifunkcionalna sportska igrališta, biciklističke staze i šetnice. Jedriličarske regate, privlače ljubitelje sporta i mora. Turistima se nudi najam raznovrsnih sportskih rekvizita i sportsko-rekreacijske usluge.

Ponuda sportsko-rekreacijskih sadržaja na otocima je nešto skromnija nego u gradu Zadru. Na otoku Silbi sportska infrastruktura uključuje višenamjenska igrališta za košarku, rukomet, odbojku i tenis te gimnastičke sprave i dvoranu za stolni tenis. Ovi sadržaji koriste se i za pripreme mladih sportaša, dok brojne šetnice i biciklističke rute omogućuju istraživanje otoka. Ribari na otocima poput Silbe i Ista nude organizirane ribolovne ture, a turisti mogu unajmiti plovila i opremu za sportske aktivnosti na vodi. Na pojedinim otocima je moguć najam plovila. Svi otoci imaju uređene vezove i sidrišta.

Atrakcija zbog atrakcije

Podmorski lokaliteti, poput **Silbanskog grebena** i **podmorja uvale sv. Ante do uvale Nozdre**, privlače ljubitelje ronjenja i podvodnih aktivnosti. Ove atrakcije nude jedinstveno iskustvo istraživanja podmorja, koje se smatra jednim od najvrjednijih prirodnih resursa regije.

Turistima se nude izleti brodovima koji polaze iz Zadra te prevoze turiste u Nacionalni park Kornati i Park prirode Telašćica. U gradu Zadru postoje kockarnice i noćni klubovi, no isti ne spadaju među motive dolaska turista. Njihova uloga prvenstveno je dopuna ljetnom kupališnom turizmu.

Turističke paraatrakcije

Zadarska županija ima prikladno razvijenu prometnu infrastrukturu koja podržava turizam. Zadarska zračna luka povezana je s više od 64⁴⁷ europske destinacije, produžujući turističku sezonu. Autocesta A1 Zagreb – Split – Dubrovnik znatno je skratila vrijeme putovanja za turiste koji stižu automobilom u Zadarsku županiju i predstavljaju najbrojniju skupinu turista koja dolazi u županiju.

Jadranska magistrala povezuje naselja uz obalu, dok su otoci poput Silbe i Premude opremljeni vezovima i sidrištima koji omogućuju dolazak vlastitim ili unajmljenim plovilima, također su povezani i trajektnom linijom Zadar (Gaženica) - Ist - Olib - Silba - Premuda - Mali Lošinj.

Na otocima je ponuda infrastrukturnih sadržaja ograničena, ali pruža osnovne usluge za turiste.

⁴⁷ Izjava Direktora ZL Zadar 21. siječnja 2025.

4.1.2. Atrakcijska osnova grada Zadra i pripadnih otoka - Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Priobalno područje Zadarske županije, gdje je smješten grad Zadar, odlikuju se niskom, razvedenom obalom s plitkim morem, brojnim uvalama i plažama. Ovo područje obuhvaća i otoke Silba, Olib, Premuda, Ist, Molat, Škarda, Iž i Rava, koji administrativno pripadaju Zadru. Šljunčane, pješčane i kamenite plaže, bilo prirodne, uređene ili neuređene, na spomenutim otocima ili na obali, predstavljaju ključan turistički resurs. U tablici koja slijedi je predstavljen popis plaža s detaljnim opisima, uključujući informacije o uređenju i pristupačnosti. Ove plaže čine središnji dio ljetno-kupališne ponude grada Zadra i otoka koji administrativno pripadaju Zadru.

Tablica 37 Plaže grada Zadra i pripadnih otoka

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Grad Zadar	Plaža Kolovare	Uređena šljunčano–pješčana plaža
	Plaža Borik	Uređena pješčano-šljunčana plaža
	Plaža Marex	Betonirana plaža
	Plaža Porthos	Dijelom betonirana i šljunčana plaža
	Plaža Vitrenjak	Betonsko šljunčana plaža s osiguranim pristupom za osobe s tjelesnim invaliditetom
	Plaža Punta Bajlo	Šljunčana i kamenita plaža
	Plaža Puntamika jug	Šljunčana plaža
	Plaža Puntamika zapad	Pješčana plaža
	Plaža Diklovac	Pješčana i šljunčana plaža
	Plaža Diklo	Šljunčana i betonska plaža
Grad Zadar, mjesto Kožino	Plaža Peruštine	Šljunčana plaža
	Plaža sv. Bartol	Šljunčana plaža
	Plaža Kožino primorje	Šljunčana plaža

Grad Zadar, mjesto Petrčane	Plaža Pinija	Uređena šljunčano-stjenovita i dijelom pješčana plaža
	Plaža rt Radman	Šljunčana plaža
	Plaža Punta Skala	Šljunčana plaža
Grad Zadar, otok Olib	Plaže u uvali Slatina, Slatinica i južna Slatina	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Grad Zadar, otok Premuda	Plaže u uvali Drivena, Loza, Krijal i Premuda	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Grad Zadar, otok Škarda	Plaže u uvali Trate i Griparica	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Grad Zadar, otok Ist	Plaže u uvali Kosirača i Široka	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Grad Zadar, otok Molat, Molat	Plaže Lučina i Jazi	Pješčane i kamenite plaže
Zapuntel	Plaže Porat i Šibinjski rt	Pješčane i kamenite plaže
Brgulje	Plaža u Brguljskom zaljevu	Pješčane i kamenite plaže
Grad Zadar, otok Iž	Plaže u uvali Maslinčica, na rt-u Korinjak	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Veli Iž	na otočiću Rutnjak	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
Mali Iž	Plaže Dolinje, Uvala Knež, Komoševa, Bršanj, Vodenjak	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Rava	Plaže Uvala Lokvina, Tanko, Paladinica, Marnica, Ivaniševica, Grbavac, Pavajsko	Pješčane, kamenite i šljunčane plaže
grad Zadar, otok Silba	Plaža Žalić	Betonirana obala koja se koristi kao plaža i pristanišna luka
	Plaža Porat sv. Ante i	Neuređene, djelomično pješčane i šljunčane plaže
	Plaža Mul	Plaže se koriste i kao sidrišta za brodove
	Plaža Pocukmarak	Neuređena šljunčana plaža na južnoj strani otoka
	Plaža Dobre vode	Pješčana neuređena plaža

	Plaža Nozdre	Neuređena pješčana i šljunčana plaža na sjeveroistočnoj strani otoka
	Plaža Sotorišće	Neuređena pješčana plaža u mjestu
	Plaža Pernastica	Neuređena plaža sa plitkim pješčanim dnom
	Plaža Papranica	Neuređena šljunčana i kamenita plaža
	Plaže Carpusina i Tratica	Dvije male neuređene šljunčane plaže u centru mjesta

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije (2023.), Turistička zajednica grada Zadra i Turistička zajednica Zadarske županije

Zadarska obala i otoci obiluju raznolikim plažama. Na primjer, Grad Zadar nudi niz uređenih plaža poput plaže Kolovare, šljunčano-betonska plaža bila je u koncesiji Hotela Kolovare kao i plaža Borik. Prema dostupnim informacijama, plaža Kolovare i plaža Borik u Zadru trenutno nemaju aktivnog koncesionara. Grad Zadar je planirao raspisati natječaj za koncesiju ovih plaža, no postupak je odgođen zbog čekanja na donošenje novog Zakona o pomorskom dobru. Iako je zakon stupio na snagu, natječaj još uvijek nije proveden. U međuvremenu, održavanje plaže preuzelo je gradsko poduzeće Obala i lučice, odnosno grad Zadar. Na otocima poput Oliba, Premude, Ista i Škarde nalaze se prirodne plaže, pješčane, kamenite ili šljunčane, koje su popularne među posjetiteljima zbog svoje očuvane prirode. Plaže na otoku Silbi, poput plaža Pocukmarak ili Sotorišće, ističu se kao neuređene, ali prirodno atraktivne lokacije.

Otočje u analiziranom području karakteriziraju specifični pejzaži, uključujući izdužene nizove otoka i kanala, koji prate obalu. Otoci poput Silbe, Oliba i Premude imaju istaknute plaže koje privlače turiste svojom raznolikošću i prirodnom ljepotom.

Klima

Klima grada Zadra, s toplim ljetima i blagim zimama, omogućuje dugu sezonu turizma, dok povoljni vjetrovi čine ovo područje atraktivnim za nautički turizam. Zadarski kanal popularna je destinacija za jedriličare, a regate su postale redoviti događaji koji dodatno obogaćuju turističku ponudu.

Vode

More, kao glavni turistički resurs, ostaje u središtu ljetno-kupališne ponude Zadarske županije. Otoci i plaže, bilo uređene ili prirodne, pružaju raznovrsne mogućnosti za odmor i aktivnosti, dok njihova atraktivnost privlači posjetitelje iz cijelog svijeta. U ovoj prostorno-razvojnoj cjelini se nalaze brojne marine, komunalni vezovi te organizirana sidrišta koji su bitni za razvoj nautičkog turizma.

Biljni i životinjski svijet

Područje grada Zadra i pripadajućih otoka obiluje zimzelenom mediteranskom vegetacijom, osobito hrastom crnikom, koji dominira krajobrazom. Nekadašnji vinogradi, voćnjaci i maslinici, koji su s vremenom zapušteni, danas se obnavljaju i ponovno oblikuju atraktivne krajolike.

Morski svijet otoka koji administrativno pripadaju gradu Zadru bogat je ribom i školjkama, koji čine osnovu tradicionalne gastronomske ponude. Podmorje ovih otoka poznato je po raznovrsnoj flori i fauni, što omogućuje razvoj ronilačkog i ribolovnog turizma. Na otocima ima i sitne divljači (kunići, zečevi i ptice) tako da postoji mogućnost razvoja lovnog turizma.

Na otocima se uzgajaju domaće životinje za osobne potrebe, što doprinosi mirnom i autentičnom otočnom ugođaju. Raznovrsna vegetacija i očuvani prirodni resursi čine ove otoke i obalna područja privlačnima za posjetitelje koji žele uživati u prirodi, gastronomiji i tradicionalnom načinu života.

Prirodna baština

Zaštićeni dijelovi prirode predstavljaju značajan resurs za razvoj turizma u priobalnim urbanim područjima. Grad Zadar i pripadni otoci, zahvaljujući svojoj biološkoj, krajobraznoj i geomorfološkoj raznolikosti, obuhvaćaju brojna područja pod različitim stupnjevima zaštite. Među zaštićenim lokalitetima su:

- **Podmorski lokaliteti:** Grebeni kod Silbe i podmorje uvale sv. Ante do uvale Nozdre (Silba), koji su prepoznati kao vrijedna podmorska nalazišta te atraktivne lokacije za ronilački turizam,
- **Prolaz između Zapuntela i Ista:** Prirodni kanal s očuvanim morskim ekosustavima,
- **Morski pojas oko otoka Škarde:** Očuvano područje bogato florom i faunom, idealno za promatranje prirodnih staništa,

- **Spomenici parkovne arhitekture:** Park Vladimira Nazora u Zadru i Perivoj kraljice Jelene u Zadru, koji svojim uređenjem i povijesnom vrijednošću dodatno obogaćuju kulturni i prirodni krajolik prostorno-razvojne cjeline.

Osim ovih prirodnih lokaliteta, očuvana autohtona vegetacija i mali ekosustavi poput plaža i obalnih područja doprinose privlačnosti ovog dijela Zadarske županije. Navedeni resursi pružaju priliku za razvoj održivog turizma temeljenog na očuvanju prirodne baštine.

Prirodna lječilišta

Na području analizirane prostorno-razvojne cjeline nema prirodnih lječilišta, no u neposrednoj blizini se nalaze ista, koja mogu biti privlačna za turiste.

Turističke staze, putovi i ceste

Na području cijele Zadarske županije postoje uređene šetnice uz more. Promatrana prostorno-razvojna cjelina nije iznimka. Šetnice su dostupne u gotovo svakom naselju. Međutim, većina tih šetnica nije povezana sa susjednim mjestima. Biciklističke staze također su ograničene na urbana područja. Razvoj dodatnih biciklističkih i pješačkih staza uz obalu pružio bi sigurne i atraktivne rute za posjetitelje.

4.1.3. Atrakcijska osnova otoka Zadarske županije – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Otoci su specifična područja čiji su način života i uvjeti u prošlim vremenima ostavili tragove u bogatoj kulturno-povijesnoj baštini. Ova baština pruža vrijedan uvid u prošlost te predstavlja potencijal za turističku valorizaciju. U tablici koja slijedi prikazan je popis zaštićene kulturno-povijesne baštine otoka Zadarske županije. Ovaj popis ključan je za procjenu podobnosti pojedinih lokaliteta i spomenika za uključivanje u turističku ponudu.

Turistička valorizacija ovih lokaliteta zahtijeva analizu njihove dostupnosti, očuvanosti, interpretativnog potencijala te atraktivnosti za različite skupine posjetitelja. Jasno definirani planovi zaštite i promocije mogu osigurati održivo korištenje baštine u turizmu, uz očuvanje autentičnosti i povijesne vrijednosti.

Tablica 38 Kulturno-povijesna baština otoka Zadarske županije

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Kulturno-povijesna cjelina Neviđane	Neviđane	Kulturno povijesna cjelina
Otok Ričul	Pašman	Arheologija

Ostaci velikog antičkog mola s bogatim kulturnim slojem u okolini	Kraj	Arheologija
Ostaci antičke submarine arhitekture s pokretnim nalazima u okolini	Pašman	Arheologija
Ostaci antičkog pristaništa	Neviđane	Arheologija
Ostaci rimskih građevina i ostaci okolne rimske keramike	Neviđane	Arheologija
Antičko pristanište	Pašman	Arheologija
Arheološka zona Muline	Ugljan	Arheologija
Pećina Vlakno	Savar	Arheologija
Crkva sv. Jeronima	Kukljica	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Kuzme i Damjana	Banj	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Roka	Pašman	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Hipolita i Kasijana	Ugljan	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Ivana	Sali	Arheologija
Arheološki ostaci crkve sv. Viktora na položaju Citorij	Sali	Arheologija
Crkva i samostan sv. Mihovila	Zaglav	Nepokretna pojedinačna
Utvrda Pustograd	Tkon	Arheologija
Veliki tor (Ugrinići)	Ugrinić	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije	Ošljak	Nepokretna pojedinačna
Samostan i crkva sv. Jeronima	Ugljan	Nepokretna pojedinačna
Spomenik palim borcima i žrtvama fašizma	Preko	Nepokretna pojedinačna
Ljetnikovac obitelji Lantana	Sutomišćica	Nepokretna pojedinačna
Ljetnikovac obitelji Califfi (Brčića dvor)	Ugljan	Nepokretna pojedinačna
Spomenik palim borcima	Ugljan	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Roka	Sali	Nepokretna pojedinačna
Spomenik palim borcima	Sali	Nepokretna pojedinačna
Talijanski logor	Ugljan	Kulturno povijesna cjelina
Samostan sv. Duje	Kraj	Nepokretna pojedinačna
Samostan sv. Kuzme i Damjana	Tkon	Nepokretna pojedinačna
Ljetnikovac Dražić	Kali	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ivana	Preko	Nepokretna pojedinačna
Tvrđava sv. Mihovila	Poljana	Nepokretna pojedinačna
Samostan sv. Pavla	Preko	Nepokretna pojedinačna

Kuća Petricioli	Sali	Nepokretna pojedinačna
Kaštel Guerini i crkvice sv. Nikole	Sali	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Pelegrina	Savar	Nepokretna pojedinačna
Kuća Vrgada	Ugljan	Nepokretna pojedinačna
Kuća Rančić	Sali	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Luke	Ždrelac	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe od Sniga	Kukljica	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije	Sali	Nepokretna pojedinačna
Kuća De Ponte	Lukoran	Nepokretna pojedinačna
Glazbena praksa Tovareća mužika	Sali	Nematerijalna
Crkva sv. Tome apostola	Tkon	Nepokretna pojedinačna
Tradicijski godišnji običaj neviska koleda	Nevidane	Nematerijalna
Crkva Gospe Žalosne	Tkon	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Antuna opata	Tkon	Nepokretna pojedinačna
Mlin - „Magazin“	Nevidane	Nepokretna pojedinačna
Svjetionik Sestrica Vela - Tajer	Sali	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ante Padovanskog	Mrljane	Nepokretna pojedinačna
Ostaci kasnoantičkog objekta na lokalitetu Kampus-Mirine na otočiću Utran	Brbinj	Arheologija
Arheološko nalazište Mirine	Ugljan	Arheologija
Rodna kuća Petra Lorinija	Sali	Nepokretna pojedinačna
Stambeno-gospodarski sklop obitelji Gverini na otoku Lavdari	Sali	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe od Ružarija na mjesnom groblju	Preko	Nepokretna pojedinačna
Jadranska marijanska maritimna hodočašća	Više adresa	Nematerijalna
Arheološko nalazište Poljana	Tkon	Arheologija
Novovjekovni brodolom	Tkon	Arheologija
Umijeće suhozidne gradnje	Tkon	Nematerijalno kulturno dobro
Kuća De Ponte	Lukoran	Nepokretna pojedinačna

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije (2023.), Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Turističke zajednice na otocima Zadarske županije

Kultura života i rada

Kultura života i rada na otocima Zadarske županije odražava skroman otočni način života usmjeren na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi dominira uzgoj maslina, vinove loze i povrća za osobne potrebe. U stočarstvu prevladava uzgoj ovaca, koza i peradi za potrebe obitelji. **Umijeće suhozidne gradnje**, koje je zaštićeno nematerijalno kulturno dobro, dodatno ističe važnost tradicije u oblikovanju krajolika i očuvanju autohtonog načina života.

Tradicionalna arhitektura temelji se na upotrebi kamena, a tipična otočna kuća je katnica s konobom, prostorijom za dnevni boravak i kuhinjom u prizemlju te spavaćim sobama na katu. **Kuća Petricioli** u Salima i **Kuća De Ponte** u Lukoranu primjeri su povijesne stambene arhitekture koja svjedoči o životnom stilu otočnog stanovništva. Gusterne za prikupljanje kišnice i suhozidi koji odvajaju polja također su karakteristični objekti.

Narodna nošnja ugljansko-pašmanske otočne skupine ne razlikuje se značajno od ostalih otoka Zadarske županije (izuzetak je otok Pag). Žensku nošnju čine fuštan (suknja s prslučićem), tkanica (kanica) te pregača (traversa), dok se na glavi nosi bijela marama. Mušku nošnju karakteriziraju modre suknene hlače, platnena košulja, krožat (sukneni prsluk) i koporan (kratki kaput), a glavu prekriva suknena konična kapa.

Posebnost ovog područja je tradicija izrade siknica (niskih košarica od tankog drveta i pletenog sita) te sprta (košara pletenih od pruća). Ova tradicija ima potencijal za uključivanje u edukativno-turističku ponudu. Tradicionalni ples i pjesma, koje njeguju kulturno-umjetnička društva, često su uključeni u turističke manifestacije, poput očuvane **glazbene prakse Tovareće mužike**, koja je zaštićeno nematerijalno kulturno dobro.

Otoci Zadarske županije, imaju dugu tradiciju turizma i ugostiteljstva. Smještajni kapaciteti uključuju apartmane, kuće za odmor, još uvijek malobrojne hotele te marine i sidrišta za nautičare. Mnoge uređene plaže, poput **plaže Sabuša** i **plaže Jaz**, obogaćuju turističku ponudu, a prirodna okruženja pružaju mogućnosti za opuštanje i aktivnosti na otvorenom.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Ugljansko-pašmansku otočnu skupinu čine posebnom crkveni redovi i njihovi samostani. Na Pašmanu se nalazi benediktinski samostan **sv. Kuzme i Damjana** u Ćokovcu. Ovaj samostan je poznato glagoljaško središte koje posjećuju znanstvenici i turisti. Franjevački **samostan sv. Duje** u mjestu Kraj također ima značajnu povijesnu i kulturnu ulogu, čuvajući rukopise, knjige, crkveno posuđe, umjetnine i arheološke relikte. Ovaj samostan, koji je i kulturno dobro, služi i kao mjesto odmora za katoličke organizacije i karitativne ustanove.

Na otoku Ugljanu, na otočiću Školjić pored Preka, nalazi se franjevački **samostan sv. Pavla pustinjaka**, gdje se održavaju duhovne vježbe i škola hrvatskog jezika za djecu iseljenika. U mjestu Ugljan smješten je franjevački **samostan i crkva sv. Jeronima**, koji čuva bogatu povijest i umjetničke zbirke. **Ljetnikovac obitelji Lantana** u Sutomiščici i **Ljetnikovac obitelji Califfi** u Ugljanu dodatno doprinose povijesnoj važnosti ovog prostora.

Znamenita povijesna mjesta na ovim otocima uključuju **Tvrđavu sv. Mihovila** u Poljani i **Veliki tor** u Ugrinićima, koji su povijesni lokaliteti značajni za razumijevanje vojnih i obrambenih struktura prošlih stoljeća. Povijesni tragovi vidljivi su i u arheološkim lokalitetima poput **Pećine Vlakno** u Savru i **Utvrde Pustograd** u Tkonskom kanalu, koji pružaju uvid u bogatu prošlost ovog područja.

Manifestacije

Kulturne, zabavne i sportske manifestacije na otocima Zadarske županije pretežno se održavaju tijekom ljetnih mjeseci, povodom svetkovina zaštitnika određenih otočnih mjesta ili kao dio programa za obogaćivanje ljetne turističke sezone.

Među najpoznatijim ljetnim manifestacijama izdvajaju se:

- **Preška legrica** – održava se u mjestu Preko na otoku Ugljanu. Tijekom ove manifestacije organiziraju se tradicionalne ljetne igre, a manifestacija završava bogatim glazbenim i zabavnim programom.
- **Fešta Gospe od Sniga** – u Kukljici na otoku Ugljanu održava se svake godine 5. kolovoza na blagdan Gospe Snježne. Ovo je tradicionalna procesija brodovima koji prenose kip Gospe Snježne iz župne crkve sv. Pavla do zavjetne kapelice Gospe Snježne, gdje je prema predaji 1514. godine usred ljeta pao snijeg.
- **Kualjske ribarske noći** – u Kalima na otoku Ugljanu je manifestacija koja promovira ribarsku tradiciju. Tijekom kolovoza održavaju se multimedijalne izložbe, demonstracije ribarskih vještina, izložbe slika i maketa ribarskih brodova, sajam ribarske opreme, pripremanje i degustacije ribljih specijaliteta.
- **Šetemoni ugljonskih guštov** – u mjestu Ugljan održava se manifestacija koja uključuje brojne izložbe, večeri folklor, ribarske fešte, koncerte klasične i zabavne glazbe te sportske turnire.
- **Škraping Pašman** – zimska međunarodna treking utrka na otoku Pašmanu dobila je naziv po oštrom kamenju – škrapama. Utrka uključuje penjanje, trčanje i snalaženje u prirodi te je popraćena bogatim zabavnim programom i sajmom otočnih proizvoda.

Iako su ove manifestacije prepoznate, većina ih se održava ljeti. Kako bi se produžila sezona, potrebno je osmisliti, organizirati i promovirati nove manifestacije koje bi privukle posjetitelje izvan glavne ljetne sezone.

Tablica 39 Manifestacije na otocima Zadarske županije

Preko	Preška legrica
Kukljica	fešta Gospe od Sniga
Kali	Kualjske ribarske noći
Ugljan	Šetemoni ugljonskih guštov - ŠUG festival
Tkon	Škraping Pašma
Sali	Saljske užance
Sali	Trke tovarov

Izvor: Turistička zajednica Preko, Turistička zajednica Tkon, Turistička zajednica Kali, Turistička zajednica Sali, Turistička zajednica Kukljica, Turistička zajednica Pašman

Kulturne i vjerske ustanove

Većina kulturnih i vjerskih ustanova od regionalne važnosti smještena je u Zadru, središtu županije i najposjećenijem turističkom odredištu. Na području otoka Zadarske županije djeluju uglavnom ustanove lokalne važnosti. Kratka turistička sezona i relativno mali broj posjetitelja ograničavaju mogućnosti razvoja i modernizacije poslovanja ovih ustanova.

Uz ranije spomenute samostane kao što su benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana u Čokovcu, franjevački samostan sv. Duje u Kraju te franjevački samostani sv. Pavla i sv. Jeronima na Ugljanu, značajan dio kulturnih aktivnosti odvija se u prostorima mjesnih odbora i općinskih vijećnica zbog nedostatka adekvatnih prostora. Većina kulturnih događanja organizira se na otvorenim prostorima, poput trgova, ispred crkava ili na povijesnim lokalitetima.

Kulturne i vjerske ustanove čuvaju vrijedno kulturno nasljeđe otočnog područja i predstavljaju važne subjekte turističkog razvoja. Međutim, zbog ograničenih financijskih sredstava, kvaliteta turističke ponude ovih ustanova često ne odgovara njihovom potencijalu.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Otoci Zadarske županije pružaju sportsko-rekreacijsku infrastrukturu koja uglavnom zadovoljava potrebe aktivnog odmora turista. Osim igrališta za mali nogomet, košarku, odbojku i bočališta, koja uglavnom koristi lokalno stanovništvo, turističku ponudu dodatno nadopunjuju teniski tereni, lokaliteti za ronjenje sa školama ronjenja i organiziranim ronilačkim turama, te mogućnosti najma pedalina, sandolina, kajaka i drugih rekvizita.

Atraktivne biciklističke i pješačke staze presijecaju otoke Ugljan, Pašman i Dugi otok, a neke od njih koriste se i za avanturističku utrku **Škraping**. Na otoku Ugljanu, u blizini vrha Sv. Mihovil, nalazi se **penjalište Željina litica** s brojnim penjačkim smjerovima koji su dostupni tijekom cijele godine zbog povoljne klime.

Na otocima Zadarske županije ima nekoliko marina, vezova i sidrišta koja omogućuju siguran privez nautičarima. Tijekom godine sportska društva i udruge građana organiziraju **jedriličarske regate**, čime dodatno obogaćuju turističku ponudu. Posebno je popularan organizirani lov na tune i sabljarku (engl. **Big Game Fishing**).

Atrakcije zbog atrakcija

Jedina značajna kategorija "**atrakcija zbog atrakcije**" odnosi se na izletničke brodove koji tijekom ljetne turističke sezone vode turiste u obilazak **Nacionalnog parka Kornati** i **Parka prirode Telašćica**.

Turističke paraatrakcije

Veći otoci ima razvijenu cestovnu mrežu, a svi su otoci povezani trajektnim i/ili brodskim vezama.

Gospodarski sadržaji koji zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva i turista na većim otocima uključuju:

- Trgovine prehrambenih i drugih proizvoda,
- Pekare,
- Ugostiteljske objekte,
- Suvenirnice,
- Benzinske crpke,
- Ljekarne.

Osnovna zdravstvena skrb pruža se u otočnim ambulancama i ordinacijama obiteljske medicine, dok se za složenije zdravstvene probleme bolesnici prevoze u Opću bolnicu Zadar specijaliziranim plovilima hitne pomoći ili helikopterom.

4.1.4. Atrakcijska osnova otoka Zadarske županije – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Obale otoka Zadarske županije vrlo su razvedene, a pravac pružanja otoka i morskih kanala koji ih okružuju čini ovu otočnu skupinu tipičnim primjerom dalmatinskog tipa obale. Geomorfološku

cjelinu s otokom Ugljanom čine brojni otočići i hridi u Zadarskom i Srednjem kanalu, uključujući Jidulu, Galovac (Školjić), Ošljak, Mišnjak, Školjić, Veli Školj, Golac, Bisage, Po Hliba i Karantunić.

Posebno se ističu uvale kao što su Muline, Pavlešina, Prtljug, Željina, Svitla, Vela Lamjana, Mala Lamjana, Sabušica, Batalaža, Luka Ugljan, Činta, Vela i Mala Frnaža, Lukoran Veli, Sutomiščica, Luka Preko, Luka Kali, Gnojišća, Luka Kukljica i uvala Ždrelaščica. Mnoge od ovih uvala prepoznatljive su i po atraktivnim plažama koje privlače turiste. Na primjer, **plaža u uvali Sabuša** je uređena mjesna plaža s popločanim betonskim sunčalištem i prirodnim morskim žalom, dok je **plaža u uvali Batalaža** šljunčana i betonirana plaža, idealna za obitelji s djecom.

Reljef otoka Ugljana obuhvaća uzvišenja koja se ne izdvajaju značajno od ostalih u zadarskom arhipelagu. Najviši vrhovi su Šćah (286,1 m), Sv. Mihovil (263 m), Vela Glava (235 m), Kobiljak (199,5 m), Fratar (183 m) i Govelac (206,8 m). Vidikovac na brdu Sv. Mihovil posebno je atraktivan zahvaljujući ostacima srednjovjekovne venecijanske utvrde. Mikroreljefni oblici, kao što su suhodoline (drage, kanali, manje vododerine i bujičnjaci), ponikve te špilje (Vela Karinja jama, Pećina kod Ugljana, Pećina iznad uvale Željina i Svitla, Pećina kod Lukorana te Vela i Mala pećina podno vrha Kobiljak), svjedoče o fluviokrškim procesima koji su oblikovali područje. Posebno je značajna **plaža Jaz**, glavna mjesna plaža koja je uređena kao pješčana plaža s ugostiteljskim i sportskim sadržajima te pristupom za osobe s posebnim potrebama.

Dugi otok je najveći (114 km²) i najduži otok (44,4 km) Zadarske županije. Glavna geomorfološka karakteristika otoka je krški tip reljefa temeljen na karbonatnoj litološkoj osnovi. Geološki sastav čine vapnenci i dolomiti, koji su oblikovani krškim i fluviokrškim procesima, stvarajući razne egzokrške i endokrške oblike reljefa.

Obalna crta Dugog otoka jedna je od najrazvedenijih na istočnoj obali Jadrana s indeksom razvedenosti 4,5. Na oblikovanje obale, posebno na jugozapadnoj strani izloženoj pučinskim vjetrovima, značajno je utjecala abrazija. Zbog geomorfoloških specifičnosti, južni dio otoka, uključujući šire područje uvale Telaščica, zaštićen je statusom **parka prirode**.

Osnovno obilježje reljefa otoka Pašmana je geološka os u smjeru dalmatinskog pravca pružanja. Prirodna cjelina otoka dijeli se na dvije prostorne zone: jugozapadni (JZ) i sjeveroistočni (SI) dio. JZ dio karakterizira veća nadmorska visina i krševitost glavnog vapnenačkog bila, dok su obale strme i nepristupačne. SI dio, s trošnjom dolomitnom podlogom, ima blaži reljef i pitomije obale. Ova zona, s manje izraženim krškim oblicima i plodnijim tlima, pogodnija je za poljoprivredu. Na SI dijelu nalazi se i popularna **plaža Mrljane**, djelomično uređena pješčana plaža koja je omiljena među lokalnim stanovništvom i turistima.

Glavnina JZ dijela općine Pašman ima vapnenački sastav, dok su najstarije naslage dolomitne, smještene na SI dijelu otoka. Veća trošnost i sposobnost apsorpcije vode dolomita omogućuje stvaranje plodnih tala poput crvenice i smeđih tala, čime je omogućen agrarni razvoj i

naseljavanje. Strme padine obaju otoka pregrađene su suhozidima (mocirama), što je omogućilo terasiranje terena i prilagodbu za uzgoj maslina i vinove loze. Među poznatim plažama, ističe se **plaža Pašman**, koja uključuje dvije uređene pješčane plaže, kao i **plaža Kraj**, također uređena pješčana plaža pogodna za obitelji.

Ugljansko-Pašmanska otočna skupina ima brojne prirodne, uređene i neuređene plaže koje čine značajan dio turističke ponude. Primjeri uključuju **plažu Brgačelj**, šljunčanu uređenu plažu, **plažu u uvali Suha**, koja je divlja kombinacija pješčane, šljunčane i kamenite plaže, te **plažu Veli Rat**, divlju pješčanu plažu koja je pogodna za ljubitelje prirode i mirnijeg odmora.

Morski arhipelag koji okružuje ovu otočnu skupinu vrlo je atraktivan za nautički turizam, koji je bitan dio turističke ponude prostorno-razvojne cjeline. Brojne plaže, od prirodnih i divljih do potpuno uređenih, pružaju raznolikost posjetiteljima svih preferencija i dodatno podižu atraktivnost ovog područja.

Tablica 40 Plaže na Ugljanu, Pašmanu i Dugom otoku

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Općina Preko, Preko	Plaža Jaz	Uređena pješčana plaža
	Plaža sv. Ante - Parapet	Prirodna plaža
	Plaža Otočić Galevac	Prirodna plaža
	Plaža Bilišće	Šljunčana plaža
	Plaža Magazin	Prirodna plaža
	Plaža uvala Svitla	Prirodna plaža
	Plaža uvala Željina	Prirodna plaža
Poljana	Plaža sv. Petar	Kamenita plaža/betonirana plaža
	Plaža Čerenac	Šljunčana plaža
	Plaža Centrala	Šljunčana plaža
Lukoran	Plaža Punta	Prirodna plaža
	Plaža Burel	Prirodna plaža
	Plaža Rivica	Prirodna plaža
	Plaža Prtljug	Kamenita i šljunčana plaža
Mali Lukoran	Plaža Centar	Prirodna plaža
	Plaža Morovica	Prirodna plaža
	Plaža Ploča	Kamenita i pješčana plaža
Sutomišćica	Plaža Riva	Kamenita plaža
	Plaža Bililo	Kamenita plaža
	Plaža Špilić	Pješčana plaža
Ugljan	Plaža Mostir	Uređena pješčana i betonirana plaža

	Plaža Južna luka	Uređena pješčana i betonirana plaža
	Plaža Suha	Divlja pješčana, šljunčana i kamenita plaža
	Plaža u uvali Ćinta	Uređena kamenita plaža
	Plaža Centar	Uređena betonirana plaža
	Plaža hotela Ugljan	Uređena betonirana i popločana plaža
	Plaža Ritam	Uređena šljunčana plaža
	Plaža Čeprijanda	Uređena betonirana i šljunčana plaža
	Plaža uvala Batalaža	Uređena šljunčana i betonirana plaža
	Plaža uvala Sušica	Uređena betonirana i šljunčana plaža
	Plaža uvala Skrača	Uređena betonirana i pješčana plaža
	Plaža uvala Pavlešina	Betonirana i šljunčana plaža
	Plaža uvala Jankova	Divlja šljunčana plaža
	Plaža uvala Lučica	Divlja šljunčana plaža
Općina Kali	Plaža u uvali Mala Lamjana	Prirodna plaža
	Plaža Batalaža	Kamenita plaža
	Plaža Mul	Kamenita plaža
	Plaža Kaštel	Uređena betonirana i šljunčana plaža
	Plaža Muline	Uređena betonirana i šljunčana plaža
	Plaža Brgačelj	Šljunčana uređena plaža
Općina Kukljica	Plaža Sabuša	Uređena mjesna plaža s popločanim betonskim sunčalištem i prirodnim morskim žalom
	Plaža u uvali Kostanj	Prirodna plaža
	Plaža Gnojšica	Šljunčana
	Plaža Jelenica	Naturistička plaža
	Plaža zelena punta - sjever	Betonska
	Plaža zelena punta - jug	Betonska
	Plaža blato	Prirodna
	Plaža velika Sabuša	Pjeskovita
	Plaža maževica	Prirodna
Plaža Mala Sabuša	Uređena betonirana i pješčana plaža	
Općina Pašman, Ždrelac	Plaža Ždrelac	Uređena pješčana plaža
Banj	Plaža Banj	Uređena pješčana plaža
Dobro Poljana	Plaža Dobro Poljana	Uređena pješčana plaža
Neviđane	Plaža Neviđane	Uređena pješčana plaža
Mrljane	Plaža Mrljane	Djelomično uređena pješčana plaža
Pašman	Plaža Pašman	Dvije uređene pješčane plaže
Kraj	Plaža Kraj	Uređena pješčana plaža

Općina Tkon	Plaža Vruljica	Prirodna plaža
	Plaža Južnja	Uređena pješčana plaža
	Plaža Ugrinić	Uređena pješčana plaža
	Plaža Mrvisko	Uređena pješčana plaža
	Plaža Studenac	Prirodna plaža
	Plaža Poljane	Prirodna plaža
	Plaža Bartovica	Prirodna plaža
	Plaža Sovinje	Prirodna plaža
Općina Sali (SZ obala Dugog otoka)	Plaža Sakarun	Uređena pješčana plaža
Dragove	Plaža Veli žal	Divlja pješčana plaža
Veli rat	Plaža Veli Rat svjetionik	Divlja pješčana plaža
PP Telaščica	Plaža Čušćica	Divlja pješčana plaža
	Plaža Lojišće	Divlja pješčana plaža
Sali	Plaža Sali	Šljunčana s betonskim dijelovima
	Plaža Zaglav	Šljunčana plaža
	Plaža Žman	Šljunčana i kamena plaža
	Plaža Luka	Šljunčana plaža
	Plaža Savar	Kamena plaža s betonskim platoima
	Plaža Bribinj	Šljunčana i kamena plaža
	Plaža Dragove	Kamena i šljunčana plaža
	Plaža Zverinac	Šljunčana i kamena plaža
	Plaža Božava	Šljunčana plaža s betonskim dijelovima
	Plaža Veli Rat	Pješčana plaža
	Plaža Verunić	Kamena plaža

Izvor: Turistička zajednica Preko, Turistička zajednica Tkon, Turistička zajednica Kali, Turistička zajednica Sali, Turistička zajednica Kukljica, Turistička zajednica Pašman

Klima

Otoci Zadarske županije, karakterizirani su sredozemnom klimom s vrućim ljetima (Csa tip klime prema Köppenovoj klasifikaciji) (Šegota, Filipčić, 2003.). Područje ove otočne skupine ima topla, suha ljeta i blage, kišovite zime, što su tipična obilježja mediteranske klime (Magaš, 1996.). Ugodna otočna klima omogućuje gotovo cjelogodišnji boravak na otvorenim prostorima. Povoljni klimatski uvjeti pozitivno djeluju na zdravlje i raspoloženje, što čini ovo područje privlačnim za turiste starije životne dobi iz hladnijih dijelova Europe.

Voda

Toplo i besprijekorno čisto more koje okružuje otoke idealno je za ljetne kupališne aktivnosti i nautički turizam. Prirodna sidrišta i zaštićene uvale privlače kako domaće, tako i strane nautičare. Zahvaljujući morskim strujama, ovo područje obiluje ribom i morskim plodovima, a u blizini otoka na otvorenom moru smještena su uzgajališta riba i školjkaša. Spomenuta uzgajališta riba se mogu pretvoriti u atrakciju za turiste koji ih mogu organizirano posjećivati.

Podzemne vodene akumulacije na ovom području pretežno su boćate, dok su slatkovodni izvori rijetki. Stanovnici otoka Ugljana i dijela otoka Pašmana koriste razvijenu vodoopskrbnu mrežu, dok se u dijelovima bez vodovodne infrastrukture voda osigurava iz cisterni, bunara i rijetkih prirodnih izvorišta. Dio otoka dobiva vodu koja se doprema brodovima vodonoscima. Dugi otok ima nedovoljno razvijen vodoopskrbni sustav. Na svim otocima su sustavi odvodnje nedovoljno razvijeni.

Biljni svijet

Prirodnu vegetaciju ugljansko-pašmanske otočne skupine čine šume hrasta crnike s brojnim vrstama poput planike, zelenike, smrdljike, tršlje, lemprike, ružmarina, lovora, mirte i drugih tipičnih mediteranskih biljaka. Također su prisutni četinarski šumarci s alepskim i primorskim borom, čempresima i pinijama te pašnjaci. Kultivirana vegetacija uključuje maslinike, vinograde, voćnjake i povrtnjake, ograđene suhozidima. Nažalost, zbog deruralizacije i depopulacije, značajan dio poljoprivrednih površina danas je zapušten.

Prirodnu vegetaciju otočne skupine karakteriziraju šume hrasta crnike, popraćene raznim pratećim biljnim vrstama poput planike, zelenike, smrdljike, tršlje, lemprike, smrče, pukinje, maslinice, ružmarina, lovora, mirte, konopljike, nara, brnistre, oštrike, rogača, kruške, trnovače, šibike, velikog vrijesa, raznih tetivki, šparožine i drugih. Uz to, prisutni su i četinarski šumarci sastavljeni od alepskog i primorskog bora, čempresa i pinije, kao i pašnjaci.

Životinjski svijet

Otočna fauna nije dovoljno istražena. Pretpostavlja se da na ovom području nema ugroženih vrsta. Od divljači na otocima postoje populacije muflona, divljih svinja, fazana, jarebica kamenjarki, zečeva, divljih kunića i drugih manjih vrsta poput prepelica i jarebica. Zbog dopuštenog lova postoji potencijal za razvoj lovnog turizma.

Podmorje otoka bogato je ribom⁴⁸ i školjkama, dok su posebno značajna staništa morske cvjetnice posidonije (*Posidonia oceanica*), koja su među biološki najbogatijim staništima Sredozemnog mora. Posidoniju naseljavaju stotine vrsta riba, rakova, mekušaca, školjkaša i algi, čime se uspoređuje s bogatstvom koraljnih grebena. Ova raznolikost podmorja omogućuje razvoj turističkih aktivnosti poput ronjenja, ribolova i podvodnog ribolova. Lokalno stanovništvo uzgaja domaće životinje, uključujući ovce, koze i ponegdje magarce.

Zaštićena prirodna baština

Otok Ošljak je zaštićeno područje unutar ugljansko-pašmanske otočne skupine, a zaštićen je u kategoriji značajnog krajobraza.

Na jugoistoku Dugog otoka nalazi se **Park prirode Telašćica**, zaštićen zbog svoje biološke raznolikosti i geoloških fenomena. Tri glavna fenomena ovog područja su:

- **Uvala Telašćica:** Najsigurnija i najveća prirodna luka na Jadranu,
- **Strmci ("stene"):** Stijene visoke do 161 m koje se pod more spuštaju do 90 m,
- **Slano jezero Mir:** Poznato po ljekovitim svojstvima.

Dodatno zaštićena područja uključuju:

- **Sjeverozapadni dio Dugog otoka** (značajan krajobraz),
- **Maslinik Saljsko polje,**
- **Špilja Strmac**, za koju se prostornim planom traži pojačani stupanj zaštite.

Prema Prostornom planu Zadarske županije, postoje brojna područja i lokaliteti od posebne biološke i krajobrazne vrijednosti. Također su zaštitom obuhvaćena manja područja poput pjeskovitih i šljunkovitih plaža, otočnih lokvi, malih močvara i njihove neposredne okolice, kao i rijetka staništa izvan tipičnog područja rasprostranjenosti, poput cretova i vegetacije pijesaka. Dodatno, važnost imaju krški ekološki sustavi, močvarni i vodeni ekosustavi, područja prekrivena autohtonom vegetacijom, more i podmorje te SPA područja (značajna za ptice).

Prirodna lječilišta

Osim blagotvornih učinaka sredozemne klime, koja je karakteristična za sve otoke Zadarske županije, na području ove prostorno-razvojne cjeline ne postoje prirodna lječilišta.

⁴⁸ Posebno južne strane otoka i rtovi

Jedini potencijal za prirodno lječilište predstavlja slano jezero "Mir" koje obiluje ljekovitim muljem. Prije eventualne primjene bi bilo potrebno provesti analizu ljekovitosti. U slučaju da je turističko-zdravstvena valorizacija moguća, ista bi podlijegala ograničenjima koja proizlaze iz pravila upravljanja zaštićenim područjem prirode na kojem se nalazi jezero „Mir“.

Turističke staze, putovi i ceste

Na otocima Zadarske županije postoje obilježene biciklističke i pješačke staze, kao i brojni poljski putovi koji se, iako nisu turistički obilježeni, koriste za šetnje, planinarenje i vožnju brdskim biciklima. Svaka turistička zajednica pruža detaljne informacije o dostupnim biciklističkim i pješačkim stazama na svojem području. Na otocima su uređena i odmorišta i atraktivni vidikovci.

Turistima se također nudi obilazak otoka malim plovilima, dok sami nautičari često obilaze otoke u skladu s vlastitim interesima. Na Ugljanu je posebno označeno i osigurano **sportsko penjalište Željina litica**, koje dodatno doprinosi turističkoj atraktivnosti ovog otoka.

4.1.5. Atrakcijska osnova otoka Paga i općine Ražanac – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Kulturno-povijesna baština otoka Paga i općine Ražanac svjedoči o životu kroz stoljeća. Prije turističke valorizacije spomenika potrebno je procijeniti njihovo stanje, definirati mjere zaštite i dobiti potrebna odobrenja nadležnih službi. Cjeloviti popis zaštićene baštine otoka Paga i općine Ražanac prikazan je u tablici koja slijedi.

Tablica 41 Kulturno-povijesna baština otoka Paga i općine Ražanac

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Tradicijska pjevanja otoka Paga	Više adresa	Nematerijalna
Paška čipka	Pag	Nematerijalna
Paški teg	Pag	Nematerijalna
Pokrivaca	Pag	Nematerijalna
Tradicionalna proizvodnja paškog sira	Više adresa	Nematerijalna
Posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala	Više adresa	Nematerijalna
Arheološki ostaci dvojne ranokršćanske crkve s pastoforijom, krstionicom i memorijom	Ražanac	Arheologija
Arheološko nalazište Ljubljana i Kosa	Ljubač	Arheologija
Crkva sv. Vida	Pag	Nepokretna pojedinačna

Crkva sv. Frane	Pag	Nepokretna pojedinačna
Magazini soli	Pag	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Martina	Pag	Arheologija
Crkva sv. Jurja	Pag	Nepokretna pojedinačna
Kneževa palača	Pag	Nepokretna pojedinačna
Crkva Marijina Uznesenja u gradu (nova)	Pag	Nepokretna pojedinačna
Crkva Marijina Uznesenja u Starom Pagu	Pag	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Nikole	Povljana	Nepokretna pojedinačna
Palača Mirković - rodna kuća kipara Ivana Mirkovića	Pag	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Jerolima u polju	Kolan	Nepokretna pojedinačna
Benediktinski samostan sv. Margarite i crkva Navještenja Blažene Djevice Marije	Pag	Nepokretna pojedinačna
Mletačka utvrda	Ražanac	Nepokretna pojedinačna
Kulturno-povijesna cjelina Pag	Pag	Kulturno povijesna cjelina
Crkva sv. Jeronima i arheološki ostatci crkve sv. Ivana	Vlašići	Nepokretna pojedinačna
Ljubačka tvrđava "Fortica"	Miškovići	Nepokretna pojedinačna
Tradicija pripreme paškog baškotina	Pag	Nematerijalna
Podmorsko arheološko nalazište Bašaca (pristanište sv. Katarine)	Pag	Arheologija
Koludraška štrika	Pag	Nematerijalna
Kula Skrivanat	Pag	Nepokretna pojedinačna
Gradske zidine	Pag	Nepokretna pojedinačna
Suhozidi	Pag	Nepokretna pojedinačna
Gradski most	Pag	Nepokretna pojedinačna

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije (2023.), Turistička zajednica Paga, Turistička zajednica Kolana, Turistička zajednica Poveljane, Turistička zajednica Ražanca i Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Kultura života i rada

Otok Pag i općinu Ražanac, karakterizira miran i skroman način života usmjeren na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi prevladava uzgoj masline, vinove loze i povrća, dok su u stočarstvu najvažnije ovce, koze i perad. Polja su odvojena suhozidima, a karakteristične su i pastirske kućice građene tehnikom suhozida. Gradnja tradicionalnih otočnih kuća temelji se na korištenju kamena, dok se danas sve češće koriste moderni građevinski materijali.

Posebnost otoka je jedinstvena paška narodna nošnja. Žensku nošnju karakteriziraju košulja, suknja, pregača i prepoznatljivo pokrivalo za glavu (pokrivaca). Pokrivaca je bijelo uširkano platno ukrašeno paškom čipkom. Uz to, nošnja uključuje kratki kaputić izrađen od baršuna te svilene marame u raznim bojama. Mušku nošnju čine hlače, prsluk, kratki sukneni kaput, svilena marama kao pojas te crvena kapica. Paška nošnja nosi se tijekom svečanosti, posebice tijekom paškog karnevala.

Uz nošnju, otok je poznat po paškoj čipki, koja se počela izrađivati krajem 15. stoljeća, prvenstveno kao liturgijsko ruho. Danas se čipka čuva kao dio kulturne baštine, a samostan sv. Margarite u Pagu čuva primjerke stare preko 150 godina. Samostan je također poznat po proizvodnji paških baškotina – tradicionalnih dvopeka pripremanih po tajnoj recepturi još od 1700. godine.

Folklornu tradiciju Paga čini Paški tanac – ples uz pratnju "mišnice". Pučka drama "Paška Robinja" se izvodi tijekom karnevala i etno večeri. Otok je poznat i po proizvodnji soli u bazenima južno od Paga, kao i po vinu sorte Gegić i specijalitetima poput paške janjetine, sira i baškotina. Ruralni turizam na otoku još je u razvoju, ali se kao primjer ističe izletišta obitelji Kuković, gdje se mogu kušati lokalni proizvodi.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Među znamenitim osobama s otoka Paga ističe se Bartol Kašić (1575.–1650.), pisac, jezikoslovac i isusovac, poznat kao "otac hrvatske gramatike". Daljnjim istraživanjem povijesnih izvora moguće je identificirati druge značajne osobe i događaje koji bi se mogli uključiti u turističku ponudu otoka.

Manifestacije

Na otoku Pagu se većina kulturnih, zabavnih i sportskih manifestacija održava ljeti, često u čast sveca-zaštitnika pojedinog mjesta ili kao dodatna obogaćenja ljetne turističke ponude. Među najatraktivnijim događanjima ističe se **Paški ljetni karneval**, koji okuplja brojne domaće i strane posjetitelje. Tijekom karnevala sudjeluju kulturno-umjetnička društva, dječji zborovi i maskirane grupe iz raznih gradova. Nezaobilazni dio programa Paškog ljetnog karnevala je plesanje tradicionalnog "Paškog tanca". Iako su ove manifestacije vrlo dobro posjećene, njihov se termin gotovo u potpunosti ograničava na ljetne mjesece, što ograničava potencijal za produženje turističke sezone.

Tablica 42 Manifestacije na otoku Pagu i u općini Ražanac

Pag	Paški ljetni karneval
Pag	Svetkovine sveca - zaštitnika određenog otočnog mjesta
Pag	Magazini soli na Pagu- stalna izložba tradicije vađenja soli otoka Paga
Pag	Paški zimski karneval
Pag	Festival čipke
Pag	Misec paške soli
Pag	Gastro projekt Pag na meniju
Pag	Procesija za Velu Gospu
Pag	Procesija za Malu Gospu
Pag	Procesija za križem za Tijelovo
Pag	Procesija sa svetim trnom Kristove krune

Izvor: Turistička zajednica Paga, Turistička zajednica Kolana, Turistička zajednica Poveljane, Turistička zajednica Ražanca

Kulturne i vjerske ustanove

Na otoku Pagu i u općini Ražanac djeluju kulturne i vjerske ustanove lokalnog značaja. Iako je turistička sezona relativno kratka, a broj posjetitelja ograničen, ove institucije aktivno doprinose očuvanju i promociji kulturne baštine ovog kraja.

Općina Ražanac ima kulturne i povijesne spomenike. Među zaštićenim kulturnim dobrima ističu se:

- **Mletačka utvrda** u Ražancu, nepokretno kulturno dobro, svjedoči o povijesnoj važnosti.
- **Arheološki ostaci dvojne ranokršćanske crkve s pastoforijom, krstionicom i memorijom** u Ražancu, koji dodatno osnažuju arheološku vrijednost ovog područja.

Na području otoka Paga i šireg područja prisutna je bogata nematerijalna baština:

- **Tradicijska pjevanja otoka Paga i paška čipka**, prepoznata kao zaštićena nematerijalna kulturna dobra.
- **Tradicija pripreme paškog sira i paškog baškotina**, koje spajaju gastronomsku i kulturnu baštinu.

Na otoku Pagu se nalaze i značajne kulturne institucije:

Muzeji:

- **Etnografska zbirka Kolan**, koja dokumentira poljoprivredne tradicije otoka s naglaskom na proizvodnju sira.
- U prostorima stare škole općine Kolan izloženi su predmeti poljoprivredne tradicije otoka, pri čemu su posebno zanimljivi predmeti vezani uz proizvodnju sira po kojoj je otok Pag poznat,
- Magazini soli - Skladišta soli su građevine spomeničke kategorije i nalaze se nasuprot gradske jezgre na Prosiki. Magazini soli su primjer utilitarne arhitekture prošlih vremena koji svjedoči o važnosti proizvodnje soli za Pažane.

Samostani:

- **Benediktinski samostan sv. Margarite** na Pagu, u kojem se nalazi zbirka paške čipke i drugih povijesnih artefakata.

Kulturno-povijesne cjeline:

- **Kulturno-povijesna cjelina grada Paga**, koja obuhvaća brojne povijesne građevine, poput gradske zidine, kule Skrivanat, patricijskih kuća i gradskog mosta.

Većina kulturnih događanja odvija se na otvorenim prostorima tijekom ljeta, često na povijesnim lokacijama poput trgova i prostora uz crkve, čime se dodatno naglašava povijesni značaj tih mjesta.

Unatoč bogatstvu kulturne baštine, lokalne ustanove suočavaju se s izazovima poput ograničenih financijskih sredstava i nedovoljne primjene suvremenih tehnologija. Razvoj interaktivnih sadržaja i multimedijalnih prezentacija mogao bi značajno unaprijediti turističku ponudu i privući širu publiku.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Otok Pag i općina Ražanac nude dobro razvijenu sportsko-rekreacijsku infrastrukturu, uključujući brojna košarkaška, nogometna, odbojkaška, teniska i druga igrališta. Tijekom godine ova igrališta koriste lokalni stanovnici, dok ljeti privlače brojne turiste. Biciklističke staze povezuju otočna mjesta, a stalno se radi na proširenju mreže biciklističkih ruta koje povezuju kulturne i prirodne

atrakcije otoka. Krševiti krajolik omogućava šetnje i planinarenje po planinarskim stazama, a otok nudi i penjačke smjerove za slobodno penjanje.

Ponuda aktivnog turizma obogaćena je školama jedrenja na dasci, školama ronjenja, mogućnostima najma brodova, organiziranim ribolovom te najmom bicikala i druge sportske opreme, čime otok Pag i općina Ražanac postaju atraktivne destinacije za ljubitelje aktivnog odmora.

Atrakcije zbog atrakcija

Jedna od najvažnijih atrakcija u ovoj kategoriji su jednodnevne ekskurzije izletničkim brodovima koji obilaze otok Pag i okolne otoke. Iako plaža Zrće administrativno pripada Ličko-senjskoj županiji i gradu Novalji, ona predstavlja važnu točku interesa za turiste koji dolaze na Pag. Zrće je poznato po brojnim diskotekama i cjelodnevnoj zabavi te privlači velik broj mladih turista iz cijelog svijeta koji su željni provoda.

Turističke paraatrakcije

Otok Pag povezan je s kopnom **Paškim mostom**, dok trajektna linija Prizna–Žigljen omogućava prometnu povezanost prema Ličko-senjskoj županiji. Mreža prometnica povezuje sva naselja na otoku. Svako priobalno mjesto ima komunalne vezove za brodice lokalnog stanovništva i gostiju.

U mjestu Šimuni uređena je moderna nautička marina s približno 200 vezova u moru i 70 mjesta za smještaj plovila na suhom vezu.

Ražanac je smješten na obali Velebitskog kanala 22 km sjeveroistočno od grada Zadra. Nalazi se na križanju županijske ceste Ž6007 Ražanac – Zadar (D407) i nerazvrstanih cesta.

Na otoku su dostupne razne trgovine prehrambenih proizvoda, pekare, ugostiteljski objekti te zdravstvene usluge u otočnim ambulancama, Domu zdravlja Pag i ispostavi Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije. Za složenije zdravstvene probleme pacijenti se prevoze u OB Zadar vozilom hitne medicinske pomoći.

Proizvodi s oznakom zemljopisnog podrijetla i/ili oznakom izvornosti

Prostorno-razvojna cjelina otoka Paga i Ražanca jedina na cijeloj Zadarskoj županiji ima registrirane proizvode s oznakom zemljopisnog podrijetla i/ili oznakom izvornosti.

Hrvatski proizvodi zaštićenog naziva u Europskoj uniji s promatranog područja su:

- Paška janjetina
- Paška sol

- Paški sir

Zaštićenu oznaku oznake zemljopisnog podrijetla (ZOZP⁴⁹) nema nijedan proizvod iz promatranog područja kao ni iz Zadarske županije.

Zaštićena oznaka izvornosti (ZOI⁵⁰) nose tri proizvoda iz promatranog područja i to su:

- ZOI Paška janjetina - registrirana
- ZOI Paška sol - registrirana
- ZOI Paški sir - registrirana

Oznaku izvornosti registrirane pri Zavodu za intelektualno vlasništvo⁵¹ ima samo Paška čipka koja ima Registarski broj zaštićene oznake izvornosti G20030005 od 19.04.2004.

4.1.6. Atrakcijska osnova otoka Paga i općine Ražanac – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Otok Pag i obližnji otok Maun obilježeni su izraženom dinarskom morfostrukturom koja je nastavak morfostrukture Ravnih kotara, s kojima je Pag bio povezan kao dio jedinstvenog kopnenog sustava do prije 5-6 tisuća godina. Ovaj sustav karakteriziraju pravilni nizovi vapnenačkih bila i zaravni presječeni flišnim udolinama s laporima i pješčenjacima. Flišne udoline su većinom male površine ili djelomično potopljene, što je vidljivo u obliku Paškog zaljeva, uvale Dinjiška, uvale Vlašići i drugih.

Zbog geoloških značajki i ograničenih obradivih površina poljoprivreda otoka je orijentirana pretežno na stočarstvo. Pejzažni kontrasti rezultat su utjecaja bure i posolice koju bura nosi na kopno s podvelebitskog kanala. Sjeveroistočni dio otoka, okrenut prema kopnu i Velebitu, obilježava strma, visoka obala s morskim grebenima i vrlo oskudnom vegetacijom. U tom dijelu, jedine značajne uvale koje prekidaju strmu obalu su Paški zaljev i uvala Stara Novalja (koja pripada dijelu otoka u Ličko-senjskoj županiji).

Jugoistočni dio otoka znatno je niži, s više obradivih površina. Najviša točka na otoku je vrh sv. Vid (348 m), odakle se pruža pogled na cijelu Pašku uvalu. Vidikovci na brdu sv. Juraj, sjeverno od

⁴⁹ <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/hrana-111/oznake-kvalitete/zoi-zozp-zts-poljoprivrednih-i-prehrambenih-proizvoda/zasticene-oznake-zemljopisnog-podrijetla-zozp/1221>

⁵⁰ <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/hrana-111/oznake-kvalitete/zoi-zozp-zts-poljoprivrednih-i-prehrambenih-proizvoda/zasticena-oznaka-izvornosti-zoi/1206>

⁵¹ <https://www.dziv.hr/hr/e-usluge/e-registri/oznake-registrirane-pri-zavodu/>

grada Paga, nude pogled na podvelebitski kanal, Velebit i Paški zaljev, dok je zaravan Vidikovac iznad grada Paga posebno atraktivna, pružajući panoramski pogled na plažu i okolinu.

U općini Ražanac, smještenoj uz obalu Jadranskog mora, nalaze se prekrasne plaže koje privlače posjetitelje svojom raznolikošću. Plaža **Puntica** i **Vlaški kraj** uređene su šljunčane plaže s lakim pristupom, dok su plaže **Smoljenica** i **Punta** idealne za ljubitelje prirodnog okruženja, budući da se radi o divljim plažama, s time da je Smoljenica posebno poznata po svojim stjenovitim formacijama.

Obalu Paške uvale krasi preko 20 km plaža, od kojih su vrlo atraktivne i one u obližnjim mjestima poput Vlašića, Dinjiške i Ljubača, gdje se nalaze uređene pješčane i šljunčane plaže s brojnim pogodnostima. Plaže poput **Oseke** u Ljubaču i **Rtine** poznate su po svojoj uređenosti i idealne su za obitelji s djecom.

Tablica 43 Plaže na otoku Pagu i u Ražancu

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Otok Pag, Općina Kolan	Plaža sveti Duh	Pješčana plaža, pod koncesijom, potrebno uređenje
	Plaža Čista	Divlja pješčana plaža
	Plaža Prnjica	Divlja pješčana plaža
	Plaža Katarlelac	Uređena plaža, SKI lift, Beach klub „Noa“ i „Pepermint“
	Plaža Girenica	Divlja, šljunčana plaža
	Plaža Filino	Divlja, pješčana plaža
	Plaža Lanterna	Divlja, šljunčana plaža
	Plaža Mandre	Mjesna šljunčana djelomično uređena plaža
	Plaža Kolanjski Gajac	Mjesna uređena šljunčana plaža
Grad Pag	Gradska plaža	Uređena šljunčana plaža, pod koncesijom, parking
	Plaža Mađarica	Uređena šljunčana plaža, pod koncesijom, parking
	Plaža Tri glave	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, izvor vode
	Plaža Tartanovo	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
	Plaža Marijanovo	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode
	Plaža Janjeće vode	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode
	Plaža Kozlinjak	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, izvor vode
	Plaža Bošana	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
	Plaža Rozin bok	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
	Plaža Konjsko	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking

	Plaža sveta Marija	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, parking
	Plaža sveti Marko	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode, parking
	Plaža Hričnjac	Pješčana plaža, prilaz s mora, izvor vode
	Plaža Filino	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode
	Plaža Mali Zaton	Šljunčana plaža, prilaz s mora, izvor vode
	Plaža Veli Zaton	Šljunčana plaža, prilaz s mora, izvor vode
	Plaža Ploča	Pješčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
	Plaža Bele stene	Pješčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
	Plaža Mali bok	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, parking
	Plaža Veli bok	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, parking
	Plaža Rikova kotica	Pješčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom, izvor vode, parking
	Plaža Bašaca	Pješčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
	Plaža Vila Jerka	Pješčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
Mjesto Košljun	Plaža Košljun	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
Mjesto Proboj	Plaža Proboj	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
Mjesto Šimuni	Plaža Šimuni	Šljunčana uređena plaža, parking
Mjesto Maletinac	Plaža Maletinac	Šljunčana plaža, prilaz s kopna pješačkom stazom
Mjesto Vlašići	Plaža Vlašići	Pješčana plaža, uređen prilaz s kopna, parking
Mjesto Smokvica	Plaža Smokvica	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
Mjesto Dinjiška	Plaža Dinjiška	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
Mjesto Miškovići	Plaža Miškovići	Šljunčana plaža, uređen prilaz s kopna
Općina Poveljana	Plaža Perilo	Uređena pješčana plaža
	Plaža Dubrovnik	Šljunčana uređena plaža
	Plaža Stara Poveljana	Neuređena pješčana plaža
Općina Ražanac, Ražanac	Plaža Puntica	Uređena šljunčana plaža
	Plaža Vlaški kraj	Uređena šljunčana plaža
	Plaža Smoljenica	Divlja stjenovita plaža
	Plaža Punta	Divlja šljunčana plaža
Ljubač	Plaža Oseka	Uređena pješčana plaža

Izvor: Turistička zajednica Paga, Turistička zajednica Kolana, Turistička zajednica Poveljane, Turistička zajednica Ražanca

Klima

Otok Pag i općina Ražanac imaju umjereno toplu klimu s vrućim ljetima (Cfa prema Köppenovoj klasifikaciji), koja pokazuje obilježja mediteranske klime s toplim i suhim ljetima te blagim i kišnim zimama. Karakterističan suh i jak vjetar, bura, značajno je utjecao na krajobraz otoka, a zimi često uzrokuje poteškoće u prometu. Ugodna klima omogućava gotovo cjelogodišnji boravak na otvorenom (dok ne puše bura), što može biti atraktivno za turiste starije životne dobi iz hladnijih krajeva Europe s manje sunčanih dana.

Voda

More oko otoka Paga i uz obalu općine Ražanac je toplo i čisto, iako je zbog morskih vrulja nešto hladnije nego u obalnom pojasu drugih otoka Zadarske županije. Obalu Paga krasi brojna prirodna sidrišta i zaštićene uvale, što ga čini pogodnim za nautički turizam. Podvelebitski kanal je bogat ribom te oko otoka Paga postoje i uzgajališta riba i školjki. Na otoku se nalaze tri slatkovodna močvarna jezera (Veliko i Malo blato te Kolansko blato) zaštićena kao ornitološki rezervati. Ljekovito blato u predjelu Lokunje u Pagu predstavlja neiskorišten potencijal za zdravstveni turizam, dok su bazeni za proizvodnju soli u blizini grada Paga također turistički nedovoljno valorizirani. Otok Pag je jedan od rijetkih otoka koji ima vlastite izvore slatke vode koji zadovoljavaju trenutne potrebe.

Biljni svijet

Zbog utjecaja bure i posolice, otok Pag i općina Ražanac oskudijevaju vegetacijom, a prevladavaju krški pašnjaci s obiljem ljekovitog bilja. Moguće je organizirati vođene ture i edukacija o prepoznavanju i korištenju bilja. Uzgajana vegetacija, poput vinograda, maslinika i povrća, najčešće se nalazi na fliškim udolinama. Otok nudi mogućnosti za turističke aktivnosti poput sudjelovanja u berbama maslina i grožđa. Na samome sjeveru otoka koji je administrativno u Ličko-senjskoj županiji, nalaze se čuveni lunjski maslinici koji već stoljećima predstavljaju netaknuti, najegzotičniji kutak na otoku. Procjenjuje se da je najstarija maslina u Lunu stara 1.600 godina. Neke od maslina su prirodne samonikle masline, koje se tu nalaze više od tisućljeća i pokazuju jačinu opstanka ovoga karakterističnog krajobraza.

Životinjski svijet

Na otoku dominira sitna divljač, što u kombinaciji s dopuštenim lovom u definiranim lovištima stvara preduvjete za lovni turizam. Podmorje je bogato ribom i školjkama i to omogućava razvoj

ribolovnog turizma, ronjenja i podvodnog ribolova. Od domaćih životinja, najzastupljenije su ovce i koze. Proizvodnja ovčjeg mesa i sira je otok učinila poznatim i izvan granica Hrvatske.

Zaštićena prirodna baština

Na otoku Pagu zaštićena su područja Kolanjsko blato, Veliko i Malo blato (posebni rezervati) te Dubrava-Hanzine (rezervat šumske vegetacije i značajni krajobraz). Plaža Crnika predložena je za uvođenje u registar osobito vrijednih područja kao spomenik prirode geološko-paleontološki (izrađena stručna podloga za zaštitu 2012.g. kako navodi Prostorni plan ZDŽ iz 2023.g.). Prostorni plan Zadarske županije navodi i druga vrijedna područja, uključujući SPA područja važna za ptice EU, u koje spada i otok Pag sa svojim posebnim ornitološkim rezervatima.

Prirodna lječilišta

Otok Pag ima značajan ljekoviti resurs u obliku **ljekovitog blata** na predjelu Lokunje u blizini grada Paga. Ovo blato, poznato po svojoj učinkovitosti u liječenju reumatskih i kožnih oboljenja, koristi se bez stručnog nadzora i komercijalne valorizacije. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća postojala je inicijativa za izgradnju lječilišta, ali nije realizirana. Ovo ljekovito blato predstavlja neiskorišten potencijal za proširenje turističke ponude, stvaranje novih radnih mjesta i produženje sezone. Pored spomenutog ljekovitog blata, otok Pag i Ražanac uživaju i povoljne zdravstvene utjecaje sredozemne klime.

Turističke staze, putovi i ceste

Na Pagu se nalaze brojni poljski putovi koji služe za šetnje, planinarenje ili vožnju brdskim biciklima. Osim toga, otok ima obilježene pješačke i biciklističke staze, o kojima turisti mogu dobiti detaljne informacije u lokalnim turističkim zajednicama (TZ grada Paga, TZO Kolan, TZO Poveljana i TZO Ražanac). Turisti također mogu istraživati otok unajmljenim ili vlastitim plovilima, što omogućava potpuno drugačiji doživljaj otoka i njegovih uvala.

4.1.7. Atrakcijska osnova Starigrada Paklenice – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Kulturno-povijesna baština Starigrada Paklenice svjedoči o bogatoj prošlosti ovog područja, ali nije u dovoljnoj mjeri turistički valorizirana. Ova baština pruža potencijal za razvoj raznih turističkih proizvoda, uključujući kulturne ture, interpretacijske centre i manifestacije. Detaljan popis kulturno-povijesne baštine nalazi se u tablici koja slijedi, a može poslužiti kao osnova za stvaranje inovativnih turističkih proizvoda.

Tablica 44 Kulturno-povijesna baština područja Starigrada Paklenice

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala	Više adresa	Nematerijalna
Crkva sv. Petra	Starigrad	Nepokretna pojedinačna
Većka kula	Starigrad	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Jurja na groblju	Starigrad	Arheologija
Ruralna cjelina Marasovići	Starigrad	Kulturno povijesna cjelina
Arheološka zona Sveta Trojica	Tribanj	Arheologija
Crkva sv. Marije Magdalene (Mandaline) u zaseoku Sv. Marija Magdalena (Mandalina)	Tribanj	Nepokretna pojedinačna
Mirila	Više adresa	Nepokretna materijalna

Izvor: Turistička zajednica Starigrad Paklenica, Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Kultura života i rada

Narodne nošnje područja Starigrada Paklenice pripadaju dinarskom kulturnom području i izrađuju se tradicionalno od vune. Očuvanje narodnih plesova, pjesama i nošnji pretežno je u nadležnosti kulturno-umjetničkih društava, koja djeluju kao čuvari specifične kulturne baštine ovog područja. Uz narodne nošnje, ističu se i tkalački proizvodi koji se često prodaju kao suveniri.

Stočarstvo je ključna značajka kulture života i rada ovog kraja, s povijesno značajnom praksom transhumantnog stočarstva. Podvelebitsko transhumantno stočarstvo razlikovalo se od primjerice bukovačkog jer su se često selila cijela sela, a ne samo pastiri. Velebitski Podgorci imali su tri stalne naseobine: zimsku blizu mora, proljetnu na visini oko 800 m za obrađivanje zemlje i prikupljanje sijena, te ljetnu ispod Velebitskih vrhova za pastire.

Posebnost ovog područja je i velebitska bura, čiji utjecaj doprinosi kvaliteti poznatog pršuta, koji je gastronomska delicija u kombinaciji s domaćim sirevima. Velebitski kanal bogat je kvalitetnom ribom i školjkama, što omogućuje jedinstven spoj planinske i primorske kuhinje. Lokalno stanovništvo također proizvodi rakije s dodatkom ljekovitog bilja i meda, dok je pčelarstvo, osobito na višim dijelovima Velebita dio, tradicije.

Ugostiteljska ponuda koncentrirana je na priobalnom dijelu Velebitskog kanala, no unutrašnji dijelovi prostorno-razvojne cjeline također nude turistička seljačka gospodarstva. Na tim gospodarstvima posjetitelji mogu uživati u tradicionalnim jelima i pićima, boraviti i upoznati povijesni način života. Priče i legende o pastirima, vilama i vješticama također su sastavni dio lokalne tradicije i potencijalni su elementi kulturnog turizma. Na Velebitu postoje i brojni

planinarski domovi koji pružaju usluge smještaja i prehrane planinarima. Smještaj u planinarskim domovima je uglavnom asketski i mogao bi biti znatno unaprijeđen.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Povijest područja Starigrada Paklenice obilježena je tursko-mletačkim ratovima, koji mogu poslužiti kao osnova za razvoj kulturno-turističkih manifestacija. Knezovi posedarski, ugledna obitelj iz 17. stoljeća, bili su ključni sudionici u ratovima s Osmanlijama i oslobađanju ovih krajeva. Osim njih, značajnu ulogu imao je i Josip Kajetan Knežić, poznati graditelj planinskih cesta, koji je izgradio poznatu transvelebitsku cestu Sv. Rok – Mali Alan – Obrovac, nazvanu "Majstorska cesta". Ove povijesne ličnosti i događaji pružaju potencijal za razvoj tematskih turističkih tura i manifestacija.

Manifestacije

Većina manifestacija na području Velebita i Velebitskog kanala odvija se tijekom ljeta, dok općina Starigrad organizira određena događanja i u predsezoni i postsezoni kako bi se produžila turistička sezona. Od 2000. do 2022. je bio organiziran međunarodni susret penjača u Nacionalnom parku Paklenica. Ovaj međunarodni susret je uključivao natjecanje u brzom penjanju velikih stijena – BIG WALL SPEED CLIMBING, uz popratne sadržaje poput predavanja i sajмова. Veliki međunarodni interes penjača privlači Međunarodni susret penjača koji se održava krajem travnja.

Ostali značajni događaji uključuju Highlander Velebit, Velebit trail (treking liga), Epic rides Paklenica/Zrmanja (biciklističko događanje) te tradicionalni susret ljubitelja filmova o Winnetouu, koji su posebno popularni među turistima s njemačkog govornog područja.

Blagdan Velike Gospe, obilježen hodočašćem na Veliko Rujno i velikom feštom, jedan je od najvažnijih događaja na ovom području. Osim toga, organiziraju se koncerti, folklorni susreti, gastronomske manifestacije i sportski turniri, kao i večeri folkloru i susreti kulturno-umjetničkih društava.

Tablica 45 Manifestacije na području Starigrada Paklenice

Međunarodni susret penjača
Highlander Velebit
Velebit trail
Epic rides Paklenica / Zrmanja
Ljetni kolaž događanja
Tradicionalni susreti ljubitelja filmova o Winnetouu
Blagdan Velike Gospe
Gastronomske manifestacije

Izvor: *Turistička zajednica Starigrad Paklenica*

Kulturne i vjerske ustanove

Život ljudi na Velebitu dočarava **Etno-kuća Marasović**, s malom zbirkom svakodnevnih uporabnih predmeta korištenih u poljoprivredi, stočarstvu i kućanstvu. Zanimljiva je i privatna etno zbirka u turističkom obiteljskom gospodarstvu **Vrata Velebita**, koja svjedoči o tradiciji pčelarstva i izazovima života na Velebitu.

Na Velikom Rujnu, najvećoj visoravni Velebita, nalazi se zavjetno svetište sv. Marije, koje je odredište tradicionalnog hodočašća za blagdan Velike Gospe (15. kolovoza).

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Sportsko-rekreacijski sadržaji u ovom području prvenstveno su prilagođeni lokalnom stanovništvu, poput igrališta za košarku i nogomet. Na plažama podvelebitskog kanala nalaze se sadržaji za turiste, uključujući terene za odbojku na pijesku, bočališta, mini golf, najam brodica te najam opreme za surfanje i veslanje na SUP-u. Posebno popularna među turistima su penjališta u kanjonu Velike Paklenice, koja privlače ljubitelje penjanja iz cijelog svijeta.

Atrakcije zbog atrakcija

Trenutno na području Starigrada Paklenice, Velebita i Velebitskog kanala ne postoji atrakcija koja se kategorizira isključivo kao atrakcija zbog atrakcije. Postojala je inicijativa da se razvije projekt **Sv. Brdo**, koji je imao potencijal postati jedna od atraktivnijih turističkih destinacija u Hrvatskoj. Projekt za sada nije realiziran.

Turističke paraatrakcije

Područje Starigrada Paklenice zadovoljava osnovne turističke potrebe kroz postojeću prometnu infrastrukturu, upravne i gospodarske sadržaje te zdravstvene i obrazovne institucije, koje su smještene u općini ove prostorno-razvojne cjeline. Prostorno-razvojna cjelina je povezana s autocestom A1 (izlaz Maslenica), magistralnim i lokalnim cestama. Problem predstavlja slaba povezanost autobusnim linijama sa Zadrom i ostatkom županije. Osnovne potrebe stanovništva i turista zadovoljavaju lokalni trgovinski, zdravstveni i upravni servisi.

4.1.8. Atrakcijska osnova Starigrada Paklenice – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Područje Starigrada Paklenice, poznato po kanjonima Velike i Male Paklenice, dominira cijelim prostorom Velebita i Velebitskog kanala. Ovi kanjoni, zajedno s velikim dijelom južnog Velebita, zaštićeni su u kategoriji Nacionalnog parka zbog izuzetnih geomorfoloških i prirodnih vrijednosti, dok je preostali dio južnog Velebita zaštićen kao Park prirode. Područje obiluje krškim fenomenima, uključujući špilje i jame, oblikovane pod utjecajem podzemnih voda. Među najpoznatijim špiljama prilagođenim turističkim posjetima ističu se Manita peć i Modrić špilja.

Na ovom prostoru nalaze se i brojna kulturna dobra koja dodatno obogaćuju njegov značaj. **Posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala**, prepoznati kao zaštićeno nematerijalno dobro, svjedoče o bogatoj povijesti i tradiciji ovoga kraja. **Većka kula i ostaci crkve sv. Jurja na groblju** u Starigradu važni su arheološki spomenici, dok **Crkva sv. Petra** i **Crkva sv. Marije Magdalene** u Tribnju dodatno ističu kulturni značaj ovog područja. **Ruralna cjelina Marasovići**, smještena u Starigradu, zaštićena je kao kulturno-povijesna cjelina i predstavlja autentičan primjer tradicijske gradnje i načina života na Velebitu.

Cijelo područje južnog Velebita karakteriziraju krški predjeli s oskudnom vegetacijom, gdje rast biljaka ograničavaju nedostatak vode i jaki udari bure. Plodnija područja, smještena u udolinama Velebitskog kanala i na višim predjelima planine, uglavnom se koriste kao pašnjaci i za osnovne poljoprivredne potrebe lokalnog stanovništva. Obale Velebitskog kanala su strme, šljunčane i ispresijecane škrapama, što ih čini zahtjevnim, ali i iznimno atraktivnim za istraživanje.

Područje je bogato prirodnim vidikovcima na planinskim vrhovima poput Svetog Brda, Vaganskog Vrha, Crnog Vrha i Golića. Ovi vrhovi pružaju spektakularne poglede na okolicu, od strmih litica kanjona do plavetnila Velebitskog kanala. Uz prirodne ljepote, ovo područje nudi i bogatstvo povijesnih i kulturnih sadržaja, čineći ga jedinstvenom destinacijom za istraživanje prirode i baštine. Brojne plaže navedene su u tablici koja slijedi.

Tablica 46 Plaže na području Starigrada Paklenice

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Starigrad	Plaža Bluesun hotel Alan	Prirodna šljunčana plaža u koncesiji Hotela Alan, uređena plaža
	Plaža Kulina	Prirodna šljunčana plaža
	Starigrad-zapad	Prirodna plaža
	Obala Sv. Jurja	Prirodna / uređena plaža
Seline	Plaža Pisak	Prirodna šljunčana plaža
	Malo more	Prirodna šljunčana plaža
Starigrad	Plaža Jaz	Uređena, prirodna šljunčana plaža
Tribanj-Šibuljina	Plaža Šibuljina	Prirodna šljunčana plaža
Tribanj-Kruščica	Kruščica	Prirodna plaža
Tribanj-Kruščica	Uvala Duboka Kruščica	Prirodna šljunčana plaža
Sv. Marija Magdalena	Sv. Marija Magdalena	Prirodna plaža
Rovanjaska	Plaža Splovina	Pješčana plaža
	Plaža Rovanjaska	Pješčana plaža
	Plaža Modrić	Uređena šljunčana plaža, pješčana i betonirana plaža
Vinjerac	Plaža Vinjerac	Uređena šljunčana plaža
Vinjerac	Plaža Pištac	Divlja kamenita plaža
Starigrad	Plaža Bluesun hotel Alan	Prirodna šljunčana plaža u koncesiji Hotela Alan, uređena plaža
	Plaža Kulina	Prirodna šljunčana plaža
	Plaža Pisak	U koncesiji Hotela Alan, uređena plaža
Tribanj-Šibuljine	Plaža Tribanj	Prirodna šljunčana plaža
Rovanjaska	Plaža Splovina	Pješčana plaža
	Plaža Rovanjaska	Pješčana plaža
	Plaža Modrić	Uređena šljunčana plaža, pješčana i betonirana plaža
Vinjerac	Plaža Vinjerac	Uređena šljunčana plaža
Vinjerac	Plaža Pištac	Divlja kamenita plaža

Izvor: Turistička zajednica Starigrad Paklenica

Klima

Područje Starigrada Paklenice obilježava topla vlažna klima s vrućim ljetima, dok veći dio Velebita ima umjereno toplu vlažnu klimu s toplim ljetima. Na većim visinama Velebita nalazi se na područja vlažne borealne klime. Ova klimatska raznolikost pogoduje različitim turističkim aktivnostima, od ljetnih planinarenja do šetnji u prirodi. Hladni i suhi vjetar, bura, posebno utječe na izgled obale Velebitskog kanala, koji je gotovo bez raslinja, dok planinski zrak povoljno djeluje na zdravlje posjetitelja.

Voda

More na području Starigrada Paklenice je toplo i čisto more, uz prisutnost morskih vrulja koje donose hladne podzemne vode iz Ličkog sliva. More je pogodno za kupanje, a podzemne vode osiguravaju ugodno osvježanje tijekom najtoplijih ljetnih dana. Područje je pogodno za uzgoj školjaka, posebno na nekoliko lokacija unutar kanala. Podvelebitski kanal i Novigradsko more pogodni su za nautički obilazak, a svako priobalno mjesto ima zaštićeno pristanište za privez plovila.

Na Velebitu su prisutni brojni izvori vode i potoci od kojih neki tijekom ljeta presuše. Eventualna ljekovitost ovih voda i njihov doprinos turističkoj ponudi još su nedovoljno iskorišteni.

Biljni svijet

Premda područje podvelebitskog kanala karakteriziraju krški pašnjaci i vegetacijska skromnost, južni Velebit i Nacionalni park Paklenica iznimno su bogati biljnim svijetom. U NP Paklenica zabilježeno je 1000 biljnih vrsta, od kojih je 79 endemičnih. Ovo područje floristički je vrijedno zbog prisutnosti rijetkih, reliktnih i zakonom zaštićenih vrsta. U flori Parka dominiraju porodice glavočika, trava, lepinjača, usnača, ružovki i karanfila. Endemične biljke poput kitajbelovog pakuja, malijevog devesilja, lanilista i šušlavice rastu na krškim staništima, dok pukotine stijena obiluju rijetkim vrstama poput prozorskog i hrvatskog zvončića te okrugolisne pjeskarice, koja je jedinstvena za kanjone Velike i Male Paklenice.

Stjenovita područja i kamenjari dom su rijetkih tulipana, planinskog likovca i krkavine, dok dolci s dugotrajnim snijegom sadrže šareno cvijeće poput kranjskog ljiljana i crvenog uskolisnog likovca. Livade su bogate orhidejama, uključujući gospinu papučicu, fanglu, jednu od najljepših europskih orhideja.

Šumski pokrov južnog Velebita uključuje šume hrasta medunca, bijelog i crnog graba te primorske bukve, dok gornju granicu čine pretplaninske bukove šume. Na vrhovima se nalazi klekovina bora krivolja, koja na Velebitu pokriva najveće i najkompaktnije površine u Hrvatskoj. Od uzgajane vegetacije ističu se pašnjaci i manja obradiva tla za voće i povrće.

Životinjski svijet

Na krševitim predjelima podvelebitskog kanala i Velebita dominiraju ovce i koze. Zaštićena područja NP Paklenice i PP Velebita dom su brojnih divljih vrsta. Na ovom području zabilježeno je 84 vrste leptira, razne vodozemce i gmazove, 230 vrsta ptica i nekoliko vrsta zvijeri poput mrkog medvjeda, vuka, risa, lisice i divlje mačke. Prisustvo jelena, divokoza i divljih svinja dodatno obogaćuje faunu. Područje Velebita je kao važno ornitološko područje i zbog toga je uvršteno u mrežu NATURA 2000.

Podzemna staništa Velebita su posebna po bogatstvu beskralježnjaka poput račića, grinja, lažištipavaca i kornjaša, dok su povremeni stanovnici podzemlja neke vrste kukaca i šišmiši.

Područje Starigrada Paklenice bogato je morskom ribom, što pruža prilike za ribolovne turističke aktivnosti. Područja izvan granica NP i PP obiluju divljači što je preduvjeti za lovni turizam u skladu s održivim praksama.

Zaštićena prirodna baština

Područje južnog Velebita obuhvaćeno je zaštićenim kategorijama Parka prirode Velebit (PP Velebit) i Nacionalnog parka Paklenica (NP Paklenica) zbog svojih iznimnih prirodnih vrijednosti i biološke raznolikosti. Ova zaštićena područja obiluju endemskim i rijetkim vrstama flore i faune. Brojni dijelovi Velebita i Velebitskog kanala, poznati po visokim biološkim vrijednostima, uključeni su u mrežu NATURA 2000, ekološku mrežu namijenjenu očuvanju rijetkih, ugroženih i endemičnih biljnih i životinjskih vrsta te prirodnih i poluprirodnih staništa. Ova mreža doprinosi održavanju biološke raznolikosti i dugoročnom očuvanju prirodne baštine.

Prirodna lječilišta

Osim blagotvornih učinaka čistog planinskog zraka na Velebitu te morskog zraka i mora Velebitskog kanala, na ovom području ne postoje druge vrste prirodnih lječilišta.

Turističke staze, putovi i ceste

Na područjima Nacionalnog parka Paklenica i Parka prirode Velebit označene su brojne planinarske staze koje vode do planinskih vrhova, vidikovaca i planinarskih domova. Osim planinarskih staza postoje i uređene staze za vožnju brdskim biciklom. Posjetitelji mogu istražiti Velebit i vožnjom terenskim vozilima a mogu i kombinirati dolazak na određene pozicije vozilom i dalje planinariti. Nagrada za planinare su pitoreskni pejzaži koje otkrivaju šetnjama i vožnjama po povijesnoj "**Majstorskoj cesti**". Područje Velebitskog kanala može se istražiti vožnjom brodicama pri čemu se pružaju jedinstveni pogledi na obalu.

4.1.9. Atrakcijska osnova Ravnih kotara – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Područje Ravnih kotara bogato je arheološkim lokalitetima i građevinama iz raznih povijesnih razdoblja. Jedan od najvažnijih lokaliteta je **Asseria**, nekadašnje središte Liburna i rimski utvrđeni municipij s kontinuitetom naseljenosti još od željeznog doba.

Na području Asserije planira se razvoj arheološko-turističkog parka "Asseria Nova", čime bi se dodatno valorizirala bogata povijesna baština ovog područja. Unatoč značaju, kulturno-povijesna baština Ravnih kotara ostaje relativno nepoznata turistima. Kulturno-povijesna baština predstavlja potencijal za razvoj turističkog proizvoda koji je interesantan izvan ljetne sezone i pored priobalnog turizma.

Tablica 47 Kulturno-povijesna baština Ravnih kotara

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala	Više adresa	Nematerijalna
Kulturno-povijesna cjelina grada Benkovca	Benkovac	Kulturno povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina grada Obrovca	Obrovac	Kulturno povijesna cjelina
Arheološki kompleks s ostacima ranokršćanske i srednjovjekovne crkve sv. Martina na groblju	Lepuri	Arheologija
Velika pećina u kanjonu rječice Kličevice	Raštević	Arheologija
Arheološki kompleks s ostacima crkve sv. Mihovila i rustičke vile na položaju Mijovilovac	Pridraga	Arheologija
Arheološko nalazište Cvijina gradina	Kruševo	Arheologija
Mauzolej obitelji Meštović	Benkovac	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Marka (Nikole)	Donji Karin	Nepokretna pojedinačna
Kula Stojana Jankovića i crkva sv. Đurđa	Islam Grčki	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije - "Runjavica" na groblju	Korlat	Nepokretna pojedinačna

Niz od tri gradine - Križova glavica, Nadin (Nedinum) i Vijenac	Nadin	Arheologija
Crkva sv. Duha	Podgrađe	Nepokretna pojedinačna
Ostaci utvrde i crkva sv. Ivana Krstitelja na arheološkom nalazištu Gradina	Tinj	Arheologija
Gradina	Vukšić	Arheologija
Crkva sv. Frane	Jasenice	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Jeronima	Jasenice	Nepokretna pojedinačna
Stara crkva Porođenja Blažene Djevice Marije ("Stara škola")	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Stara župna kuća	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Tvrđava "Fortica"	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Crkva Porođenja Blažene Djevice Marije	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Jurja na groblju	Kruševo	Nepokretna pojedinačna
Gradina Trojan	Polača	Arheologija
Lergova gradina	Slivnica	Arheologija
Crkva sv. Katarine (Kate) na groblju	Zemunik Donji	Nepokretna pojedinačna
Spomenik palim borcima	Posedarje	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Martina	Dračevac Ninski	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Kate	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Kuća Oštrić	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Marije	Posedarje	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Luke na groblju	Škabrnja	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ivana	Banjevci	Nepokretna pojedinačna

Kaštel Benković i crkva sv. Ante	Benkovac	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Đurđa i okolno groblje	Gornje Biljane	Nepokretna pojedinačna
Samostan i crkva Bezgrešnog začeća Marijina (Gospe od Anđela)	Donji Karin	Nepokretna pojedinačna
Donji most	Kaštel Žegarski	Nepokretna pojedinačna
Gornji most u blizini sela Prndelji	Kaštel Žegarski	Nepokretna pojedinačna
Manastir i crkva Uspenja Bogorodice	Krupa	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Nikole	Kula Atlagić	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Petra	Kula Atlagić	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Petra	Morpolača	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Josipa	Obrovac	Nepokretna pojedinačna
Utvrda Kličevica	Raštevici	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Jurja i okolno groblje	Rovanjska	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Duha	Posedarje	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Marije na Ambaru	Škabrnja	Nepokretna pojedinačna
Arheološki lokalitet Crkvina	Šopot	Arheologija
Kulturno-povijesna (poluurbanistička) cjelina Novigrada	Novigrad	Kulturno povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina naselja Vinjerac	Vinjerac	Kulturno povijesna cjelina
Arheološko nalazište Asseria	Podgrađe	Arheologija
Crkva sv. Martina	Pridraga	Nepokretna pojedinačna
Šesterolisna crkva i samostan na nalazištu Manastirine	Donji Kašić	Arheologija
Mitrej	Banjevci	Arheologija

Villa rustica	Banjevci	Arheologija
Gradina Budim	Posedarje	Arheologija
Kudin most na rijeci Krupi	Golubić	Nepokretna pojedinačna
Arheološko nalazište gradina Jarebinjak	Brgud	Arheologija
Arheološka zona gradine Miodrag s ostacima antičkoga Coriniuma i srednjovjekovnoga Karina	Donji Karin	Arheologija
Arheološko nalazište Kutlovića gradina	Rašević	Arheologija
Arheološki ostatci utvrde	Poličnik	Arheologija
Arheološki ostaci utvrde na Gradini pod Osridkom	Banjevci	Arheologija
Vlatkovića (Kontinov) dvor	Novigrad	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Prepodobnog Lazara s grobljem	Brgud	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Ivana	Medviđa	Nepokretna pojedinačna
Kaštel Perušić	Perušić Benkovački	Nepokretna pojedinačna
Majstorska cesta	Jasenice	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Jerolima	Korlat	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja BDM	Perušić Benkovački	Nepokretna pojedinačna
Kulturni krajolik rijeke Krupe	Krupa	Kulturni krajolik
Arheološki ostaci kule	Lepuri	Arheologija
Arheološko nalazište Otavac	Popovići	Arheologija
Novigradski govor s očuvanom čakavskom akcentuacijom	Novigrad	Nematerijalna
Arheološko nalazište Ćulina (Kula)	Budak	Arheologija
Arheološko nalazište Podvornice (Pelaić)	Stankovci	Arheologija
Ranokršćanska i romanička crkva s ostacima rustične vile na lokalitetu Begovača	Donje Biljane	Arheologija
Arheološko nalazište Radonje	Tinj	Arheologija
Crkva sv. Mihovila	Visočane	Nepokretna pojedinačna

Arheološko nalazište Brvno	Zelengrad	Arheologija
Spomen – obilježja mjesta masovnih grobnica iz Domovinskog rata na području Republike Hrvatske	Više adresa	Nepokretna pojedinačna

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije (2023.), Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske i Turistička zajednica Ravnih kotara

Kultura života i rada

Kultura života i rada Ravnih kotara bogata je tradicijskim aktivnostima koje obuhvaćaju: folklor, rukotvorine, tradicijsko građenje, gastronomiju, enologiju i slično. Kao i drugdje, kulturno-umjetnička društva i u ovoj prostorno razvojnoj cjelini igraju ključnu ulogu u očuvanju narodnih nošnji, običaja i plesova.

Folklor i narodna nošnja: Tradicionalna ženska nošnja Ravnih kotara izrađena je pretežno od vune, a sastoji se od suknje, prsluka, vezene košulje i vunene pregače ukrašene šarenim vezom. Muška nošnja uključuje suknene hlače, vezenu košulju, prsluk i kaput, koji su ukrašeni vezanim motivima. Motiv četverokuke čest je ukras na pregačama, torbama, drvenim predmetima poput svirala, te na kamenim strukturama.

Rukotvorine i tradicijski obrti: Rukotvorstvo u Ravnim kotarima uključuje drvorezbarstvo i proizvodnju glazbenih instrumenata poput svirala, dipli i mihova. Kamenoklesarstvo ima posebnu važnost, a primjer su monumentalne građevine poput **Kule Stojana Jankovića** u Islamu Grčkom, **Kaštela Benković** u Benkovcu i **Kaštela Perušić** u Perušiću Benkovačkom. Ove građevine svjedoče o povijesnom značaju područja i vještini lokalnih majstora. Kamenoklesarska tradicija je prisutna u Ravnim kotarima i posebno dolazi do izražaja na objektima poput utvrda i crkava.

Gastronomija i enologija: Tradicija uzgoja vinove loze i proizvodnje vina značajan je dio kulture Ravnih kotara. Među najpoznatijim vinima su Maraština, Debit, Plavina i Babić, dok se moderni kultivari poput Syraha i Cabernet Sauvignona također proizvode u vinogorju Zadar–Biograd i Benkovac–Stankovci. Lokalna gastronomija obuhvaća specijalitete poput janjetine, pršuta, benkovačkog prsnaca te jela pripremljenih ispod peke. Organizirane kušaonice vina i manifestacije vezane uz hranu i vino značajno doprinose razvoju ruralnog turizma.

Tradicijski običaji: Običaji vezani uz vjenčanja, maškare i crkvene blagdane popraćeni su plesovima u kolu i glazbenim pratnjama na tradicijskim instrumentima poput gusala i miha. Narodni običaji predstavljaju važan segment kulturne ponude koji doprinosi očuvanju identiteta.

Poznate osobe i povijesni događaji

Poznate osobe koje su živjele i djelovale na ovom području te povijesni događaji tijekom više epoha predstavljaju resurs čija je turistička valorizacija nedovoljno provedena. Povijesni izvori ukazuju na slojevit i burnu povijest ovoga kraja, od Ilira i Rimljana do srednjovjekovnih sukoba između Turaka i Mlečana.

Legende i povijest: Prema legendi, Hrvati su predvođeni petero braće i dvije sestre doselili u Ravne kotare. Ova priča, zajedno s povijesnim sukobima tijekom Turskih i Mletačkih ratova, nudi temelje za razvoj tematskih manifestacija poput srednjovjekovnih festivala i povijesnih rekonstrukcija.

Stojan Janković i Kula Stojana Jankovića: Stojan Janković, serdar u mletačkoj službi, bio je istaknuta figura otpora protiv Osmanlija. Njegova kula u Islamu Grčkom, predstavlja važnu povijesnu i turističku atrakciju koja je bitna za kulturnu ponudu i može doprinijeti održivom turizmu područja.

Jusuf Mašković i Maškovića Han: Jusuf Mašković, vezir i admiral turske mornarice, dao je sagraditi Han u Vrani, koji je danas povijesni i kulturni centar. Ova impozantna građevina simbol je interkulturalnog prožimanja i nakon obnove je dobar primjer razvoja održivog turizma.

Kulturno-povijesne znamenitosti: Na području Ravnih kotara nalaze se značajni lokaliteti poput **arheološkog nalazišta Asseria** u Podgrađu, **Utvrdre Kličevica** u Rašteviću i **Crkve sv. Martina** u Pidrasi. Ove lokacije pružaju uvid u bogatu povijest područja i ključni su za razvoj kulturnog turizma. Povijesno je interesantan i stari grad Vrana. Lokalitet je u mjestu Vrana, u blizini obale Vranskog jezera, no nužna su temeljita arheološka istraživanja i rješavanje vlasničkih odnosa prije restauracije.

Povijesni lokaliteti i tradicija: Ostaci ranokršćanskih i srednjovjekovnih crkava, poput **crkve sv. Mihovila** na Mijovilovcu, svjedoče o religijskom i kulturnom značaju ovog kraja. Gradine poput **gradine Jarebinjak** i **gradine Trojan** dodatno obogaćuju povijesni pejzaž.

Povijesne osobe i događaji Ravnih kotara imaju potencijal za turističku valorizaciju kroz manifestacije, festivale i interpretacijske centre. Na taj način ovo područje može dobiti i dimenziju kulturno-turističke destinacije.

Manifestacije

Ravni kotari su mjesto brojnih manifestacija, pretežno u ljetnim mjesecima, kada na obali boravi značajan broj turista. Ove manifestacije privlače posjetitelje i nude im brojne kulturne, gastronomske i sportske aktivnosti.

Najveća i najpoznatija manifestacija u Ravnim kotarima je **Benkovački sajam**. Ovaj sajam privlači brojne posjetitelje iz cijele Hrvatske. Prostor u kojem se održava Benkovački sajam je uređen kako bi se povećao i njegov turistički potencijal. Uz podršku Turističke zajednice grada Benkovca, Ravni kotari sve više postaju prepoznatljivi po bogatom spektru kulturnih događanja.

Tijekom ljetne turističke sezone organizira se niz događanja koja uključuju:

- **Ravnokotarska fišijada** – gastronomsku manifestaciju koja okuplja ljubitelje ribljih specijaliteta,
- **Vinfest Benkovac**, festival vina koji slavi vinarsku tradiciju sjeverne i srednje Dalmacije,
- **Bukara**, promocija lokalne gastronomske ponude Bukovice i Ravnih kotara,
- **Etno festival Benkovac**, koji predstavlja tradicionalnu glazbu, ples i rukotvorine,
- **Benkovački prisnac**, gastro manifestacija posvećena istoimenom tradicionalnom jelu,
- **Vlajternativa festival Benkovac**, jedan od najvećih okupljanja alternativne muzičke scene i muzičara u Hrvatskoj

Na polju ispred Maškovića hana u Vrani održavaju se **Dani vitezova vranskih**, povijesno-tematski događaj koji okuplja ljubitelje srednjovjekovne kulture. Osim toga, ljeti se diljem Ravnih kotara organiziraju smotre folkloru i susreti folklornih grupa, čime se dodatno čuva i promovira bogata tradicija ovog kraja.

Svako mjesto u Ravnim kotarima slavi svog zaštitnika organizacijom crkvenih procesija, nakon kojih slijede zabave i seoske fešte. Tradicionalni **Križni put Hrvatske vojske i policije na brdo Kamenjak** u Radašinovcima održava se u čast žrtava svih ratova, dok druge vjerske manifestacije, poput božićnih i uskrasnih događanja, upotpunjuju kulturnu ponudu.

Jedna od važnijih sportskih manifestacija su bile **Međunarodne galopske utrke u Polači**, koje su se održavale od 1997. godine do 2013. i okupljale sudionike iz cijele regije. Postoji inicijativa da se obnovi hipodrom u Polači što je preduvjet za obnovu ovog natjecanja.

Sve nabrojene manifestacije čine Ravne kotare živahnim i atraktivnim odredištem za posjetitelje, nudeći jedinstvenu kombinaciju tradicije, kulture, sporta i gastronomije.

Tablica 48 Manifestacije u Ravnim kotarima

Novigrad	Novigradsko kulturno ljeto kao jedna od najposjećenijih ljetnih kulturnih manifestacija ovog područja
	Dan općine
	Ribarska noć
	Varošijada
	Smotra folklora
Benkovac	Benkovački stočarski sajam
	Bakanalije
	Vinfest Benkovac
	Etno festival Benkovac
	Gastro BEEENKOVAC
	Benkovački prisnac
	Benkovac fest 2011
	Ravnokotarska fišijada
	Seoske fešte
	Miss sela Zadarske županije
Karin	ljetni karneval
Bukovica	Bukara
Radašinovci	Križni put Hrvatske vojske i policije na brdo Kamenjak
Polača	Međunarodne galopske utrke
Bukovica	rafting regata po Zrmanji
Bukovica	olimpijada starih tradicionalnih sportova
Obrovac	Obrovačko kulturno ljeto
Bukovica	manifestacija tragovima Winnetoua
	gastronomske i etnografske manifestacije

Izvor: Turistička zajednica Ravni Kotari

Kulturne i vjerske ustanove

Ravni kotari ponose se kulturnim i vjerskim ustanovama koje čuvaju vrijedno naslijeđe ovog područja. Jedna od najvažnijih institucija je **Zavičajni muzej Benkovac**, koji čuva vrijednu arheološku, etnološku i kulturno-povijesnu građu s područja Benkovca i okolice. Muzej je nezaobilazno mjesto za sve posjetitelje koji žele istražiti povijest ovog kraja. U blizini, u Islamu

Grčkom, smještena je **Kula Stojana Jankovića**, povijesni spomenik i privatno vlasništvo nasljednika obitelji pisca Vladana Desnice. Kula, poznata po Desničinim susretima, u budućnosti bi mogla postati dom **Međunarodnog sveučilišnog centra**, s prostorima za Memorijalnu zbirku obitelji Janković i Desnica.

Na području Karina Donjeg, u obnovljenom **Franjevačkom samostanu**, nalazi se značajno kulturno i vjersko središte. Ovo područje poznato je i po **Križnom putu Hrvatske vojske i policije na brdo Kamenjak**, koji privlači posjetitelje željne duhovnog i povijesnog iskustva.

Među brojnim kulturno-povijesnim lokalitetima ističu se i:

- **Kaštel Benković** u Benkovcu, simbol grada i središte raznih kulturnih događanja,
- **Kula Perušić** u Perušiću Benkovačkom, koja je povijesni spomenik od nacionalnog značaja,
- **Arheološko nalazište Asseria** u Podgrađu, koje čuva ostatke rimskih i ranokršćanskih građevina,
- **Franjevački samostan u Karinu Donjem**, smješten uz Karinsko more, koji je središte duhovnog života.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Na području Ravnih kotara nalaze se sportsko-rekreacijski sadržaji koji su za upotrebu lokalnog stanovništva i nisu planirani da budu dio turističke ponude mada ih i turisti mogu koristiti.

Za ljubitelje avanture tu su **rafting i kanuing na rijeci Zrmanji**, aktivnosti koje privlače ljubitelje adrenalina i prirode. Doline rijeka Karišnice i Kličevice su idealne za rekreativne aktivnosti i istraživanje.

Atrakcije zbog atrakcije

Na području Ravnih kotara trenutno ne postoji ovakav tip atrakcije. U planu je **izgradnja Arheološkog parka** na lokalitetu **Asseria** pokraj Benkovca. Ovaj park, kada bude realiziran, pružit će posjetiteljima jedinstvenu priliku da koriste **multimedijske tehnologije** i **3D prikaze** kako bi doživjeli Asseriju u njenom originalnom obliku iz prošlosti. Osim toga, posjetitelji će moći sudjelovati u **radionicama kamenoklesarstva**, a specijalizirani posjetitelji poput **arheoturista** moći će sudjelovati u **arheološkim iskapanjima** pod stručnim nadzorom arheologa.

Razgledavanje **rijeke Zrmanje turističkim brodom**. Ova atrakcija uključuje dva izleta:

1. Obrovac do **Janković buka**,
2. Razgledavanje kanjona Zrmanje od Obrovca do **Novigradskog mora**.

Ovi izleti omogućuju posjetiteljima jedinstveni doživljaj prirodnih ljepota ovog područja, uključujući spektakularne kanjone i slapove, koji su nezaobilazna atrakcija za ljubitelje prirode.

Turističke paraatrakcije

Ravni kotari imaju razvijenu prometnu infrastrukturu koja uključuje **autocestu A1** (čvor Zadar 2 i čvor Benkovac), **brzu cestu Zadar** – čvor Zadar 2, kao i **magistralne i lokalne ceste** koje omogućuju jednostavan pristup različitim lokalitetima u Ravnim kotarima. Na ovom području nalazi se međunarodna **zračna luka Zadar**, koja je smještena u **Zemuniku Donjem**. Iako postoji **željeznička infrastruktura**, trenutno se ne koristi za putnički prijevoz.

U **Benkovcu** i općinama Ravnih kotara postoje **gospodarski, upravni, zdravstveni, obrazovni i trgovački sadržaji** koji su namijenjeni kako lokalnom stanovništvu, tako i posjetiteljima i turistima. Ovi sadržaji mogu zadovoljiti osnovne potrebe turista koji borave u tom području, čime su ostvareni preduvjeti za razvoj u Ravnim kotarima. U Benkovcu postoje Dom zdravlja Zadarske županije i ispostava Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije. Bolesnici koji imaju teže dijagnoze moraju biti obrađeni i zbrinuti u OB Zadar.

4.1.10. Atrakcijska osnova Ravnih kotara – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Ravni kotari prepoznatljivi su po plodnim fliškim udolinama s brojnim poljima i isušenim blatima, osim krajnjeg sjevernog dijela koji graniči s Bukovicom, a karakteriziran je krševitim krajolikom. Ovo područje je povijesno i gospodarski važno kao jedno od najplodnijih poljoprivrednih područja u Hrvatskoj.

Područje obiluje značajnim arheološkim i povijesnim lokalitetima koji svjedoče o dugoj povijesti ovog prostora. Među najvažnijim lokalitetima ističu se **Velika pećina u kanjonu rječice Kličevica**, **arheološki kompleks s ostacima crkve sv. Mihovila na položaju Mijovilovac** u Pridragi, te **arheološko nalazište Cvijina gradina** u Kruševu. Utvrde poput **Kule Stojana Jankovića** u Islamu Grčkom i **Utvrde Kličevica** u Rašteviću pružaju uvid u povijesni kontekst strategijskog značaja ovog područja.

Plaže na Karinskom moru u mjestu Karin Donji (grad Benkovac) pružaju turističke sadržaje za kupače, dok špilje, jame i kanjoni, poput kanjona rječice Kličevica, predstavljaju potencijalne atrakcije za budući turistički razvoj. Povijesne utvrde i kule na uzvišenjima Ravnih kotara, poput **Kaštela Benković** i **Kaštela Perušić**, pružaju dodatni potencijal za turističku valorizaciju uz adekvatnu prilagodbu i označavanje staza.

Najatraktivniji vidikovac je na vrhu brda Kamenjak iznad Vranskog jezera, s panoramskim pogledom na jezero, Zadarski arhipelag i cijele Kornate. Ostali vidikovci uključuju povijesne gradine poput **Gradine Trojan** u Polači i **gradine Jarebinjak** u Brgudu.

Područje benkovačkog kraja poznato je po eksploataciji pločastog kamena, koji se koristi u graditeljstvu, uključujući gradnju tradicionalnih kuća i suhozida te modernu upotrebu u oblaganju kuća i dvorišta.

Prostor **Bukovice** je tipičan primjer **krškog pobrđa**, odnosno sredogorja i krških zaravni s nadmorskim visinama od 200 do 500 metara, a neke točke dosežu i više visine (npr. greben Jurišnike na 674 m i Zmištak). Ovaj prostor se proteže sve do južnog velebitskog grebena i do područja kninskog hidrografskog čvorišta, obuhvaćajući bukovačko pobrđe i padine Velebita. Geološki, ovo područje čine vapnenačke breče, konglomerati i fliškolike pojave u okviru **liburnijskih naslaga** eocensko-oligocenske starosti. Posebnu atraktivnost ovom prostoru daje **kanjon rijeke Zrmanje** i njenih pritoka, poput rijeke Krupe, uz koje se smjenjuju plodne doline. Ove doline uključuju **Žegarsko, Bogatičko, Bilišansko i Krupsko polje**, kao i brojne špilje. Procjenjuje se da na ovom području postoji oko stotinjak špilja i jama. Jedina koja se uređuje za turističke svrhe je **Špilja Golubnjača** kod Kaštela Žegarskog, poznata kao „**Kraljica Bukovice**“. Neke špilje su se u prošlosti koristile kao skloništa, dok su druge pružale vodu za lokalno stanovništvo i služile kao utočišta za pastire.

Plaže i prirodne atrakcije

Plaže ove prostrano-razvojne cjeline smještene su uz obale Novigradskog i Karinskog mora, a među najpoznatijima su **Meka Draga, Pisak, Crna Punta, Šušnjar I i II, Gornji Karin, Vrulje, i Cicingaj**. Iako su plaže, osim **Vrulje**, djelomično uređene, one ipak nude odlične uvjete za uživanje u moru i prirodi.

Uz rijeku Zrmanju, također se nalaze brojne atraktivno oblikovane stijene, kukovi i litice, među kojima su **Panin kuk, Obli kuk, litica Skocaj, stijena Fratri**, i „**Vrata Kraljevića Marka**“, koje dodatno obogaćuju prirodnu ljepotu ovog kraja.

Tablica 49 Plaže na području Ravnih kotara

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Općina Novigrad, Novigrad	Javna plaža Novigrad	Uređena šljunčana plaža
Crnoplje	Plaža Crnoplje	Divlja plaža
Pridraga	Plaža Vrulje	Šljunčana plaža
Pridraga	Plaža Čuskijaš	Šljunčana plaža

Novigrad	Brojne divlje plaže uz cestu od Posedarja do Novigrada	Divlje neuređene plaže u skrovitim uvalama
Općina Jasenice, Maslenica	Plaža Tratarica	Šljunčana i betonirana plaža
	Plaža Male vrulje	Šljunčana plaža
Općina Posedarje	Plaža sv. Duh	Uređena pješčana plaža
	Plaža Punta	Uređena šljunčana plaža
	Plaža Tunjarice	Uređena šljunčana plaža
Gornji Karin	Meka Draga	Uređena šljunčana plaža
	Pisak	Uređena šljunčana plaža
	Crna Punta	Uređena šljunčana plaža
	Šušnjar I i II	Uređena šljunčana plaža
	Gornji Karin	Uređena šljunčana plaža
	Vrulje	Uređena šljunčana plaža
	Cicingaj	Uređena šljunčana plaža

Izvor: Turistička zajednica Ravni Kotari i Prostorni plan Zadarske županije (2023.)

Klima

Ravni kotari imaju umjereno toplu vlažnu klimu s vrućim ljetima (Cfa prema Köppenu), idealnu za poljoprivredu i aktivnosti na otvorenom. Obalni dijelovi uz more karakterizirani su mediteranskom klimom s toplim i suhim ljetima (Csa). Zime su nešto oštrije, karakteristične za submediteransku klimu, s većim kolebanjima temperatura. Na nekim lokalitetima Ravnih kotara su moguće niske temperature i mrazovi čak i početkom proljeća, što dovodi do oštećenja usjeva i cvjetova voćki. Prosječna godišnja količina oborina iznosi 900–1100 mm, a vjetrovi bura i jugo odnosno anticiklone i ciklone oblikuju vremenske prilike tijekom godine. Zbog opisanih klimatskih prilika su mogući boravak i aktivnosti na otvorenom tijekom gotovo cijele godine.

Voda

Ravni kotari imaju pristup moru na sjeveru i to područje ima uvjete za ljetno-kupališni turizam. Na jugu ove prostorno-razvojne cjeline se nalazi najveće prirodno jezero u Hrvatskoj, **Vransko jezero**, smješteno je između Biogradske rivijere i Ravnih kotara. Ovo boćato jezero, površine 30,1 km², ima veliki ekološki značaj, posebno zbog posebnog ornitološkog rezervata na SZ dijelu jezera, prepoznatog kao jedno od važnih ornitoloških područja u Europi. Na Ravnim kotarima postoje rijeke i potoci poput **Miljašić Jaruge**, **Bašćice**, **Kličevice** i **Kotarke** te umjetna jezera Vlačine i Grabovac, koja osim navodnjavanja, pridonose ljepoti krajolika.

Ljekovito blato Karinskog mora je nedovoljno iskorišteno i predstavlja potencijal za razvoj zdravstvenog turizma.

Najvažniji vodeni resurs u Ravni Kotarima je rijeka **Zrmanja**, koja je dugačka 69 km i ima apsolutni pad od 327 m. Izvire podno vrha Poštak, koji je dio lanca Ličke Plješivice. Glavni pritoci Zrmanje su rijeke **Krupa** i **Dobarnica**, koje također pune podzemni tokovi s Velebita. Uz spomenute, Zrmanja prima i nekoliko drugih pritoka, uključujući potoke iz **Mijica vrela**, **Suvaje** i **Velike Kusače**, te izvore u **Žegarskom polju**.

Zrmanja je poznata po svom **atraktivnom pejzažu**, uključujući kanjone, slapove, sedrene barijere, šljunčane nanose i sipare. Najveći slap rijeke Zrmanje je **Visoki buk**, koji doseže visinu od 11 metara, dok se drugi slapovi, poput **Ogarovog buka**, **Muškovca** i **Berberovog buka**, također ističu svojom ljepotom. Rijeka se na svom putu prema Novigradskom moru širi u **akumulacijsko jezero** reverzibilne hidroelektrane „**Velebit**“.

Zrmanja je izuzetno atraktivna za turiste, osobito ljubitelje **raftinga**, kao i za one s vlastitim plovilima, koji mogu ploviti od Novigradskog mora sve do **Obrovca**. Na Zrmanji i njenim pritocima nalaze se i brojni stari, zapušteni mlinovi, uključujući **mlin Komazeca**, **Perića**, i **Ušljebrka**, kao i mostovi koji premošćuju rijeku.

Biljni svijet

Ravni kotari poznati su po plodnim dolinama koje su većim dijelom obradive, dok prijelazna područja karakteriziraju travnjaci, šikare, makija i šume. Prirodnu vegetaciju čine listopadne šume hrasta i graba. Na obrađenim površinama uzgajaju se voće i povrće. Od voća najbolje uspijevaju višanje maraske, trešnje, bademi, masline, smokve, breskve i grožđe.

Posebno se ističe vinogradarstvo s dva vinogorja i to Zadar–Biograd i Benkovac–Stankovci. Izvorne sorte te moderni kultivari čine ovaj prostor značajnim proizvođačem ekoloških vina, čime se dodatno obogaćuje turistička ponuda. Ekološka poljoprivredna proizvodnja doprinosi atraktivnosti ovog područja i predstavlja vrijedan resurs za razvoj ekoloških ruralno-turističkih sadržaja.

Životinjski svijet

Stočarstvo, uz poljoprivredu, čini važnu tradicionalnu gospodarsku granu Ravnih kotara. Ovce i koze uzgajaju se na pašnjacima, dok lovišta u ovom području nude mogućnosti za lov na prepelice, fazane, zečeve i čagljeve. Raznovrstan životinjski svijet obuhvaća i 11 zaštićenih vrsta

ptica, poput vlaselice, zlatar pijukavca i velike ševe, kao i razne vrste sisavaca, vodozemaca i gmazova. Vransko jezero ističe se kao značajno ornitološko područje⁵², i dom je zaštićenih ptica.

Poseban doprinos fauni daju slatkovodne ribe poput primorske uklije, mreine i potočne pastrve, kao i razne vrste leptira. Podzemna fauna Ravnih kotara uključuje špiljske račiće, kozice i pauke, pružajući dodatne mogućnosti za znanstvena istraživanja i turističku valorizaciju.

Zaštićena prirodna baština

Prirodna baština Ravnih kotara uključuje Vransko jezero kao najveću vodenu površinu Hrvatske, dolinu rijeke Karišnice i dolinu Kličevice. Posebnu vrijednost ima Zeleni hrast u Islamu Latinskom, zaštićen kao pojedinačno stablo. Ovo područje značajno je za očuvanje ptica gnjezdarica i selica te predstavlja važan resurs za ornitološki turizam. Na području Ravnih kotara svoja staništa imaju brojne životinjske vrste iz skupina; sisavaca, slatkovodnih riba, vodozemaca i gmazova te leptira i podzemne faune.

Pored parka prirode Vransko jezero je i **gornji tok rijeke Zrmanje**. Tok rijeke Zrmanje je od **Obrovca** do ušća u Novigradsko more zaštićen kao **park prirode** i nalazi se pod upravom **Parka prirode Velebit**. Zbog bogatstva ugroženih i međunarodno zaštićenih vrsta, područje južnog **Velebita** i rijeke **Zrmanje** ističe se kao područje visoke biološke raznolikosti.

Prirodna lječilišta

Mjesto Karin Donji, smješteno uz Karinsko more, poznato je po ljekovitom blatu koje ima potencijal za razvoj zdravstvenog turizma. Ovaj resurs još uvijek nije organizirano iskorišten. Nužna je provjera ljekovitosti ovog blata. Ako bi ljekovitost blata bila potvrđena, to bi bio važan preduvjet za primjenu na bolesnicima i razvoj lječilišta.

Turističke staze, putovi, ceste

Ravni kotari su vrlo pristupačni i atraktivni za obilazak, bilo automobilom, biciklom ili motociklom. Glavne prometnice koje vode prema unutrašnjosti nisu zagušene prometom, što čini biciklističke staze relativno sigurnima. Na nekoliko mjesta uz prometnice postoje **obilježeni izvori vode** gdje se biciklisti mogu odmoriti i osvježiti.

Najatraktivnija biciklistička staza je ona oko **Vranskog jezera izrađena od eko-asfalta**. Na području Benkovca turistička zajednica kontinuirano obilježava postojeće putove i planira

⁵² Stupanj zaštite je poseban ornitološki rezervat

uređenje novih. **Benkovac** nudi brojne kulturno-povijesne lokalitete i pruža ponudu **ruralnog i gastronomskog turizma**, uz razne oblike **aktivnog turizma**.

Postojeće biciklističke staze u Ravnim kotarima:

- Pakoštane – kamp Crkvina – PP Vransko jezero – Vrana – vidikovac Vrana – Donje Miranje – Šopot – Benkovac – Buković – Podgrađe (Asseria) – 26 km
- Via Magna: Benkovac – Kula Atlagić – Korlat – Gornje Biljane – Smilčić – Donji Karin Popovići – Lisičić – Podgrađe (antička Asseria) – Buković – Benkovac – 52 km
- Benkovac – Kula Atlagić – Korlat – Gornje Biljane – Smilčić – Škabrnja – Nadin – Raštevići – utvrda Kličevica – Šopot – Benkovac – 46 km
- Donji Karin – kanjon Karišnice – Dmijovići – Alavanje – Lakići – 11 km
- Benkovac-Nadin-Smilčić-Benkovac proteže se 44,8 km po sjeverozapadnom prostoru benkovačkog kraja
- Karin - Karišnica proteže se 10,6 km po sjeverozapadnom prostoru benkovačkog kraja
- Pakoštane – Benkovac – Asseria proteže se u jednom smjeru 25,8 km po jugozapadnom prostoru benkovačkog kraja
- Karin – Popovići – Bruška – Asseria - Benkovac proteže se 54 km po sjeveroistočnom prostoru benkovačkog kraja
- Benkovac - Karin - Asseria - Benkovac proteže se 50,7 km po sjevernom prostoru benkovačkog kraja
- Benkovac – Bulić – Vukšić – Perušić – Šopot – Benkovac proteže se 34,8 km po centralnom istočnom prostoru benkovačkog kraja

Turistička zajednica Benkovac bi obogatila turističku ponudu obilježavanjem **itinerara Antički putovi baštine** pod nazivom „**Benkovački miljokazi**“. Miljokazi bi omogućili posjetiteljima da se upuste u istraživanje značajnih povijesnih i kulturnih lokaliteta kroz jasno označene staze koje povezuju najvažnije točke baštine Ravnih kotara. Također, planira se razvoj novih **pješačkih, biciklističkih i jahačkih staza**, koje će dodatno obogatiti turističku infrastrukturu i omogućiti posjetiteljima da dožive prirodu i kulturne znamenitosti ovog područja na drugačiji način.

4.1.11. Atrakcijska osnova prostora Gračaca i Like – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Na analizirano prostoru nalaze se kulturno-povijesni spomenici koji svjedoče o njegovoj burnoj prošlosti. Iako je danas ovaj prostor rijetko naseljen, na njemu se nalazi mnogo arheoloških

lokaliteta i spomenika, koji bi mogli poslužiti kao temelj za buduću turističku valorizaciju. Kulturna baština uključuje ostatke srednjovjekovnih utvrda i naselja.

U tablici koja slijedi je prikaz kulturnih dobara.

Tablica 50 Kulturno-povijesna baština na području Gračaca i Like

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Ostatci staroga grada Zvonigrada	Palanka	Nepokretna pojedinačna
Crkva Vaznesenja Gospodnjega	Donja Suvaja	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Jurja mučenika	Gračac	Nepokretna pojedinačna
Stari most na rijeci Otučići	Gračac	Nepokretna pojedinačna
Crkva Rođenja Presvete Bogorodice	Mazin	Nepokretna pojedinačna
Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije	Palanka	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Proroka Ilije	Velika Popina	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uspenja Presvete Bogorodice	Deringaj	Nepokretna pojedinačna
Pravoslavna Crkva sv. Paraskeve (sv. Petke)	Pribudić	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Jovana Preteče	Bruvno	Nepokretna pojedinačna
Rakovnik kula	Zrmanja Vrelo	Nepokretna pojedinačna

Izvor: Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Kultura života i rada

Za područje Gračaca i Like karakteristična je **lička narodna nošnja**, koja je izrađena pretežno od vune. Muška nošnja prepoznaje se po **crvenoj kapi** s kitom koja visi s oboda i dugačkim crnim nitima, dok je za žene karakteristična **vunena pregača** i **torba** s vunanim kitama i izvezenim trakama. Osim narodnih nošnji, ovdje se izrađuju i razni **vuneni proizvodi** poput torbi, čarapa, prekrivača, drveni pribor za kuhanje, **keramičke posude** i drugi predmeti. Uslijed gospodarske stagnacije i iseljavanja stanovništva, lokalne **udruge** i **kulturna društva** su od presudne važnosti za očuvanje tradicije, posebno kroz poticanje kućne radinosti. Žene koje su dugo bile nezaposlene obučavaju se za rad na **tkalačkom stanu**, izradu uporabnih predmeta od vune i konca, izradu **keramike**, svijeća i suvenira. Ovi proizvodi se prodaju na turističkim lokalitetima poput ulaza u **Cerovačke pećine**.

Gastronomske posebnosti ovog područja uključuju **sireve s dodacima**, **ljekovito bilje**, **sušene gljive**, **gljive u octu**, **likere**, **džemove**, a noviji suveniri uključuju **keramičke ovčice** i figurice ličkog dida u narodnoj nošnji, koje su proizvele žene iz udruge **Prospero**.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Prostor Gračaca i Like, kao i mnogi dijelovi Hrvatske, obiluje povijesnim događajima i znamenitim osobama koje bi se mogle koristiti za razvoj turističkih manifestacija. Jedna od najpoznatijih figura s ovog područja je **Marijan Matijević**, poznat kao „**Junak iz Like**“, koji je bio nekada najjači čovjek na svijetu. Marijan Matijević je rođen u **Dubokom Dolu** kraj Gračaca i postao je poznat nakon što je pobijedio svjetskog prvaka u hrvanju u cirkusu. Kasnije je nastavio karijeru u cirkusu, demonstrirajući svoju nevjerojatnu snagu diljem svijeta. Ova priča o ličkom junaku može postati temelj za razvoj atraktivnih turističkih manifestacija i edukacija o povijesti ovog kraja.

Manifestacije

Jedna od najvažnijih manifestacija na području Gračaca i Like je "**Jesen u Gračacu**", koja okuplja lokalne proizvođače i obrtnike. Posjetitelji imaju priliku uživati u autohtonoj gastronomiji te kupovati lokalne proizvode i rukotvorine. Tijekom manifestacije nastupaju i kulturno-umjetnička društva koja čuvaju tradiciju, običaje i folklor ovog kraja. Pored toga, tijekom godine organiziraju se i vjerske manifestacije povodom katoličkih i pravoslavnih blagdana. Ove manifestacije uključuju procesije i prateće **seoske fešte**, koje okupljaju lokalno stanovništvo i posjetitelje.

Na području Like i Gračaca ističu se i druge značajne manifestacije poput:

- GO! Festival-donosi bogat program aktivnosti koje spajaju prirodu, kulturu i gastronomiju podvelebitskog kraja,
- Kulturno ljeto u općini Gračac- radionice i festival kreativnosti, umjetnosti, vještina i dobre vibre.

Tablica 51 Manifestacije u Gračacu i Lici

Gračac	Jesen u Gračacu
	Kulturno ljeto
	Defile povijesne postrojbe u organizaciji udruge Prospero
	Dani Općine Gračac

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

Kulturne i vjerske ustanove

Kulturni život na analiziranom području koncentriran je u knjižnici i čitaonici u Gračacu. To je jedina javna kulturna ustanova u kojoj se organiziraju izložbe i kulturne manifestacije. Osim

knjižnice, značajnu ulogu imaju i kulturne udruge poput Hrvatskog kulturnog društva Napredak, KUD Šokadija i Udruga Prospero. Udruga Prospero organizira edukacije i radionice koje se bave problemima nezaposlenosti i lošeg položaja žena i mladih u društvu. Na području Gračaca djeluje i franjevački samostan, koji predstavlja važan centar duhovnosti.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni na ličko-pounskom području služe za potrebe lokalnog stanovništva. Igrališta za **košarku, nogomet i dvoranske sportove** su dostupna. Posjetitelji također mogu koristiti ove objekte.

Atrakcije zbog atrakcija

Trenutno na analiziranom području nije dostupna nijedna specifična atrakcija koja bi se mogla svrstati u kategoriju „**atrakcija zbog atrakcija**“.

Turističke paraatrakcije

U kategoriji **turističkih paraatrakcija**, svi glavni servisi putovanja, gospodarski i upravni sadržaji te obrazovne institucije smješteni su u **Gračacu**. Ovo područje je **prometno čvorište**, povezano **autocestom A1** (izlaz sv. Rok), **magistralnim i lokalnim cestama**. Također, postoji i željeznička postaja u Gračacu, no **željeznička pruga** mora biti modernizirana i na njoj mora zaživjeti putnički i teretni promet., U manjim naseljima ovog područja nalaze se osnovni **trgovački, zdravstveni i upravni servisi** koji zadovoljavaju osnovne potrebe lokalnog stanovništva, a ujedno mogu pružiti i usluge dnevnim posjetiteljima i turistima. U Gračacu postoji Dom zdravlja Zadarske županije i ispostava Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije. Bolesnici u ozbiljnijim zdravstvenim stanjima se obrađuju i zbrinjavaju u OB Zadar.

4.1.12. Atrakcijska osnova prostora Gračaca i Like – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Prostor Gračaca i Like se prostire u podnožju sjeverne strane **Velebita**, po **Ličkom sredogorju** sa zapadne strane, i **Plješevice** na istočnoj strani, dok granica prema Bosni i Hercegovini na sjeveroistoku prati dolinu rijeke **Une**. Visine ovog prostora variraju od 500 m do 800 m, dok se najviša područja penju do 1200 m. Geološki, ovaj prostor je karakteriziran krškim padinama s krškim poljima, dolinama i speleološkim objektima, poput **Cerovačkih** i Donjih Cerovačkih (**Turkaljevih**) **pećina**. Također, značajna geološka obilježja ovog područja su **krška polja**, poput **Gračačkog, Velike i Male Popine**, koja su važna za agrikulturu.

Klima

Ličko-pounski prostor ima umjereno toplu i vlažnu klimu sa svježim ljetom, tipa **Cfc** prema Köppenu. Ovo područje je poznato po najhladnijim zimama u Zadarskoj županiji. Zimi je čest snijeg i niske temperature, što je karakteristično za **umjereno kontinentalnu i planinsku klimu**. **Ljeti**, dani su topli, dok noći ostaju svježije, pružajući ugodne uvjete za vanjske aktivnosti u većem dijelu godine, osim tijekom najhladnijih mjeseci.

Voda

Glavne rijeke koje teku kroz ovaj prostor su **Una, Otuča, i Ričica**. **Otuča i Ričica** su ličke ponornice, a voda iz **Ričice** se koristi za napajanje **RHE Obrovac** (akumulacija **Štikada**). Rijeka **Una**, koja izvire pored mjesta **Donja Suvaja**, ima značajnu kulturnu i turističku vrijednost, jer izvire u obliku **modrozelenog jezera** okruženog visokim stijenama. Na rijeci Uni nalaze se slapovi u **Martin-Brodu i Štrbačkom buku**, koje čine atraktivnu destinaciju za posjetitelje. Uz rijeku Unu nalazi se i ribogojilište pastrva u **Donjoj Suvaji**.

Biljni svijet

Ličko-pounski prostor karakterizira slaba naseljenost, a najveća polja koja se koriste za poljoprivredne aktivnosti su **Gračačko polje, Mala i Velika Popina**. Dominiraju prirodna područja pokrivena **bukovom šumom, travnjacima**, prijelaznim šumama i makijom. Zbog prirodnih pašnjaka, prostor je pogodan za razvoj stočarstva. Ovo područje je prikladno za **uzgoj šljiva**.

Životinjski svijet

Područje je bogato **divljom faunom**. Značajni predstavnici životinjskog svijeta uključuju **divlje svinje, medvjede, vukove, čagljeve, i jelene**. Zbog bogatstva divljači, ovo područje je pogodno za lov, iako lovni turizam još nije razvijen. Stanovnici ovog područja se bave i stočarstvom, te uzgajaju **ovce, koze, krave, i perad**. U **Donjoj Suvaji** nalazi se **ribogojilište pastrva**, uz koje se planira izgradnja turističkog izletišta.

Zaštićena prirodna baština

Na ovom prostoru postoje zaštićena područja. Primjerice, **Cerovačke pećine**, su smještene unutar **Parka prirode Velebit** i zaštićene kao **poseban geomorfološki rezervat**. Ove pećine su vrlo poznate i značajne. Cerovačke pećine sastoje se od tri špilje (Donja, Srednja i Gornja), a ukupan istraženi kanal dostiže dužinu od 4 km. Za turistički posjet uređeno je prvih 700 m Donje i Gornje špilje.

Na prostoru ove prostorno-razvojne cjeline je i **Vrelo Une** koje je hidrološki spomenik prirode. Brojne druge zaštićene prirodne i biljne vrste čine ovaj prostor značajnim za očuvanje bioraznolikosti.

Prirodna lječilišta

Na ličko-pounskom području, osim blagotvornog utjecaja brdsko-planinske klime na zdravlje, ne postoje drugi prirodni lječilišni čimbenici, stoga ne postoje preduvjeti za lječilište na ovom području.

Turističke staze, putovi i ceste

Ličko-pounski prostor obiluje atraktivnim **planinarskim stazama** i **penjačkim smjerovima**, idealnim za ljubitelje prirode i aktivnog turizma. Ovdje se turisti mogu odlučiti za obilazak područja automobilom, motociklom i biciklom. Vožnja biciklom omogućuje istraživanje krajolika na dinamičan način. Biciklističke staze nude priliku za upijanje prirodnih ljepota, dok su rafting, kayaking i canoeing popularne aktivnosti na rijeci Uni. Rijeka Una nudi velike mogućnosti za avanturistički turizam, i ima potencijal da postane jedna od najatraktivnijih rafting staza u Europi. Izvor rijeke Une i okolna područja dostupna su posjetiteljima koji mogu prići po uređenoj planinarskoj stazi s vidikovcima i odmorištima.

4.1.13. Atrakcijska osnova prostora Biogradske rivijere – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Biogradska rivijera raspolaže s kulturno-povijesnom baštinom, uključujući arheološke lokalitete i spomenike, te se smatra jednom od bogatijih područja u Hrvatskoj. Ova baština čini temeljnu atraktivnost za razvoj kulturnog turizma. Dio lokaliteta i spomenika nije dovoljno turistički valoriziran, stoga je potrebno izdvojiti one s najvećim potencijalom za turistički razvoj.

Tablica 52 Kulturno-povijesna baština na Biogradskoj rivijeri

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Kulturno-povijesna cjelina naselja Sv. Filipa i Jakova	Sveti Filip i Jakov	Kulturno povijesna cjelina
Kulturno povijesna cjelina mjesta Turanj	Turanj	Kulturno povijesna cjelina
Zaseok Mandići i kula Fortica na otoku Babcu	Babac	Kulturno povijesna cjelina
Ostaci antičke arhitekture	Biograd na Moru	Arheologija

Ostaci antičkog pristaništa	Biograd na Moru	Arheologija
Novovjekovni brodolom	Pakoštane	Arheologija
Ostaci antičke arhitekture	Pakoštane	Arheologija
Antičke pristanišne instalacije	Sukošan	Arheologija
Ostaci antičke rustične vile s pristaništem	Sveti Filip i Jakov	Arheologija
Ostaci antičke arhitekture	Turanj	Arheologija
Ostaci antičkog pristaništa	Turanj	Arheologija
Crkva sv. Roka Ispovjednika	Bibinje	Nepokretna pojedinačna
Ostaci crkve sv. Katarine	Biograd na Moru	Arheologija
Dvorine - ostatci Rogovskoga dvora	Sveti Filip i Jakov	Arheologija
Stara župna crkva sv. Mihovila	Sveti Filip i Jakov	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Andrije	Babac	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije na groblju	Turanj	Nepokretna pojedinačna
Arheološko nalazište Gradina	Turanj	Arheologija
Kula	Turanj	Nepokretna pojedinačna
Spomenik palim borcima	Biograd na Moru	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe od Milosrđa	Sukošan	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Stošije	Biograd na Moru	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Roka (sv. Mihovil)	Sveti Filip i Jakov	Nepokretna pojedinačna
Maškovića han	Vrana	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Andrije	Vrgada	Nepokretna pojedinačna
Templarska gradina	Vrana	Arheologija
Crkva sv. Ivana evanđelista	Biograd na Moru	Arheologija
Arheološki ostaci crkve sv. Tome	Biograd na Moru	Arheologija
Kulturno-povijesna cjelina naselja Bibinje	Bibinje	Kulturno povijesna cjelina
Ostaci velikog antičkog operativnog pristaništa i okolnog kulturnog sloja	Biograd na Moru	Arheologija
Kulturno-povijesna cjelina grada Biograda na moru	Biograd na Moru	Kulturno povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina Sukošan	Sukošan	Kulturno povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina Pakoštane	Pakoštane	Kulturno povijesna cjelina
Crkva sv. Nediljice	Vrana	Nepokretna pojedinačna

Arheološki ostatci rimskog akvadukta Biba-Jader (Vrana-Zadar) u predjelu Lonića	Bibinje	Arheologija
Arheološko nalazište gradina Samograd	Vrana	Arheologija
Znanje i umijeće proizvodnje živog vapna na tradicijski način	Više adresa	Nematerijalna
Arheološki ostaci crkve i groblje na lokalitetu Račice	Debeljak	Arheologija
Arheološko nalazište Bošana	Biograd na Moru	Arheologija
Arheološki ostaci rimskog akvedukta Biba-Jader (Vrana-Zadar) u predjelu Gajina	Biograd na Moru	Arheologija
Arheološki ostaci rimskog akvedukta Biba-Jader (Vrana-Zadar) u predjelu Gladuše	Biograd na Moru	Arheologija
Crkva Sv. Trojice	Vrgada	Nepokretna pojedinačna
Most preko potoka Pećine	Vrana	Arheologija
Podmorsko arheološko nalazište iz razdoblja antike	Pakoštane	Arheologija
Crkva Sv. Mihovila i rimokatoličko groblje	Vrana	Nepokretna pojedinačna
Crkva Uzašašća gospodinova (glavni oltar, slika Bogorodice s djetetom, Sv. Mihovilom i Sv. Petrom)	Pakoštane	Nepokretna pojedinačna
Crkvine sa crkvom Sv. Marije	Pakoštane	Arheologija
Misni ornat iz župe presvetog Trojstva	Vrgada	Pokretna pojedinačna
Ostaci antičke luke u Pakošanama u uvali Janice	Pakoštane	Arheologija
Ljetnikovac Damiani sa kapelicom Gospe od Zdravlja	Vrgada	Arheologija
Umijeće zidanja "u suho"		Nematerijalna

Izvor: Turistička zajednica Biograd na Moru, Turistička zajednica Pakoštane, Turistička zajednica Sukošan, Turistička zajednica Sv. Filip i Jakov, Turistička zajednica Bibinje, Prostorni plan Zadarske županije (2023.), i Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Pokretni spomenici kulturne baštine

Biogradska rivijera bogata je pokretnim spomenicima kulturne baštine koji čuvaju povijest, tradiciju i umjetnički duh ovog kraja. Među njima su liturgijske riznice, umjetnički predmeti poput slika, skulptura, ali i povijesni namještaj, crkveni inventar, te brojni proizvodi umjetničkog obrta.

Kulturno-povijesne cjeline

Naselja poput **Sv. Filipa i Jakova** te **Turnja** zaštićena su kao kulturno-povijesne cjeline, dok je zaseok **Mandići** na otoku Babcu, zajedno s kulom Fortica, vrijedan primjer povijesnog naselja. U **Bibinjama** i **Biogradu na Moru** očuvane su kulturno-povijesne cjeline koje svjedoče o kontinuitetu života na ovom području.

Arheološki lokaliteti

Biogradska rivijera čuva brojne arheološke lokalitete. Ističu se ostaci **antičke arhitekture** i **pristaništa** u Biogradu na Moru, Turnju i Pakošanama, kao i brodolom iz 16. Stoljeća te antičke pristanišne instalacije u Pakošanama i Sukošanu. Značajni su i arheološki ostatci **rimskog akvedukta Biba-Jader** koji se protežu od Vrane do Zadra, uključujući predjele Lonića, Gajina i Gladuše.

Nepokretni spomenici

Među nepokretnim spomenicima posebno se ističu sakralni objekti kao što su:

- **Crkva sv. Roka Ispovjednika** u Bibinjama,
- **Crkva sv. Andrije** na otoku Babcu i Vrgadi,
- **Crkva sv. Stošije** u Biogradu na moru,
- **Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije** u Turnju.

Značajan je i **Maškovića han** u Vrani, jedinstveni primjer osmanske arhitekture u Hrvatskoj, koji danas služi kao turistički i kulturni centar. U Biogradu na moru nalazi se **spomenik palim borcima**, važan podsjetnik na povijesne događaje ovog kraja.

Preventivno zaštićeni lokaliteti

Preventivno zaštićeni lokaliteti dodatno obogaćuju ponudu Biogradske rivijere. Među njima su:

- **Arheološki ostaci crkve i groblje na lokalitetu Račice kod Debeljaka,**
- **Most preko potoka Pećine u Vrani,**
- **Podmorsko arheološko nalazište iz razdoblja antike u Pakošanama.**

Nematerijalna baština

Nematerijalna baština ovog kraja također je vrijedna očuvanja. Posebno se ističu:

- **Umijeće zidanja "u suho", karakteristično za gradnju suhozida i pastirskih kućica,**
- **Znanje i umijeće proizvodnje živog vapna na tradicijski način, koje se i danas primjenjuje.**

Kultura života i rada

Kategorija turističkih atraktivnosti koje se temelje na kulturi života i rada doprinosi prepoznatljivosti pojedine destinacije i u pojedinim slučajevima može biti osnova za produženje turističke sezone. U ovoj kategoriji obuhvaćene su posebnosti folklor, rukotvorine, tradicijska gradnja, tradicijski obrti, vinogradarstvo, gastronomija, suvremena proizvodnja te razne druge kulturne posebnosti destinacije. Narodne nošnje Biogradske rivijere, karakteristične su za jadranski kulturni krug. Narodne nošnje se čuvaju u lokalnim etnološkim zbirkama te ih brojna kulturno-umjetnička društva ovog područja koriste prilikom izvođenja tradicionalnih narodnih plesova. Osim uobičajenih turističkih manifestacija, moguće je organizirati turističke edukativne radionice o folklornim posebnostima ovog područja, uključujući edukacije o tradicionalnim vezovima koji ukrašavaju nošnje, tradicionalnim plesovima i sličnim sadržajima.

Tradicija klapskog pjevanja, karakteristična za područje cijele istočne obale Jadrana, već je turistički valorizirana kroz brojne manifestacije.

Ugostiteljska i turistička tradicija Biogradske rivijere seže u same početke organiziranog turizma na području ove prostorno-razvojne cjeline. Kako bi se unaprijedila kvaliteta turističke ponude ključno je ojačati suradnju s lokalnim proizvođačima autohtonih prehrambenih proizvoda i pića, što bi posjetiteljima omogućilo autentičan i jedinstven doživljaj ove destinacije.

U prošlosti su život i rad na priobalnom dijelu Biogradske rivijere bili obilježeni mirnim i skromnim načinom života, s naglaskom na poljoprivredu i ribarstvo. U poljoprivredi se ističe uzgoj maslina, vinove loze i povrća, dok su se u stočarstvu pretežno uzgajale ovce, koze i perad, i to uglavnom za vlastite potrebe. Lokaliteti na kojima je još vidljiv ovakav način života doprinose autentičnosti turističke ponude. Kamen je bio najdostupniji i najkorišteniji građevinski materijal. Danas suvremeni materijali s boljim izolacijskim svojstvima koji su i jeftiniji sve više zamjenjuju praksu korištenja kamena. Tipične kuće građene su na kat. U prizemlju je bila konoba, prostor za dnevni boravak i kuhinja. Na katu su bile najčešće smještene samo spavaće sobe. Čestice na poljima su odvojene suhozidima.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Biogradska rivijera je kroz povijest bila značajna za ekonomiju, kulturu i politiku Dalmacije. Na ovom prostoru djelovali su značajni umjetnici, znanstvenici, vojskovođe, sportaši te pripadnici vladarskih i plemićkih⁵³ obitelji. Njihova djela i ostavština pružaju osnovu za razvoj turističkih sadržaja, poput tematskih manifestacija posvećenih povijesnim osobama, znanstvenih kongresa, memorijalnih sportskih događaja, vjerskih hodočašća i drugih oblika kulturnog turizma. Ova prostorno-razvojna cjelina je bila dio „Triplex Confiniuma⁵⁴“ te je imala burnu povijest obilježenu ratovima i političkim previranjima. Zainteresiranim turistima se mogu ponuditi tematske povijesne rute i događanja kako bi im se na originalan i moderan način približila povijest i nekadašnja strateška važnost ovog područja.

Manifestacije

Biogradska rivijera tijekom ljetne sezone nudi raznolik program manifestacija koje obogaćuju turističku ponudu ovog područja. Među najznačajnijima su događanja poput **Biogradskog ljeta**, koje uključuje raznovrsne sportske, zabavne i kulturne sadržaje. Ostali istaknuti događaji uključuju **Biogradsku noć**, tradicionalni **Slovenski vikend**, **Biograd Family and Friends festival** te nautički sajam **Biograd Boat Show**, koji privlače domaće i međunarodne posjetitelje.

Prirodne atrakcije ovog područja uključuju **Drvored čempresa** u Biogradu na Moru, koji pruža poseban ugođaj za šetnju i rekreaciju. Grad Biograd ima lijepu **šetnicu uz more**. Biograd je poznat i po organizaciji **jedriličarskih regata**, koje su dio turističke ponude za nautičare.

U segmentu zabavnih atrakcija Biograd na Moru nudi **Dalmaland Water & Amusement Park**, koji pruža zabavu za obitelji i mlade.

Sportsko-rekreacijski sadržaji dodatno obogaćuju turističku ponudu, uključujući **sportska igrališta**, koja su dostupna kako lokalnom stanovništvu, tako i posjetiteljima. Biogradska rivijera nudi brojne mogućnosti za aktivan odmor, oslanjajući se na prirodne i kulturne resurse, čime postaje atraktivna destinacija za različite profile turista.

Na ostalim područjima Biogradske rivijere organiziraju se brojne manje kulturno-turističke manifestacije poput **festivala klapskog pjevanja**, **pučkih fešta**, **likovnih kolonija**, **sportskih događaja**, **kulturnih ljeta** i **gastronomskih manifestacija**. Jedriličarske regate s međunarodnim sudjelovanjem česte su i vrlo popularne, osobito u Zadarskom kanalu.

⁵³ Obitelj grofova Borelli je posebno značajna za obranu od Turaka i kasnije unaprjeđenje poljoprivrede

⁵⁴ Tromeđa tri carstva, Otomanskog, republike Veneicije i Habsburškog carstva

Turistička sezona na Biogradskoj rivijeri simbolično se otvara manifestacijom "**Biogradski stol**" koji je festival izvorne hrane , pića, suvenira i folklora.

Područje općine **Sv. Filip i Jakov** poznato je po manifestaciji **Dani cvijeća**, koja se tradicionalno održava u predsezoni i na kojoj se okupi veliki broj izlagača i proizvođača cvijeća te sudionika iz Hrvatske i inozemstva. Tijekom sezone organiziraju se razne kulturne manifestacije poput folklornih susreta, pučkih fešta i likovnih kolonija.

Pakoštane organiziraju svake godine manifestaciju "**Dani vitezova vranskih**", koja se održava krajem kolovoza. Ova manifestacija oživljava srednjovjekovni život i bitke s Turcima, a održava se u autentičnom ambijentu uz Han Jusufpaše Maškovića u mjestu Vrana. Ostale manifestacije u Pakoštanima uključuju festivale klapskog pjevanja, ljetne karnevale i etno-gastro manifestacije poput "**Materine užance**".

Slijedeća tablica prikazuje značajna događanja na Biogradskoj rivijeri.

Tablica 53 Manifestacije na Biogradskoj rivijeri

Biograd na Moru	Biogradsko kulturno ljeto
	Biogradska noć
	Slovenski Vikend
	Biograd Family and Friends festival
	Biograd Boat Show
Sv. Filip i Jakov	Dani cvijeća
	likovne kolonije
	folklorni susreti
	tradicionalne pučke fešte
Općina Pakoštane	Dani Vitezova vranskih
	Uskršnja marena
	Prvosvibanjski zalogaj
	Mali križi malo biži
	Mirisi Dalmacije
	Dan o pamidora
	Litnja pričinjaža
	Materine užance
	Koncert na otočiću Sv. Juština
	Advent u selu
	Vrgadinske užonce
	Šetnje Vrgadom
	S klapom kroz misto

	Dragarske bumbete
	Mirisi ljeta
	Fete i bokuni
	Zimska liga Dalmacije
	Hajdemo do Vrane
	MTB maraton Vransko jezero
	DM eko trail
	Regata malih katamaran
	Turnir u boćama
	Vaterpolo turnir
	Ljetne igre
Bibinje	Raspivano Bibinje
	Smotra folklor
	Bibinjski kogo
	Bibinjski gušti

Izvor: Turistička zajednica Biograd na Moru, Turistička zajednica Pakoštane, Turistička zajednica Sukošan, Turistička zajednica Sv. Filip i Jakov, Turistička zajednica Bibinje

Kulturne i vjerske ustanove

Zavičajni muzej grada Biograda na Moru jedina je kulturna ustanova na području Biograda. Muzej čuva spomeničku baštinu biogradskog primorja i okolice. Vrlo je atraktivna kulturno-povijesna zbirka "**Teret potopljenog mletačkog broda iz 16. stoljeća**⁵⁵".

Pored Zavičajnog muzeja, Biograd na Moru ima i niz zaštićenih kulturnih dobara koja obogaćuju kulturno-povijesnu ponudu grada. Među njima su:

- **Kulturno-povijesna cjelina grada Biograda na Moru** – zaštićeno kulturno dobro koje obuhvaća povijesnu jezgru grada,
- **Ostaci antičke arhitekture** – arheološki lokaliteti koji svjedoče o bogatoj povijesti ovog područja,
- **Ostaci antičkog pristaništa** – važno svjedočanstvo povijesnog značaja Biograda kao pomorske luke,
- **Crkva sv. Ivana Evanđelista** – arheološki lokalitet od povijesnog značaja,

⁵⁵ Brod je plovio na relaciji Venecija Carigrad i prevezio je raznovrsnu skupocjenu robu za trgovanje, a potonuo je 1583. g.

- **Arheološki ostaci crkve sv. Tome** – zaštićeni arheološki lokalitet,
- **Spomenik palim borcima** – nepokretno pojedinačno dobro koje obilježava povijesne događaje,
- **Arheološko nalazište Bošana** – preventivno zaštićeno dobro koje čuva ostatke povijesnih struktura,
- **Arheološki ostaci rimskog akvedukta Biba-Jader** – preventivno zaštićeno arheološko dobro koje svjedoči o naprednoj infrastrukturi Rimskog carstva,
- **Ostaci velikog antičkog operativnog pristaništa i okolnog kulturnog sloja** – zaštićeno kulturno dobro koje svjedoči o povijesnoj važnosti Biograda na moru,

Gore navedena kulturna dobra, zajedno sa Zavičajnim muzejom, čine Biograd na Moru zanimljivim kulturno-povijesnim odredištem i pružaju mogućnosti za turističku valorizaciju.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Većina sportsko-rekreacijskih sadržaja, je namijenjeno lokalnom stanovništvu i turistima. Ovi sportsko-rekreacijski sadržaji su smješteni na priobalnom urbanom području. Tijekom turističke sezone broj dostupnih sadržaja raste jer su u funkciji sportski tereni koji pripadaju hotelima, turističkim naseljima, autokampovima, kao i sportsko-rekreativni sadržaji na plažama. Osim sportskih igrališta u Biogradu i susjednim općinama su dostupni i teniski tereni, mini-golf, nogometna i košarkaška igrališta, igrališta za odbojku na pijesku i mnogi drugi sadržaji koje koriste turisti.

Privatne poduzetničke inicijative osiguravaju sportsko-rekreacijske usluge, poput iznajmljivanja plovila, bicikala, skutera, ronilačke opreme, opreme za jedrenje na dasci, usluge parasailinga i slično. Na nekoliko lokacija moguće je unajmiti konje za rekreativno i terapijsko jahanje. Otvoreni i zatvoreni bazeni namijenjeni turistima nalaze se u sklopu hotela i turističkih naselja. Većina sportsko-rekreacijskih sadržaja na otvorenom prostoru ovisna je o vremenskim uvjetima i nije dostupna tijekom hladnijeg dijela godine.

Atrakcija zbog atrakcije

Turistički izletnički brodovi koji iz Biograda vode turiste u **Nacionalni park Kornati** i **Park prirode Telašćica** predstavljaju atraktivnu i popularnu ponudu ove rivijere. Ostali sadržaji poput kockarnica⁵⁶ i noćnih klubova ne postoje na ovoj rivijeri.

⁵⁶ Npr. u Biogradu postoji automat klub ali ne spada u kategoriju kockarnica.

Turističke paraatrakcije

Kategorija turističkih paraatrakcija obuhvaća prometnu infrastrukturu, servise putovanja, gospodarske i upravne sadržaje, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije i trgovine. Ova indirektna turistička ponuda osigurava ugodan, siguran i kvalitetan boravak turista na destinaciji.

Područje Biogradske rivijere dobro je prometno povezano s ostatkom Hrvatske i inozemstvom. Izgradnja autoceste A1 Zagreb – Split – Dubrovnik značajno je skratila vrijeme putovanja do Biogradske rivijere. Obližnja međunarodna zračna luka Zadar omogućuju brzu i povoljnu povezanost s 64 europska grada i to je važan preduvjet za produljenje turističke sezone. Uz autocestu i zračnu luku, priobalno urbano područje Biogradske rivijere povezano je i magistralnim cestama. U Gaženici je luka koja je povezana nacionalnim i međunarodnim pomorskim linijama.

U svakoj jedinici lokalne samouprave na Biogradskoj rivijeri nalaze se gospodarski, upravni, zdravstveni i trgovački objekti koji zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva i turista

4.1.14. Atrakcijska osnova prostora Biogradske rivijere – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Priobalna područja Biogradske rivijere, gdje su smještene općine Sv. Filip i Jakov, Bibinje, Pakoštane, Sukošan i grad Biograd na moru odlikuju se niskom, razvedenom obalom s plitkim morem, brojnim uvalama i plažama. Šljunčane, pješčane i kamenite plaže, bilo prirodne, uređene ili neuređene, predstavljaju ključan turistički resurs. U tablici koja slijedi je dan popis plaža s detaljnim opisima, uključujući informacije o uređenju, pristupačnosti i dominantnom tipu plaže. Ove plaže čine središnji dio ljetno-kupališne ponude Biogradske rivijere.

Tablica 54 Plaže na Biogradskoj rivijeri

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Općina Sukošan	Plaža Marina Dalmacija	Pod koncesijom; uređena šljunčana plaža
	Plaža Zlatna luka	Šljunčana uređena plaža sa prirodnom hladovinom
	Glavna plaža Dječji raj	Plaža s plitkim pješčanim dnom, obala je djelom popločana kamenim pločama, a djelom prekrivena oblucima
	Plaža Makarska	Uređena, popločana plaža sa oblucima
	Tustica	Prirodna kamenita plaža sa borovom šumom na obali
	Soline	Šljunčana plaža

	Barbir	Kamenita plaža
	Podvare	Prirodna i kamenita plaža
	Punta	Šljunčana plaža, ograđena plutačama
	Brajde	Pjeskovita plaža
Općina sv. Filip i Jakov, sv. Filip i Jakov	Plaža „Iza banja“	Betonirana, pješčana i šljunčana plaža
	Plaža „Croatia“	Šljunčana plaža
Općina sv. Filip i Jakov, Turanj	Plaža Morovička	Šljunčana plaža
Općina sv. Filip i Jakov, sv. Petar	Plaža Tustica	Prirodna šljunčana plaža
Grad Biograd na Moru	Plaža Mletak	Uređena pješčana plaža
	Plaža Soline	Uređena pješčana plaža
	Plaža Dražica	Uređena pješčana plaža
	Plaža Bošana	Uređena pješčana plaža
	Plaža Crvena luka	Pješčana plaža
	Plaže Slanica, Katarina i Planac	Divlje plaže
Općina Bibinje	Plaža Punta	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Punta Rožica	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža na Škaljici	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Šulterovo	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Karabani	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Dva mosta	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Lipauska	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
Općina Pakoštane	Plaža Janice	Uređena, šljunčana plaža;
	Plaža Punta	Uređena, šljunčana plaža
	Plaža Pilatuša	Uređena, šljunčana plaža
	Plaža Bužakovina	Pješčana plaža
	Plaža Kozarica	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Porat	Šljunčana plaža
	Plaža Torine	Šljunčana plaža

	Plaža Dolaška Drga	Uređene šljunčana i betonska plaža sa svim popratnim sadržajima
	Plaža Poškaljina	Divlje plaže
	Plaža Podbrizi	Pješčana plaža
	Plaža Pržine	Šljunčana plaža
	Plaža Kranje	Divlje plaže
	Plaža Dražice	Divlje plaže
	Plaža Crkvine	Plaža na Vranskom jezeru

Turistička zajednica Biograd na Moru, Turistička zajednica Pakoštane, Turistička zajednica Sukošan, Turistička zajednica Sv. Filip i Jakov, Turistička zajednica Bibinje

Plaže na Biogradskoj rivijeri uključuju raznovrsne opcije od uređenih šljunčanih plaža s popratnim sadržajima poput Marine Dalmacija u Sukošanu, plaže Punta u Bibinju te Janice i Punta u Pakoštanima, do prirodnih i divljih plaža poput Tustice u Sukošanu, Slanice u Biogradu i Crkvine na Vranskom jezeru. Ove plaže pružaju opcije za sve vrste posjetitelja, od obitelji s djecom do avanturista koji traže netaknutu prirodu. Šljunčane, pješčane i betonirane plaže s tuševima, ležaljka i igralištima čine ovaj prostor pogodnim za turiste tijekom ljetne sezone.

Klima

Klima Biogradske rivijere, s toplim ljetima i blagim zimama, omogućuje dugu sezonu turizma, dok povoljni vjetrovi čine ovo područje atraktivnim za nautički turizam. Zadarski kanal popularna je destinacija za jedriličare, a regate su postale redoviti događaji koji dodatno obogaćuju turističku ponudu.

Voda

More, kao glavni turistički resurs, je u središtu ljetno-kupališne ponude Biogradske rivijere. Plaže, bilo uređene ili prirodne, pružaju raznovrsne mogućnosti za odmor i aktivnosti, dok njihova atraktivnost privlači posjetitelje iz cijelog svijeta.

Biljni i životinjski svijet

Područje Biogradske rivijere obiluje zimzelenom mediteranskom vegetacijom, osobito hrastom crnikom, koji dominira krajobrazom. Nekadašnji vinogradi, voćnjaci i maslinici, koji su s vremenom zapušteni, danas se obnavljaju i ponovno oblikuju atraktivne krajolike. Posljednjih godina posebno se intenzivira sadnja maslinika i vinograda. Novi i obnovljeni maslinici i vinogradi predstavljaju preduvjet za razvoj vinskih staza i puteva maslinovog ulja te proširenje enološke i gastronomske ponude.

More je umjereno bogato ribama i školjkama koje čine osnovu lokalne gastronomske ponude. Podmorje je poznato po raznovrsnoj flori i fauni, što omogućuje razvoj ronilačkog i ribolovnog turizma. Park prirode Vransko jezero važno je stanište ptica, pri čemu je njegov sjeverozapadni dio zaštićen kao poseban ornitološki rezervat, dok je cijelo jezero proglašeno europski važnim područjem za ptice.

Zaštićena prirodna baština

Zaštićeni dijelovi prirode predstavljaju značajan resurs za razvoj turizma. Biogradska rivijera, zahvaljujući svojoj biološkoj, krajobraznoj i geomorfološkoj raznolikosti, obuhvaća područja pod različitim stupnjevima zaštite.

Zaštićeni dijelovi prirode na Biogradskoj rivijeri obuhvaćaju niz atrakcija značajnih za turizam. Među njima su park prirode Vransko jezero, koji se proteže kroz općine Pakoštane i Biograd na Moru, te spomenici parkovne arhitekture poput Parka Folco Borelli u Sv. Filipu i Jakovu i drvoreda čempresa u Biogradu. Bibinje nudi biciklističku stazu Bibinje Bike Adventure, dok Pakoštane dodatno ističe atrakcija poput Staze tri škoja, otoka Vrgade, izvora vode Pečine, područja Bak te vidikovca Čelinka, koji pružaju panoramski pogled na okolicu. Ove prirodne atrakcije pridonose raznolikosti turističke ponude na rivijeri.

Lječilišni turizam

Specijalna bolnica za ortopediju u Biogradu na Moru je dobila niz ulaganja tijekom zadnjih godina. U 2024. godini je odobreno financiranje projekta „Poboljšanje kvalitete postojećih i uvođenja novih usluga u zdravstvenom turizmu“ vrijednog 3.326.735,96 eura, od čega 2.623.829,72 eura bespovratnih sredstava iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti. Biogradska bolnica sredstva iz NPOO-a osigurala je kroz javni poziv Ministarstva turizma i sporta „Regionalna diversifikacija i specijalizacija hrvatskog turizma kroz ulaganja u razvoj turističkih proizvoda visoke dodane vrijednosti“. Specijalna bolnica za ortopediju je prepoznata kao kvalitetna zdravstvena ustanova za ortopedске operacije i rehabilitaciju bolesnika u Hrvatskoj. Ova zdravstvena ustanova ima potencijal da postane osnova lječilišnog turizma u Biogradu.

Turističke staze, putovi i ceste

Svako mjesto na području Biogradske rivijere ima uređenu šetnicu uz more. Obalna šetnica povezuje naselja Turanj i Sveti Filip i Jakov, omogućujući ugodnu šetnju uz more između ova dva mjesta. Što se tiče ostalih mjesta na Biogradskoj rivijeri, a to su Pakoštane, Biograd na Moru, Bibinje i Sukošan – ne postoje izravne obalne šetnice koje ih u potpunosti međusobno povezuju. Međutim, svako od tih mjesta ima spomenute vlastite šetnice uz more koje pružaju prekrasne poglede i prilike za opuštanje. Primjerice, u Biogradu na Moru nalazi se šetnica uz plažu Dražica, koja je popularna među posjetiteljima. Iako ne postoje kontinuirane šetnice koje povezuju sva

navedena mjesta Biogradske rivijere, vožnja biciklom ili automobilom duž jadranske obale omogućuje uživanje u prekrasnim obalnim krajolicima između ovih destinacija.

Brojni biciklisti koji žele putovati između naselja često koriste Jadransku magistralu, što ih izlaže opasnostima zbog intenzivnog prometa tijekom ljetne sezone.

Atraktivnost obalnog područja Biogradske rivijere otvara mogućnost za povezivanje naselja šetnicama i biciklističkim stazama uz more, uz koje bi bili razni turistički sadržaji i usluge. **Jadranska magistrala je** atraktivno položena dužobalna cesta uz koju bi se mogle dograditi turističke staze i biciklističke rute tako da ne koriste kolnik.

4.1.15. Atrakcijska osnova Ninske rivijere – Kultura i baština

Zaštićena kulturno-povijesna baština

Pored prirodnih, Ninska rivijera, obiluje povijesnim i kulturnim znamenitostima. Ova prostrono-razvojna cjelina nudi raznovrsnu turističku ponudu temeljenu na kulturnim dobrima i tradiciji.

Grad Nin poznat je po svojoj bogatoj povijesti i kulturnim lokalitetima koji svjedoče o njegovoj važnosti kroz različita povijesna razdoblja. Crkva sv. Križa, poznata i kao "najmanja katedrala na svijetu", smještena u središtu grada, okružena je prapovijesnim i antičkim nalazima, čineći je kulturnim dobrom od nacionalnog značaja. Rimski mozaici i arheološki ostaci rimske stambene kuće s mozaicima ističu se kao dokazi o značaju Nina tijekom doba Rimskog Carstva. Kulturno-povijesna cjelina grada Nina i kopnena arheološka zona pružaju cjelovit uvid u bogatu povijest ovog povijesnog grada. Crkva sv. Asela (Anselma) i Crkva sv. Ambroza, također su smještene u Ninu, predstavljaju nepokretna dobra koja svjedoče o povijesnoj i duhovnoj važnosti ovog područja. Posebno je značajna Svetkovina Gospe od Zečeva, nematerijalno kulturno dobro koje odražava duboku vjersku i kulturnu tradiciju lokalnog stanovništva.

Općina Vrsi svojim povijesnim lokalitetima doprinosi Ninskoj rivijeri. Crkva Gospe od Zečeva, zaštićeno nepokretno kulturno dobro, jedno je od najvažnijih mjesta duhovne baštine. Ostaci crkve sv. Lovre te Crkva sv. Jakova dodatno naglašavaju povijesni značaj ove općine.

Naselje Zaton, koje se nalazi u sastavu grada Nina, obiluje arheološkim lokalitetima. Ostaci antičke luke svjedoče o važnosti ovoga područja u doba antike, dok Crkva sv. Nikole predstavlja nepokretno kulturno dobro koje privlači posjetitelje svojom povijesnom i arhitektonskom vrijednošću. Ova su mjesta idealna za istraživanje povijesti kroz neposredan doživljaj prostora. Važno je napomenuti da povijest šireg prostora današnjeg Zatona pripada povijesti Nina, budući da je Zaton kao naselje formiran tek u 18. stoljeću. Većina povijesnih nalaza i lokaliteta s tog prostora direktno je povezana s poviješću i razvojem grada Nina.

Na otoku Viru ističe se Utvrda "Kaštelina", zaštićeno arheološko dobro koje svjedoči o obrambenom značaju ovog područja tijekom prošlih stoljeća. Njena atraktivna lokacija i očuvanost čine je nezaobilaznim mjestom za ljubitelje povijesti i kulture.

Privlaka doprinosi Ninskoj rivijeri svojim povijesnim lokalitetima poput Crkve sv. Vida, nepokretnog kulturnog dobra, te arheološkog nalazišta Tiraboškovića, koje je preventivno zaštićeno. Jadranska marijanska maritimna hodočašća su nematerijalno kulturno dobro i ističu vjerski značaj Ninske rivijere te privlače brojne hodočasnike.

U tablici koja slijedi je navedena kulturno-povijesna baština Ninske rivijere.

Tablica 55 Kulturno-povijesna baština Ninske rivijere

Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta
Crkva sv. Križa i okolno područje s prapovijesnim i antičkim nalazima	Nin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Crkva sv. Asela (Anselma)	Nin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Ostaci gospodarskog kompleksa Manfrin	Nin - Grbe	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Ostaci antičke luke	Nin - Zaton	Arheologija
Crkva sv. Križa i okolno područje s prapovijesnim i antičkim nalazima	Nin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Crkva sv. Asela (Anselma)	Nin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Crkva sv. Jakova	Vrsi	Nepokretna pojedinačna
Kula	Nin - Zaton	Nepokretna pojedinačna
Crkva Gospe od Zečeva	Vrsi	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Nikole	Nin - Zaton	Nepokretna pojedinačna
Rimski mozaik	Nin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno, Arheologija
Utvrda "Kaštelina"	Vir	Arheologija
Arheološki ostaci rimske stambene kuće s mozaicima	Nin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno, Arheologija
Kulturno-povijesna cjelina grada Nina (NIN-otok) i kopnena arheološka zona	Nin	Kulturno povijesna cjelina, nepokretno kulturno dobro - povijesna cjelina
Kip "Bogorodice s djetetom" (Gospa od Zečeva)	Nin	Pokretno kulturno dobro - pojedinačno

Inventar riznice Crkve sv. Asela (Anselma)	Nin	Pokretno kulturno dobro - zbirka
Ostaci crkve sv. Lovre	Vrsi	Arheologija
Svetkovina Gospe od Zečeva	Nin	Nematerijalna
Inventar Crkve sv. Anselma	Nin	Pokretno kulturno dobro - zbirka
Arheološko nalazište Tiraboškovića	Privlaka	Arheologija
Crkva sv. Ambroza	Nin	Nepokretna pojedinačna
Crkva sv. Vida	Privlaka	Nepokretna pojedinačna
Jadranska marijanska maritimna hodočašća	Više adresa	Nematerijalna

Izvor: Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Prostorni plan Zadarske županije (2023.) i Turistička zajednica Grada Nina

Kultura života i rada

Kultura života i rada na području Ninske rivijere temelji se na tradiciji poljoprivrede, ribarstva, proizvodnje soli te očuvanim običajima i gastronomiji. Ova prostorno-razvojna cjelina odlikuje se bogatom poviješću, autohtonim načinom života te skladom između čovjeka i prirode, što pridonosi njejoj atraktivnosti kao turističke destinacije.

Područja Nina, Vira, Vrsija i Privlake karakterizira mediteranska poljoprivreda, pri čemu prevladavaju uzgoj maslina, vinove loze i povrća, dok u stočarstvu dominira uzgoj ovaca i koza, prvenstveno za osobne potrebe.

Maslinici i vinogradi na ovom području posljednjih se godina intenzivno obnavljaju i šire, što je preduvjet za razvoj vinskih cesta i ruta maslinovog ulja te obogaćuje enološku i gastronomsku ponudu. Proizvodnja kvalitetnog maslinovog ulja i vina postaje sve važniji segment lokalne turističke ponude, dok obiteljska poljoprivredna gospodarstva mogu nuditi degustacije i prodaju autohtonih proizvoda.

Jedan od najprepoznatljivijih elemenata kulture rada u Ninu jest **Solana Nin**, koja već stoljećima proizvodi prirodnu morsku sol. Bazeni soli stvaraju jedinstven krajobraz, dok se tradicionalne metode proizvodnje prenose s generacije na generaciju. U sklopu solane se nalazi i mali muzej „Kuća soli“, koji posjetiteljima omogućuje uvid u proces proizvodnje te nudi edukativni sadržaj o značaju soli kroz povijest. Turistička valorizacija ovog resursa uključuje organizaciju festivala soli, tematskih radionica i interaktivnih tura koje dodatno obogaćuju ponudu destinacije.

Jedan od najpoznatijih autohtonih proizvoda ovog kraja je **Ninski šokol**, tradicionalni suhomesnati specijalitet pripremljen prema recepturi koja se prenosi generacijama. Ova sušena

delicija od svinjetine natopljena crnim vinom i začинима dio je gastronomskog identiteta rivijere. Svake godine održava se "**Šokolijada**", manifestacija posvećena ovom jedinstvenom proizvodu, koja privlači brojne turiste i ljubitelje autohtone hrane.

Otok **Vir**, iako mostom povezan s kopnom, zadržao je elemente otočnog načina života. Tradicionalna suhozidna gradnja, očuvane narodne nošnje i običaji poljoprivrede i ribarstva značajke su koje doprinose autentičnosti ovog područja. Unatoč rastućem broju turističkih objekata i modernizaciji, Vir još uvijek pruža mogućnosti za doživljaj starog Mediterana kroz lokalne gastronomske specijalitete i folklorne manifestacije.

Područje **Ninske solane** važno je ornitološko stanište. Ovo područje (uz Bokanjačko blato) dom je mnogim pticama selicama i rijetkim vrstama, što ga čini atraktivnom lokacijom za razvoj **turizma promatranja ptica**. Ekoturističke aktivnosti, poput edukativnih šetnji i vođenih tura, omogućuju posjetiteljima da istraže prirodne ljepote ovog područja na održiv način.

Znamenite osobe i povijesni događaji

Ninska rivijera ima bogatu povijest i kulturnu baštinu koja seže tisućama godina unatrag, oblikovanu utjecajem mnogih znamenitih osoba i povijesnih događaja. Ovo područje bilo je ključno za razvoj hrvatske povijesti, kulture i vjerskog života.

Sv. Anselmo, prvi biskup Nina, bio je ključna figura u širenju kršćanstva na ovim prostorima. Njegova uloga u jačanju vjerske zajednice i izgradnji crkava u Ninu čini ga jednom od najvažnijih povijesnih osoba ovog kraja. Crkva sv. Asela danas služi kao trajni podsjetnik na njegov doprinos. Nin se često povezuje i s kraljem Tomislavom, prvim hrvatskim kraljem, koji je upravo u ovom gradu imao jedno od svojih političkih središta u ranom srednjem vijeku. Kao kraljevski grad, Nin je simbolizirao moć i identitet ranosrednjovjekovne Hrvatske.

Jedna od najvažnijih povijesnih ličnosti Ninske rivijere bio je Grgur Ninski, biskup Nina iz 10. stoljeća, koji se borio za uvođenje staroslavenskog jezika u liturgiju. Njegova odluka da približi vjerske obrede običnom puku bila je revolucionarna, a skulptura Grgura Ninskog, rad Ivana Meštrovića, danas stoji u Ninu kao podsjetnik na ovu važnu povijesnu osobu. Dodatnu povezanost Ninske rivijere s razvojem hrvatske kulture pruža Bartol Kašić, otac hrvatske gramatike, čiji je rad na prvoj hrvatskoj gramatici i prijevodima Biblije imao neprocjenjiv utjecaj na jezik i književnost.

Povijest Ninske rivijere oblikovali su i brojni važni događaji. Osnivanje Ninske biskupije u 9. stoljeću označilo je početak duhovnog i političkog razvoja Nina. Kao simbol crkvene samostalnosti, biskupija je bila jedno od prvih središta širenja kršćanstva među Hrvatima. Tijekom Rimskog Carstva, Nin je bio važno administrativno i trgovačko središte, o čemu svjedoče

arheološki nalazi poput rimskih mozaika i ostataka stambenih kuća. Rimljani su ostavili dubok trag na urbanizaciju i bogatstvo ovoga kraja.

Jedan od ključnih trenutaka u povijesti ovog područja bio je sukob s Mletačkom Republikom. Mlečani su nekoliko puta napadali i uništavali grad, što je ostavilo trajne tragove na njegovom razvoju. Unatoč tim razaranjima, Nin je uspio zadržati svoju važnost kroz stoljeća. Svetkovina Gospe od Zečeva, povezana s čudesnim spašavanjem kipa Gospe nakon što su ga Mlečani pokušali uništiti, i danas okuplja vjernike iz cijele Hrvatske i svijeta. Ova tradicija, duboko ukorijenjena u vjerskom identitetu Nina, čini ovo hodočašće jednim od najvažnijih duhovnih događaja regije.

Proizvodnja soli u Ninskoj solani također je obilježila povijest ovog kraja, čineći Nin gospodarskim središtem još od ranih razdoblja. Solana Nin, sa svojim atraktivnim bazenima soli, danas je simbol ove tradicije i važan dio turističke ponude. Uz to, Nin je tijekom Austro-Ugarske monarhije doživio modernizaciju solane i poljoprivrede, što je ostavilo trajan trag na njegovom razvoju.

Ninska rivijera, sa svojim znamenitim osobama i događajima predstavlja važan dio hrvatskog kulturnog identiteta. Povijest Ninske rivijere danas je temelj za razvoj kulturnog turizma.

Kulturne manifestacije i očuvanje tradicije

Na području Ninske rivijere njeguje se **tradicija klapskog pjevanja**, koje je prepoznato i valorizirano kroz brojne ljetne manifestacije. Folklorni nastupi, edukacije o tradicionalnim plesovima i vezovima te izložbe rukotvorina dodatno obogaćuju kulturnu ponudu regije.

Zbog očuvanog krajolika, bogate povijesti i tradicijskih zanata, Ninska rivijera nudi jedinstven spoj prirodnih ljepota i autentične kulture života i rada, čime se stvara prepoznatljivost destinacije i omogućava razvoj održivog turizma tijekom cijele godine.

Manifestacije

Manifestacije na području Ninske rivijere su zbir kulturnih, vjerskih i gastronomskih događanja, koja tijekom godine privlače brojne posjetitelje. Ovo područje, poznato po svojoj bogatoj povijesti i tradiciji, nudi raznovrstan program koji zadovoljava interese svih posjetitelja.

Hodočašće na otočić Zečevo na blagdan Gospe od Zečeva jedno je od najvažnijih vjerskih događanja na Ninskoj rivijeri. Ovo tradicionalno okupljanje vjernika, koje slavi čudesan povratak kipa Gospe od Zečeva nakon uništenja grada od strane Mlečana, privlači hodočasnike iz cijele Hrvatske i šire. Maritimno marijansko hodočašće iz Nina na otočić Zečevo dodatno povezuje vjersku baštinu ovog kraja s njegovom bogatom pomorskom tradicijom.

Dani zaštitnika grada Nina, sv. Marcele i sv. Anselma, obogaćuju kulturni i vjerski kalendar rivijere, povezujući posjetitelje s poviješću i duhovnošću ovog područja. Ove manifestacije uključuju procesije, misna slavlja i prigodne kulturne programe.

Ninska šokolijada, poznata gastronomska manifestacija, ističe se kao jedinstven događaj posvećen tradicionalnom suhomesnatom proizvodu - ninskom šokolu. Posjetitelji tijekom manifestacije imaju priliku kušati ovu deliciju, upoznati se s načinom njezine pripreme i uživati u natjecanju majstora u pripremi šokola. Ovaj događaj predstavlja jedinstven spoj tradicije, gastronomije i života lokalne zajednice.

Festival sunca i svjetlosti u crkvi sv. Križa, poznatij kao "najmanja katedrala na svijetu", obilježava prvi dan ljeta. Tijekom ovog događaja održavaju se kreativne radionice, predavanja i drugi sadržaji koji slave arhitektonsku ljepotu i povijesnu važnost ove crkve. Ovaj festival naglašava povezanost Nina s kulturnim i povijesnim naslijeđem.

Festival soli, manifestacija koja slavi „bijelo zlato“ drevnog grada Nina, stavlja naglasak na važnost Solane Nin kroz povijest. Posjetitelji imaju priliku upoznati tradicionalne metode proizvodnje soli i sudjelovati u brojnim edukativnim i zabavnim aktivnostima.

Festival pijeska, događaj koji se održava na pješčanim plažama Nina, privlači posjetitelje svih uzrasta. Tijekom festivala održavaju se natjecanja u izradi skulptura od pijeska, čime se slavi prirodna ljepota ovog kraja te kreativnost posjetitelja i lokalne zajednice.

Prvenstva u rukometu na pijesku, koja se održavaju na plažama Ninske rivijere, posebna su sportska atrakcija koja privlači brojne sudionike i gledatelje iz cijele Hrvatske i inozemstva. Ova natjecanja kombiniraju sport, zabavu i prirodne ljepote, čineći ih nezaobilaznim dijelom ljetne ponude. Pješčane plaže, poznate po svojoj ljepoti i pristupačnosti, idealne su za održavanje ovakvih događaja, koji ističu sportski duh i stvaraju dinamičnu atmosferu za posjetitelje.

Ekološki i edukativni događaj Svjetski dan prebrojavanja ptica stavlja fokus na očuvanje prirode i bogatu faunu područja Ninske rivijere. Posjetitelji imaju priliku sudjelovati u promatranju ptica te naučiti više o značaju ovog područja kao dijela nacionalne ekološke mreže.

Osim ovih ključnih događaja, Ninska rivijera poznata je po brojnim festivalima klapskog pjevanja, pučkim feštama, likovnim susretima i kulturnim ljetima. Primjerice, Virsko ljeto nudi bogat program zabave, uključujući nastupe glazbenika, kazališne predstave i gastronomske događaje, čineći ga nezaobilaznim dijelom ponude Ninske rivijere.

Tablica 56 Manifestacije na Ninskoj rivijeri

Grad Nin	Maritimno marijansko hodočašće iz Nina na otočić Zečevo 5. 5. i 5. 8.
	Svetkovina Gospe od Zečeva
	Blagdan sv. Marka
	Blagdan sv. Jakova
	Blagdan sv. Marcele zaštitnice grada Nina
	Blagdan sv. Anselma zaštitnika grada Nina
	Ninska šokolijada
	Festival sunca i svjetlosti u crkvi sv. Križa
	Festival soli
	Festival pijeska
	Svjetski dan prebrojavanja ptica
	Romantični tjedan u najromantičnijoj destinaciji Europe
	Windsurfing regate
	Rukomet na pijesku
	Odbojka na pijesku
Vir	Virsko ljeto
	festivali klapskog pjevanja
	pučke fešte
	likovni susreti
	sportski susreti
	kulturna ljeta
	gastronomске manifestacije

Izvor: *Turistička zajednica Grada Nina, Turistička zajednica Vir*

Kulturne i vjerske ustanove

Muzej ninskih starina čuva artefakte iz različitih povijesnih razdoblja koji svjedoče o važnosti Nina kao povijesnog središta. Ovdje su smješteni nalazi poput rimskog mozaika i ostataka antičkih građevina, koji svjedoče o razdoblju kada je Nin bio važna rimska kolonija. Muzej je nezaobilazna destinacija za ljubitelje povijesti i arheologije.

Riznica crkvene umjetnosti "Zlato i srebro Nina" smještena je u povijesnoj jezgri grada. Ova riznica sadrži dragocjene sakralne predmete, poput liturgijskog posuđa, relikvijara i ukrašenih ikona, koji datiraju iz ranih stoljeća kršćanstva. Posebnu važnost imaju predmeti iz vremena kada je Nin bio sjedište biskupije.

Crkva sv. Križa, često nazivana "najmanjom katedralom na svijetu", simbol je arhitektonske i povijesne važnosti Nina. Ova romanička građevina služi kao ključna točka kulturnih i vjerskih događanja, uključujući Festival sunca i svjetlosti, koji se svake godine održava na dan ljetnog solsticija.

Crkva Gospe od Zečeva jedna je od najvažnijih vjerskih ustanova u regiji. Gospa od Zečeva, zaštitnica Nina, privlači brojne hodočasnike, posebno tijekom blagdana. Hodočašće na otočić Zečevo povezano je s višestoljetnom tradicijom i duhovnim značajem za lokalno stanovništvo i posjetitelje.

Kulturno-povijesna cjelina Nina, koja uključuje ostatke rimskih građevina, poput hramova i mozaika, te srednjovjekovnih fortifikacija, osigurava poseban značaj ovom području. Kulturna baština obogaćena je i brojnim crkvama, uključujući crkvu sv. Nikole i sv. Ambroza, koje svjedoče o kontinuitetu vjerskog života u ovom području.

Na području Privlake nalazi se **Crkva sv. Vida**, koja je važan primjer sakralne arhitekture i svjedočanstvo o religijskom životu u manjim naseljima na rivijeri.

Ninske kulturne i vjerske ustanove ne samo da čuvaju povijest, već pružaju platformu za obrazovanje i kulturni turizam. Njihova očuvana arhitektura, povijesna važnost i simbolika čine ih nezaobilaznim dijelom turističkog iskustva na ovom području. Posjetitelji imaju priliku upoznati se s bogatim povijesnim i vjerskim naslijeđem koje obogaćuje autentičan doživljaj Ninske rivijere.

Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Većina sportsko-rekreacijskih sadržaja, namijenjenih lokalnom stanovništvu i turistima, smještena je na priobalnom urbanom području Ninske rivijere. Tijekom turističke sezone broj ovih sadržaja raste jer se otvaraju sportski tereni koji pripadaju turističkim objektima kao i sportsko-rekreativni sadržaji na plažama.

Poduzetnici osiguravaju dodatne sportsko-rekreacijske usluge, poput najma bicikala, skutera, plovila, ronilačke opreme, opreme za jedrenje na dasci, SUP-ova, usluga parasailinga i drugih sportskih aktivnosti. Većina sportsko-rekreacijskih sadržaja na otvorenom prostoru ovisna je o vremenskim uvjetima i nije dostupna izvan turističke sezone.

Otok Vir ima dobro razvijenu sportsko-rekreacijsku infrastrukturu, uključujući igrališta za košarku, nogomet, odbojku i druge sportove, koja su dostupna lokalnom stanovništvu tijekom cijele godine. Tijekom turističke sezone ponuda se proširuje sportovima poput surfanja, tenisa i drugih aktivnosti.

Atrakcija zbog atrakcije

Turistima se nude izleti brodom do Zadra i dalje do Nacionalnog parka Kornati i Parka prirode Telašćica. Autobusom turisti mogu na izlete do Nacionalnih parkova Paklenica i Plitvička jezera. Turisti mogu otploviti organiziranom izletničkom turom i prema otoku Molatu gdje su česti susreti s familijama dupina.

Turističke paraatrakcije

Područje Ninske rivijere dobro je prometno povezano s ostatkom Hrvatske i inozemstvom. Dobru cestovnu povezanost omogućila je izgradnja autoceste A1 Zagreb – Split – Dubrovnik. Međunarodna zračna luka Zadar omogućuju brzu i povoljnu povezanost s 64 europska grada i doprinosi produžetku turističke sezone. Ninska rivijera je povezana regionalnim cestama. Tijekom ljeta je cesta prema Zadru opterećena gustim prometom. Najbliža luka s nacionalnim i međunarodnim brodskim linijama jer Gaženica pored Zadra.

U svakoj jedinici lokalne samouprave dostupne su osnovne gospodarske, upravne, zdravstvene i trgovačke usluge. Dom zdravlja Zadarske županije ima ambulantu u Ninu. Za ozbiljnije zdravstvene situacije na raspolaganju je ispostava Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije u Ninu koja kolima hitne pomoći prevozi bolesnike u OB Zadar.

4.1.16. Atrakcijska osnova Ninske rivijere – Priroda i okoliš

Geomorfološke značajke prostora

Priobalni prostor rivijere grada Nina, smješten unutar Zadarske županije, karakterizira niska i razvedena obala s plitkim morem, brojnim pješčanim i šljunčanim plažama te slikovitim lagunama. Ovo područje, poznato po očuvanoj prirodi i bogatoj kulturno-povijesnoj baštini, obuhvaća Ninski zaljev, Ljubačku uvalu te okolna naselja poput Zatona, Privlake, Vrsi i otoka Vira. Rivijera Nina prepoznatljiva je po svojim dugim pješčanim plažama, među kojima se ističe Kraljičina plaža, jedna od najpoznatijih u Hrvatskoj, zahvaljujući ljekovitom blatu i plitkom moru pogodnom za obitelji s djecom. Uz obalu se nalaze brojne prirodne i uređene plaže koje predstavljaju vrijedan turistički resurs, čineći ovo područje atraktivnim za ljetni turizam, rekreaciju i sportove na vodi.

Klima

Područje Ninske rivijere odlikuje se tipičnom mediteranskom klimom, s toplim i suhim ljetima te blagim i kišovitim zimama. Ove klimatske karakteristike omogućuju ugodne vremenske uvjete tijekom većeg dijela godine, čineći rivijeru privlačnom za turizam od kasnog proljeća do rane jeseni.

Ljetni mjeseci donose obilje sunčanih dana, s prosječnim temperaturama zraka koje često prelaze 30°C, dok more doseže ugodnih 25°C i više, što stvara idealne uvjete za ljetno-kupališni turizam. Blage zime s rijetkim i kratkotrajnim hladnim prodorima omogućuju cjelogodišnje aktivnosti na otvorenom, uključujući rekreativne sportove i izlete po prirodi.

Specifični vjetrovi, poput maestrala koji ljeti donosi osvježenje, te bure i juga koji povremeno pušu u zimskim mjesecima, utječu na mikroklimu ovog područja. Zahvaljujući povoljnim vjetrovima i plitkom moru, Ninska rivijera privlačna je i ljubiteljima vodenih sportova poput jedrenja, kitesurfa i windsurfa, posebice u lagunama i uvalama koje pružaju sigurne uvjete za ove aktivnosti.

Voda

More je osnovni turistički resurs Ninske rivijere i predstavlja temelj ljetno-kupališne ponude. More na Ninskoj rivijeri privlači posjetitelje svojom čistoćom, toplinom i plitkoćom. Ninski zaljev i obližnje lagune, s poznatim pješčanim plažama i bogatom morskom florom i faunom, idealni su za obiteljski turizam.

Akvatorij Ninske rivijere nudi atraktivne prirodne uvjete za nautički turizam. Iako nema marina, u okolnim područjima, poput Privlake i otoka Vira, nalaze se uređena sidrišta i komunalni vezovi koji omogućuju sigurno pristajanje brodova. Osim toga, specifični vjetrovi i konfiguracija obale stvaraju izvrsne uvjete za kitesurfing i windsurfing, čineći Nin jednom od omiljenih destinacija za ove sportove u Hrvatskoj.

Uz morsku obalu, značajan prirodni i turistički resurs predstavlja i ninsko ljekovito blato, čija su terapijska svojstva poznata još iz rimskog doba.

Područje Nina obiluje manjim vodotocima i močvarnim staništima, važnima za očuvanje bioraznolikosti. Solana Nin također je značajan vodeni resurs, ne samo zbog proizvodnje soli već i zbog svoje ekološke i kulturne vrijednosti, čineći je atraktivnim lokalitetom za ekoturizam.

Biljni i životinjski svijet Ninske rivijere

Područje Ninske rivijere odlikuje se karakterističnom mediteranskom vegetacijom, s prevladavajućim zimzelenim biljkama koje oblikuju prirodni krajobraz. Uz autohtonu vegetaciju, značajan dio poljoprivrednih površina čine stari i obnovljeni maslinici i vinogradi koji su preduvjet za razvoj enološkog i gastronomskog turizma.

Osim morskog ekosustava, područja Ninske solane i obližnjeg Bokanjačkog⁵⁷ blata prepoznata su kao važno ornitološko stanište te su uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu. Ova močvarna područja dom su mnogih ptica selica i rijetkih vrsta, što ih čini pogodnim lokalitetima za promatranje ptica.

Kombinacija raznolike vegetacije, bogatstva podmorja i značajnih ornitoloških staništa doprinosi atraktivnosti Ninske rivijere kao destinacije koja nudi spoj prirodnih ljepota, ekološkog turizma i autentične mediteranske baštine.

Zaštićena prirodna baština

Područje Ninske rivijere, koju čine grad Nin, općine Vrsi, Privlaka i Vir na otoku Viru, predstavlja bogatstvo prirodnih ljepota, kulturno-povijesnih znamenitosti i raznovrsne turističke ponude. Ovo područje, prepoznatljivo po pješčanim plažama, ljekovitom blatu i prirodnoj baštini idealno je odredište za one koji traže opuštanje i istraživanje.

Tablica 57 Plaže na Ninskoj rivijeri

Mjesto	Ime plaže	Opis plaže
Grad Nin, mjesto Nin	Kraljičina plaža	Prirodna pješčana plaža
	Plaža Ždrijac	Pješčana plaža
	Plaža Zaton Holiday Resort	Pješčana/šljunčana plaža
	Plaža Bilotinjak	Pješčana, kamenita i šljunčana plaža
	Plaža Prodorica	Pješčana i šljunčana plaža
	Plaža Punta	Divlja kamenita, pješčana i sunčana plaža
	Plaža Spile	Betonska plaža
	Plaža Obala Petra Krešimira IV	Betonska plaža
Grad Nin, mjesto Zaton	Plaža Jaz	Pješčano-šljunčana, djelomično popločana
	Plaža Pliša	Pješčana plaža
Općina Vir, Otok Vir	Plaža Prezida	Šljunčana plaža
	Plaža Miljkovica	Šljunčana plaža
	Plaža Luka	Betonirana i šljunčana plaža

⁵⁷ Bokanjac je naselje u sastavu Grada Zadra

	Plaža Radovanjica	Betonirana plaža
	Plaža Jadro	Uređena šljunčana plaža
	Plaža Sapavac	Pješčana plaža
	Plaža Kozjak	Šljunčana plaža
	Plaža pod Kaštelinom	Pješčana plaža
	Plaža Šepunatka	Kamena, prirodna plaža
	Plaža Pedinka	Uređena, šljunčana plaža
	Plaža Srpljica	Pješčana plaža
	Plaža Meka	Pješčana plaža
	Plaža Juriča	Pješčana plaža
	Plaža Ženska plaža	Pješčana plaža
	Plaža Rastavac	Pješčana plaža
	Plaža Duboka draga	Pješčana plaža
	Plaža Svrđljača	Pješčana plaža
	Plaža Radnjača	Šljunčana plaža
	Plaža Smratine	Pješčana plaža
	Plaža Velika Slatina	Šljunčana i betonirana plaža
	Plaža Brdonja	Šljunčana plaža
	Plaža Mala Slatina	Pješčana i betonirana plaža
	Plaža Lučica	Pješčana i betonirana plaža
	Plaža Bobovik	Betonirana plaža
	Plaža Žitna	Uređena betonirana plaža
	Plaža Soldatica	Šljunčana plaža
	Plaža Virić	Šljunčana plaža
	Plaža Biskupljača	Betonirana i pješčana plaža
Općina Privlaka	Plaža Soline	Uređena pješčana plaža
	Plaža Selo	Uređena pješčana plaža
	Plaža Jazić	Uređena pješčana plaža
	Plaža Mostina	Uređena pješčana plaža
	Plaža Škrapavac	Uređena pješčana plaža
	Plaža Sabunike	Uređena pješčana plaža
	Plaža Vrilo	Divlja pješčana plaža
Općina Vrsi	Plaža Vrsi – Zukve	Uređena, betonirana plaža
	Plaža sv. Jakov	Uređena šljunčana i pješčana plaža
	Plaža Školjić	Uređena šljunčana i pješčana plaža
	Plaža Vrsi – Mulo	Uređena šljunčana i pješčana plaža
	Plaža Ričina	Uređena pješčana plaža

	Plaža uvala Ljaljkovača	Divlja šljunčana plaža
	Plaža uvala Mala Rasovača	Divlja šljunčana plaža
	Plaža uvala Kukinica	Divlja šljunčana plaža
	Uvala Duboka draga	Divlja šljunčana plaža

Izvor: Turistička zajednica Grada Nina, Turistička zajednica Vir, Turistička zajednica Vrsi, Turistička zajednica Privlaka

Plaže ovog područja ističu se raznolikošću i kvalitetom. Plaža Zaton Holiday Resort u mjestu Zaton poznata je po svojoj dužini od 1,5 km i idealna je za obitelji s djecom zbog plitkog mora i brojnih sadržaja poput aquaparka, beach barova i sportskih aktivnosti. Pješčane plaže Jaz, Pliša i Bilotinjak nude mirniji ambijent. Plaža Bilotinjak posebno se ističe kao divlja prirodna pješčana plaža, idealna za ljubitelje netaknute prirode i spokojnog okoliša. Šljunčane plaže poput Punte pružaju jednostavnu ljepotu i priliku za opuštanje.

U općini Vrsi nalaze se uređene plaže poput plaža Vrsi-Mulo, Školjić i Ričina, koje nude sve potrebne sadržaje za ugodan boravak, uključujući WC-e, tuševe i mogućnost najma ležaljki. Za ljubitelje netaknute prirode, divlje plaže u uvalama Ljaljkovača i Mala Rasovača idealne su za bijeg od gužve.

Otok Vir obiluje pješčanim i šljunčanim plažama poput Prezide, Miljkovice i Sapavca, a posebno su atraktivne plaže pod Kaštelinom i Šepunatka, koje odišu prirodnom ljepotom. Privlaka se ističe svojim uređenim pješčanim plažama poput Solina, Sabunika i Mostine, gdje obitelji mogu uživati u čistom moru i prikladnim sadržajima.

Privlaka, Ninski zaljev i Ljubački zaljev čine dva prostrana zaljeva koja povezuju tri poluotočna područja. Ovo područje je dio ekološke mreže obuhvaćene planom upravljanja (PU6080) i ističe se svojim pješčanim dnom, grebenima i livadama alge posidonije. Lokacija je poznata po svojoj izuzetnoj estetskoj vrijednosti, a prirodni stanišni tipovi i staništa divljih vrsta od iznimnog su značaja za Hrvatsku i Europu. Ovo područje također predstavlja područje očuvanja značajno za ptice (POP), kao i područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove (POVS). Područje je uvršteno u Nacionalnu ekološku mrežu Natura 2000.

Poseban značaj ima Ninski zaljev, koji je povezan s plitkom lagunom. Ovo područje obuhvaća staništa muljevitih i pješčanih obala izloženih zraku za vrijeme oseke te endemične vrste poput ribe obrvan. Kraljičina plaža, kao dio zaljeva, uz obližnje poznato ljekovito blato, okružena je pješčanim dinama i rijetkim biljnim zajednicama, čineći je izuzetno vrijednim prirodnim fenomenom. Osim Kraljičine plaže, područje uključuje Eko park Ninska laguna, gdje su postavljene drvene šetnice, a mogu se vidjeti močvarna staništa i bogata fauna, uključujući 240 vrsta ptica, od kojih su mnoge zaštićene.

Solana Nin, najstarija gospodarska djelatnost regije, i dalje koristi tradicionalne metode proizvodnje soli. Solana je prepoznata i uvrštena u ekološku mrežu Natura 2000 zbog svoje bioraznolikosti te važnosti za halofilne biljne vrste i močvarna staništa. Uz vođene ture i edukativne sadržaje, posjetitelji mogu istražiti povijesne kamene rimske zapornice, koje svjedoče o starosti ovog lokaliteta. Festival soli, koji se održava svake godine, slavi ovu drevnu djelatnost i uči posjetitelje o procesu dobivanja soli.

Osim prirodnih ljepota, područje obiluje i povijesno-kulturnim lokalitetima. Grebeni u Ninskom zaljevu, poznati kao Ploče, pružaju dodatnu atrakciju za istraživače i ljubitelje prirode. Ovi grebeni, koji se protežu paralelno uz obalu, nisu u potpunosti istraženi, a postoje teorije da su nastali prirodnim geološkim procesima ili ljudskom rukom.

U zaleđu Ninske lagune nalaze se rijetka staništa pješčanih dina i obalnih sipina koje su dio ekološke mreže Natura 2000. Na estuariju rijeke Miljašić Jaruge formirana je Ninska laguna, koja je dom brojnim vrstama ptica i biljnim zajednicama. Rijeka je značajna zbog svoje povijesti i biološke raznolikosti, dok njezini pritoci i močvarna staništa nude staništa rijetkim vrstama i privlače ljubitelje prirode.

Bajeri, umjetna jezera nastala vađenjem gline, predstavljaju još jednu prirodnu atrakciju. Ova slatkovodna staništa dom su slatkovodne riječne kornjače, šarana i rijetkih ptica. Također, područje je važno za očuvanje biljnih vrsta specifičnih za močvarna staništa.

Prirodna lječilišta

Ninski zaljev, u kojem se nalazi ljekovito blato, ističe se kao jedan od najreprezentativnijih prirodnih lječilišnih lokaliteta na Jadranu. Ovo prirodno lječilište, uz bogatstvo minerala i terapijskih svojstava, dio je šireg sustava zaštite prirode, jer pripada nacionalnoj ekološkoj mreži. Korištenje blata za terapijske svrhe ima dugu tradiciju u ovom kraju, a njegova učinkovitost potvrđena je kroz brojne studije i iskustva pacijenata. Lokalitet je upisan pri hrvatskom Institutu za medicinska istraživanja kao lječilišno mjesto na moru. Ovo je najveća površina ljekovitog blata u Hrvatskoj. Cijelo područje je dio nacionalne ekološke mreže Natura 2000 (staništa). Više od pedeset godina se organizira talasoterapija u Lječilištu Nin tijekom ljetnih mjeseci. Terapiju provodi Odjel za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju Opće bolnice Zadar. Već desetljećima se razvijaju planovi oko realizacije suvremenog korištenja ovog velikog prirodnog resursa kako bi postao rekreacijsko turistički centar.

Turističke staze, putovi i ceste

Svako naselje na području Ninske rivijere ima uređenu šetnicu uz more. Šetnice nisu povezane. U okolici Nina čak je 110 kilometara uređenih biciklističkih staza koje pružaju priliku za zdravi aktivni odmor udružen s uživanjem u lijepom ambijentu, očuvanoj prirodi, obilasku mnogobrojnih

spomenika i prirodnih atrakcija. Na Ninskoj rivijeri postoji mreža pješačkih staza, koje posjetiteljima nude mogućnost hodanja i upoznavanja s atrakcijama ovog kraja burne i bogate povijesti te iznimnih prirodnih ljepota.

4.2. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Zadarske županije i njenih prostorno-razvojnih cjelina

Analiza atrakcijske osnove Zadarske županije

Analizom atrakcijske osnove Zadarske županije identificirane su različite potencijalne i realne atrakcije koje se mogu iskoristiti kao temelj za daljnji turistički razvoj. Ove atrakcije čine osnovu za stvaranje novih turističkih ponuda i razvoj aktivnosti koje mogu dodatno obogatiti turistički proizvod svake prostorno-razvojne cjeline.

4.2.1. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove grada Zadra i pripadajućih otoka

Ljetno kupališni turizam

Osnovnu turističku ponudu grada Zadra i pripadajućih otoka ipak čini ljetno-kupališni turizam. Priobalno područje Zadra obilježava niska i razvedena obala s plitkim morem, brojnim uvalama te uređenim i prirodnim plažama. Grad Zadar obuhvaća i obližnje otoke poput Silbe, Oliba, Premude, Ista, Molata, Škarde, Iža i Rave, koji administrativno pripadaju gradu. Povoljni klimatski uvjeti, čisto i toplo more te raznolike plaže predstavljaju temeljnu ponudu ljetnog turizma, čija sezona započinje u svibnju i traje do početka listopada.

Zadarska obala nudi uređene plaže poput Kolovara, šljunčano-betonska plaža bila pod koncesijom Hotela Kolovare, kao i plaža Borik koju su koristili gosti obližnjeg hotelskog resorta. Prema dostupnim informacijama, plaža Kolovare i plaža Borik u Zadru trenutno nemaju aktivnog koncesionara. Grad Zadar je planirao raspisati natječaj za koncesiju ove plaže, no postupak je odgođen zbog čekanja na donošenje novog Zakona o pomorskom dobru. Iako je zakon stupio na snagu, natječaj još uvijek nije proveden. U međuvremenu, održavanje plaže preuzelo je gradsko poduzeće Obala i lučice, odnosno Grad Zadar. Na otocima poput Oliba, Premude i Ista nalaze se prirodne plaže koje privlače turiste zbog svoje netaknute ljepote. Plaže na Silbi, poput Pocukmaraka i Sotorišća, dodatno obogaćuju raznolikost turističku ponudu.

Postojeći smještajni i ugostiteljski kapaciteti u Zadru zadovoljavaju trenutne potrebe turističke potražnje, no potrebno je daljnje unapređenje usluga i razvoj novih sadržaja.

Moguće je više plaža opremiti tako da osobe s invaliditetom imaju lakši pristup moru i sanitarnim čvorovima. Učestalost uzimanja uzoraka za provjeru kakvoće mora može biti češća od trenutne obavezne provjere svakih 15 dana.

Nautički i ronilački turizam

Zadar i njegova okolica, s razvedenom obalom, brojnim obližnjim otocima i povoljnim klimatskim uvjetima, predstavljaju izuzetno atraktivnu destinaciju za nautički turizam. Zadarski kanal posebno je popularan među jedriličarima, a regate i druge nautičke manifestacije dodatno obogaćuju turističku ponudu grada. Sustav marina, sidrišta i dostupnih nautičkih usluga omogućuje kvalitetan boravak nautičarima tijekom cijele godine.

Osim nautičkog turizma, podmorje Zadra obiluje raznolikom florom i faunom, što pruža izvanredne mogućnosti za razvoj ronilačkog turizma. Atraktivnost ove ponude dodatno je pojačana podmorskim arheološkim lokalitetima, brojnih antičkih brodoloma u akvatoriju otoka Molata i Silbe. Ovi lokaliteti omogućuju jedinstvena iskustva istraživanja podvodnog svijeta te značajno pridonose razvoju specijaliziranog turizma. Osiguravanje dostupnosti barokomore i dežurstvo liječnika bi povećali sigurnost ronilaca kojima se dogode barotraume na području cijele županije.

Ribolovni i lovni turizam

Priobalno urbano područje, s dostatnim ribljim fondom i stoljetnom tradicijom ribarstva, nudi mogućnost za razvoj ribolovnog turizma. Ribolovni turizam, koji je globalno jedan od najprofitabilnijih oblika turizma, omogućuje turistima organizirano sudjelovanje u ribolovu sa obale, iz opremljene brodice ili podvodnom puškom (uz dobivanje dozvole i isključivo po danu). Podvodni ribolov sa puškom i ronjenjem na dah daje posebnu dimenziju ponudi. Sličnu priliku nudi lovni turizam, koji također generira visoke prihode. Na otocima postoji sitna divljač i lovišta što čini preduvjete za razvoj lovnog turizma. Ovaj oblik turizma može značajno pridonijeti produljenju turističke sezone, jer omogućuje aktivnosti i izvan glavne turističke sezone.

Zdravstveni i wellness turizam

Zadarska županija ima potencijal za razvoj zdravstvenog i wellness turizma zahvaljujući blagoj mediteranskoj klimi, čistom moru punom joda te očuvanoj prirodi. Otočna područja poput Silbe, Iža i Oliba nude mir i tišinu, idealne za opuštanje i regeneraciju.

Postojeći wellness centri nalaze se u hotelima poput Falkensteiner Resorta Borik, s ponudom sauna, masaža i tretmana ljepote. U cijeloj Dalmaciji ne postoje termalni izvori. Ipak, postoji mogućnost za razvoj talasoterapije, klimatoterapije i rehabilitacije uz more. Otočni retreat programi s jogom, meditacijom i detoksikacijom mogli bi dodatno obogatiti ponudu. Razvoj zdravstvenog turizma može se povezati s lokalnom gastronomijom, ekološkim maslinovim uljem i vinom, nudeći posjetiteljima cjelovito iskustvo zdravog života.

Turizam zaštićenih područja prirode

Na promatranom području ima nekoliko zaštićenih prirodnih lokaliteta koji ipak ne mogu poslužiti kao temelj za razvoj turizma zaštićenih područja prirode a to su parkovi i podmorski lokaliteti.

Potrebno je spomenuti **Park Vladimira Nazora** i **Perivoj kraljice Jelene**, koji svojim uređenjem i povijesnom vrijednošću obogaćuju kulturno-prirodni krajobraz grada. Oni služe kao zelene oaze za posjetitelje, nudeći prostor za šetnje, odmor i rekreaciju.

Podmorski lokaliteti poput **grebena kod otoka Silbe** i **podmorja uvale sv. Ante** privlače ljubitelje ronjenja i podvodne arheologije. Njihova očuvana flora i fauna čine ih atraktivnima za ekoturizam, dok morski pojas oko otoka Škarde predstavlja prirodno stanište bogato morskim životom.

Kulturni turizam

Grad Zadar jedan je od najvažnijih kulturnih centara na jadranskoj obali, s bogatom poviješću koja seže više od tri tisuće godina unazad. Kulturno-povijesna baština, arheološki lokaliteti, sakralni objekti i tradicija čine ga odredištem za ljubitelje kulturnog turizma.

Povijesna jezgra Zadra bogata je arhitektonskim spomenicima iz različitih razdoblja, a najpoznatiji simboli grada su Crkva sv. Donata iz 9. stoljeća, Katedrala sv. Stošije te ostatci rimskog Foruma, koji svjedoče o bogatoj prošlosti. Među značajnim povijesnim građevinama ističu se i Gradska straža, Veliki Arsenal, Palača Borelli te brojni sakralni objekti poput Crkve sv. Frane i Crkve sv. Marije i crkve sv. Šimuna, u kojoj se čuva vrijedna škrinja s moćima sveca zaštitnika grada, izrađena u 14. stoljeću..

Osim nepokretnih kulturnih spomenika, Zadar se ponosi i vrijednom pokretnom baštinom. Liturgijske riznice, arhivska građa i zbirke rukopisa u Znanstvenoj knjižnici i Državnom arhivu u Zadru čuvaju povijest ovog kraja. Stalna izložba crkvene umjetnosti „Zlato i srebro Zadra“, smještena u benediktinskom samostanu sv. Marije, okuplja dragocjene liturgijske predmete, relikvijare i umjetnine koje svjedoče o bogatoj duhovnoj i kulturnoj povijesti grada. Arheološka nalazišta poput brodoloma kod Silbe te ostataka crkve sv. Bartula u Petrčanima dodatno obogaćuju povijesnu ponudu grada i pripadajućih otoka.

Nematerijalna kulturna baština također ima značajnu ulogu u kulturnom turizmu Zadra. Tradicionalni običaji, Arbanaški govor i klapske pjesme, dio su identiteta grada i čuvaju se kroz razne manifestacije. Zadarska glazbena scena bogata je događanjima poput Glazbenih večeri u sv. Donatu, Festivala suvremene glazbe i Zadar Organ Festivala, koji okupljaju domaće i međunarodne umjetnike.

Manifestacije u Zadru obogaćuju turističku ponudu i pružaju posjetiteljima jedinstveno kulturno iskustvo. Glazbeni festivali, kazališne predstave, umjetničke izložbe i gastronomski događaji tijekom cijele godine promoviraju bogatu kulturnu baštinu grada. Noć punog miseca, edukativni program UNESCO Experience in Zadar i Zadar Jazz & Blues Festival samo su neki od događaja koji privlače brojne posjetitelje.

Razvoj kulturnog turizma u Zadru temelji se na očuvanju i promociji kulturne baštine te povezivanju povijesti, tradicije i suvremenih umjetničkih izraza. Kulturno bogatstvo grada, zajedno s modernim sadržajima, čine ga jednom od najpoželjnijih destinacija za putnike koji žele istražiti povijest, umjetnost i autentičnu dalmatinsku atmosferu.

Kako bi se postigao uspjeh, planiranje kulturno-turističkih aktivnosti treba provoditi u suradnji s kulturnim institucijama, društvima građana i poduzetnicima. Na ovom području, kulturno-turističke aktivnosti mogu obuhvaćati organizaciju različitih kulturnih manifestacija i gastronomskih festivala (u Zadru višnje maraške i jela u koja se stavlja), edukacije i radionice vezane uz lokalnu gastronomiju (npr. na Ižu kuhanje u iškim lopižima) i sl. Turistima se može ponuditi sudjelovanje u edukativnim radionicama (lončarstvo na Ižu) o lokalnom tradicijskom obrtu i sličnim temama.

Kulturne i vjerske ustanove mogu organizirati radionice za turiste motivirane kulturom. Radionice mogu ponuditi tečajeve klapskog pjevanja i edukaciju o etnologiji, volontiranje na arheološkim iskapanjima pod stručnim nadzorom arheologa, izradu predmeta od gline ili izradu narodnih nošnji te izradu ribolovnih alata.

Posebnosti otoka

Grad Zadar obuhvaća nekoliko otoka koji svojim specifičnostima obogaćuju prirodnu i kulturnu baštinu županije te čine važan dio turističke ponude. Svaki otok ima jedinstvene karakteristike, a njihova raznolikost privlači turiste željne autentičnog otočnog iskustva.

Silba je poznata kao „otok pješaka“. Na otoku je zabrana prometovanja motornih vozila tijekom ljeta, čime zadržava miran i autentičan mediteranski ugođaj. Njezine plaže, poput Sotorišća i Pocukmaraka, privlače ljubitelje netaknute prirode, dok su Kapetanska kuća Marinić i Toreta simboli kulturne baštine otoka. Olib je poznat po svojim prostranim pješčanim plažama i tradicionalnim suhozidima. Suhozidi su dio arhitektonske baštine i svjedoče o načinu života.

Iž je otok bogate pomorske i lončarske tradicije, a tradicionalna iška keramika danas predstavlja nematerijalno kulturno dobro. U mjestu Veli Iž nalazi se kulturno-prosvjetni dom „Sloga“, koji čuva primjerke otočne baštine. Rava, kao najmanji otok u sastavu grada Zadra, očuvana je od masovnog turizma te je poznata po mirnom ambijentu i skrovitim uvalama.

Molat se ističe bogatom vegetacijom i razvedenom obalom s brojnim uvalama pogodnim za nautički turizam. Ist, sa svojom karakterističnom zvonolikom formom, popularna je destinacija za nautičare i ribolovce, dok Premuda privlači ronioce zahvaljujući spektakularnim podvodnim lokalitetima poput „Katedrale“ i olupine austrougarskog bojnog broda **Szent István**⁵⁸. Škarda, najmanje naseljeni otok u ovom području, odlikuje se netaknutom prirodom i idealna je za robinzonski turizam.

Na spomenutim otocima postoje temelji za razvoj ponude ruralnog turizma. Ruralni turizam može ponuditi lokalne poljoprivredne proizvodi, kao i riblje specijalitete koje otočki ribari love za vlastite potrebe. Dodatne turističke aktivnosti mogu obuhvaćati sudjelovanje u lovu i ribolovu, ljetne škole jezika, ronilački turizam, obilazak otoka ribarskim brodicama, edukacije o tehnici slaganja suhozida, učešće u poljoprivrednim radovima učešće u ribolovu profesionalnih ribara i druge slične sadržaje.

Tranzitni turizam

Zadar je važna tranzitna točka za putnike koji putuju prema južnim dijelovima Dalmacije i otocima zadarskog arhipelaga. Njegova prometna infrastruktura uključuje Zračnu luku Zadar, trajektnu luku Gaženica i autocestu A1, omogućuje brz i efikasan protok putnika.

Zračna luka Zadar povezana je s 64 europska grada, što olakšava dolazak turista koji Zadar koriste kao usputnu destinaciju prije odlaska na otoke ili druge dijelove Jadrana. Luka Gaženica služi kao glavno središte pomorskog prometa, povezujući Zadar s obližnjim otocima i daljnjim destinacijama poput Lošinja, Rijeke i Ancone. Autocesta A1 omogućuje brz cestovni pristup, čineći grad atraktivnim i dostupnim za turiste koji putuju automobilima prema Dalmaciji.

Unatoč tome što je mnogima samo prolazna točka, Zadar uspješno privlači putnike na kraći boravak zahvaljujući svojoj kulturnoj i gastronomskoj ponudi. Posjetitelji često koriste priliku za obilazak povijesne jezgre, poznatih atrakcija poput Morskih orgulja i Pozdrava Suncu ili kratko uživanje u lokalnim restoranima i kafićima. Razvoj ponude kratkih tura, jednodnevnih izleta i smještajnih opcija za kratkotrajni boravak dodatno može poboljšati iskorištenost tranzitnog turizma u svrhu razvoja lokalnog turizma. Povećanje terminala ZL Zadar je u tijeku kako bi odgovorio na rastuće potrebe putnika i dodatno unaprijedio kvalitetu svojih usluga.

4.2.2. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove otoka Zadarske županije

⁵⁸ olupina broda je zaštićeni spomenik kulture na koji je ronjenje dozvoljeno isključivo uz posebno dopuštenje Ministarstva kulture

Ljetno-kupališni turizam

Otoci Zadarske županije, posebno Ugljan, Pašman i Dugi otok, imaju razvedene obale s brojnim uvalama i plažama koje čine osnovu ljetno-kupališnog turizma. Mnoge od ovih plaža su uređene, dok su druge ostale prirodne, nudeći razne opcije za turiste. Plaža Jaz na Ugljanu posebno se ističe kao glavna mjesna pješčana plaža s ugostiteljskim i sportskim sadržajima te prilagodbom za osobe s posebnim potrebama. Uvala Sabuša nudi uređenu plažu s betonskim sunčalištem i prirodnim morskim žalom, dok plaža Batalaža kombinira šljunak i beton što je idealna kombinacija za obitelji s djecom.

Na Dugom otoku, obalna crta je jedna od najrazvedenijih na istočnoj obali Jadrana, a posebnu atraktivnost ljetno-kupališnoj ponudi daje Park prirode Telaščica s uvalama pogodnim za kupanje. Ugljansko-Pašmanska otočna skupina nudi širok spektar plaža, od divljih i osamljenih do uređenih pješčanih i šljunčanih plaža, poput plaže Brgačelj i plaže u uvali Suha, koja kombinira pješčane, šljunčane i kamenite dijelove.

Zahvaljujući toplom i čistom moru, otoci su pogodni za dugotrajnu ljetnu sezonu, dok povoljni klimatski uvjeti omogućuju gotovo cjelogodišnje uživanje na otvorenom. Uz prirodne ljepote, dodatna prednost su ugostiteljski objekti u blizini plaža te sportske i rekreativne aktivnosti koje obogaćuju ponudu ljetno-kupališnog turizma.

Postojeću ponudu ljetno-kupališnog turizma obogaćuju razne kulturne i zabavne manifestacije tijekom ljeta. Moguće je unaprijediti ponudu kroz poboljšanje prezentacije kulturno-povijesne i tradicijske baštine ovog područja te kroz razvoj kulturno-povijesnih ruta, organizaciju događanja temeljenih na bogatoj tradiciji ribarstva i maslinarstva.

Na Dugom otoku je moguće organizirati turu posjeta nekadašnjim pomorskim objektima koje je sagradila i koristila JRM i svjetioniku Veli Rat.

Od smještajnih kapaciteta dominiraju apartmani prilagođeni potrebama ljetno-kupališne potražnje. Na otocima postoje i hoteli raznih kategorija i kapaciteta. Ova prostorno-razvojna cjelina bi trebala proširiti obim usluga i turističkih proizvoda kako bi se unaprijedila ponuda.

Nautički i ronilački turizam

Morski arhipelag koji okružuje otočne skupine Zadarske županije izuzetno je atraktivan za nautički turizam, s brojnim prirodnim sidrištima i zaštićenim uvalama koje privlače domaće i strane nautičare. Posebno se ističe uvala Telaščica, koja je prepoznata kao jedna od najsigurnijih prirodnih luka na Jadranu. Nautička infrastruktura uključuje marine, sidrišta i vezove koji omogućuju siguran privez plovila. Ljeti je ovaj arhipelag izuzetno siguran za plovidbu što je privlačno za nautičare koji nisu iskusni.

Dugi otok, zahvaljujući razvedenoj obali i brojnim podmorskim lokalitetima, jedna je od ključnih destinacija za ronilački turizam. Na južnoj strani Dugog otoka se nalaze kolonije crvenih koralja koji su zaštićena vrsta i nalaze se na dubinama koje većina ronilaca amatera ne može dosegnuti. Podmorje ovog područja bogato je morskom florom i faunom, a posebno se ističu livade alge posidonije, koje čine jedne od biološki najraznovrsnijih ekosustava u Sredozemlju.

Moguće je još razviti organizirane ronilačke ture omogućuju istraživanje atraktivnih podvodnih lokaliteta. Popularizacija destinacije bi omogućila nastanak dodatnih škola ronjenja koje mogu nude obuku za sve kategorije ronilaca. Ovakvi sadržaji dodatno obogaćuju turističku ponudu i čine otoke Zadarske županije prepoznatljivima među ljubiteljima ronjenja i istraživačima podvodnog svijeta.

Ribolovni i lovni turizam

Podmorje otoka Zadarske županije bogato je ribom i školjkama, što omogućuje razvoj ribolovnog turizma. U blizini otoka nalaze se uzgajališta ribe i školjkaša, a ribarske ture nude posjetiteljima mogućnost sudjelovanja u tradicionalnim ribolovnim tehnikama. Sportski ribolov posebno je popularan među turistima, dok je natjecanje **Big Game Fishing**, organizirano na Dugom otoku, jedno od najpoznatijih u ovom segmentu.

Na Ugljanu, Pašmanu i susjednim manjim otocima također postoji mogućnost ribolova, bilo iz broda ili s obale. Zahvaljujući čistom moru i bogatim ribljim populacijama, ribolovni turizam postaje dio ukupne turističke ponude.

Moguće je organizirano nuditi i posjete ribogojilištima, te ribolov u njihovoj blizini jer su u njihovoj blizini redovito velike populacije istih riba koje se uzgajaju.

Lovni turizam također ima potencijal, s obzirom na prisutnost divljih životinja poput muflona, divljih svinja, fazana, jarebica kamenjarki i zečeva. Na ovom području je dozvoljen lov u otočnim lovnim zonama koje su posebno prilagođene za organizirane lovne ture. Nabrojene aktivnosti doprinose turističkoj atraktivnosti prostorno-razvojne cjeline i pružaju mogućnost kombiniranja aktivnog boravka u prirodi i istraživanja otočnih krajolika.

Turizam zaštićenih područja prirode

Otoci Zadarske županije obiluju prirodnim atrakcijama, a najznačajnije zaštićeno područje je **Park prirode Telašćica** na Dugom otoku. Njegove glavne atrakcije su **uvala Telašćica**, jedna od najsigurnijih prirodnih luka na Jadranu, **strmci ("stene")** koji dosežu visinu od 161 m te **slano jezero Mir**, poznato po ljekovitom mulju. Ovo područje privlači ljubitelje prirode, jedriličare, izletnike i ronioce.

Na Dugom otoku dodatno su zaštićeni **sjeverozapadni dio otoka, Maslinik Saljsko polje i špilja Strmac**, dok je otok **Ošljak** proglašen značajnim krajobrazom. Prirodna bogatstva, uključujući krška morska jezera, strme stijene, autohtonu vegetaciju i bogato podmorje, čine ovo područje privlačnim za ekoturizam.

Očuvana priroda i bioraznolikost su preduvjeti za razvoj održivog turizma kroz vođene ture, promatranje ptica, ronilačke izlete i edukativne programe. Uz pravilno upravljanje, ova područja mogu postati ključne destinacije za ekološki osviještene turiste.

Ruralni turizam

Otoci Zadarske županije, posebno Ugljan, Pašman i Dugi otok, imaju dugu tradiciju poljoprivrede i ribarstva, što čini temelj za razvoj ruralnog turizma. Otočni krajobraz obilježavaju maslinici, vinogradi i suhozidi, dok se na gospodarstvima nude autentična iskustva poput berbe maslina, vinogradarskih radova i pripreme lokalnih specijaliteta.

Turisti mogu sudjelovati u radionicama izrade tradicionalnih otočnih rukotvorina, poput pletenih košara i sprta. Seoski turizam uključuje i smještaj u kamenim kućama, posjete otočnim sajmovima i kušanje domaćih proizvoda poput maslinovog ulja, vina i ribe. Ovaj oblik turizma promovira održivi razvoj i očuvanje otočne baštine. Ovo područje može biti interesantno za boravak turista starije životne koji nemaju zdravstvene probleme. Spomenutoj socijalno-demografskoj skupini ovo područje može biti vrlo interesantno za boravak izvan ljetno-kupališnog perioda zbog povoljnih klimatskih uvjeta, nižih cijena i mediteranske prehrane.

Aktivni i avanturistički turizam

Otoci Zadarske županije nude brojne mogućnosti za aktivni i avanturistički turizam, uključujući biciklističke i pješačke staze, penjališta i trekking utrke. Posebno se ističe **Škraping na Pašmanu**, međunarodna trekking utrka po otočnom kamenjaru, te penjalište **Željina litica na Ugljanu**.

Ronjenje, kajakarenje, veslanje na SUP-u i jedrenje dodatno obogaćuju ponudu za ljubitelje avanture, dok biciklističke staze povezuju ključne lokacije na Ugljanu, Pašmanu i Dugom otoku. Rijedak cestovni promet na otocima čini ceste sigurnima za vožnju biciklima.

Organizirane ture i izleti omogućuju istraživanje prirodnih ljepota, a bogata podvodna flora i fauna privlače ronioce.

4.2.3. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove otoka Paga i općine Ražanac

Ljetno-kupališni turizam

I ova prostorno-razvojna cjelina nudi ljetno-kupališni turizam kao glavni turistički proizvod. Otok Pag i općina Ražanac imaju bogatu ponudu plaža koje privlače turiste raznih profila. Uzduž obale Paške uvale se pruža više od 20 km plaža. Među najpoznatijima su plaže u Vlašićima, Dinjiškoj i Ljubaču, koje nude uređene pješčane i šljunčane površine s brojnim pogodnostima. Plaža Oseka u Ljubaču i plaže u Rtini idealne su za obitelji s djecom zbog svoje pristupačnosti i plitkog mora.

U Ražancu su najatraktivnije plaže **Puntica i Vlaški kraj**, koje su šljunčane i lako dostupne, dok su **Smoljenica i Punta** popularne među ljubiteljima divljih plaža i prirodnih pejzaža. Plaža Smoljenica posebno se ističe svojim stjenovitim formacijama, koje joj daju posebnu vizualnu atraktivnost.

Besprijekorno čisto more i povoljne klimatske prilike omogućuju dugu sezonu kupanja. Zbog brojnih sidrišta i zaštićenih uvala, područje je također privlačno za nautičare koji traže skrivene plaže. Pored kupanja, posjetitelji mogu uživati u raznim vodenim sportovima i rekreaciji uz more, dok bogata gastronomska ponuda dodatno upotpunjuje turistički doživljaj. Prilagođavanje pristupa plažama i sanitarnih čvorova za osobe s invaliditetom bi učinilo boravak ugodnijim ovoj skupini turista.

Ribolovni i lovni turizam

Podmorje otoka Paga i općine Ražanac bogato je ribom i školjkama. Bogat riblji fond je preduvjet za razvoj ribolovnog turizma. Mnoge zaštićene uvale i morska sidrišta idealna su za sportski ribolov, dok su organizirane ribarske ture prilika za posjetitelje da dožive tradicionalni način lova na ribu. U blizini otoka nalaze se i uzgajališta ribe i školjki do kojih se mogu organizirati posjeti.

Otok Pag također nudi lovni turizam. Otočna fauna je bogata sitnom divljači poput zečeva, jarebica i fazana te močvarnih ptica koje migriraju. Organizirani lov u definiranim lovištima se nudi stranim i domaćim lovcima. Lovni turizam je specijalizirani turistički proizvod koji se nudi van ljetne turističke sezone.

Osim ribolova i lova, turisti mogu istraživati prirodne stanišne specifičnosti Paga, uključujući močvarna područja **Veliko i Malo blato te Kolanjsko blato**, koja su ujedno i ornitološki rezervati. Ova zaštićena područja pružaju mogućnosti za promatranje ptica i ekoturizam, čime doprinose turističkoj ponudi ove prostorno-razvojne cjeline.

Zdravstveni turizam

Otok Pag ima značajan potencijal za razvoj zdravstvenog turizma zahvaljujući **ljekovitom blatu u predjelu Lokunje** kod grada Paga. Ovo blato poznato je po svojim terapijskim svojstvima, posebice za liječenje reumatskih i kožnih oboljenja, no trenutno nije komercijalno iskorišteno. Razvoj wellness centara i specijaliziranih lječilišta mogao bi produljiti turističku sezonu i privući posjetitelje u predsezoni i postsezoni.

Također, povoljna klima s velikim brojem sunčanih dana te čisto more pogodni su za rehabilitaciju i klimatoterapiju. Morska voda i sol su preduvjeti za usluge talasoterapije i haloterapije koje još nisu dovoljno razvijene.

Kulturni turizam

Otok Pag ima bogatu kulturno-povijesnu baštinu koja privlači posjetitelje. Grad Pag ističe se **povijesnim zidinama, Kulom Skrivanat i Gradskim mostom**, dok su samostan sv. Margarite i crkva sv. Jurja ključna mjesta vjerske baštine. **Paška čipka**⁵⁹, koja se izrađuje od 15. stoljeća, prepoznata je kao nematerijalno kulturno dobro.

Jedna od glavnih kulturnih manifestacija je **Paški ljetni karneval**, koji uključuje tradicionalni **Paški tanac** i pučku dramu "**Paška Robinja**", čime se čuva lokalna baština. Kulturno-povijesna ponuda može se dodatno obogatiti kroz muzejske zbirke, vođene ture i multimedijalne prezentacije koje bi približile prošlost otoka posjetiteljima.

Na području ove prostorno-razvojne cjeline je moguće organizirati raznolike kulturno-turističke aktivnosti koje ne ovise o ljetnoj turističkoj sezoni. Primjeri za moguće kulturno-turističke aktivnosti mogu biti gastronomske manifestacije (sezona šparoga, sezona mlade janjetine, sezona divljači i sl.), folklorne i glazbene radionice, festival sira, festival vina te odabrane kulturne i gastronomske rute.

Ruralni turizam

Otok Pag i općina Ražanac zadržali su tradicionalni način života kroz poljoprivredu i stočarstvo na malom broju seoskih gospodarstava. Od poljoprivrednih kultura dominiraju **maslinici, vinogradi i pašnjaci**, dok je uzgoj ovaca osnova za proizvodnju poznatog **paškog sira**, koji se može kušati na lokalnim gospodarstvima i u siranama.

Turisti mogu sudjelovati u berbama maslina i grožđa, degustacijama domaćih proizvoda (sir, janjetina) i autohtonih otočnih vina te upoznavanju **suhozidne gradnje i pastirskih kućica**. Gastronomska ponuda, koja uključuje **pašku janjetinu, sir i tradicionalne baškotine**, doprinosi atraktivnosti ruralnog turizma, a potencijal postoji i u razvoju edukativnih ruta. Ponuda ruralnog turizma na ovom području se može kombinirati i s aktivnostima aktivnog i avanturističkog turizma te ponudom turizma zaštićenih područja prirode na otoku Pagu.

⁵⁹ Od 2009. na UNESCO-voj reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine

Turizam zaštićenih područja prirode

Otok Pag ima nekoliko zaštićenih prirodnih lokaliteta koji mogu biti ključni za razvoj ekoturizma. **Kolanjsko blato, Veliko i Malo blato** zaštićeni su kao posebni ornitološki rezervati u kojima turisti mogu promatrati ptice i učestvovati u edukacijskim turama. Ovo područje privlači ljubitelje prirode i fotografije. Turizam zaštićenih područja se može dalje razvijati proširenjem već postojeće ponude (promatranja ptica i novi edukativni programi).

Posebno značajan lokalitet je **Dubrava-Hanzine**, rezervat šumske vegetacije i značajan krajobraz, gdje se mogu organizirati edukativne šetnje i interpretativne ture o otočnoj flori i fauni. **Plaža Crnika** je predložena za registraciju kao osobito vrijedno područje, zbog svoje specifične vegetacije i krajobraznih vrijednosti.

More oko Paga je bespriekorno čisto. Podmorje je bogato i omogućuje daljnji razvoj ronilačkog i ekološkog turizma.

4.2.4. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Starigrada Paklenice

Područje Velebita i Velebitskog kanala već ima razvijenu turističku ponudu, ali s obzirom na postojeće resurse, postoji značajan potencijal za daljnji razvoj. Razvijanjem turizma zaštićenih područja prirode i ekoturizma, moguće je dodatno iskoristiti prirodne ljepote, bogatstvo flore i faune, te geološke fenomene.

Ruralni turizam također može biti snažan faktor u daljnjem razvoju, koji povezuje tradiciju poljoprivrede i stočarstva s turističkom ponudom. Unaprjeđenje ljetno-kupališnog turizma i razvoj aktivnosti poput biciklizma, planinarenja, penjanja i speleologije mogu privući različite skupine turista. Svi ovi elementi zajedno mogu doprinijeti produljenju turističke sezone i jačanju konkurentnosti ove prostorno-razvojne cjeline.

Turizam zaštićenih područja prirode i ekoturizam

Područje Starigrada Paklenice dio je **Nacionalnog parka Paklenica** i **Parka prirode Velebit**, što ga čini izuzetno važnim za razvoj ekoturizma. Ova područja obiluju **endemskim i rijetkim vrstama** biljaka i životinja, uključena su u mrežu **NATURA 2000** te pružaju mogućnosti za održivi turizam temeljen na očuvanju prirode. Na ovom području je zabilježeno preko 1000 biljnih vrsta od čega je 79 endemičnih.

Posebno su atraktivni **kanjoni Velike i Male Paklenice**, poznati po strmim liticama i bogatoj flori i fauni. Posjetitelji mogu istraživati **špilju Manita peć**, jednu od rijetkih dostupnih turistima, dok brojni vidikovci poput **Svetog Brda, Vaganjskog vrha i Crnog Vrh**a nude spektakularne poglede na Jadransko more i Velebitski kanal.

Ekoturizam uključuje **vođene ture, interpretacijske centre i edukativne staze**, a bioraznolikost parka idealna je za promatranje ptica, istraživanje biljnog svijeta i učenje o **krškim fenomenima**. Potencijal za daljnji razvoj turizma zaštićenih područja prirode i ekoturizma postoji kroz unapređenje posjetiteljske infrastrukture, organizaciju foto-safarija, edukacije s raznim temama vezanim za geologiju/floru/faunu područja i promociju ekološki održivih oblika turizma.

Ruralni turizam

Stanovništvo na području Starigrada Paklenice i južnog Velebita je nekoć egzistenciju temeljilo na **stočarstvu, pčelarstvu i poljoprivredi**. Sezonske selidbe pastira i transhumantno stočarstvo nekada su dominirali ovim krajem, a danas se ta baština može uključiti u turističke sadržaje kroz **etno-kuće i ruralna gospodarstva**. Lokalno stanovništvo je prepoznalo mogućnosti koje pruža razvoj turizma na seljačkim domaćinstvima koji ima potencijal za razvoj.

Ruralni turizam temelji se na **autentičnim iskustvima**, poput boravka u **selima poput Marasovića**, gdje su sačuvane tradicijske kamene kuće i etnološke zbirke. Posjetitelji mogu sudjelovati u **proizvodnji lokalnih proizvoda**, poput **meda, sira i rakija s dodatkom ljekovitog bilja**, a gastronomska ponuda obogaćena je **pršutom** i specijalitetima od ribe i divljači. Na spomenuti način se može dalje kombinirati aktivnosti ruralnog turizma s aktivnostima kreativnog turizma i aktivnostima vezanim za život i rad.

Razvoj ruralnog turizma može se dodatno potaknuti kroz **organizirane ture, edukativne radionice i tematske manifestacije**, koje bi posjetiteljima omogućile dublji uvid u tradicionalni način života u ovoj prostorno-razvojnoj cjelini.

Aktivni i avanturistički turizam

Područje Starigrada Paklenice jedno je od **najvažnijih središta aktivnog i avanturističkog turizma u Hrvatskoj**, posebno zbog **penjačkih i planinarskih sadržaja**. **Kanjon Velike Paklenice** svjetski je poznato **penjalište**, koje privlači ljubitelje slobodnog penjanja, dok brojne planinarske staze vode do **vidikovaca i vrhova Velebita**.

Među najpoznatijim manifestacijama je **Međunarodni susret penjača Paklenica**, natjecanje u brzinskom penjanju velikih stijena, koje okuplja penjače iz cijelog svijeta. Osim toga, popularne su i avanturističke utrke poput **Velebit traila i Highlander Velebit**, koje nude kombinaciju trčanja, planinarenja i avanturističkog preživljavanja.

Područje je atraktivno i za **brdski biciklizam, kajakarenje, veslanje na SUP-u, parasailing i speleološke ekspedicije** u brojnim špiljama Velebita. **Off-road ture po Majstorskoj cesti** prilika za istraživanje povijesnih prometnica i divljih krajolika. Moguće je promovirati vožnju motociklima po makadamskim cestama koja je zanimljiva inozemnim motociklistima.

S obzirom na **iznimne prirodne i geomorfološke uvjete**, Starigrad Paklenica ima veliki potencijal za daljnji razvoj aktivnog turizma, uz naglasak na održivo korištenje prirodnih resursa i očuvanje okoliša.

Ljetno kupališni turizam

Ljetno-kupališni turizam ovog područja također se može unaprijediti. More u podvelebitskom kanalu i Novigradsko more pružaju ugodne uvjete za kupanje, a podzemne vrulje omogućuju osvježenje u moru čak i tijekom najtoplijih ljetnih dana. Dodatne aktivnosti poput organiziranog ribolova, nautičkih obilazaka i ronjenja mogu upotpuniti turističku ponudu. Ponudu ovog područja upotpunjuju i brojne manifestacije koje se organiziraju tijekom ljeta. Moguće je unaprijediti pristup moru, tuševima i sanitarnim objektima na nekim plažama za potrebe osoba s invaliditetom.

4.2.5. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Ravnih kotara

Područje Ravnih kotara, prema provedenoj analizi atrakcijske osnove, posjeduje potencijal za razvoj različitih oblika ruralnog turizma i kulturnog turizma. Klimatska obilježja ovog područja su pogodna za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju i ugodan boravak na otvorenom prostoru tijekom gotovo cijele godine. Zbog svega prethodno spomenutog postoje dobri preduvjeti za razvoj ponude seoskih domaćinstava, ekoturizma, gastronomskih i enoloških tura, te kulturnih aktivnosti koje uključuju tradicijske vještine, obrtništvo i običaje.

Turizam zaštićenih područja prirode i ekoturizam

Ravni kotari i Bukovica bogati su prirodnim atrakcijama, od kojih se ističe **Park prirode Vransko jezero**⁶⁰ s posebnim ornitološkim rezervatom, idealnim za **promatranje ptica, vođene ture i ekoturizam**. Rijeka **Zrmanja i njene pritoke** pružaju mogućnosti za **rafting, kajakarenje i istraživanje kanjona i slapova**.

Špilja **Golubnjača kod Kaštela Žegarskog** jedina je uređena za posjetitelje. Razvoj ekoturizma može se unaprijediti kroz **obilježene staze, edukativne centre i održive aktivnosti**. Prihvatljive turističke aktivnosti na zaštićenim područjima su: pješaćenje, vožnja biciklom, jahanje, promatranje ptica, edukacije o prirodnim posebnostima, foto-safariji te proučavanje flore i faune.

⁶⁰ Oko Vranskog jezera je sagrađena staza od eko-asfalta pogodna za biciklizam i šetnju

Ruralni turizam

Ravni kotari su poljoprivredno područje na kojem se stanovništvo tradicionalno bavi **vinogradarstvom, maslinarstvom i uzgojem stoke**. Posjetitelji ovog područja mogu uživati u **kušaonicama vina i ulja, te učestvovati u berbama i radionicama tradicijskih obrta**. Vinogorja **Benkovac–Stankovci i Zadar–Biograd** proizvode autohtone sorte poput **Maraštine i Plavine**, a vinarije postaju sve popularnije turističke destinacije.

Ruralne sredine nude **autentičan doživljaj života na selu**, uz kušanje **janjetine, pršuta i domaćeg sira**. Ruralni turizam može se dodatno promovirati kroz **gastronomske i enološke manifestacije**, poput **Vinfesta i Benkovačkog prisnaca**.

Ravni kotari imaju potencijal za razvoj ruralnog turizma, koji može doprinijeti gospodarskom rastu i očuvanju kulturne baštine. Ovo područje obiluje prirodnim ljepotama, arheološkim lokalitetima i tradicijskim običajima, što ga čini atraktivnim za posjetitelje koji traže autentično iskustvo. Obilježavanje vinske ceste Ravnih kotara moglo bi dodatno privući turiste zainteresirane za enologiju i degustacije lokalnih vina. Na seoskim domaćinstvima se mogu organizirati i edukativne aktivnosti o tradicionalnim obrtima (obrada kamena, tkanje sukna i sl.), gastronomske i enološke radionice.

Kulturni turizam

Kulturno-turistička ponuda Ravnih kotara može se temeljiti na arheološkom turizmu, obilasku kulturno-povijesne baštine i kulturnih manifestacija te aktivnostima kreativnog turizma.

Kulturno-povijesna baština

Kulturna baština Ravnih kotara obuhvaća **utvrde, arheološka nalazišta i sakralne objekte**. Među najvažnijima su:

- **Asseria** – rimska utvrda planirana za razvoj arheološkog parka.
- **Kaštel Benković** – srednjovjekovna tvrđava s muzejskom i kulturnom ponudom.
- **Kula Stojana Jankovića** – spomenik borbi protiv Osmanlija.
- **Maškovića Han** – osmanska palača, danas kulturno-turistički centar.

Obilasci ovih lokaliteta mogu se povezati s **tematskim turama i multimedijalnim interpretacijama**, pružajući interaktivno iskustvo prošlosti.

Kulturni turizam i obilazak baštine u Ravnim kotarima imaju potencijal za razvoj zbog bogate povijesne ostavštine, raznovrsnih arheoloških lokaliteta i očuvanih kulturnih običaja. Ovo područje obiluje povijesnim znamenitostima koje svjedoče o njegovoj dugoj i slojevitoj prošlosti, od ilirskih i rimskih naselja do srednjovjekovnih utvrda i tradicionalnih sela.

Jedan od najznačajnijih arheoloških lokaliteta u Ravnim kotarima je spomenuta Asseria, nekadašnje liburnsko i rimsko naselje u blizini Benkovca. Ovaj lokalitet pruža jedinstven uvid u antičku povijest regije, a njegova daljnja istraživanja i uređenje mogli bi dodatno valorizirati ovaj značajni kulturni spomenik. Organizacija interaktivnih radionica i vođenih tura mogla bi privući turiste zainteresirane za povijest i arheologiju.

Povijesne utvrde i kule također su važan segment kulturnog turizma. Među njima se ističu Kula Stojana Jankovića u Islamu Grčkom, Kaštel Benković u Benkovcu i Maškovića Han u Vrani. Ove građevine predstavljaju značajne kulturne i povijesne točke koje mogu biti dio tematskih ruta i interpretacijskih centara. Maškovića Han, izgrađen u 17. stoljeću, danas je obnovljen i pretvoren u vrlo posjećeni kulturni centar te nudi i luksuzni smještaj, čime doprinosi ponudi kulturnog turizma.

Crkve i samostani Ravnih kotara svjedoče o bogatom religijskom naslijeđu regije. Franjevački samostan u Karinu Donjem, smješten uz Karinsko more, jedan je od najvažnijih sakralnih objekata u regiji, a njegov značaj dodatno raste kroz obnovu i organizaciju kulturno-duhovnih događanja. Ostaci ranokršćanskih i srednjovjekovnih crkava, poput crkve sv. Mihovila na Mijovilovcu, također predstavljaju vrijedne spomenike koji mogu biti uključeni u kulturne turističke rute.

Uvođenjem tematskih ruta koje povezuju arheološke lokalitete, utvrde, crkve i tradicionalna sela, kulturni turizam Ravnih kotara mogao bi postati prepoznatljiviji na nacionalnoj razini. Korištenjem modernih tehnologija, poput virtualne stvarnosti i multimedijalnih vodiča, posjetitelji bi mogli steći dublje razumijevanje povijesnih i kulturnih slojeva regije. Obogaćivanjem ponude kroz radionice tradicijskih zanata, degustacije lokalnih proizvoda i sudjelovanje u povijesnim rekonstrukcijama događaja, Ravni kotari mogu postati atraktivna destinacija za ljubitelje kulturnog turizma.

Kulturne manifestacije

Kulturne manifestacije u Ravnim kotarima igraju ključnu ulogu u očuvanju i promociji povijesne i kulturne baštine ovog područja. Kroz razne festivale, smotre folklora i gastronomske događaje, lokalna zajednica uspješno prezentira svoje običaje, glazbu, ples, rukotvorine i tradicionalnu kuhinju, privlačeći posjetitelje iz Hrvatske i inozemstva.

Najznačajnije Manifestacije na području Ravnih kotara su:

- **Vinfest** – festival vina u Benkovcu,
- **Dani vitezova vranskih** – srednjovjekovni festival u Vrani,
- **Benkovački sajam** – tradicionalni stočarski sajam svakog 10. dana u mjesecu,
- **Etno festival Benkovac** – folklorna i glazbena manifestacija međunarodnog karaktera,
- **Benkovački prisnac** – gastronomska promocija lokalnih specijaliteta.

Ove manifestacije ne samo da privlače posjetitelje, već i pridonose **očuvanju lokalne baštine i kulturnog identiteta**. Daljnji razvoj može uključiti **interaktivne sadržaje i modernu interpretaciju tradicije**, čime bi se povećala atraktivnost kulturne ponude Ravnih kotara.

Jedna od najpoznatijih manifestacija je Benkovački sajam. Ovaj sajam privlači ne samo lokalno stanovništvo, već i brojne posjetitelje iz cijele Hrvatske. Nedavno poboljšana infrastruktura i dodatna promocija mogli bi mu povećati posjećenost.

Dani vitezova vranskih u Vrani predstavljaju jednu od najatraktivnijih povijesnih manifestacija u županiji. Tijekom ovog događanja posjetitelji mogu sudjelovati u srednjovjekovnim borbama, radionicama starih zanata, prikazima viteških vještina i interaktivnim predstavama koje ih vraćaju u prošlost. Ova manifestacija doprinosi razvoju kulturnog turizma i dodatno promovira povijesne znamenitosti Ravnih kotara. Posjećenost dana vitezova vranskih signalizira potencijal za organiziranje novih manifestacija koje obrađuju legende, narodna predanja i interpretiraju povijesne bitke.

Kreativni turizam

Dio turista zanima stjecanje vještina karakterističnih za kulturu i način života zajednice turističkog odredišta koje posjećuju. Ravni kotari nude i mogu još razviti **radionice tradicijskih obrta, radionice izrade suvenira i radionice folklornih izvedbi**. Posjetitelji bi mogli sudjelovati u **tkalačkim i kamenoklesarskim radionicama, učenju tradicionalne glazbe i plesa, te u kuhanju autohtonih jela**. Ove aktivnosti omogućuju dublje povezivanje s lokalnom kulturom i zajednicom.

Arheološki turizam

Područje obiluje **antičkim i srednjovjekovnim nalazištima**, među kojima se ističe **Asseria**, planirana kao **arheološki park s interaktivnim sadržajima**. Ovaj arheološki lokalitet se može ponuditi kao turistička destinacija. Zainteresiranim turistima se može omogućiti promatranje pa čak i sudjelovanje u manje zahtjevnim arheološkim iskapanjima pod stručnim nadzorom arheologa.

Utvrde Kličevica i Benković te **Maškovića Han** nude povijesne ture i rekonstrukcije prošlih vremena. Razvoj **tematskih ruta i digitalnih vodiča** može dodatno povećati privlačnost ovih lokaliteta za posjetitelje.

Adrenalinski i aktivni turizam

Ravni kotari nude razne **uzbudljive aktivnosti na kopnu, vodi i u zraku**. Rijeka **Zrmanja** je omiljena destinacija za **rafting, kajakarenje, i kanuing**, dok strme litice i kanjoni pružaju izvrsne uvjete za **penjanje i zipline avanture** koje se mogu dalje razvijati. Turistima željnim uzbuđenja se može ponuditi i kanjonig na prikladnim dijelovima Zrmanje.

Planinarske i biciklističke staze oko **Vransko jezero i kanjon Zrmanje** omogućuju aktivan boravak u prirodi. Razvoj adrenalinskog turizma može uključivati **quad ture, speleološke ekspedicije i paraglajding**, čime bi se dodatno obogatila ponuda za ljubitelje aktivnog odmora. Vožnja motociklima po poljskim putevima je interesantna dijelu turista koji putuju motociklima. Promocija mogućnosti slobodne⁶¹ vožnje motociklom i brdskim biciklom po poljskim putevima bi dovela zainteresirane turiste u Ravne kotare.

Lovni i ribolovni turizam

Lovišta u Ravnim kotarima omogućuju lov prvenstveno sitne divljači, poput jarebica, šljuka, prepelica, fazana i zečeva. Na ovom području je moguć i lov na brojne čagljeve koji nisu zaštićena vrsta. Ribolov je dozvoljen na području Vranskog jezera, u skladu s pravilima Parka prirode, kao i na ostalim rječicama ovog područja. Turističke aktivnosti mogu obuhvaćati organizaciju lova i ribolova, uz dodatne usluge i prateće sadržaje koji se mogu ponuditi lovcima i ribolovcima.

4.2.6. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Gračaca i Like

Prostorno-razvojna cjelina Gračaca i Like ima skromno razvijenu turističku ponudu, unatoč tome što postojeći resursi ukazuju na potencijal za razvoj turizma. Prema provedenoj analizi atrakcijske osnove, ova prostorno-razvojna cjelina ima mogućnosti za razvoj turizma temeljenog na zaštićenim prirodnim područjima, lovnom turizmu, ruralnom turizmu te aktivnom i avanturističkom turizmu.

Ruralni turizam

Prostorno-razvojna cjelina Gračaca i Like, sa svojim netaknutim krajolikom, rijetko naseljenim prostorom i tradicionalnim načinom života, ima potencijal za razvoj ruralnog turizma⁶². Seoska gospodarstva mogu nuditi posjetiteljima priliku da dožive život na selu kroz sudjelovanje u

⁶¹ Off-road vožnja je vrlo popularna među motoristima i biciklistima. U dijelu zemalja članica EU poljski putevi/makadam su privatni i vožnja po njima je zabranjena npr. u Austriji i Njemačkoj

⁶² Hrvatska udruga za turizam i ruralni razvoj edodijelila srebrnu povelju u kategoriji „Tradicijska (ruralna) domaćinstva“ ruralnoj kući za odmor „Mazin“ u Općini Gračac, 2023.

poljoprivrednim radovima, branju ljekovitog bilja, izradi domaćih proizvoda te pripremi tradicionalnih jela. Opisane aktivnosti se mogu organizirati i u formi radionica na seoskim domaćinstvima. OPG-ovi počinju nuditi smještaj u starim obnovljenim kućama s kamenim i drvenim elementima, što doprinosi autentičnosti doživljaja.

Za turiste vrijednost imaju proizvodi poput ličkog krumpira, sireva, suhomesnatih proizvoda, meda, rakija i džemova, koji se mogu kušati i kupiti na obiteljskim gospodarstvima. Turistima se može ponuditi da učestvuju u berbi, pripremi i proizvodnji tradicionalnih proizvoda. Organizirane gastronomske ture bi omogućile turistima da upoznaju način proizvodnje ovih autohtonih delicija i sudjeluju u tradicionalnim kulinarskim radionicama.

Ruralni turizam također može uključiti edukativne aktivnosti poput upoznavanja s načinom izrade rukotvorina i obrade drva. Na području su očuvane i brojne stare vještine, poput suhozidne gradnje, tkanja i izrade narodnih nošnji. Način izrade narodnih nošnji može postati dio turističke ponude kroz radionice i tematske manifestacije. Ponuda ruralnog turizma može biti dopunjena kombiniranjem s kulturnim turizmom. Kulturni turizam bi mogao ponuditi posjete kulturno povijesnim spomenicima i učešće u kulturnim manifestacijama koje interpretiraju kulturne posebnosti Gračaca i Like. Kako bi se obogatila turistička ponuda moguće je razviti i aktivnosti koje spadaju u kreativni turizam (učenje tradicionalnih vještina i zanata na seoskim imanjima).

Aktivni i avanturistički turizam

Područje Gračaca i Like je atraktivno brdsko područje. Ova prostorno-razvojna cjelina nudi geomorfološke fenomene poput planinskih vrhova, strmih klisura, špilja, rijeka i njihovih izvora. Zbog ovih prirodnih karakteristika, moguće je razvijati različite oblike aktivnog i avanturističkog turizma. Na području Gračaca i Like turisti se mogu baviti biciklizmom, planinarenjem, slobodnim penjanjem, trekkingom, kanjoningom, kajakingom, kanuingom, speleologijom i sličnim aktivnosti. Klimatske prilike omogućuju organizaciju aktivnog i avanturističkog turizma od proljeća do kasne jeseni.

Turizam zaštićenih područja prirode i ekoturizam

Prostorno-razvojna cjelina Gračaca i Like je pokrivena bukovom šumom i pašnjacima. Dio ove prostorno-razvojne cjeline se nalazi u okviru PP Velebit. Za turiste je vrlo zanimljivo i područje Cerovačkih pećina koje su zaštićene kategorijom posebni geomorfološki rezervat. Cerovačke pećine čine tri špilje. Za turistički posjet su otvorene Donja i Gornja Cerovačka špilja, svaka u dužini od cca 700 m. Pored špilja se nalazi Centar za posjetitelje. Glavna uloga Centra je, kroz edukaciju podići svijest posjetitelja o važnosti prirode i potrebi njezine aktivne zaštite. Na oko 1000 m² su organizirani interpretacijski, edukacijski, turistički, konferencijski i uredski sadržaji.

Vrelo Une je jedan od izvora rijeke Une. Nalazi se kod mjesta Donja Suvaja, na 396 metara nadmorske visine ispod padina planina Plješevice i Stražbenice. Na izvoru Una čini plavozelena jezero okruženo šumom i visokim strmim liticama. Vrelo Une je najdublji krški izvor u Hrvatskoj i među pet najdubljih u svijetu. Dosad je istražen do dubine od 248 metra, ali dno nije dosegnuto. Uz stazu prema vrelu Une je nekoliko vidikovaca i odmorišta.

Turističke aktivnosti u navedenim zaštićenim prirodnim područjima i ekoturizam mogu biti pješačke ture, vožnja brdskim biciklima, obilazak zaštićenih lokaliteta, te edukativne radionice. Na ovom području je moguće organizirati i promatranje divljih životinja i velikih zvijeri na način kako je to organizirano u NP Risnjak. NP Risnjak ima rasprodane termine za smještaj u bungalovima pored hranilišta velikih zvijeri tako da ih posjetitelji sigurno mogu vidjeti.

Lovni i ribolovni turizam

Bogata fauna prostorno-razvojne cjeline Gračac i Lika je važan preduvjet za razvoj lovnog turizma. Lovišta u planinskim predjelima imaju velike populacije divljih svinja, jelena, srna, vukova i medvjeda. Održivi lovni turizam podrazumijeva strogu kontrolu kvota lova te očuvanje ekosustava, uz mogućnost smještaja u lovačkim kućama i sudjelovanja u tradicionalnim lovačkim običajima. Na lovištima postoje čeke, promatračnice i hranilišta.

Ribolovci u čistim rijekama i potocima mogu loviti autohtone vrste riba, poput pastrve, lipljena i klena. Lovišta na ovom području su relativno nepoznata izvan Hrvatske.

4.2.7. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Biogradske rivijere⁴

Ljetno-kupališni turizam

Osnovna turistička ponuda Biogradske rivijere je ljetno-kupališni turizam. Na ovom području je obala niska i razvedena s plitkim morem i brojnim uvalama. Biogradska rivijera ima brojne uređene i prirodne šljunčane, pješčane i kamenite plaže. U sklopu Biogradske rivijere nalazi se i par manjih otoka. Mediteranska klima, čisto i toplo more uz brojne plaže predstavljaju ključne resurse ljetno-kupališne ponude. Raspoloživi smještajni i ugostiteljski objekti odgovaraju potrebama i socijalnoj-demografiji turista. Uvođenje novih usluga te podizanje kvalitete postojećih usluga i turističkih proizvoda su nužni za poboljšavanje konkurentne pozicije i unapređenje profitabilnosti turizma.

Na ovom području postoje i brojni kvalitetni kampovi. Podizanje kategorije kampova i eventualno podizanje glampinga koji postaje tražen su mogućnosti za razvoj ovog turističkog proizvoda. Moguće je unaprijediti pristup moru, tuševima i sanitarnim objektima na nekim plažama za potrebe osoba s invaliditetom.

Nautički i ronilački turizam

Razvedena obala, brojni obližnji otoci s izuzetnom krajobraznom privlačnošću, povoljni klimatski uvjeti i vjetrovi u kanalu između obale i obližnjih otoka, brojne marine, sidrišta i nautičke usluge, čine ovu rivijeru atraktivnom destinacijom za nautički turizam. Poduzetnici bi mogli organizirati škole jedrenja i upravljanja brodicama koje bi pripremale buduće nautičare za polaganje raznih stupnjeva ispita za skiperske dozvole.

Akvatoriji priobalnog područja i obližnji otoci, obiluju raznolikom podmorskom florom i faunom, što predstavlja osnovni preduvjet za daljnji razvoj i unaprjeđenje ponude ronilačkog turizma. Dodatnu vrijednost ovoj ponudi daju brojni podmorski arheološki lokaliteti, koji dodatno obogaćuju iskustvo ronjenja na ovom području.

Podmorski arheološki lokaliteti u Pakoštanima, Sukošanu i Biogradu na Moru privlače ronioce koji istražuju ostatke potopljenih brodova, amfora i antičkih pristaništa. U Biogradu i okolnim mjestima djeluju **ronilački centri** koji organiziraju tečajeve, izlete i istraživačke ekspedicije.

Barokomora u nekom području značajno povećava sigurnost ronjenja. Barokomora u Zadru postoji no njena upotreba i dežurstva liječnika nisu osigurani što bi trebalo promijeniti.

Ribolovni i lovni turizam

Riblji fond i stoljetna tradicija ribarstva na području Biogradske rivijere stvaraju odlične uvjete za razvoj ribolovnog turizma. Ribolovni turizam ako je dobro organiziran i promoviran generira visoke prihode. Ribolovni turizam podrazumijeva da turisti organizirano sudjeluju u ribolovu. Turistima se može nuditi ribolov s obale, iz opremljene brodice ili ribolov podvodnom puškom (uz ishođenje dozvole i samo tijekom dana). Stvarno atraktivan je ribolov tuna i sabljarki na pozicijama uz tunogojilišta ili zapadno od Dugog otoka.

Lovni turizam je moguć u zaleđu obalnog pojasa, unutar lovišta gdje postoji populacija sitne divljači. Dobro razvijen lovni turizam doprinosi produženju turističke sezone i diverzifikaciji turističke ponude.

Zdravstveni i wellness turizam

Biogradska Specijalna bolnica za ortopediju je moderna ustanova specijalizirana za liječenje ortopedskih bolesti. Bolnica ima tri odjela: ortopedski, odjel za produženo liječenje i fizijatrijski odjel. Ova bolnica povećava broj liječnika i osoblja te se počinje razvijati i u smjeru nuđenja usluga zdravstvenog turizma. Specijalna bolnica za ortopediju bi dobila pravu svrhu i prihode mimo HZZO kada bi na području Zadarske rivijere bio razvijen turizam za osobe treće dobi (npr. boravak štíćenika staračkih domova iz država sa sjevera EU). Za usluge stranim zdravstvenim osiguranicima Specijalna bolnica za ortopediju bi morala proći postupak certificiranja po relevantnim ISO normama za zdravstvene ustanove.

Biogradska rivijera je prirodno pogodna za zdravstveni turizam zbog **blage klime, čistog zraka i mora**. Ljekovita svojstva morske vode i soli, kao i opuštajući učinci boravka na obali su preduvjeti za razvoju wellness turizma.

Organiziranje višetjednih terapija za mršavljenje pretilih turista pod nadzorom specijalista endokrinologa, fizijatarata i nutricionista je unosna niša wellness turizma koja se za sada u hrvatskoj rijetko organizirano nudi.

Turizam zaštićenih područja prirode

Biogradska rivijera i njeno zaleđe bogati su prirodnim ljepotama i zaštićenim područjima koja nude ekoturizam, aktivan boravak u prirodi i edukativne ture. Park prirode Vransko jezero, najveće prirodno jezero u Hrvatskoj, važno je NATURA 2000 područje s ornitološkim rezervatom koji je dom za više od 250 vrsta ptica. Posjetitelji mogu uživati u biciklističkim i pješačkim stazama dugim 40 km, rekreativnom ribolovu (uz poštivanje pravila PP) i spektakularnom pogledu s vidikovca Kamenjak. Po jezeru su organizirane vožnje katamaranom javne ustanove park prirode koji ima električni pogon.

Turističke aktivnosti vezane uz prirodnu baštinu, bilo zaštićenu ili nezaštićenu, mogu obuhvaćati promatranje ptica, edukativne programe o prirodnim vrijednostima, uživanje u krajobrazima, fotografiranje, pješačke ture, vožnju katamaranom po PP Vransko jezero, vožnju biciklom, doživljaje u adrenalinskom parku pored lučice Crkvine na sjeverozapadnoj obali Vranskog jezera i razne druge oblike rekreacije na otvorenom.

Kulturni turizam

Biogradska rivijera obiluje kulturno-povijesnom baštinom, koja uključuje arheološke lokalitete, sakralne objekte, tradicionalnu arhitekturu i nematerijalnu baštinu. Povijesni grad Biograd na Moru, nekadašnje sjedište hrvatskih kraljeva, nudi brojne znamenitosti poput Zavičajnog muzeja, u kojem se nalazi teret potopljenog mletačkog broda iz 16. stoljeća. Maškovića Han u Vrani, najzapadnija osmanska građevina u Europi, danas je kulturni centar s hotelom, restoranom i muzejskom zbirkom.

Arheološki ostaci rimskog akvedukta Biba-Jader svjedoče o naprednoj infrastrukturi Rimskog Carstva, dok brojni sakralni objekti poput crkve sv. Stošije u Biogradu i sv. Roka u Bibinjama predstavljaju važne vjerske i kulturne spomenike. U Pakoštanima se održava manifestacija Dani vitezova vranskih, koja kroz viteške borbe i srednjovjekovne sajmove oživljava povijest ovog kraja.

Nematerijalna baština obuhvaća tradiciju klapskog pjevanja, suhozidnu gradnju i običaje vezane uz ribarstvo i maslinarstvo. Brojne kulturne manifestacije, poput Biogradskog kulturnog ljeta i etno-festivala, doprinose očuvanju lokalne tradicije i obogaćuju turističku ponudu.

Kulturne i vjerske ustanove, osim standardnih aktivnosti vezanih uz prezentaciju kulturno-povijesne i umjetničke baštine, mogu samostalno organizirati edukativne radionice za turiste koji su zainteresirani za kulturu. Na ovim radionicama bi turisti tijekom odmora mogli usvojiti nove vještine i steći potpuno nova iskustva. Od aktivnosti koje mogu biti zanimljive turistima mogu se izdvojiti promatranje i sudjelovanje u arheološkim iskapanjima pod nadzorom arheologa, tečajevi tradicionalnog klapskog pjevanja, edukacije o restauraciji umjetnina, izrada tradicionalnog nakita i narodnih nošnji, etnografske radionice, izrade ribolovnih alata i slično.

Moguće je osmisлити kulturno-turističke aktivnosti koje bi opisivale povijesne događaje iz raznih povijesnih perioda, bitke s Turcima i Mlečanima i bitke iz domovinskog rata.

4.2.8. Vrednovanje turističke atrakcijske osnove Ninske rivijere

Ljetno kupališni turizam

Ninska rivijera poznata je po svojim **pješčanim i šljunčanim plažama**, koje su ključni resurs za razvoj ljetno-kupališnog turizma koji je osnovna ponuda rivijere. Ovo područje karakterizira razvedena obala s plitkim i toplim morem, idealnim za obitelji s djecom i rekreativne aktivnosti.

Među najpoznatijim plažama ističe se **Kraljičina plaža**, jedna od najpoznatijih pješčanih plaža u Hrvatskoj, koja se prostire na više kilometara i pruža jedinstven pogled na planinu Velebit. Posebnost ove plaže je **ljekovito blato**, koje posjetitelji koriste u terapijske svrhe, čime ova lokacija kombinira kupališni i zdravstveni turizam.

Uz Kraljičinu plažu, popularne su i **plaže Jaz, Bilotinjak, Pliša i Soline**, koje nude mirniji ambijent i prikladne su za turiste koji traže opuštanje u prirodnom okruženju. Za one koji vole aktivniji odmor, plaža **Zaton Holiday Resort** pruža širok spektar sadržaja, uključujući **aquapark, beach barove i sportske aktivnosti** poput odbojke na pijesku, jet-skija i pedalina.

Plaže Ninske rivijere privlače turiste ne samo zbog prirodnih ljepota, već i zbog čistoće mora te razvijene **turističke infrastrukture** koja omogućuje cjelodnevni boravak s brojnim ugostiteljskim i rekreativnim sadržajima.

Postojeći smještajni i ugostiteljski kapaciteti su prilagođeni potrebama turističke potražnje i socijalnoj-demografiji turista. Kako bi Ninska rivijera održala svoju konkurentsku poziciju na tržištu, nameće se potreba za uvođenjem novih usluga. Podizanje kvalitete usluga i turističkih proizvoda Ninske rivijere je također preporučljivo.

Nautički i ronilački turizam

Akvatorij oko Ninske rivijere je zanimljiv za nautičare. Razvedena obala, sigurna sidrišta i komunalni vezovi su važni nautičarima. Nautičari mogu ploviti obližnjim **zadarskim arhipelagom**

među brojnim otocima, dok obližnje luke i marine osiguravaju infrastrukturu za prihvat nautičara. Organiziranje suhe marine bi proširilo ponudu rivijere. Razvoj suhe marine prati i razvoj brojnih usluga vezanih za održavanje plovila koje su profitabilne i moguće ih je pružati tijekom cijele godine.

Uz nautički turizam, **ronilački turizam** također bilježi porast, osobito u području **Ninske lagune i otoka Vira**, gdje se nalaze podvodni arheološki nalazi i zanimljiv morski ekosustav. Ninska rivijera nudi **ronilačke centre i škole ronjenja**, koji omogućuju turistima početne i napredne tečajeve, kao i organizirane ronilačke ture. **Ronjenje u blizini Utvrde Kaštelina na Viru** posebno je atraktivno zbog povijesnih ostataka i ljepote podmorja.

Ribolovni i lovni turizam

Zahvaljujući bogatom ribljem fondu na južnim stranama otoka Molata, Oliba i Premude **ribolovni turizam** postaje dio ponude na području Ninske rivijere. Turisti mogu sudjelovati u organiziranim **ribolovnim turama**, koje uključuju lov na brancine, orade i arbune, dok iskusniji ribolovci mogu okušati sreću u **big game fishingu** na dubljim vodama oko spomenutih otoka.

Turistima su interesantne i ture brodovima koje ih odvođe na područja na kojima žive familije dupina koje mogu promatrati.

Uz ribolovni turizam, moguć je i **lovni turizam** na lovištima unutrašnjosti općina **Privlaka i Vrsi**. **Na ovim lovištima je moguć lov na sitnu divljač** (divlji zec, fazan) uz stručno vodstvo i poštivanje lovnih pravila. Razvijeni ribolovni i lovni turizam su važni jer omogućuju produljenje **turističke sezone izvan ljetnih mjeseci**, čime daju doprinos cjelogodišnjem turizmu i održivom razvoju rivijere.

Zdravstveni i wellness turizam

Ninska rivijera nudi **prirodne resurse za razvoj zdravstvenog i wellness turizma**, zahvaljujući blagotvornim klimatskim uvjetima, morskom zraku te **ljekovitom blatu na Kraljičinoj plaži**. Ovo blato, poznato po **terapeutskim svojstvima**, već se desetljećima koristi za tretmane **reumatskih bolesti, kožnih problema i lokomotornih tegoba**. Korištenje ljekovitog blata, u kombinaciji s morskom vodom, čini ovu lokaciju idealnim mjestom za **prirodnu terapiju i rehabilitaciju**. Razvoj lječilišta i/ili rehabilitacijskog centar koji bi koristio ljekovito blato još uvijek čeka realizaciju.

Sol i slani zrak imaju pozitivne učinke na dišne puteve i kožu. Dostupnost morske soli iz ninska solane je važan preduvjet za organiziranje **haloterapijskih tretmana** koji mogu biti ponuđeni turistima.

Kulturni turizam

Ninska rivijera **bogata je kulturno-povijesnom baštinom**, koja seže od **prapovijesti, preko rimskog razdoblja, srednjeg vijeka pa sve do modernog doba**. Ova raznovrsna baština čini temelj ponude kulturnog turizma rivijere. Brojni arheološki nalazi i sakralni objekti svjedoče o dugoj povijesti ovog područja. Kulturni turizam Ninske rivijere može se dodatno unaprijediti razvojem muzeja, tematskih ruta i interaktivnih povijesnih interpretacija, čime bi se posjetiteljima omogućilo dublje uranjanje u bogatu prošlost regije.

Folklor, lokalne rukotvorine, arhitekturno nasljeđe, tradicijski obrti, gastronomija i razne ostale moguće kulturne posebnosti Ninske rivijere mogu doprinijeti proširenju turističke ponude i jačanju konkurentne pozicije. Ninski šokol (jedinstveni suhomesnati proizvod

ninskog područja), cvijet soli i tradicija proizvodnje soli u Ninu su jedinstveni za ovu prostorno-razvojnu cjelinu. Nove kulturno-turističke aktivnosti na rivijeri mogu nastati kao rezultat planiranja i suradnje kulturnih institucijama, poduzetnika i kulturnih društava Ninske rivijere. Nove kulturno-turističke aktivnosti mogu uključivati nove gastronomske festivale, enološke festivale, organizaciju kulturnih manifestacija, edukacije o lokalnoj gastronomiji (npr. o Ninskom šokolu ili nedavno ponuđena radionica o novoj deliciji-morskoj šparogi) te edukativne radionice raznih sadržaja koji mogu zanimati turiste (klapsko pjevanje, etnografija, izrada rukotvorina i nakita i sl).

Turizam zaštićenih područja prirode

Ninska rivijera nudi **prirodne atrakcije**, koje su pogodne za razvoj **ekoturizma i turizma zaštićenih područja**.

Najvažnija **zaštićena prirodna područja** uključuju:

- **Ninsku lagunu** – jedno od najvažnijih staništa ptica na ovom području, bogato **florom i faunom**, idealno za promatranje ptica. Tu se nalaze rijetke, osjetljive i endemične biljke te neke od ugroženih vrsta ptica,
- **Ljekovito blato na Kraljičinoj plaži** – prirodni fenomen koji ima **medicinske benefite** i koristi se u zdravstvenom turizmu. Uvršteno je u ekološku mrežu Natura 2000,
- **Solanu Nin** – ornitološko područje solane dom je za 240 vrsta ptica, rezervat i edukativni centar, koji pruža uvid u **tradiciju proizvodnje soli i zaštitu ekosustava**.

Zaštićena staništa ptica stvaraju preduvjete za razvoj turističkih aktivnosti promatranja ptica. Turistima se mogu nuditi foto-safariji, vođene ture, razne edukativne aktivnosti o prirodnim vrijednostima zaštićenih područja, šetnje, obilaski biciklom, te druge turističke aktivnosti prikladne za zaštićena područja prirode.

5. Analiza relevantnih kretanja i promjena na turističkom tržištu

4.1. Globalni trendovi u turizmu

Turizam se snažno oporavio od učinaka COVID-19 pandemije koja je zaustavila gotovo šest desetljeća neprekinutog rasta. Prema podacima izvještaja OECD Tourism Trends and Policies 2024⁶³ došlo je do potpunog oporavka turističke potražnje u 2024. premda su rezultati po pojedinim regijama i zemljama neujednačeni. Globalno se turizam susreće s izazovima pronalaska i zadržavanja kvalitetne radne snage te inflacije koja je i dalje na povišenim razinama. Nadalje, geopolitičke napetosti te klimatske promjene u značajnoj mjeri utječu na pojedine regije.

Prema istraživanju The state of tourism and hospitality 2024.⁶⁴ koje je izradio McKinsey and Company očekuje se da će globalno domaća putovanja rasti po prosječnoj stopi od 3% godišnje i doseći 20 milijardi noćenja godišnje do 2030. U istom vremenskom okviru, međunarodna bi putovanja pak putovanja također trebala porasti znatno višom stopom od 7,6% te doseći čak 19 milijardi noćenja. Očekuje se da će potrošnja na putovanja slijediti sličnu putanju s procijenjenih 5,5 bilijuna USD izdataka putnika u 2024., što predstavlja otprilike 9% globalnog BDP-a na ukupno 8,6 bilijuna USD u 2030.

Prema navedenom istraživanju globalni turizam do 2030. obilježit će sljedeći trendovi:

- Premda je često fokus javnosti na međunarodnim putovanjima, u 2023. čak 75% turističke potrošnje otpada na domaća putovanja, dok na putovanja unutar regija (zemlje u okruženju) otpada 16% i ostatak na daleka međunarodna putovanja. U pogledu očekivane potrošnje u 2030. očekuje se pad udjela domaćih putovanja na 70% radi bržeg rasta potrošnje na međunarodna putovanja (9.2% naprama 5,6%)
- Emitivna tržišta se mijenjaju pa sve veći značaj imaju istočna Europa, Indija i jugoistočna Azija.
- Potražnja za luksuznim turizmom rasti će brže od bilo kojeg drugog segmenta, osobito u emitivnim tržištima u Aziji.
- Uz porast turizma, destinacije će se morati pripremiti za ublažavanje prenapučenost. Destinacije moraju biti spremne nositi se s velikim turističkom potražnjom u budućnosti.

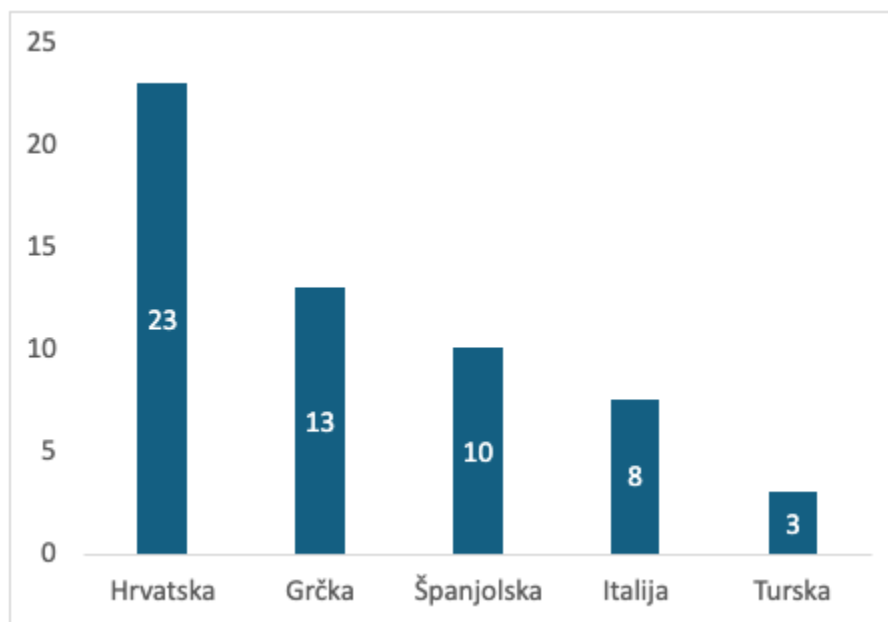
⁶³ OECD Tourism Trends and Policies 2024, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-tourism-trends-and-policies-2024_80885d8b-en.html 17.1.2025.

⁶⁴ The state of tourism and hospitality 2024, <https://www.mckinsey.com/industries/travel-logistics-and-infrastructure/our-insights/the-state-of-tourism-and-hospitality-2024> 2.12.2024.

Sada je vrijeme da dionici planiraju strategije ublažavanja negativnih posljedica. Ako imaju točne procjene nosivosti i poboljšane sposobnosti prikupljanja i analize podataka, odredišta se mogu poboljšati promet i infrastrukturu, ulagati u radnu snagu, te očuvati svoju prirodnu i kulturnu baštinu.

Model turizma koji se oslanja na povećanje broj turista može imati negativne učinke na okoliš. Intenzitet turizma se definira kao broj turističkih noćenja podijeljen s brojem stanovnika. Hrvatski turizam je pogledu intenziteta rekorder u EU, do te mjere da su na drugom i trećem mjestu, Malta i Cipar sa svega 16 noćenja po stanovniku, odnosno gotovo za trećinu manje nego Hrvatska. Italija npr. ima čak 3 puta manje noćenja po stanovniku od Hrvatske. Ova tablica u mnogočemu objašnjava slabe rezultate koje je Hrvatska ostvarila u pogledu održivosti turizma i socioekonomskog utjecaja turizma na lokalno stanovništvo koji su opisani u poglavlju 4.2.4.

Grafikon 15 Intenzitet turizma

Izvor: EUROSTAT⁸, obrada Alcina d.o.o.

Negativan utjecaj pretjeranog turizma na kvalitetu života lokalnog stanovništva bio je uzrok niza prosvjeda održanih u popularnim europskim turističkim odredištima. Neke su destinacije uvele proaktivne mjere poput ograničavanja broja posjetitelja na vrhuncu sezone i promocijom vanezonskih posjeta. Neke zemlje su uvele i dodatne turističke namete kako bi ograničili utjecaj pretjeranog broja posjetitelja na određenim lokacijama. Pojedine destinacije ciljanim kampanjama žele smanjiti dolazak određenih skupina turista za koje procjenjuju kako ne doprinose lokalnom gospodarstvu i kvaliteti življenja u istoj mjeri kao i druge skupine turista (npr.

kampanja koju provodi Amsterdam kako bi smanjio priljev "party" turista). Ekonomski učinci turizma nisu ravnomjerno raspoređeni pa je prisutan i negativan utjecaj na priuštivost stanovanja pogotovo za lokalno stanovništvo čija primanja nisu vezana za turizam.

4.2. Položaj turizma Hrvatske na tržištu

4.2.1. Usporedba Hrvatske i konkurentskih mediteranskih zemalja

Hrvatsku karakterizira tipični turistički model „sunce i more“, s relativno dugim boravcima, koncentracijom turista u obalnim područjima i to dominantno tijekom ljetnih mjeseci. Hrvatska i usporedive mediteranske zemlje imaju bogatu ponudu povijesne i kulturne baštine. Ipak, većina turista koji ih posjećuje uživaju u toploj klimi i atraktivnoj prirodi uz obalu. Geografski, hrvatski turizam je koncentriran duž obale, što stvara troškove zagušenja i podržava regionalne neravnoteže u ekonomskom razvoju.

Prilikom usporedbe raznih aspekata turizma u Hrvatskoj u odnosu konkurentске mediteranske zemlje koje također nude proizvod “sunce i more” korištena su 3 osnovna kriterija za odabir države za potrebe komparativne analize i uočavanja trendova:

- usporedivost s obzirom na turistički proizvod „sunce i more“
- sigurnost zemlje/destinacije
- klima i vrsta resursa i atrakcija

Sukladno navedenom odabrane su sljedeće države na sjevernom Sredozemlju:

- Italija
- Španjolska
- Grčka
- Turska

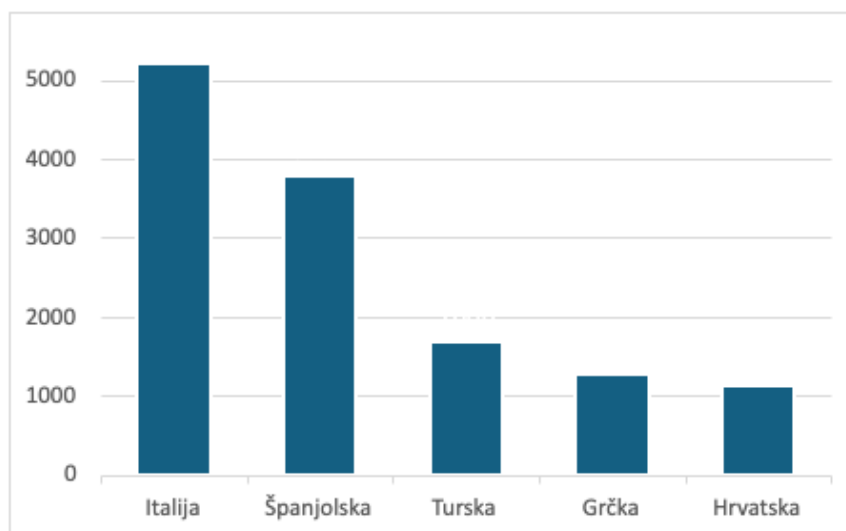
Italija, Španjolska i Grčka korištene su za usporedbu u studijama Europske komisije (ECFIN - Glavna uprava za Gospodarske i financijske poslove): Croatia’s Tourism Industry: Beyond the Sun and Sea⁶⁵ i Croatia’s Tourism Industry – Part 2: Curse or Blessing.⁶⁶ dok je Turska dodana radi značajne promjene značenja turizma te zemlje na europskom tržištu i kao konkurentске zemlje za hrvatski turizam.

⁶⁵ Croatia's Tourism Industry: Beyond the Sun and Sea, https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/croatias-tourism-industry-beyond-sun-and-sea_en, 12.11.2024.

⁶⁶ Croatia’s Tourism Industry. Part 2, Curse or Blessing?, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a93dcd5a-b33c-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en> 12.11.2024.

Hrvatska predstavlja tek djelić ukupno raspoloživih turističkih postelja u Europskoj uniji kojih je u 2023. bilo 29,2 milijuna. Italija kao najznačajnije tržište na Mediteranu ima 4,6x, a Španjolska 3,3x više turističkih postelja od Hrvatske.

Grafikon 16 Turističke postelje u mediteranskim zemljama (u tisućama)

Izvor: EUROSTAT⁶⁷, obrada Alcina d.o.o.

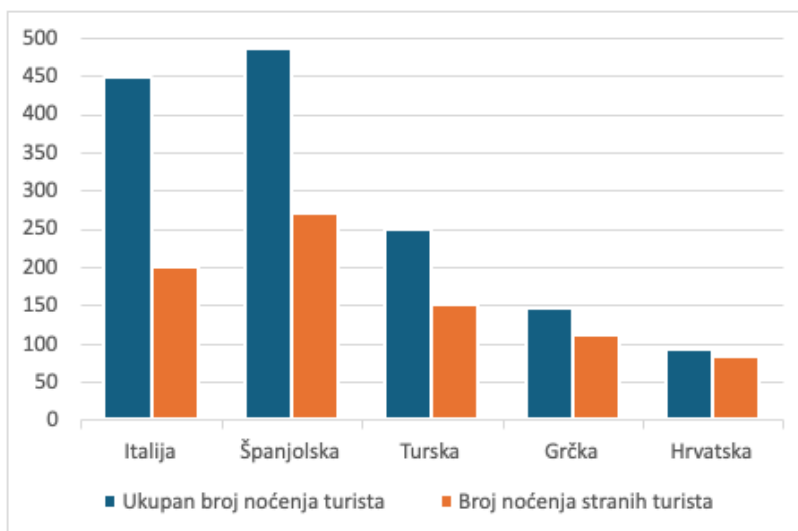
Postoje značajne razlike u iskorištenosti kapaciteta. Premda Italija dominira u smislu raspoloživog kapaciteta, Španjolska je na prvom mjestu u pogledu broja noćenja koja ostvaruju turisti. Hrvatska s brojem postelja koji je usporediv s Grčkom ostvaruje pak znatno manje noćenja (92 milijuna naprama 147 milijuna). Razlika u odnosu na Tursku je još značajnija gdje Turska s 50% više postelja od Hrvatske ostvaruje čak 3 puta više noćenja. Iz Grafikona 6 je vidljiva i razlika u udjelu stranih turista u ukupnom broju noćenja koji je najveći u Hrvatskoj (89%), a najmanji u Italiji (45%) i Španjolskoj (56%). Navedeno proizlazi iz činjenice kako su Italija i Španjolska daleko mnogoljudnije zemlje od Hrvatske s 15, odnosno 12 puta većim brojem stanovnika, pa samim time domaći turisti čine bitno značajniju komponentu u ukupnom broju noćenja. U slučaju Turske ipak koja ima najviše stanovnika od promatranih zemalja, ipak je riječ o zemlji s nižem

⁶⁷ EUROSTAT,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tour_cap_nat/default/table?lang=en&category=tour.tour_inda.tour_cap, 19.12.2024.

raspoloživim dohotkom u odnosu na ostale promatrane zemlje, što ima izravan utjecaj na turističku potrošnju.

Grafikon 17 Broj noćenja u mediteranskim zemljama (u milijunima)

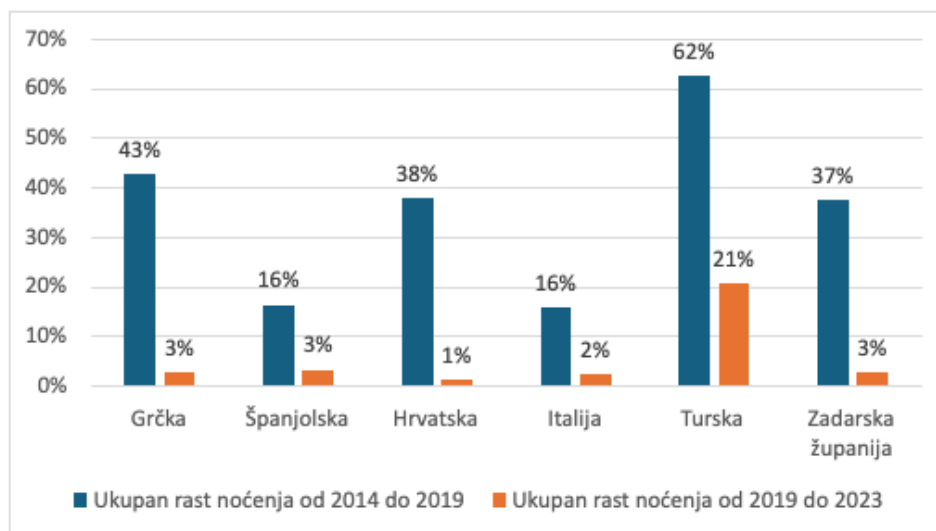
Izvor: EUROSTAT⁶⁸, obrada Alcina d.o.o.

Analizom proteklog desetogodišnjeg razdoblja možemo uočiti snažan rast noćenja od 2014. do 2019. u rasponu od 16% do 43% u EU zemljama i čak 62% u Turskoj. U periodu od 2019. do 2023. možemo uočiti stagnaciju sa stopama rasta od 1% do 3% u EU zemljama, uz iznimku Turske koja bilježi 21% rasta što je svakako uvjetovano specifičnim geopolitičkim prilikama u toj zemlji, ali i snažnim rastom domaće potražnje i turske dijaspor.

⁶⁸ EUROSTAT,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tour_occ_arnat/default/table?lang=en&category=tour.tour_ind_a.tour_occ.tour_occ_a 8.1.2025.

Grafikon 18 Rast noćenja od 2014. do 2019. i od 2019. do 2023.

Izvor: EUROSTAT⁶⁹, obrada Alcina d.o.o.

Prema izvještaju European Tourism 2024 – Trends & Prospects⁷⁰ europski turizam nastavlja trend rasta u 2024. premda rat u Ukrajini nepovoljno utječe na dijelove sjeverne, središnje i istočne Europe. Međunarodni dolasci turista bilježe rast od 6%, dok noćenja bilježe rast od 4,9% u prvih devet mjeseci 2024. u odnosu na isto razdoblje u predpandemijskoj 2019. Prema podacima iz publikacije Turistička statistika prosinac 2024.⁷¹ rast dolazaka međunarodnih turista u Hrvatsku u 2024. u odnosi na predpandemijsku 2019. iznosio je 0,2%, dok je rast noćenja iznosio 0,6%.

Usporedbom međunarodnih turističkih dolazaka u 2024. u odabranim europskim odredištima prikazanih u Tablici 12 vidi se neujednačen rezultat gdje većina navedenih zemalja ostvaruje značajne stope rasta dok Hrvatska bilježi stagnaciju.

Tablica 58 Međunarodni dolasci turista u odabranim europskim zemljama

	2024./2023.	Razdoblje	Izvor
--	-------------	-----------	-------

⁶⁹ EUROSTAT

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tour_occ_ninat/default/table?lang=en&category=tour.tour_ind_a.tour_occ.tour_occ_n 2.12.2024.

⁷⁰ European Tourism 2024 – Trends & Prospects, <https://etc-corporate.org/reports/european-tourism-2024-trends-prospects-q3-2024/> 9.1.2025.

⁷¹ Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

Španjolska	+10,7%	Siječanj - Studeni	Nacionalni zavod za statistiku, Španjolska ⁷²
Grčka	+9,2%	Siječanj - Listopad	Grčka turistička konfederacija SETE-INSETE ⁷³
Turska	+7,0%	Siječanj - Listopad	Ministarstvo kulture i turizma Turske ⁷⁴
Portugal	+4,8%	Siječanj - Studeni	Nacionalni zavod za statistiku, Portugal ⁷⁵
Italija	+1,2%	Siječanj - Studeni	Nacionalni zavod za statistiku, Italija ⁷⁶
Hrvatska	+3,8%	Siječanj - Prosinac	Hrvatska turistička zajednica ⁷⁷

Anketna istraživanja iz European Tourism: Trends & Prospects 2024 izvještaja pokazala da europski turisti i dalje ne smanjuju broj putovanja, premda se niz ključnih europskih gospodarstava suočava s makroekonomskim pritiscima. Značajni inflatorni pritisci u Europi u posljednjih nekoliko godina odrazili su se i na promjene u ponašanju turista. Značajan rast cijena prijevoza i smještaja utjecali su na pojačanu pozornost na trošak putovanja i vrijednost za novac. Sličan obrazac ponašanja zabilježen je i kod turista koji u Europu dolaze iz dalekih zemalja. Izvještaj Long-haul travel barometer koji izrađuje European Travel Commission u svom anketnom ispitivanju turista iz dalekih zemalja bilježi pojačanu pozornost na troškove koja se očituje u kraćem boravku i smanjenoj potrošnji u destinaciji. Postoje značajne razlika u stavovima turista iz pojedinih zemalja i interesu za putovanjem u Europu, pa je tako zabilježen pojačan interes iz Kine i Australije, te pad interesa iz SADa i Brazila.

⁷² Instituto Nacional de Estadística, <https://www.ine.es/dyngs/Prensa/en/FRONTUR1124.htm>, 11.1.2025.

⁷³ SETE-INSETE, https://insete.gr/wp-content/uploads/2024/12/Bulletin_EN_2411.pdf, 11.1.2025.

⁷⁴ Hurriyetdailynews prenosi objavu Ministarstva kulture i turizma Turske, <https://www.hurriyetdailynews.com/over-47-million-foreign-tourists-visit-turkiye-in-10-months-202897> 11.1.2025.

⁷⁵ Instituto Nacional de Estadística, https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpid=INE&xpgid=ine_destaquas&DESTAQUESdest_boui=646362574&DESTAQUEsmodo=2 11.1.2025.

⁷⁶ Istituto Nazionale de Statistica, https://esploradati.istat.it/databrowser/#/en/dw/categories/IT1_Z0700SER,1.0/SER_TOURISM 11.1.2025.

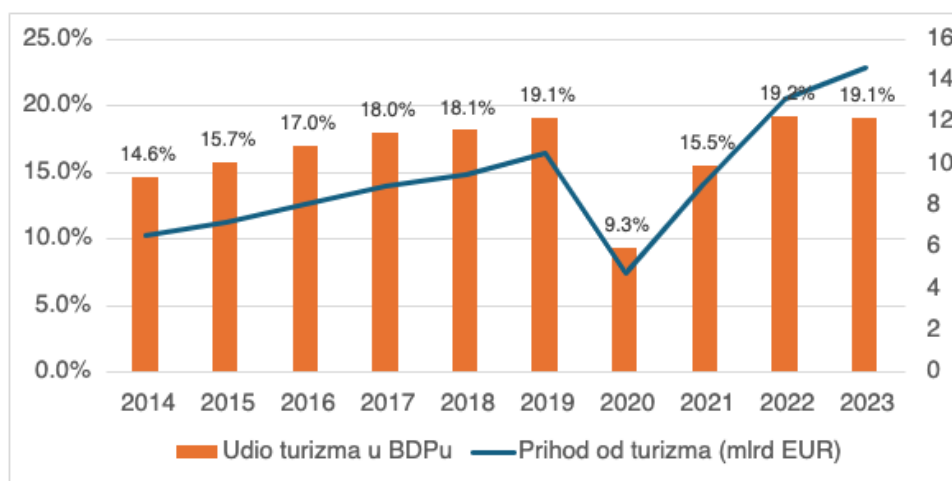
⁷⁷ Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

4.2.2. Ekonomski učinci turizma u Hrvatskoj

Prema podacima HNB-a ⁷⁸ prihodi od turizma u Hrvatskoj posljednjih 10 godina bilježe kontinuirani rast od 6,5 milijardi EUR u 2014. do 14,6 milijardi EUR u 2023., što predstavlja prosječnu godišnju stopu rasta od 8,4% u nominalnim iznosima, odnosno bez usklađivanja za inflaciju. U navedenom periodu nominalni BDP je porastao s 44,8 milijardi eura na 76,4 milijardi eura, što predstavlja prosječnu godišnju stopu rasta od 5,5% u nominalnim iznosima. Razlike u stopama rasta su dakako odražene i u udjelu turizma u BDPu koji je iznosio 14,6% u 2014. i 19,1% u 2023. te kontinuirano raste u promatranom razdoblju osim u periodu pandemije COVIDa koji dakako predstavlja anomaliju u tom smislu.

Realni BDP Hrvatske (nominalni rast usklađen za inflaciju) rastao je ukupno 33% u posljednjih 10 godina, odnosno prosječno 2,9% godišnje, dok je prosječni realni rast turističkih prihoda iznosio 6% godišnje. No uvidom u grafikon možemo vidjeti kako je turizam rastao znatno brže od BDP-a u periodu od 2014. do 2019. te dalje nastavlja rasti istim tempom kao i BDP. Takvi rezultati koreliraju i s brojem noćenja koji naglo raste u periodu od 2014. do 2019. te stagnira u narednom petogodišnjem periodu (izuzev pandemijskih godina) što se može objasniti utjecajem COVID pandemije..

Grafikon 19 Rast noćenja od 2014. do 2019. i od 2019. do 2023.

Izvor: HNB¹⁶

⁷⁸ Tablica R1 Prihodi od razmjene usluga s inozemstvom, <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/sektor-inozemstva/razmjena-usluga-s-inozemstvom> 10.1.2025.

4.2.3. Glavna emitivna tržišta

Glavna emitivna tržišta za hrvatski turizam u 2024. su:

1. Njemačka
2. Slovenija
3. Austrija
4. Poljska
5. Češka

Njemačka

Njemačko tržište je daleko najznačajnije emitivno tržište za hrvatski turizam, a ujedno predstavlja i najveće emitivno tržište u Europi. Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022./2023.⁷⁹ glavni razlog putovanja njemačkih turista u Hrvatsku je odmor (95,3%), dok je glavni motiv odmorišnih putovanja more (73,7%) i priroda (18,3%).

Prema podacima njemačkog zavoda za statistiku⁸⁰ u 2023. bilježi se pad dolazaka u Hrvatsku i Portugal, uz značajan rast dolazaka u Tursku (+41%), Francusku (+15%), Grčku (+14%) i Španjolsku (+12%) te nešto skromniji rast dolazaka Italiju. Podatci HTZ također bilježe pad dolazaka (-2,4%) i noćenja (-5,2%) u 2023.⁸¹, te nastavak pada dolazaka (-4,4%) i noćenja (-5,5%) u 2024.⁸² Obzirom na skromne stope rasta dolazaka i stagnaciju noćenja stranih turista, došlo je do pada udjela njemačkih turista koji u 2024. čine 20,5% ukupnog broja noćenja.

Prema publikaciji ReiseAnalyse 2024⁸³ većina njemačkih turista putuje avionom (47%) do odredišta, dok ih nešto manje koristi osobni automobil ili kamper (41%). Daleko najviše turista odsjeda u hotelima ili pansion (56%), slijede apartmani i kuće za odmor (23%) i kampovi (6%). Otprilike pola njemačkih turista koristi paket aranžmane (48%), dok su preostali samostalno planiraju svoje odmor. Najviše turista koristi Internet za organizaciju smještaja i putovanja. Mediteran je daleko najznačajnija kategorija za njemačke turiste i čini 55% međunarodnih putovanja njemačkih turista.

⁷⁹ TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

⁸⁰ Statistischen Bundesamt, <https://www-genesis.destatis.de/datenbank>, 10.01.2025.

⁸¹ Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika%20-%20prosinac%202023.pdf>, 10.01.2025.

⁸² Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

⁸³ ReiseAnalyse, <https://reiseanalyse.de/en/download-area/first-results/>, 10.01.2025.

Prema ispitivanjima koje je provela Stiftung für Zukunftsfragen u sklopu Tourismusanalyse publikacije⁸⁴ potrošnja njemačkih turista po putovanju u 2023. iznosila je prosječno 1.437 EUR, pritom se najviše trošilo na putovanja u Grčku (1.755 EUR) i Španjolsku (1.663 EUR), dok se na putovanja u Hrvatsku trošilo najmanje od mediteranskih odredišta (1.254 EUR). Najviše se trošilo na putovanja u daleke destinacije (2.489 EUR) što je i pod utjecajem većih izdataka za prijevoz. Ako promatramo izdatke po danu, prosjek za putovanja u Europi je iznosio 121 EUR, a najviši dnevni izdaci u mediteranskim zemljama su bili u Grčkoj (160 EUR) i Španjolskoj (126 EUR), dok se osjetno manje trošilo u Hrvatskoj (93 EUR). U 2023. je prosječno putovanje njemačkih turista u Europi trajalo 11,9 dana. Među mediteranskim odredištima, najdulje su boravili u Turskoj i Hrvatskoj (13,5 dana), a najkraće u Grčkoj (10,9 dana) i Italiji (10,4 dana).

Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022./2023.⁸⁵ svega 27,3% gostiju iz Njemačke živi u kućanstvu s mjesečnim primanjima od 4.000 EUR i više, dok je u 2021. medijalno kućanstvo u Njemačkoj raspolagalo s 3.813 EUR⁸⁶, odnosno usklađeno za inflaciju približno 3/4 njemačkih turista u Hrvatskoj ima ispodprosječna primanja.

Iz navedenih podataka vidimo kako je Hrvatska odredište za njemačke turiste niže platežne moći koji pod utjecajem rasta cijena u sve manjem broju dolaze u Hrvatsku i u prosjeku ostaju kraće.

Slovenija

Slovensko emitivno tržište zabilježilo je pravu eksploziju s više od 30% rasta u odnosu na prethodnu godinu pa je tako prema podacima Statističkog ureda Slovenije⁸⁷ u 2024. zabilježeno 7,1 milijuna putovanja od čega je 54% međunarodnih putovanja. Ukupno je ostvareno 28 milijuna noćenja što je 20% više u odnosu na prethodnu godinu, a prosječna trajanje međunarodnih putovanja iznosilo je 5,3 dana. Hrvatska je daleko najznačajnije odredište te čini 51% svih međunarodnih putovanja. Podatci HTZ također bilježe rast dolazaka u Hrvatsku (+6%) i noćenja

⁸⁴ Tourismusanalyse, <https://www.tourismusanalyse.de/2024/reisekosten-2023>, 10.01.2025.

⁸⁵ TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

⁸⁶ Statistischen Bundesamt <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Income-Consumption-Living-Conditions/Income-Receipts-Expenditure/Tables/liste-Income-receipts-expenditure-comparison-germany.html#55806>, 10.01.2025.

⁸⁷ Statistični urad Republike Slovenije, <https://www.stat.si/StatWeb/en/news/Index/12812>, 9.1.2025.

(+5%) u 2023.⁸⁸, te nastavak rasta dolazaka (+3,4%) i noćenja (+2,6%) u 2024.⁸⁹, a sukladno tome je porastao i udio slovenskih turista koji je iznosio 10% u ukupnom broju noćenja u 2024.

Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022./2023.⁹⁰ glavni razlog putovanja slovenskih turista u Hrvatsku je odmor (94,2%), dok je glavni motiv odmorišnih putovanja more (77,4%) i priroda (10,4%). Također, čak 53,3% slovenskih turista Hrvatsku je posjetilo 7 ili više puta, što je i očekivano obzirom na blizinu Hrvatske, ali i činjenicu da značajan broj slovenskih turista posjeduje vlastitu nekretninu u Hrvatskoj.

Austrija

Prema podacima Statističkog ureda Austrije⁹¹ u 2023. je ostvareno 14,3 milijuna putovanja, pri čemu su najvažnija odredišta Italija (19,6%) i Njemačka (15,6%) dok se Hrvatska nalazi na trećem mjestu (12,3%). Dvije trećine međunarodnih putovanja trajalo je 4 i više dana, a najviše se putovalo u ljetnim (37%) i proljetnim (28%) mjesecima. U pogledu smještaja na međunarodnim putovanjima austrijskih turista, otprilike pola ih je bilo smješteno hotelima, dok na privatni smještaj uz plaćanje otpada 10% a na privatni smještaj kod prijatelja i rodbine 30%. Prosječno trajanje međunarodnih putovanja u Europi bilo je 6 dana, dok je prosječan boravak najdulje trajao u Turskoj (11,7 dana), Grčkoj (9,1 dana) i Španjolskoj (7,6 dana) dok je u Hrvatskoj trajao 6,5 dana. Gotovo polovica turista je na odredište došlo automobilom, dok na avion otpada trećina i 10% vlakom. U vlastitom aranžmanu u inozemstvo je putovalo 63% turista, najčešći motiv je odmor (30%), aktivni odmor (12%) i posjet prijateljima i rodbini (25%).

Podatci HTZ također bilježe rast dolazaka u Hrvatsku (+4,3%) i noćenja (+2,6%) u 2023.⁹², te blagi pad dolazaka (-0,9%) i noćenja (-1,7%) u 2024.⁹³, a sukladno tome je blago pao i udio austrijskih turista koji je iznosio 7,6% u ukupnom broju noćenja u 2024.

⁸⁸ Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika%20-%20prosinac%202023.pdf>, 10.01.2025.

⁸⁹ Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

⁹⁰ TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

⁹¹ Reiseverhalten Jahresergebnisse 2023, https://www.statistik.at/fileadmin/user_upload/SB_3-4-Reiseverhalten-2023.pdf 10.01.2025.

⁹² Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika%20-%20prosinac%202023.pdf>, 10.01.2025.

⁹³ Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022./2023.⁹⁴ glavni razlog putovanja austrijskih turista u Hrvatsku je odmor (94,9%), dok je glavni motiv odmorišnih putovanja more (67,2%) i priroda (21,2%). Također, čak 59,5% austrijskih turista Hrvatsku je posjetilo 7 ili više puta, što je i očekivano obzirom na blizinu Hrvatske, ali i činjenicu da značajan broj austrijskih turista posjeduje vlastitu nekretninu u Hrvatskoj.

Poljska

Tijekom 2023. prema podacima Statističkog zavoda Poljske⁹⁵ stanovnici Poljske ostvarili su ukupno 15,5 milijuna međunarodnih putovanja što je čak 17,3% više nego prethodne godine. Prevladavaju putovanja u trajanju 5 dana ili duže kojih je ostvareno 12,6 milijuna gdje je zabilježen rast od 16,6%. Najviše međunarodnih putovanja Poljaci su ostvarili u ljetnim mjesecima, pa je tako u kolovozu zabilježeno 2 milijuna, u lipnju 1,7 milijuna, u srpnju 1,5 milijuna i u rujnu 1,4 milijuna putovanja. Kraća putovanja su ravnomjernije raspoređena kroz godinu, dok su dulja putovanja koncentrirana u ljetnim mjesecima kad ih je ostvareno 50,7%. Najčešći motiv za putovanja u inozemstvo je odmor i rekreacija, dok je na drugom mjestu kod kraćeg boravka poslovni put, a kod duljeg boravka je to posjet prijateljima i rodbini. Većina Poljaka na putovanjima u inozemstvo odsjeda u hotelima (53,1%), kod prijatelja i rodbine (30%) ili u privatnom smještaju (10,8%). Najviše poljskih turista na inozemno odredište stiglo je avionom (63,3%), dok ih je znatno manje putovalo vlastitim automobilom (26,4%). Trajanje putovanja u inozemstvo je prilično ravnomjerno raspoređeno kroz godinu u rasponu od 9,3 u prvom kvartalu do 9,6 u trećem kvartalu 2023. Kod duljih putovanja u inozemstvo Poljaci najviše troše na prijevoz (33%), smještaj (26,4%) i ugostiteljske usluge (24,5%).

Ako analiziramo sva međunarodna putovanja dominira Njemačka kao odredište, međutim značajan broj Poljaka živi u Njemačkoj i riječ je uglavnom o kratkim posjetima prijateljima i rodbini ili poslovnim putovanjima koji čine 80% ukupnog broja putovanja u tu zemlju. Svrshodnija je analiza turističkih putovanja u svrhu odmora i rekreacije gdje je ukupno ostvareno 8 milijuna putovanja, a na prvom mjestu je Italija (12,1%), a slijede Grčka (10,5%) i Španjolska (9,5%) dok se Hrvatska nalazi na četvrtom mjestu s 649 tisuća dolazaka (8,1%).

Podaci HTZ bilježe skroman rast dolazaka u Hrvatsku (+3,4%) i stagnaciju noćenja (+0,1%) u 2023.⁹⁶ u odnosu na eksplozivan sveukupni rast odlazaka Poljaka na putovanja radi odmora i

⁹⁴ TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

⁹⁵ Turystzka w 2023., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2023-roku,1,21.html> 15.1.2025.

⁹⁶ Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika%20-%20prosinac%202023.pdf> , 10.01.2025.

rekreacije od 18,8%.²⁹, te nešto snažniji rast dolazaka (+7,5%) i noćenja (+6,3%) u 2024.⁹⁷, a sukladno tome je blago porastao udio poljskih turista koji je iznosio 6,5% u ukupnom broju noćenja u 2024.

Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022./2023.⁹⁸ glavni razlog putovanja poljskih turista u Hrvatsku je odmor (97,6%), dok je glavni motiv odmorišnih putovanja more (76,9%) i priroda (15,1%). Također, 41,2% poljskih turista Hrvatsku je posjetilo 3 do 6 puta, dok je 29,4% posjetilo Hrvatsku 7 ili više puta, što ilustrira rastući značaj poljskih turista za hrvatski turizam.

Češka

Tijekom 2023. prema podacima Statističkog zavoda Češke⁹⁹ stanovnici Češke ostvarili su ukupno 7,4 milijuna međunarodnih putovanja i 47,3 milijuna noćenja, što je značajni rast (+9,5%) putovanja i noćenja (+6,5%) u odnosu na predpandemijsku 2019. U prva tri kvartala 2024. ostvareno je 6,2 milijuna putovanja i 42,5 milijuna noćenja što predstavlja pad (-2,6%) putovanja, ali rast (+2,8%) noćenja u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Većina putovanja čeških turista u inozemstvo (51,5%) ostvarena je u ljetnim mjesecima, dok je trajanje putovanja najdulje u ljetnim mjesecima (7,1 dan), a u ostatku 2023. je prilično ravnomjerno raspoređeno. Potrošnja čeških turista kontinuirano raste, što i ne čudi obzirom na značajan rast cijena turističkih usluga, pa je tako prosječni dnevni izdatak iznosio 1.612 CZK (62,8 EUR) u 2019. i 2.107 CZK (87,8 EUR) u 2023. Kod inozemnih putovanja, 76,2% realizirano je u zemlje Europske unije. Česi već odavno preferiraju Hrvatsku pri odabiru odmora. U 2023. godini gotovo 815.000 ljudi provelo je odmor u Hrvatskoj što je manje (-3,7%) nego u prethodnoj godini. Slijede Slovačka sa 698.000 putovanja (+10,6%), Italija s 519.000 putovanja (+22,7%) i Grčka s 399.000 putovanja (+10%).

Podaci HTZ bilježe značajan pad dolazaka u čeških turista Hrvatsku (-6,4%) i pad noćenja (-8,4%) u 2023.¹⁰⁰ u odnosu na sveukupni rast odlazaka Čeha na putovanja radi odmora i rekreacije od 10,7%.³², te nastavak negativnog trenda dolazaka (-6,3%) i noćenja (-7,1%) u 2024.¹⁰¹, a sukladno tome je značajno pao udio čeških turista koji je iznosio 4,7% u ukupnom broju noćenja u 2024.

⁹⁷ Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

⁹⁸ TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

⁹⁹ Czech Statistical Office, https://csu.gov.cz/produkty/cru_ts, 15.1.2025.

¹⁰⁰ Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika%20-%20prosinac%202023.pdf>, 10.01.2025.

¹⁰¹ Hrvatska turistička zajednica, https://www.htz.hr/sites/default/files/2025-01/Turisti%C4%8Dka%20statistika_prosinac_2024.pdf, 10.01.2025.

Prema istraživanju TOMAS HRVATSKA 2022./2023.¹⁰² glavni razlog putovanja čeških turista u Hrvatsku je odmor (96,3%), dok je glavni motiv odmorišnih putovanja more (75,6%) i priroda (15,6%). Također, 32,5% čeških turista Hrvatsku je posjetilo 3 do 6 puta, dok je 48,9% posjetilo Hrvatsku 7 ili više puta, što ilustrira rastući značaj čeških turista za hrvatski turizam.

¹⁰² TOMAS HRVATSKA 2022./2023. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> 10.01.2025.

4.2.4. Konkurentnost hrvatskog turizma

Konkurentnost pojedine zemlje/regije i rizici za turizam prikazani su kroz indekse i prognoze koje daje World Economic Forum (WEF) u publikaciji Travel & Tourism Development Index (TTDI). Hrvatski turizam je prema izvješću TTDI za 2024.¹⁰³ zauzeo 46. mjesto u svijetu od ukupno 119 zemalja obuhvaćenih izvješćem. Navedeno predstavlja blagi pad u odnosu na 2019. kada je Hrvatska bila na 44. mjestu, ali i značajni pad u odnosu na prethodna istraživanja u kojima je korištena drugačija metodologija u kojoj nije bilo zasebne kategorije održivosti potražnje. U odnosu na konkurentne mediteranske zemlje Hrvatska stoji bitno lošije, naročito u odnosu na Španjolsku koja zauzima 2. mjesto, Italiju koja se nalazi na 9. mjestu, Grčku na 21. mjestu te Tursku na 29. mjestu.

TTDI izvještaj za 2024. sastoji se od sljedećih čimbenika koji se individualno izračunavaju i rangiraju:

1. Čimbenici koji su preduvjet za uspješan razvoj turizma:
 - Poslovno okruženje,
 - Sigurnost,
 - Zdravlje i higijena,
 - Ljudski resursi i
 - IT razvijenost
2. Čimbenici održivosti:
 - Održivost za okoliš,
 - Socioekonomski utjecaj,
 - Održivost potražnje
3. Čimbenici turističke politike:
 - Prioritetnost turizma za državu,
 - Otvorenost zemlje prema turistima,
 - Cjenovna konkurentnost
4. Čimbenici koji ocjenjuju način korištenja resursa
 - Prirodni resursi,
 - Kulturni resursi,
 - Resursi značajni za poslovni i drugi turizam

Od navedenih grupa čimbenika Hrvatska najbolje rezultate bilježi u segmentu prve grupe čimbenika koji su preduvjet za povoljan razvoj turizma. Pritom je važno napomenuti kako jedino

¹⁰³ Travel & Tourism Development Index 2024, <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024/> 2.12.2024.

u segmentu sigurnosti te zdravlja i higijene bilježi nadprosječan rezultat u odnosu na promatranu skupinu zemalja. U segmentu poslovnog okruženja, ljudskih resursa i IT razvijenosti Hrvatska je predzadnja, te se nalazi jedino ispred Turske.

Tablica 59 Čimbenici koji su preduvjet za uspješan razvoj turizma

	Poslovno okruženje	Sigurnost	Zdravlje i higijena	Ljudski resursi	IT razvijenost
Hrvatska	4.27	6.25	6.01	4.17	5.67
Cipar	4.96	5.79	6.21	4.82	5.69
Grčka	4.47	5.30	6.34	4.32	5.85
Italija	4.89	5.79	5.88	4.68	5.85
Malta	5.12	6.23	6.41	4.65	6.09
Portugal	4.97	6.55	6.17	4.72	6.02
Španjolska	4.92	6.14	5.99	4.75	6.05
Turska	3.55	4.96	4.85	3.52	5.29
Južna Europa prosjek	4.64	5.88	5.98	4.45	5.81

Slaba sveukupna pozicija Hrvatske na rang listi najviše je pod utjecajem slabog rezultata u područjima održivosti potražnje koja se odnosi na prekomjerni turizam, volatilnost potražnje i ostale čimbenike koje doprinose neodrživosti turizma. Hrvatska je u toj kategoriji na 117. mjestu, a na usko povezanoj kategoriji socioekonomskog utjecaja koji podrazumijeva utjecaj turizma na lokalno stanovništvo Hrvatska je na 99. mjestu. U odnosu na konkurentne mediteranske zemlje Hrvatska je na zadnjem mjestu u navedenim kategorijama.

Tablica 60 Čimbenici održivosti

	Održivost za okoliš	Socioekonomski utjecaj	Održivost potražnje
Hrvatska	5.22	3.44	2.61
Cipar	4.82	4.02	3.39
Grčka	5.23	4.29	3.00
Italija	5.37	3.46	3.53
Malta	4.11	4.03	3.87
Portugal	5.20	4.76	3.26
Španjolska	5.39	4.25	3.34
Turska	4.18	4.32	3.10
Južna Europa prosjek	4.94	4.07	3.26

Značajan pad u najnovijem istraživanju u odnosu na istraživanje iz 2019. Hrvatska bilježi i u segmentu cjenovne konkurentnosti gdje pada s 89. na 107. mjesto. Prema podacima Eurostata Hrvatska bilježi višu razinu inflacije u razdoblju od 2022. do 2024. odnosu na prosjek Eurozone, a pogoršani položaj na ljestvicama cjenovne konkurentnosti ukazuje na to da je i u segmentu turističke ponude rast cijena jači nego kod ostalih konkurentskih zemalja. Pad cjenovne konkurentnosti odrazio se na broj dolazaka i noćenja u Hrvatskoj u 2024. koji ima bitno sporiji rast u odnosu na prethodnu godinu u usporedbi s konkurentskim mediteranskim zemljama i stagnaciju broja noćenja.

U tom segmentu, kao i u segmentu koji promatra koliko država aktivno doprinosi i ulaže u razvoj turizma Hrvatska je na začelju konkurentskih mediteranskih zemalja.

Tablica 61 Turistička politika

	Prioritetnost turizma za državu	Otvorenost zemlje prema turistima	Cjenovna konkurentnost
Hrvatska	4.84	4.70	2.96
Cipar	5.34	4.78	3.82
Grčka	5.43	4.80	3.16
Italija	5.23	4.80	3.15
Malta	5.54	4.72	3.77
Portugal	5.14	4.90	3.63
Španjolska	5.73	5.01	3.60
Turska	6.12	4.16	5.19
Južna Europa prosjek	5.42	4.73	3.66

Pored navedenog Hrvatska bilježi loš rezultat u pogledu zračne povezanosti, dok je kopnena i pomorska povezanost približno na razini prosjeka konkurentskih mediteranskih zemalja.

Hrvatska prilično loše stoji u pogledu korištenja kulturnih resursa. Važno je pritom napomenuti da ovo nije ocjena samih kulturnih resursa u pojedinoj zemlji, već načina na koji se oni promoviraju, razvijaju i štite od prekomjernog turizma i devastacije. Resursi važni za poslovni i druge vrste turizma pored onih za rekreaciju i odmor poput prisutnost značajnih poslovnih subjekata, vrhunskih sveučilišta i sl. također je ispod prosjeka.

Tablica 62 Čimbenici koji su preduvjet za uspješan razvoj turizma

	Prirodni resursi	Kulturni resursi	Resursi značajni za poslovni i drugi turizam

Hrvatska	3.54	2.25	1.67
Cipar	1.74	1.61	2.34
Grčka	3.03	3.01	3.33
Italija	5.00	6.74	4.23
Malta	1.68	1.58	1.94
Portugal	3.39	4.42	3.88
Španjolska	4.95	6.64	4.81
Turska	3.50	4.96	4.23
Južna Europa prosjek	3.35	3.90	3.30

Konkurencija je u razdoblju od 2019. do 2024. najviše je napredovala u segmentu korištenja kulturnih i prirodnih resursa te razvoja IT infrastrukture, dok se nazadovalo ponajviše u segmentu cjenovne konkurentnosti i turističke infrastrukture što odražava problem prekomjernog turizma u mnogim popularnim destinacijama.

Ekonomisti WEF smatraju kako su ekstremne vremenske nepogode kao posljedica klimatskih promjena su na prvom mjestu u pogledu vjerojatnosti nastupanja dugoročnih rizika. Od najbitnijih pet rizika, tri direktno utječu na turizam. Kibernetički napadi nažalost mogu jako utjecati na turizam, što su osjetile svjetske zračne luke i kontrole leta.

4.3. Analiza najboljih praksi

Zadarska županija ima izraženu sezonalnost turizma s oko dvije trećine noćenja u samo dva ljetna mjeseca (srpanj i kolovoz). Primarna motivacija turista za posjet gotovo u potpunosti (97%) je usmjerena na more i povezane aktivnosti, a i koncentracija dolazaka i noćenja također potvrđuje kako je dominantni model turizma Zadarske županije „sunce i more“.

Digitalna rješenja za bolju iskorištenost smještajnog kapaciteta

Blaga mediteranska klima znači da su na području Županije za turizam „sunca i mora“ osim dva udarna mjeseca u sezoni (srpanj i kolovoz) uglavnom pogodni i lipanj i rujan. Ipak, prema podatcima prikazanim u Grafikonu 3 i 6 ukupan broj dolazaka i noćenja te iskorištenost kapaciteta u lipnju i rujnu u odnosu na glavnu sezonu su izrazito niski. Kao jedan od mogućih rješenja za ovaj problem globalno su sve popularnija softverska rješenja za dinamičko određivanje cijena smještaja (Dynamic pricing tools) koje su dostupne i u Hrvatskoj. Tvrtke poput PriceLabs, Wheelhouse, Beyond, AirDNA Smart Pricing i DPGO, nude rješenja integrirana s popularnim platformama poput Booking.com i Airbnb pomoću čega na temelju podataka u stvarnom vremenu omogućuju optimizaciju popunjenosti i prihoda. Alati za dinamičko određivanje cijena prilagođavaju cijene smještaja u stvarnom vremenu na temelju čimbenika poput sezonskih trendova, cijena konkurencije i lokalne potražnje. Praznine između rezervacija česta su pojava pa se koriste algoritmi temeljeni na umjetnoj inteligenciji kako bi se identificirali slabije popunjene noći i automatski smanjile cijene kako bi ih popunili. Uz tisuće privatnih smještajnih objekata na platformama poput Airbnb i Booking.com, važno je istaknuti se, a navedeni alati pružaju tržišne uvide, omogućujući domaćinima da pozicioniraju svoje objekte konkurentno, a da ne podcijene svoje usluge. Mnogi alati omogućuju prilagođene strategije određivanja cijena kako bi privukli dugoročne goste, digitalne nomade i putnike izvan sezone. Na primjer, PriceLabs omogućuje domaćinima postavljanje popusta za duži boravak, pomažući održavanju prihoda tijekom zimskih mjeseci.

Ublažavanje sezonalnosti turizma u Zadarskoj županiji

Kako bi ublažili ovisnost o modelu „sunca i mora“ u Zadarskoj županiji možemo na primjeru španjolske Mallorce vidjeti na koji način je ciljanom strategijom smanjila sezonalnost turističkih dolazaka.

Mallorca je najveći otok u Španjolskoj. Nalazi se u Sredozemnom moru i dio je arhipelaga Balearskih otoka. Mallorca ima površinu od 3.640 km² i 940 tisuća stanovnika. Ima mediteransku klimu s blagim i kišovitim zimom, te vrućim i suhim ljetom. Najviše padalina bilježi u listopadu i studenom. Geografski se ističe planinski lanac Serra de Tramuntana koji se proteže po zapadnom rubu otoka u duljini od oko 90 km s najvišim vrhom od 1.445m i zauzima površinu

od nešto više od 1.000 km². Na SI se nalazi nešto niži Llevant s visinom do 500m dok ostatak otoka zauzima plodna ravnica.

U 2023. Mallorca je zabilježila 12,5 milijuna dolazaka domaćih i međunarodnih turista. Prema broju dolazaka 3,9 milijuna (31,4%) je ostvareno u srpnju i kolovozu, dok je 3,3 milijuna (26,2%) ostvareno u lipnju i rujnu. Drugim riječima, u razdoblju od svibnja do rujna 2023. ostvareno je 70% ukupnog broja dolazaka.

Mallorca je problemu sezonalnosti u turizmu pristupila primjenom sveobuhvatne strategije koja uključuje diverzifikaciju ponude, poboljšanje infrastrukture, produljenje povezanosti zračnim linijama i primjenom javnih politika. U nastavku donosimo detaljan pregled ključnih mjera.

1. Diverzifikacija turizma: više od "sunca i mora"

Sportski i aktivni turizam cilja na aktivne putnike. Kako bi privukla posjetitelje izvan ljetne sezone, Mallorca se pozicionirala kao vrhunska destinacija za biciklizam, planinarenje i golf turizam.

- Biciklizam: Mallorca je postala jedno od najboljih biciklističkih odredišta u Europi, zahvaljujući dobro održavanim cestama, prekrasnim krajolicima i blagoj klimi zimi. Profesionalni biciklistički timovi (npr. Team Sky) ovdje održavaju zimske trening kampove. Utrka Mallorca 312 (<https://mallorca312.com/en/>) okuplja tisuće biciklista svake godine u travnju. Hoteli prilagođeni biciklistima nude posebne usluge poput biciklističkih garaža i servisnih stanica i vođenih tura.
- Planinarenje i avanturizam: Planinski lanac Serra de Tramuntana (UNESCO-ova baština) pruža cjelogodišnje planinarske rute. Utrke poput Ultra Trail Serra de Tramuntana (<https://mallorca.utmb.world/races/100M>) privlače ljubitelje planinarenja i trčanja van ljetne turističke sezone.
- Golf turizam: S preko 20 golf terena, Mallorca postaje privlačna golferima koji žele igrati u blagim zimskim uvjetima. Hoteli nude golf pakete s uključenim smještajem i profesionalnim trenerima.

2. Wellness, spa i "spori" turizam

- Mallorca se usmjerila na održivi luksuzni turizam, privlačeći posjetitelje koji traže opuštanje umjesto masovnog turizma, te privlačenje gostiju željnih duljeg boravka.
- Wellness odmori: Joga, meditacija i programi usmjereni na zdravlje ("detox") cvjetaju u izvansezonskim mjesecima.

- Luksuzni ruralni smještaj: – Tradicionalne “fince”, odnosno seoske kuće pretvorene su u ekskluzivne butik eko-hotele.
- Digitalni nomadi: Neki hoteli sada nude co-working prostore i posebne pakete za dugi boravak.

3. Kulturni turizam: Promocija povijesne baštine

- Povijesna jezgra Palme de Mallorce: U ponudi su vođene ture, tečajevi kuhanja i umjetničke radionice. Primjer: Simfonijski orkestar Balearskih otoka organizira zimske koncerte, privlačeći ljubitelje kulture.
- UNESCO baština: – Regija Serra de Tramuntana promovira se kao destinacija za kulturni i prirodni turizam.
- Lokalne tržnice i enoturizam: Organiziraju se degustacije vina u regijama Binissalem i Santa Maria tijekom cijele godine.

4. Vansezonski festivali i događaji

Kako bi zadržala turiste tijekom cijele godine, Mallorca je povećala broj događanja van glavne sezone. Ovi događaji potiču lokalne poduzetnike da ostanu otvoreni duže, čime se osigurava stabilnija zaposlenost.

- Festival Sant Sebastià: Veliko kulturno slavlje s koncertima, krijesovima i paradama u Palmi u siječnju (<https://www.visitpalma.com/en/discover/what-to-see-and-what-to-do/essential-experiences/pln523/the-sant-sebastia-festival>).
- Fira del Vi: Festival vina u Pollensi u travnju, popularan među ljubiteljima enologije. (<https://www.firadelvi.org/>)
- Mallorca Live Festival: Veliki glazbeni festival u svibnju koji okuplja posjetitelje prije glavne turističke sezone.

5. Poboljšanje dostupnosti povećanjem broja cjelogodišnjih letova

Nekada su mnoge zrakoplovne tvrtke prekidale letove nakon ljeta, što je otežavalo zimski turizam. Kako bi to promijenila, Mallorca je suradnjom s aviokompanijama osigurala povećanje letova tijekom cijele godine kroz poticaje avioprijevoznicima koji održavaju zimske rute.

6. Javne politike i mjere

- Poticaji za hotele i poduzetnike: Kako bi spriječila da Mallorca postane "grad duhova" zimi, javnim politikama je omogućena porezna olakšica hotelima koji rade cijelu godinu, pomoglo se hotelima da razviju dodatne sadržaje (npr. golf i biciklističke pakete) i pokrenula se kampanja "Better in Winter", promovirajući Mallorcu kao destinaciju za sva godišnja doba.
- Održivi turizam: Mallorca je ograničila masovni turizam kako bi zaštitila ekosustav i lokalne zajednice. Prihod od turističke pristojbe (Ecotasa) od 2016. se ulaže u projekte održivosti i promociju izvansezonskog turizma. Prostornim planiranjem je gradnja hotela usmjerena na poticanje kvalitete umjesto kvantitete. Očuvanje lokalne kulture kroz fokus na lokalne obrtnike, tržnice i gastronomiju u turističkim kampanjama.

4.4. Stavovi lokalnog stanovništva o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije

Sveučilište u Zadru je provelo istraživanje na stanovništvu koje živi na području Zadarske županije, s ciljem utvrđivanja njihovih stavova o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije. Istraživanje je provedeno 2023. i 2024. godine, i dio je sveobuhvatnog istraživanja na svim relevantnim dionicima turizma Zadarske županije.

Ovo istraživanje dio je analize stanja i potreba razvoja turizma Zadarske županije, koje se sveobuhvatno provodi na svim relevantnim dionicima turizma Zadarske županije. Cilj ovog dijela istraživanja bio je utvrditi stavove lokalnog stanovništva o stanju i utjecaju turizma, te potrebama i mogućnostima razvoja turizma Zadarske županije. Istraživanjem se obuhvatilo cijelo područje Zadarske županije, pri čemu su područja istraživanja bila podijeljena na prostorno-razvojne cjeline s različitim turističkim intenzitetom. Time je slijeđena metodologija raspodjele prostora istraživanja korištena u prethodnom Glavnom planu razvoja turizma Zadarske županije. Istraživanje je provedeno od listopada 2023. do travnja 2024. godine. U istraživanju su sudjelovali ispitanici stariji od 18 godina koji imaju prebivalište ili boravište na prostoru Zadarske županije. Istraživanje je provedeno polustrukturiranim upitnikom kao mjernim instrumentom, koji je sadržavao 21 pitanje otvorenog i zatvorenog tipa. Kao temeljno ograničenje istraživanja može se istaknuti slabi interes lokalnog stanovništva za ovako važnu temu istraživanja, posebice u slabije razvijenim područjima i kod starijeg stanovništva.

Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 859 ispitanika, pri čemu je najviše ispitanika bilo s područja grada Zadra kao prostorno-razvojne cjeline s najjačim turističkim intenzitetom. Ispitani stanovnici bili su najvećim dijelom ženske osobe, dok je najveći udio ispitanika bio u dobi 36-45 godine. U uzorku je bilo čak 59,9% ispitanika u dobi 36-55 godina, čime su obuhvaćeni relativnoiskusni stanovnici Zadarske županije, što je povoljno po pitanju valjanosti stavova o problematici koja se istraživanjem željela istražiti. Najveći udio ispitanika imao je završenu srednju stručnu spremu i zaposlen je u javnom ili privatnom sektoru. Uz ovo su vezani i mjesečni neto osobni prihodi ispitanika, koji su bili najčešće u rasponu 1.001-2.000 eura. Po pitanju uključenosti u turizam, većina ispitanika nije uključena u turističke aktivnosti, niti se u budućnosti želi uključiti u neku od njih. Ispitanici uključeni u turizam najčešće se bave iznajmljivanjem vlastitih smještajnih kapaciteta, a prihodi koje ostvaruju od turizma su im najčešće sekundarni prihodi.

Po pitanju utjecaja turizma u Zadarskoj županiji, može se utvrditi kako ispitanici stanovnici uviđaju njegove pozitivne i negativne učinke. Najjači pozitivni utjecaj turizma ispitanici vide općenito u Zadarskoj županiji, istovremeno uviđajući kako turizam pozitivno utječe na pojedine segmente života lokalne zajednice, primjerice na povećanje zaposlenosti, poduzetništvo te podizanje životnog standarda i kvalitete života lokalne zajednice. Međutim, ispitanici s druge strane intenzivnije uočavaju negativne učinke turizma, poput poskupljenja svakodnevnih potrepština,

zemljišta i nekretnina, problema u prometu, gužvi, onečišćenja okoliša i dr. Sukladno tome, kod ispitanika vlada relativno zadovoljstvo turizmom i turističkom ponudom u Zadarskoj županiji – općenito su najzadovoljniji Zadarskom županijom kao turističkim odredištem i vlastitim doprinosom razvoju turizma u svome mjestu, dok su najnezadovoljniji iskorištenošću turističkih potencijala mjesta te radom lokalnih tijela lokalne i državne uprave u funkciji turizma. Po pitanju nekih drugih aspekata, ispitanici također izražavaju zadovoljstvo općom sigurnošću, prirodom te mogućnošću doživljaja mira i opuštanja, ali i nezadovoljstvo zbrinjavanjem otpada u odredištu i kvalitetom lokalnog/javnog prijevoza, kvalitetom i raznovrsnošću zabavne ponude i odnosom cijene i kvalitete usluge.

Ispitanici istovremeno uočavaju potrebe i prilike za razvoj i unaprjeđenje turizma, posebice po pitanju produljenja turističke sezone te razvoja nove i unaprjeđenja postojeće ponude. To se svakako odnosi na ponudu zabavnih događanja i sadržaja, vožnju biciklom i ponudu različitih kopnenih sportova, zatim ponudu zdravstveno-rekreacijskih sadržaja, obilaska cesta maslinova ulja i vinskih cesta, ponudu golfa i dr. Održivi razvoj turizma županije ispitanici vide prije svega kroz ekološku održivost, primjerice kroz učinkovito zbrinjavanje otpadnih voda i otpada te racionalnu potrošnju vode i energije. Drugi čimbenici održivosti također nisu zanemarivi, osobito visoka razina zaposlenosti domicilnog stanovništva i njihovo zadovoljstvo razvojem turizma. Prema ispitanicima, glavne prednosti razvoja turizma na području Zadarske županije su sunce, more i plaže, a zatim povoljan geografski položaj te prirodne ljepote i zaštićena područja prirode. Ovo su ujedno i temeljni privlačni resursi Zadarske županije. S druge strane, temeljni nedostaci su prometna nepovezanost i infrastrukturna nerazvijenost pojedinih mjesta, loš rad tijela lokalne uprave i samouprave te ukupno visoke cijene turističkih proizvoda i usluga u odredištu. Sukladno navedenim prednostima i nedostacima, ispitanici uviđaju različite lokacije/proizvode/usluge koje se mogu koristiti u turističkoj valorizaciji i budućem razvoju turizma. To su prirodne ljepote, kulturno-povijesna baština, hrana i piće te poznate povijesne osobe Zadarske županije. Ovi elementi ujedno su i najčešća asocijacija ispitanika na Zadarsku županiju. Svakako, može se zaključiti kako svako mjesto ima svoje posebnosti koje se mogu iskoristiti u turističke svrhe.

Uspoređujući rezultate ovoga istraživanja s rezultatima istraživanja provedenog za potrebe izrade Glavnog plana razvoja 2013. godine, može se zaključiti kako se nakon 10-ak godina rezultati u mnogome na razlikuju. Usprkos mnogim pozitivnim, brojniji su negativni učinci turizma koji su se prema stavovima lokalnog stanovništva intenzivirali. Sukladno tome, zadovoljstvo trenutnim stanjem i utjecajem turizma je na istoj i/ili nižoj razini. Uz to, temeljni nedostaci i ograničenja razvoja još su uvijek prisutni, ali i mnoge mogućnosti kroz uvođenje nove i unaprjeđenje postojeće ponude. Upravo u svim tim elementima potrebno je uvidjeti prilike i potrebe budućeg razvoja turizma na području Zadarske županije.

4.5. Stavovi relevantnih dionika turizma Zadarske županije

Sveučilište u Zadru je provelo kvalitativno istraživanje temeljem grupnih intervjuja (fokus skupina) na relevantnim dionicima turizma Zadarske županije, s ciljem utvrđivanja njihovih stavova o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije.

Provedeno kvalitativno istraživanje dio je analize stanja i potreba razvoja turizma Zadarske županije, koje se sveobuhvatno provodi na svim relevantnim dionicima turizma Zadarske županije. Cilj ovog dijela istraživanja bio je utvrditi stavove relevantnih dionika turizma o trenutnom stanju i utjecaju turizma, te potrebama i mogućnostima razvoja turizma Zadarske županije. Istraživanjem se obuhvatilo cijelo područje Zadarske županije, pri čemu su područja istraživanja bila podijeljena na prostorno-razvojne cjeline s različitim turističkim intenzitetom. Time je slijeđena metodologija raspodjele prostora istraživanja korištena u prethodnom Glavnom planu razvoja turizma Zadarske županije iz 2013. godine. Istraživanje je provedeno 2023. godine putem grupnih intervjuja (fokus skupina), na kojima su sudjelovali predstavnici turističkog gospodarstva, poput turističkih zajednica, privatnih iznajmljivača, hotelijera, kampova, turističkih agencija, ugostitelja, upravitelja kulturnim i prirodnim atrakcijama i dr. Posebna fokus grupa obuhvatila je javne služne i poduzeća koja su također u funkciji razvoja turizma.

Temeljem rezultata istraživanja može se zaključiti kako je većina ispitanika relativno zadovoljna s turizmom na njihovom području. Posljednja turistička sezona bila je dobra, a ostvareni rezultati zadovoljavajući. Međutim, nezadovoljstvo ispitanika se očituje u mnogim negativnim učincima koje turizam ima na destinaciju, prije svega u devastaciji prostora, prevelikom izrađenosti, gužvom, bukom i otpadom koji nastaju zbog masovnosti i prevelikog turističkog prometa. Problem je također nekvalitetno zbrinjavanja otpada u smislu građevinskog i drugog otpada odbačenog u prirodu, a koja zajedno sa suncem, morem i ugodnom klimom čini temeljni privlačni resurs turizma županije. Prirodna baština, zaštićeni dijelovi prirode i očuvani okoliš, uz kulturno-povijesnu baštinu i specifičnosti ovoga prostora, prilika su za unaprjeđenje i razvoj ponude, te u tome smislu budući razvoj turizma. Ispitanici su svjesni negativnih učinaka i nedostataka trenutnog stanja u turizmu županije, ali su mišljenja kako se turistička privreda ne bi htjela odreći dijela prihoda i smanjenog prometa kako bi destinaciju usmjerili prema održivom razvoju. Istovremeno, iznimno su svjesni važnosti poštivanja načela održivog razvoja i novih zakonskih regulativa turizma koji su usmjerene prema tom cilju, čak i u područjima koja nisu pretjerano opterećena turističkim kretanjima.

Nedostatna infrastruktura, niža kvaliteta javnih usluga, neučinkovit javni prijevoz i sl., dodatna su ograničenja razvoja turizma. Problemi koji se javljaju vezani su također uz strukturu smještaja, u kojoj prevladava rentijerstvo, umjesto domaćinstva. Tome pridonosi nedostatak hotelskog smještaja koji je općenito nužan u županiji. Dostatna te educirana i kvalitetna radna snaga u turizmu dodatna je potreba razvoja turizma. Kao jedan od problema uočen je i trenutni sustav turističkih zajednica koji bi trebao omogućiti upravljanje destinacijom i jasnu viziju budućeg

razvoja. Koncept SMART turizma i korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije u turizmu nije dostatno prepoznat od strane dionika i najčešće se svodi na izradu pojedinačnih aplikacija koje nisu posebno učinkovite. Nije prepoznata ni mogućnost koju nude različiti načini korištenja tehnologija kako u promotivne svrhe, tako i u upravljanju destinacijom. U tom kontekstu, nedostatak suradnje i komunikacije jedno je od ograničenja razvoja, jer ispitanici kao destinaciju vide cijelu županiju i smatraju kako je potrebno jačati međusobnu suradnju.

Uz mnoge nedostatke i ograničenje razvoja, viđenje je ispitanih dionika kako se u posljednjem desetljeću promijenila turistička potražnja, i to prije svega zbog utjecaja tehnologija, pandemije i promjena vrijednosti, ali i same turističke ponude na ovome području. Budućnost turizma ogleda se u održivosti, očuvanju i smanjenoj devastaciji prostora te valorizaciji resursa uz razvoj inovativnih, kvalitetnih i održivih turističkih proizvoda koji će stvarati visoku dodanu vrijednost. Dakle, županija sa svim svojim resursima i posebnostima još uvijek dostatno ne iskorištava svoj potencijal. Pri tome valja uzeti u obzir da turist želi usluge kojima će ostvariti visoku vrijednost za novac i vrijeme koji je uložio u turističko putovanje. Stoga valja nastaviti ulagati financijske, materijalne i fizičke napore kako bi se otklonili postojeći nedostatci, uočile potrebe i iskoristile prilike budućeg razvoja turizma na području Zadarske županije.

6. Zaključak

Premda Zadarska županija ima iznimno kvalitetnu atrakcijsku osnovu. Privlačnosti destinacije doprinose, između ostalog, visoka razina sigurnosti, stil življenja, gostoljubivost te očuvanost autohtonosti prostora i lokalne zajednice, posebno u zaobalju i na otocima. Mnogi dijelovi Županije nisu još uvijek dovoljno turistički valorizirani, iako svojim obilježjima omogućuju razvoj cijelog niza specifičnih oblika turizma, posebice kulturnog turizma u koji su uključeni kreativni i vjerski turizam. Ruralna otočna i kopnena područja svojom prirodnom osnovom nude potencijal za snažniji razvoj sezonski neosjetljivih ili manje osjetljivih oblika turizma poput eko, agro, gastro, eno, avanturističkog te nautičkog turizma. Koncentracija turističkih kretanja u Zadarskoj županiji većinom je vezana za priobalje te se temelji na kupališnom turizmu koji je sezonski iznimno osjetljiv, vezan je uz temperaturu mora pogodnu za kupanje pa je njegovo konzumiranje moguće isključivo u ljetnim mjesecima.

Zadarska županija ima izražen problem sezonalnosti s prekomjernim turizmom u srpnju i kolovozu, te slabom iskorištenošću smještajnih kapaciteta u ostatku godine. Premda se određeni pozitivni pomaci u smanjenju sezonalnosti mogu primijetiti, kao što je prikazano u Grafikonu 2, ona je i dalje na vrlo visokoj razini koja stvara mnogobrojne neželjene posljedice. Problem sezonalnosti je znatno izraženiji u Zadarskoj županiji nego u konkurentskim zemljama sjevernog Mediterana gdje također dominira model „sunca i mora“.

Slaba iskorištenost kapaciteta dijelom je rezultat i nepovoljne strukture smještajnih objekata s niskim udjelom hotelskog smještaja, a visokim udjelom objekata u domaćinstvu i nekomercijalnog smještaja. Grafikoni 4 i 6 prikazuju da upravo hoteli daju najveći doprinos predsezoni i postsezoni, a slijede kampovi. Povećanje hotelskih kapaciteta kroz gradnju novih i podizanje kvalitete postojećih objekata zahtijeva značajna ulaganja koja su opterećena i rizicima u pogledu ostvarivanja zadovoljavajućih stopa povrata na ulaganja. Dionici u turizmu upozoravaju ne prekomjernu i bespravnu izgradnju koja u značajnoj mjeri utječu na devastaciju prostora, gužvu i buku uzrokovanu prevelikim turističkim prometom kao i generiranje značajnih količina otpada koje komunalne tvrtke nisu u stanju adekvatno zbrinuti. Nedostatak kvalificirane radne snage također značajno opterećuje postojeće hotelijere i ugostitelje te ugrožava potencijal razvijanja novih projekata koji bi svojom strukturom i ponudom mogli doprinijeti boljoj prosječnoj iskorištenosti kapaciteta i smanjenju sezonalnosti.

Sezonalnost turizma u Županiji je i pod utjecajem nedostatne turističke ponude van glavne turističke sezone. Zadarska županija razvija raznovrsna događanja koja privlače goste van ljetne sezone, što se odražava i u gore navedenim pozitivnim pomacima u turističkom prometu u tom razdoblju te svakako treba nastaviti u tom smjeru te intenzivirati napore. Pažnju treba usmjeriti i na turističke manje razvijena područja s proizvodima prilagođenim ruralnom prostoru. Lokalno stanovništvo i dionici u turizmu priliku za kvalitetniji razvoj turizma vide u prirodnoj baštini,

zaštićenim dijelovima prirode i očuvanom okolišu, uz kulturno-povijesnu baštinu. Upravo je kulturno-povijesna baština područje na kojem bi Hrvatska trebala uložiti značajno više napora u promociju i stavljanje u funkciju, što potvrđuje i položaj na globalnim rang listama u tom segmentu.

U pogledu prometne povezanosti pored kvalitetnog dostupa autocestom velik je iskorak zabilježen i u zračnom prijevozu, najviše zahvaljujuću niskotarifnom Ryanairu koji povezuje Županiju sa značajnim brojem odredišta u razdoblju od početka travnja do kraja rujna. Za daljnji napredak svakako je potrebno ulagati u prometnu povezanost unutar Županije te daljnje širenje zračne povezanosti. Za održivi turizam i mobilnost turista potrebno je i poboljšanje biciklističkog i pješačkog prometa.

Pozicioniranje Zadarske županije kao cjelogodišnje autentične destinacije održivog turizma kroz razvoj programa lojalnosti destinaciji, sinergijsko umrežavanje marketinških aktivnosti te upravljanje i unaprjeđenje komunikacije s turistima od iznimne su važnosti za vođenje efikasne turističke politike.

Sezonalnost turizma u Zadarskoj županiji uzrokuje probleme lokalnom stanovništvu i dionicima u turizmu. Ulaganja u infrastrukturu i komunalne usluge ne mogu adekvatno zadovoljiti potražnju u razdoblju vršne potrošnje koja traje svega dva mjeseca, dok bi ostatak godine ti resursi bili minimalno korišteni. Nedostatna infrastruktura, niska kvaliteta javnih usluga te neučinkovit javni prijevoz također u velikoj mjeri utječu na kvalitetu života lokalnog stanovništva, ali i neiskorištenost potencijala za razvoj turizma. Potrebno je poboljšanje učinkovitosti i umrežavanje rada komunalnih i javnih službi.

Za kvalitetu života lokalnog stanovništva i očuvanje vrijednih resursa potrebno je smanjiti opterećenje turizma na prirodu i okoliš. Navedeno zahtijeva pouzdane podatke o utjecaju turizma na okoliš. Kako bi se umanjile posljedice prekomjernog turizma potrebno je u skladu s odredbama Zakona o turizmu utvrditi prihvatni kapacitet destinacija te učinkovito upravljati turističkim prometom. Svijest dionika turističke ponude i lokalnog stanovništva o potrebi zaštite okoliša iznimno je važna za uspješno očuvanje okoliša.

Negativan utjecaj turizma na prostor očituje se i u stavovima lokalnog stanovništva i dionika u turizmu. Devastacija vrijednog resursa umanjuje mogućnost odmaka od turizma izrazito sezonskog karaktera, smanjuje kvalitetu života i rada, te znatno opterećuje komunalnu i turističku infrastrukturu. Revizija prostornih planova Zadarske županije te način na koji se isti provode nužni su da se ograniči daljnja apartmanizacija i za ostvarenje cilja održivog turizma. Potrebni je uklanjanje ruševina privatnih objekata opasnih po okolinu koji također i nagrđuju prostor i umanjuju kvalitetu odredišta. U istu svrhu potrebno je aktivirati državnu imovinu koja se ne koristi te propada u turističke svrhe na način koji čuva okoliš i podiže kvalitetu destinacije.

Značajan rast cijena smještaja i turističkih usluga u Hrvatskoj u značajnoj mjeri doprinosi padu na ljestvicama konkurentnosti i održivosti potražnje. Premda, nije moguće izdvojiti poziciju Zadarske županije, percepcija Hrvatske kao skupe destinacije u odnosu na konkurentne zemlje sjevernog Mediterana može nepovoljno utjecati i na turističke rezultate Zadarske županije u budućnosti. Slaba ukupna popunjenost kapaciteta velikim je dijelom rezultat jako niske popunjenosti objekata u domaćinstvu. U tom segmentu postoji problem vođenja cjenovne politike za vlasnike objekata koji nisu profesionalni turistički djelatnici te nemaju uvid u kretanja na tržištu. Upravo bi korištenjem novih digitalnih alata opisanih u poglavlju 4.3. navedeni segment tržišta mogao bolje uskladiti cjenovnu politiku sa stvarnim stanjem na tržištu potražnje.

Razvojni potencijali

- Kvalitetna kulturna i prirodna atrakcijska osnova
- Očuvana autohtonost prostora i lokalne zajednice u zaobalju i na otocima
- Snažan potencijal za razvoj specifičnih oblika turizma
- Kvalitetna prometna infrastruktura (autocesta, Luka Gaženica, Zračna luka Zadar)
- Gostoprimstvo
- Pokretanje gospodarstva županije kroz pojačavanje akceleratorne funkcije turizma
- Sigurnost destinacije
- Visoka očekivana stopa rasta međunarodnih turističkih putovanja na globalnoj razini u srednjoročnom razdoblju

Razvojni izazovi

- Iznimno visoka ovisnost cjelokupnog gospodarstva Županije o turizmu
- Loša struktura i niska razina kvalitete smještajnih kapaciteta
- Visoko izražena sezonalnost, s prekoračenjem nosivog kapaciteta destinacije (overtourism)
- Prekomjerna i bespravna gradnja
- Bogata prirodna baština ujedno je atrakcijska osnova turizma, ali i stanovanja pa postoji mogućnost onečišćenja ili drugih oblika trajnog degradiranja okoliša
- Hidrogeološki fenomen krš, obala i more vrlo su osjetljivi ekosustavi
- Obala je prostor višestrukih kontakata i konflikata i najviše izložena negativnim posljedicama intenzivnoga korištenja
- Nedovoljna kvaliteta zdravstvene zaštite u otočnim i brdsko-planinskim dijelovima Županije
- Nedostatna ponuda turističkih sadržaja u sezoni, a pogotovo izvan sezone
- Niska razina turističke potrošnje
- Nedostatak kvalificirane radne snage
- Visoka razina sezonskog zapošljavanja
- Postojanje sive ekonomije u turističkoj ponudi

- Nedostatna prometna i komunalna infrastruktura za prijem velikog broja turista u sezoni
- Nekoordiniranost i nedostatna suradnja između dionika u turizmu
- Nedostatno korištenje novih tehnologija u promociji i distribuciji turističkih usluga
- Nepostojanje željezničke veze s emitivnim tržištima
- Nedostatna cestovna i pomorska povezanost između mjesta u županiji

Razvojne potrebe

- Osigurati ravnomjerniji regionalni turistički razvoj
- Unaprijediti domaću i međunarodnu prometnu povezanost
- Pozicionirati Zadarsku županiju kao destinaciju održivog turizma
- Unaprijediti kvalitetu života lokalnog stanovništva
- Smanjiti opterećenja iz turizma na prostor, okoliš i prirodu
- Smanjiti međusobni negativan utjecaj turizma i klimatskih promjena
- Osigurati kvalitetne ljudske potencijale u turizmu
- Unaprijediti strukturu i kvalitetu smještajnih kapaciteta
- Osigurati inovativnu i digitalnu transformaciju turizma
- Unaprijediti model upravljanja razvoja održivog turizma
- Uključivati lokalne zajednice u procese donošenja odluka o razvoju održivog turizma
- Razviti sustav prikupljanja podataka i planiranja
- Očuvati i unaprijediti poziciju Zadarske županije kao sigurne turističke destinacije

7. SWOT

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Ljepota prirodnih resursa i povoljni klimatski uvjeti omogućuju razvoj raznih vrsta turizma • Bogata kulturna baština dobra je osnova za odmak od modela „sunca i mora“ te produljenje sezone • Povoljan geografski položaj i blizina velikih emitivnih tržišta važni su za autogoste, naročito za kamping turizam • Dobra prometna povezanost (autocesta, zračna luka, pomorska luka) • Dugogodišnja tradicija u turizmu • Lojalni gosti • Postojanje prirodnih i društvenih resursa za razvoj različitih oblika turizma: zdravstveni, nautički, kulturni, gastro, lovni, ribolovni, avanturistički, ciklo, ruralni i dr. • Aktivacija napuštene i neiskorištene državne imovine • Dobre mogućnosti za obrazovanje u turizmu i ugostiteljstvu • Korištenje EU fondova i drugih izvora financiranja turističkih projekata • Postavljen temeljni strateški okvir za razvoj turizma na regionalnoj razini • Razvijen sustav destinacijskih menadžment organizacija Zadarske županije za područje gotovo cijele županije • Visoka razina sigurnosti • Visoka razina higijenskih standarda 	<ul style="list-style-type: none"> • Visoka sezonalnost turizma • Nepovoljna struktura smještajnog kapaciteta s niskom razinom popunjenosti • Nedovoljna ulaganja u hotelske kapacitete • Nedovoljna turistička ponuda izvan glavne sezone • Nedostatak kvalificirane radne snage u turizmu • Nedostatak kvalitetnih turističkih sadržaja u turistički slabije razvijenom zaleđu • Nedovoljna ulaganja u obnovu, očuvanje i promociju kulturne baštine • Nedovoljna ulaganja u komunalnu infrastrukturu i komunalne usluge koja se ne mogu prilagoditi vršnoj potrošnji u glavnoj turističkoj sezoni • Neadekvatno prostorno planiranje koje ne uzima u obzir raspoložive resurse te omogućuje prekomjernu i nekvalitetnu gradnju. • Obavljanje turističkih djelatnosti bez dozvole (ilegalni kampovi, vezovi, ugostiteljski objekti, bespravno sagrađeni objekti itd.) • Smanjenje autohtonosti destinacije • Neučinkovita regulacija sivog tržišta smještaja • Nedostatna cestovna i pomorska povezanost između mjesta u županiji

	<ul style="list-style-type: none">• Nepostojanje infrastrukture za praćenje utjecaja turizma na okoliš i kvalitetu života lokalnog stanovništva• Slaba koordiniranost turističkih dionika, javnog i privatnog sektora• Slabo udruživanje u stvaranju zajedničke turističke ponude i promocije• Djelatnost turističkih zajednica u Zadarskoj županiji nije prilagođena stvarnim potrebama na terenu
--	---

PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Članstvo u EU i NATO, Euro kao nacionalna valuta • Korištenje porezne politike za destimuliranje ulaganja u apartmane • Mogućnost korištenja novih digitalnih tehnologija za poboljšanje iskorištenosti smještajnih kapaciteta • Visoka očekivana stopa rasta međunarodnih turističkih putovanja na globalnoj razini u srednjoročnom razdoblju • Razvoj novih tehnologija u funkciji unaprjeđenja poslovanja i promocije hotelijerstva, nautičkog i drugih vrsta turizma • Bolje povezivanje turizma sa drugim sektorima (primjerice razvoj i integriranje poljoprivredne proizvodnje) u turizam 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoticažno poduzetničko okruženje za hotelijere (visoke takse, porezi i nestalna porezna politika, slaba prilagođenost nacionalnih zakonskih okvira) • Porezna politika potiče apartmanizaciju, rentijerstvo i devastaciju vrijednih resursa • Veća ulaganja i bolja vrijednost za novac u konkurentskim mediteranskim destinacijama • Nepovoljni demografski trendovi (starenje stanovništva) utječu na manjak radne snage i povećano opterećenje sustava zdravstvene skrbe • Zastarjela kategorizacija smještajnih objekata neprilagođena potrebama i zahtjevima suvremenog gosta (usmjerenost na površinu prostorije umjesto na kvalitetu sadržaja) • Smanjenje turističke potražnje kao posljedica mogućih ratnih sukoba, hibridnih prijetnji, pojave pandemija ili ekološke katastrofe u bližem okruženju • Smanjenje turističke potražnje kao posljedica nepovoljnih gospodarskih kretanja • Elementarne nepogode i klimatske promjene

8. Prilozi

Dodatak 1. Istraživanje stavova turista o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije (2024.)

Dodatak 2. Istraživanje stavova relevantnih dionika turizma Zadarske županije provedenog putem grupnih intervjua (fokus skupina)

Dodatak 3. Istraživanje stavova lokalnog stanovništva o stanju i potrebama razvoja turizma Zadarske županije

Popis grafikona

<i>Grafikon 1</i> Struktura smještaja prema vrstama i kategorizaciji	14
<i>Grafikon 2</i> Promjene broja noćenja u Zadarskoj županiji 2024./2023.	16
<i>Grafikon 3</i> Udio noćenja po mjesecima u ukupnom broju noćenja (2023. i 2024.).....	17
<i>Grafikon 4</i> Struktura noćenja po vrstama smještaja u 2024.	18
<i>Grafikon 5</i> Iskorištenost kapaciteta u danima po vrstama smještaja (2023. i 2024.).....	19
<i>Grafikon 6</i> Popunjenost smještajnih kapaciteta prema vrstama i mjesecima u 2024.	20
<i>Grafikon 7</i> Struktura noćenja na području grada Zadra i pripadnih otoka u 2024.	34
<i>Grafikon 8</i> Struktura noćenja na Biogradskoj rivijeri u 2024.....	36
<i>Grafikon 9</i> Struktura noćenja na Ninskoj rivijeri u 2024.	38
<i>Grafikon 10</i> Struktura noćenja na prostornoj cjelini otoka Zadarske županije u 2024.	40
<i>Grafikon 11</i> Struktura noćenja na Paškoj rivijeri i Ražancu u 2024.	44
<i>Grafikon 12</i> Broj nezaposlenih po ispostavama HZZ u Zadarskoj županiji	60
<i>Grafikon 13</i> Obrazovna struktura nezaposlenih osoba u županiji	61
<i>Grafikon 14</i> Sezonska varijabilnost u potrošnji vode na uslužnom području Vodovoda d.o.o. Zadar 2021.	70
<i>Grafikon 15</i> Intenzitet turizma.....	204
<i>Grafikon 16</i> Turističke postelje u mediteranskim zemljama (u tisućama).....	207
<i>Grafikon 17</i> Broj noćenja u mediteranskim zemljama (u milijunima)	208
<i>Grafikon 18</i> Rast noćenja od 2014. do 2019. i od 2019. do 2023.	209
<i>Grafikon 19</i> Rast noćenja od 2014. do 2019. i od 2019. do 2023.	211

Popis slika

<i>Slika 1</i> Geografski položaj Zadarske županije	5
<i>Slika 2</i> Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije	29
<i>Slika 3</i> Jedinice lokalne samouprave u Zadarskoj županiji.....	30

Popis tablica

<i>Tablica 1</i> Popis međunarodnih odredišta povezanih sa Zračnom lukom Zadar	7
<i>Tablica 2</i> Smještajni kapaciteti u Zadarskoj županiji u 2023. godini – stanje 05.06.2023.	13
<i>Tablica 3</i> Noćenja u Zadarskoj županiji po vrstama smještaja	15
<i>Tablica 4</i> Prosječan broj dana boravka turista u Zadarskoj županiji	21
<i>Tablica 5</i> Dolasci i noćenja turista u Zadarsku županiju 2023. i 2024.	22

<i>Tablica 6 Noćenja i prosječan boravak na području grada Zadra i pripadnih otoka</i>	33
<i>Tablica 7 Noćenja na Biogradskoj rivijeri</i>	35
<i>Tablica 8 Noćenja na Ninskoj rivijeri</i>	37
<i>Tablica 9 Noćenja ugljansko-pašmanska otočna skupina</i>	39
<i>Tablica 10 Noćenja Ravni kotari</i>	41
<i>Tablica 11 Noćenja Podvelebitski kanal i Velebit</i>	42
<i>Tablica 12 Noćenja na Pagu</i>	43
<i>Tablica 13 Noćenja Lika i gornje Pounje</i>	45
<i>Tablica 14 Pregled postojećih turističkih zona u Zadarskoj županiji</i>	46
<i>Tablica 15 Pregled planiranih turističkih zona u Zadarskoj županiji u zaštićenom obalnom pojasu</i>	48
<i>Tablica 16 Planirane turističke zone izvan zaštićenog obalnog pojasa</i>	53
<i>Tablica 17 Instalirana snaga i vršna opterećenja TS 110/x kV i 35/x kV te snaga DI priključenih na srednjonaponsku mrežu na području TS u 2022. godini</i>	63
<i>Tablica 18 Vodoopskrba na području otoka Zadarske županije</i>	65
<i>Tablica 19 Društva, opskrbe zone, prekidi u opskrbi vodom i pokrivenost uslugom vodoopskrbe</i>	65
<i>Tablica 20 Sustavi odvodnje i njihove karakteristike</i>	66
<i>Tablica 21 Vodoopskrba na području Zadra</i>	67
<i>Tablica 22 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi</i>	68
<i>Tablica 23 Pokazatelji za sustav odvodnje</i>	68
<i>Tablica 24 Potrošnja vode u UP-u Zadar 2017. – 2021. (po mjesecima, u m³)</i>	69
<i>Tablica 25 Vodoopskrba na području Gračac i Lika</i>	71
<i>Tablica 26 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi</i>	71
<i>Tablica 27 Pokazatelji za sustav odvodnje Gračaca i Like</i>	72
<i>Tablica 28 Vodoopskrba na području Ražanca i Paga</i>	73
<i>Tablica 29 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi</i>	74
<i>Tablica 30 Pokazatelji za sustav odvodnje Ražanac i Pag</i>	75
<i>Tablica 31 Vodoopskrba na uslužnom području društva Komunalac d.o.o.</i>	76
<i>Tablica 32 Vodoopskrba na području Ravnih kotara (ViO Benkovac)</i>	77
<i>Tablica 33 Pokrivenost uslugom opskrbe vodom i prekidi u vodoopskrbi</i>	77
<i>Tablica 34 Pokazatelji za sustav odvodnje ViO Benkovac</i>	78
<i>Tablica 35 Kulturno-povijesna baštine na području grada Zadra i pripadnih otoka</i>	86
<i>Tablica 36 Kulturni događaji na području Zadra i pripadnih otoka</i>	93
<i>Tablica 37 Plaže grada Zadra i pripadnih otoka</i>	98
<i>Tablica 38 Kulturno-povijesna baština otoka Zadarske županije</i>	102
<i>Tablica 39 Manifestacije na otocima Zadarske županije</i>	107
<i>Tablica 40 Plaže na Ugljanu, Pašmanu i Dugom otoku</i>	110
<i>Tablica 41 Kulturno-povijesna baština otoka Paga i općine Ražanac</i>	115
<i>Tablica 42 Manifestacije na otoku Pagu i u općini Ražanac</i>	118

<i>Tablica 43 Plaže na otoku Pagu i u Ražancu</i>	122
<i>Tablica 44 Kulturno-povijesna baština područja Starigrada Paklenice</i>	126
<i>Tablica 45 Manifestacije na području Starigrada Paklenice</i>	128
<i>Tablica 46 Plaže na području Starigrada Paklenice</i>	130
<i>Tablica 47 Kulturno-povijesna baština Ravnih kotara</i>	133
<i>Tablica 48 Manifestacije u Ravnim kotarima</i>	140
<i>Tablica 49 Plaže na području Ravnih kotara</i>	143
<i>Tablica 50 Kulturno-povijesna baština na području Gračaca i Like</i>	148
<i>Tablica 51 Manifestacije u Gračacu i Lici</i>	149
<i>Tablica 52 Kulturno-povijesna baština na Biogradskoj rivijeri</i>	152
<i>Tablica 53 Manifestacije na Biogradskoj rivijeri</i>	158
<i>Tablica 54 Plaže na Biogradskoj rivijeri</i>	161
<i>Tablica 55 Kulturno-povijesna baština Ninske rivijere</i>	166
<i>Tablica 56 Manifestacije na Ninskoj rivijeri</i>	171
<i>Tablica 57 Plaže na Ninskoj rivijeri</i>	175
<i>Tablica 58 Međunarodni dolasci turista u odabranim europskim zemljama</i>	209
<i>Tablica 59 Čimbenici koji su preduvjet za uspješan razvoj turizma</i>	219
<i>Tablica 60 Čimbenici održivosti</i>	219
<i>Tablica 61 Turistička politika</i>	220
<i>Tablica 62 Čimbenici koji su preduvjet za uspješan razvoj turizma</i>	220

Popis izvora

- Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. - 2023.
- Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske
- Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine Republike Hrvatske
- Analiza turističkog prometa u 2023 g., Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar
- Statistička analiza turističkog prometa 2023., Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, Split
- Turistička statistika prosinac 2024. Hrvatska turistička zajednica
- Turistička zajednica Zadarske županije, sustav eVisitor i eCrew
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021., Državni zavod za statistiku
- Prostorni plan Zadarske županije (2023.) – pročišćeni tekst
- Plan razvoja Zadarske županije 2021.-2027.
- The state of tourism and hospitality 2024., McKinney & Company
- European Tourism 2024 – Trends & Prospects, European Travel Commission

- Travel & Tourism Development Index 2024, World Economic Forum, in collaboration with the University of Surrey
- OECD Tourism Trends and Policies 2024.
- Eurostat
- Državni zavod za statistiku, statistika u nizu
- Statistički zavod Češke
- Statistički zavod Poljske
- Statistički zavod Njemačke
- Statistički zavod Slovenije
- Statistički zavod Austrije
- Statistički zavod Portugala
- Statistički zavod Italije
- Statistički zavod Grčke
- Statistički zavod Turske
- Croatia's Tourism Industry: Beyond the Sun and Sea, Directorate-General for Economic and Financial Affairs
- Croatia's Tourism Industry. Part 2, Curse or Blessing?, Directorate-General for Economic and Financial Affairs
- Hrvatska narodna banke, Prihodi od razmjene usluga s inozemstvom I Rashodi od razmjene usluga s inozemstvom (ažurirano 10.10.2024.); Glavni makroekonomski indikatori (objavljeno: 10.11.2024.)
- TOMAS HRVATSKA 2022./2023. i TOMAS HRVATSKA 2019., Institut za turizam